

**OUDHEIDKUNDIGE
MEDEDELINGEN**

UIT HET RIJKSMUSEUM VAN
OUDHEDEN TE LEIDEN

39

1958

(NIEUWE REEKS)

OUDEHEIDKUNDIGE MEDEDELINGEN

MINISTERIE VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

OULDHEIDKUNDIGE MEDEDELINGEN

UIT

HET RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN

TE LEIDEN

(NUNTII EX MUSEO ANTIQUARIO LEIDENSI)

ONDER REDACTIE VAN

DR. W. D. VAN WIJNGAARDEN

Directeur van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden

NIEUWE REEKS XXXIX

UITGEGEVEN DOOR EN VERKRIJGBAAR BIJ
HET RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN TE LEIDEN

1958

OUDEHEDERLIJKE MEDICIJNEN

DE OUDHEIDEN VAN OUDHEDEN

DE OUDHEIDEN VAN OUDHEDEN

Copyright 1958 by

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden, Netherlands.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or translated in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher

PRINTED IN THE NETHERLANDS BY E. J. BRILL, LEIDEN

INHOUD

WIJNGAARDEN, W. D. VAN, Een Egyptische nieuwjaars- of pelgrimsfles. Met 1 afbeelding en 1 plaat	1
KERN, J. H. C., An Attic neck-amphora by the Painter of Louvre F 6. Met 1 afbeelding en 1 plaat	7
KERN, J. H. C., A Roman „Campana” relief with Nile landscape (pygmy village). Met 3 afbeeldingen en 1 plaat	11
KERN, J. H. C., Ein römisches geriffeltes Bronzebecken des 3 Jhts. n. Chr. Met 1 plaat . .	18
KLASENS, A., The excavations of the Leiden Museum of Antiquities of Abu-Roash. Part II, 1957. Met 5 afbeeldingen en 11 platen	20
KLASENS, A., The excavations of the Leiden Museum of Antiquities of Abu-Roash. Part I, 1958. Met 12 afbeeldingen en 12 platen	32
STRICKER, B. H., De wijsheid van Anchsjesjonq	56
STRICKER, B. H., Het graphisch systeem van de magische papyrus Londen & Leiden . . .	80

EEN EGYPTISCHE NIEUWJAARS- OF PELGRIMSFLES

Een welbekende verschijning in de Egyptische verzamelingen vormen de zogenaamde nieuwjaarsflessen, die om hun karakteristieke vorm en sprekende kleur steeds de belangstelling van het publiek trekken. Men duidt met deze naam aan een grote groep van vazen van sterk afgeplatte vorm, die herinnert aan een linze van enorme afmeting; zij zijn vervaardigd van zeer fijne bleekgroene of licht blauwe geëmailleerde aarde en dragen een slanke hals, die uitloopt in een papyrskapiteel; deze hals heeft slechts een kleine opening en is geflankeerd door twee apen, die gehurkt op de schouder zitten. Over de schouder is aan beide zijden een brede halskraag aangebracht, bestaande uit decoratieve banden, waarvan de elementen hoofdzakelijk gevormd worden door geometrische figuren en bloemmotieven. De smalle rand heeft de vorm van een band, waarop een reeks rozetten of palmetten en een hiëroglifische inscriptie voorkomen. In het algemeen blijft de enigszins bolvormige buik dezer vazen vrij van ornamenten.

Aan de inhoud der hiëroglifische inscriptie, aangebracht op de smalle rand, ontleen deze vazen hun naam. Deze bevat namelijk een nieuwjaarswens, die de zegen van Egyptische godheden voor het nieuwe jaar afroept over hem of haar, die de vaas op nieuwjaarsdag ontvangt: „Moge Ptah, Sechmet, Nefertem, Amon-Re, Isis of Neith een gelukkig jaar openen voor de bezitter van de vaas”. Deze bezitter wordt vaak met name genoemd; soms zijn het koningen, als Apries en Amasis, wier namen als gebruikelijk in cartouches zijn geplaatst.

Deze vazen danken hun ontstaan aan de ook in Egypte bestaande en minstens sinds het Nieuwe Rijk aanwijsbare gewoonte van het wisselen van nieuwjaarsgeschenken. Wij weten niet, wat zij bevatten. Waarschijnlijk bood men elkander deze vazen aan, gevuld met kostbare zalf of parfum, geschikt voor het gebruik bij de ceremonieën, verbonden aan het viëren van het nieuwe jaar.

De normale hoogte dezer vazen bedraagt ongeveer 15 cm, maar er komen ook kleinere exemplaren van voor en juist deze dragen op de buik soms versieringen en inscripties. Zij dateren alle uit de tijd der 26ste dynastie; vazen van dit type uit de vóór- of na-Saïtische tijd zijn niet bekend. Hoe geliefd zij in Egypte waren blijkt wel daaruit, dat zij in een zeer groot aantal tot ons zijn gekomen, die in verschillende musea en verzamelingen van de oude en de nieuwe wereld bewaard worden ¹⁾. Bovendien hebben zij als handelswaar een grote verspreiding

---

1) L. KEIMER, *Interprétation de quelques passages d'Horapollon* (supplément aux Annales du Service des antiquités de l'Égypte, Cahier no. 5, 1947), blz. 6-8; P. A. A. BOESER, Catalogus van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, Egyptische afdeling, 1907, blz. 183, no. 31-33; CH. BOREUX, *Antiquités égyptiennes*, Musée du Louvre, Paris 1932, blz. 599; E. A. W. BUDGE, *A guide to the fourth, fifth and sixth Egyptian rooms*, British Museum, London 1922, blz. 260-261; D. W. PHILLIPS, *Greetings for the new-year*, Bulletin Metropolitan Museum of Art, 1944-1945, blz. 118-119; The Metropolitan Museum of Art, *The Egyptian Expedition, 1935-1936*, New-York 1937, blz. 4-5; HILTON PRICE, *Catalogue of the Egyptian antiquities*, London 1897, blz. 151, no. 1511b; F. W. VON BISSING, *Fayencegefässe* (Cat. gen. du Musée du Caire), 1902, blz. 42-46.

gevonden over het gehele gebied rondom de Middellandse Zee²⁾. En nog in onze tijd vinden zij om hun sierlijkheid veel aftrek in de kunsthandel en op veilingen en vormen zij een zeer begeerenswaard bezit voor verzamelaars.

Deze groep vormt het hoogtepunt in een langdurige ontwikkeling; zij heeft haar voorgangers en haar navolgers, ofschoon deze in de regel veel minder spectaculair zijn. Haar voorgangers zijn de linzenvormige vazen van albast, steen, rode, bruine of gele gebakken aarde, voorzien menigmaal van twee kleine oortjes bij de hals, die al tijdens het Nieuwe Rijk optreden. Eigenlijk is deze vaasvorm oorspronkelijk vreemd voor Egypte; afgezien van enkele geïsoleerde exemplaren uit de archaische tijd ontbreekt dit type geheel vóór de 18e dynastie; men neemt aan, dat het uit Syrië, Palestina of Cyprus is over genomen, waar het omstreeks 1200 vóór Chr. talrijk voorkomt³⁾. Uit deze linzenvormige vazen van het Nieuwe Rijk hebben zich de nieuwjaarsflessen van groene of blauwe geëmailleerde aarde van de Saïtische tijd ontwikkeld.

Haar navolgers vindt deze reeks in de vazen van hetzelfde type uit de Grieks-Romeinse tijd, meestal van zwarte gebakken aarde, doch ook wel van blauwe fayence met op de buik geometrische versieringen, rozetten, concentrische cirkels of ook wel archaïserende reliëfvoorstellingen⁴⁾, en in de zogenaamde Menas-ampullen, waarvan de zijden voorzien zijn van voorstellingen en waarin de eerste Christenen het geneeskrachtige water van het Menas-heiligdom, dat zij als pelgrims bezochten, bewaarden⁵⁾. Deze laatste gewoonte gaf aan de gehele groep vazen van dit type de naam van pelgrimsflessen, reden, waarom de Duitse Egyptologen haar gewoonlijk: „linsenförmige Neujahrsflaschen” of „linsenförmige Pilgerflaschen” en de Franse collega's haar: „bouteilles lenticulaires de pèlerin” of „bouteilles lenticulaires de nouvel an” noemen.

Wat de vorm betreft behoort tot deze groep ook de hierbij afgebeelde en besproken vaas, welke het museum op een der eerste dagen van het jaar 1955 van een bevriende relatie ten geschenke ontving, tezamen met de beste wensen voor het toen pas begonnen jaar. Het is een vrij zware stenen vaas van bruine kleur, linzenvormig, met op de beide zijden voorstellingen in reliëf. De hoogte bedraagt 20 cm, het inventarisnummer is: F. 1955/5.1. Het materiaal is, blijkens een onderzoek, dat de heer C. J. OVERWEEL van het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie op mijn verzoek daarnaar heeft ingesteld, calciet (Ca Co 3); de zachtheid van het materiaal, dat gemakkelijk te bewerken is, wijst daar reeds op. Deze relatieve zachtheid van de calciet is waarschijnlijk de oorzaak, waarom de handvaten aan de zijanten en de hals bovenop afgebroken zijn. Waarschijnlijk is het ruwe oppervlak ontstaan door inwerking van vocht in samenwerking met Co₂ uit de lucht en de bruine kleur door verwerking en vervuiling tijdens het gebruik van de vaas. Tot zover de mededelingen van de heer Overweel, dien ik hierbij dank zeg voor zijn onderzoek⁶⁾.

Er blijven toch nog enkele vragen te beantwoorden. De eerste betreft de bruine kleur, waarmede de vaas overdekt is. Zou zich hier niet een geval van „engobage” kunnen voordoen,

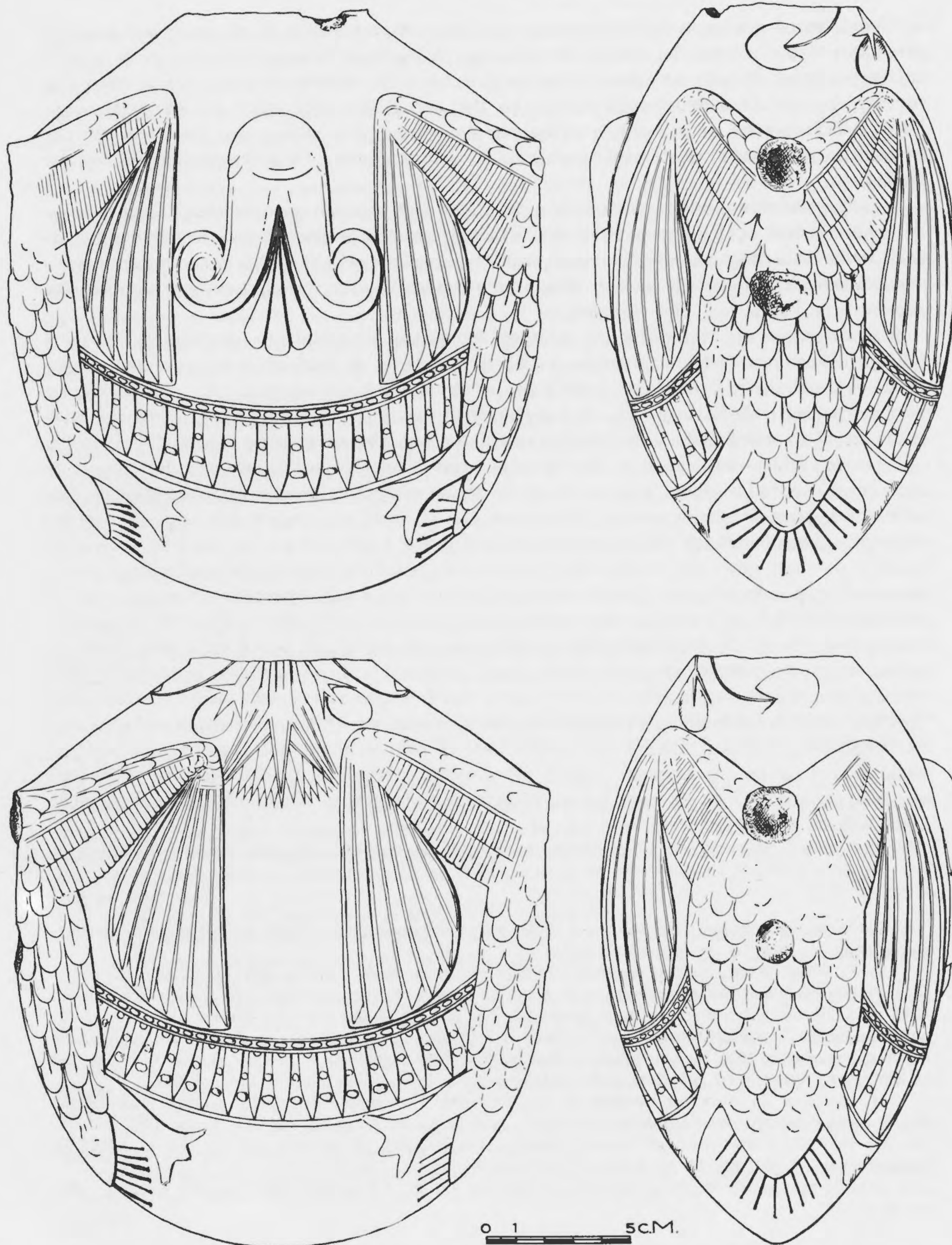
2) F. W. VON BISSING, *Zeit und Herkunft der in Cerveteri gefundenen Gefässe aus ägyptischer Fayence und glasiertem Ton*, München 1941, blz. 3-12 (Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philos.-Hist. Abt., Jahrgang 1941, Band II, Heft 7).

3) BOREUX, *Antiquités égyptiennes*, blz. 502-503; VON BISSING, *Cerveteri*, blz. 8-9; FLINDERS PETRIE, *Funeral furniture and stone vases*, London 1937, Pl. XXXVI.

4) BOREUX, *Antiquités égyptiennes*, blz. 503; C. M. KAUFMANN, *Graeco-ägyptische Koroplastik*, Leipzig 1915, Taf. 66 en 74; SCHAEFER-ANDRAE, *Die Kunst des alten Orients*, Propyläen-Verlag, Berlin 1925, blz. 445; WALLIS, *Eg. Ceramic art*, Mac Gregor Collection, 1898, blz. 65, fig. 145.

5) J. STRZYGOWSKI, *Koptische Kunst* (Cat. gén. du musée du Caire), 1904, blz. 223-224; R. FORRER, *Die frühchristlichen Alterthümer aus dem Gräberfelde Achmîm-Panopolis*, Strassburg, 1893, blz. 11.

6) Zie ingekomen brief van 14 oktober 1958.

Afb. 1. Een Egyptische nieuwjaars- of pelgrimsfles

een handelwijze, die de dictionnaires nader verklaren als een „action de recouvrir une pièce de céramique d'une couche de matière terreuse, qui masque la couleur naturelle de la pâte”? In Egypte komt dit zeer veel voor. Daar de linzenvormige nieuwjaarsflessen bijna altijd van fayence, d.i. van „céramique” vervaardigd zijn, lijkt het mij niet onmogelijk en zelfs waarschijnlijk, dat zich hier het omgekeerde voordoet, en dat onze Leidse stenen vaas bedekt is met een bruine kleur om haar te doen gelijken op een vaas van aardewerk. De reden daartoe blijft echter duister.

De tweede vraag is: hoe men de hals, die afgebroken is, moet reconstrueren? Daar de door de breuk ontstane opening groot is, moet ook de hals groter zijn geweest dan die van het merendeel der linzenvormige flessen, maar aangezien dit een uniek stuk is en mij daarvan geen nevenstukken bekend zijn, die ons daarbij behulpzaam zouden kunnen zijn, lijkt mij een nauwkeurige reconstructie vooralsnog niet mogelijk.

Een derde vraag is die van de datering. Aangezien de vindplaats onbekend is en, zoals gezegd, dit een uniek stuk is, waarvan mij uit de literatuur, de publicaties en de verzamelingen geen overeenkomstige exemplaren bekend zijn, blijft de versiering de enige gids, die ons hier de weg kan wijzen (zie Pl. I en afb. 1). De elementen van deze versiering, die in reliëf zijn aangebracht, zijn karakteristiek voor het Nieuwe Rijk en wel speciaal voor de tijd der 18e dynastie.

Op de rechter- en linkerzijde van de vaas is een eend voorgesteld, die met de vleugels de vaas omvat. De beide kleine oren van de vaas, die nu ontbreken, werden gevormd door de omgekeerde koppen van beide eenden. Dit motief van de eend met omgewende kop komt in het Egyptische kunsthandwerk van het Nieuwe Rijk zeer veel voor⁷⁾, maar wij bezitten ook vazen, waarbij de oren gevormd worden door een omhooggerichte kop⁸⁾. De hoeveelheid kleine kunstvoorwerpen (sierlepels, doosjes en dergelijke), versierd met voorstellingen van eenden of delen daarvan of in de vorm van deze watervogels, is zeer groot⁹⁾. De vorm van de vleugels en van de poten is zeer merkwaardig. De vleugels zijn niet uitgespreid voorgesteld, maar half geopend, enigszins geknikt, de poten naar voren gestrekt en de zwemvoeten uitgespreid; men behoeft geen ornitholoog te zijn om uit te maken, dat de vogels niet in volle vlucht worden weergegeven, maar in een houding zijn afgebeeld, die zij aannemen bij het neerstrijken op het water. De omgewende kop doet daarbij wel vreemd aan, en daarom is het ook mogelijk, dat hier gedacht is aan op de rug liggende vogels, hetzij dood, hetzij levend, maar dan met gebonden vleugels, en poten¹⁰⁾. In elk geval komen zó gevormde vleugels en zwemvoeten in de Egyptische kunst telkens voor¹¹⁾.

Op de voorzijde van de vaas is in hoogrelief afgebeeld een grote bloem, die door de

7) ALFRED HERRMANN, *Das Motiv der Ente mit zurückgewendetem Kopfe im ägyptischen Kunstgewerbe* (Aeg. Z., 1932, dl. 68, blz. 86-105).

8) FLINDERS PETRIE, *Funeral furniture of Egypt and stone vases*, London 1937, pl. XXXIV, no. 864.

9) Een zeer interessant voorbeeld is in FLINDERS PETRIE, *Funeral furniture and stone vases*, London 1937, pl. XLIII, no. 113; zie voorts: JOHN GARSTANG, *The Third Egyptian Dynasty*, Westminster 1904, pl. 31, onderaan rechts; FLINDERS PETRIE, *Objects of daily use*, London, 1927, pl. XXVI; H. FECHHEIMER, *Kleinplastik der Aegypter*, Berlin, 1921, pl. 148; BREASTED-RANKE, *Geschichte Aegyptens*, Phaidon-Ausgabe, 1936, afb. 286 en 296; JEAN CAPART, *L'art égyptien, choix de documents*, T. IV, *Les arts mineurs*, 1944, pl. 649.

10) Zie voor de vorm der vleugels: H. SCHÄFER, *Die Vereinigung der beiden Länder* (Mitteilungen des deutschen Instituts für aegyptische Altertumskunde in Kairo, Band 12, Heft 2), Berlin 1943, blz. 91, afb. 34; H. CARTER, *The tomb of Tut-ankh-amon*, T. II, blz. 265, pl. LXXIVA en blz. 267, pl. LXXXVI, bovenaan links, T. III, blz. 74, pl. XVIII, rechts onderaan, en blz. 132, pl. XLIIIB.

11) Zie voor de vorm der zwemvoeten: FLINDERS PETRIE, *Ceremonial slate palettes*, London, 1953, pl. H, no. 21.

Egyptologen gewoonlijk genoemd wordt: „lelie van het Zuiden”. Deze bloem is omgekeerd voorgesteld, waarschijnlijk hangend aan de hals gedacht. Ook dit motief komt zeer veel voor in de sierkunst van het Nieuwe Rijk. Het bekendste en monumentaalste voorbeeld daarvan is de beroemde granieten zuil van Thoetmosis III in de tempel van Karnak. Vóór het sanctuarium van de heilige boot van Amon staat een paar zuilen met op de zijden in hoog reliëf heraldische motieven: op de zuidelijke zuil gestyleerde „lelies”, die Boven-Egypte symboliseren, op de noordelijke papyrusbloemen, het embleem van Beneden-Egypte¹²⁾. Voorts treft men het telkens aan bij het kunsthandwerk van het Nieuwe Rijk, hetzij afzonderlijk, hetzij in combinatie met andere bloemen, vooral bij de voorwerpen uit het graf van Toet-anch-amon, maar ook elders¹³⁾. Heel merkwaardig is een voorstelling in een der graven te Meir, waar men naast elkaar vindt lelies als emblemen van het oosten, hier corresponderend met het zuiden, en papyrusbloemen als embleem van het westen, hier corresponderend met het noorden¹⁴⁾.

Tot nu toe is het niet mogelijk geweest de lelie van het zuiden terug te vinden in de flora van Egypte; alle pogingen om haar te identificeren hebben gefaald¹⁵⁾. Het is zelfs niet duidelijk of het hier een cultuur-plant of een in het wild levende plant betreft.

Op de achterzijde bovenaan is in laag-reliëf afgebeeld, eveneens omgekeerd voorgesteld en hangend aan de hals gedacht, een bloemdecoratie, bestaande uit een bloem van de blauwe lotus tussen twee lotus-knoppen¹⁶⁾, rechts en links daarvan een vrucht van de mandragora en een langstelig blad van de blauwe lotus¹⁷⁾. Naast de bloemen, bloembladen en bloemknoppen van de blauwe lotus komen de bloemen en de vruchten van de mandragora in de sierkunst van het Nieuwe Rijk zeer veel voor¹⁸⁾. Als voorbeeld worde hier verwezen naar een albasten vaas met de cartouche van Ramses II¹⁹⁾.

De blauwe lotus en de mandragora zijn zeer vaak samen afgebeeld, waarschijnlijk vanwege haar geur. De blauwe lotus riekt zeer aangenaam; de geur komt overeen met die van onze hyacinthen; de mandragora heeft een belangrijke rol gespeeld en speelt die nog in de magie en het bijgeloof van primitieve volken vanwege de slaapverwekkende geur²⁰⁾. De bekendste voorstel-

12) G. JÉQUIER, *Les temples memphites et thébaines*, Paris, 1920, pl. 45, 46; J. CAPART, *Thèbes, la gloire d'un grand passé*, Bruxelles, 1925, blz. 198 en 202, afb. 121; J. LECLANT-A. RACCAH, *Dans les pas des Pharaons*, Paris 1958, pl. 15.

13) H. CARTER, *The tomb of Tut-ankh-amon*, T. I, blz. 114, pl. XXII; T. III, blz. 80, pl. XXII C, D; blz. 132, pl. XLIII B; blz. 231, pl. LXXIV; FLINDERS PETRIE, *Funeral furniture and stone vases*, London 1937, pl. XLIII, no. 113, L. KEIMER, *La vache et le cobra*, Bulletin de l'Institut d'Égypte, T. XXXVII, Cairo, 1956, blz. 239, afb. 31; W. ST. SMITH, *Ancient Egypt as represented in the Museum of Fine Arts*, 1946, blz. 108. In enkele dezer gevallen doet zich, als op onze vaas, de merkwaardige combinatie van een vaas met een eend voor.

14) A. M. BLACKMAN, *Rock tombs of Meir*, T. VI, 1953, pl. XIII.

15) L. KEIMER, *Le Musa Ensete* (Chronique d'Égypte no. 55, janvier 1953, blz. 107-108).

16) V. LORET, *La flore pharaonique*, Paris, 1887, blz. 55-56; F. WOENIG, *Die Pflanzen im alten Aegypten*, Leipzig, 1886, blz. 17-74.

17) L. Keimer, *Die Gartenpflanzen im alten Aegypten*, I. Band, Hamburg-Berlin, 1924, blz. 20-23, 87-89 en 172-173; F. WOENIG, *Die Pflanzen im alten Aegypten*, blz. 31, fig. 5-11.

18) H. FRANKFORT, *Mural paintings of Amarnah*, pl. XVII sqq.; H. CARTER, *The tomb of Tut-ankh-amon*, T. III, blz. 144, pl. XLVIII; blz. 128, pl. XLI; TH. M. DAVIS' *Excavations, The tombs of Harmhabi and Touât-ankhamanou*, London 1912, blz. 132, afb. 10; FLINDERS PETRIE, *Funeral furniture*, 1937, pl. XXXIX, no. 16 en 17 en pl. XXXIII, no. 842.

19) TH. M. DAVIS' *Excavations, The tomb of Siptah*, London, 1908, blz. 45 en 46, no. II met bijbehorende plaat (de platen in dit werk zijn niet genummerd).

20) Hierbij denkt men onwillekeurig aan de geschiedenis van Lea en Rachel in het Oude Testament (Genesis 30 vs. 14-16). Het blijft echter onzeker of de hier genoemde „dudaim” identiek zijn met de mandragora.

ling daarvan komt voor op een bas-reliëf in het museum te Berlijn, waarop afgebeeld staan koning Amenhotep IV en zijn gemalin; de koningin biedt de koning in haar ene hand twee mandragora's aan en een knop van de blauwe lotus, in haar andere hand een lotusknop en twee lotusbloemen ²¹).

Op de buik van de vaas bevindt zich op de vóór- en achterzijde een reliëf-voorstelling van een guirlande, bestaande uit bloembladen van de blauwe lotus. Dit motief van de guirlande komt eveneens tijdens en na de 18e dynastie veel voor; het beheerst zelfs de sierkunst van het Nieuwe Rijk. Een zeer bekend voorbeeld is de zilveren vaas in de vorm van een granaatappel uit het graf van Toet-anch-amon, die op hals en schouder dit motief vertoont, maar ook verder treft men het op de voorwerpen van dit koningsgraf telkens aan ²²). Interessant is een rechthoekig stukje bladgoud, waarop men dezelfde combinatie van guirlanden en lelie terugvindt als op onze vaas ²³).

Dergelijke guirlanden zijn ons ook in natura bewaard gebleven; zij worden op mummies van het Nieuwe Rijk en latere tijd aangetroffen en dienden niet alleen voor versiering maar hadden een godsdienstige en symbolische betekenis ²⁴). Ditzelfde geldt ook van de reliëfversiering van onze vaas en van die der nieuwjaarsflessen uit de Saïtische tijd; men mag aannemen, dat zij oorspronkelijk voor een ceremonieel doel versierd waren met verse bloemen en bladeren, welke versiering nu teruggebracht is tot een decoratie in reliëf met de bedoeling aan deze vazen een blijvend ceremonieel karakter te verlenen.

Resumerende menen wij in onze aanwinst een zeer bijzonder en uniek exemplaar te mogen zien van een nieuwjaarsfles uit het Nieuwe Rijk, en wel speciaal uit de tijd der 18de dynastie; inscripties, die daarop zouden kunnen wijzen, ontbreken weliswaar, maar vorm en versiering geven alle aanleiding tot het bepalen van deze bestemming en datering.

W. D. VAN WIJNGAARDEN

21) SCHAEFER-ANDRAE, *Kunst des alten Orients*, 1925, blz. 362.

22) PENELOPE FOX, *Tutankhamen's Treasure*, 1951, pl. 68; H. CARTER, *The tomb of Tut-ankh-amon*, T. III, 1933, pl. XLI, XLVIII, XLIX A, LXXIII A, LXXIV, LXXIX; H. FRANKFORT, *Mural paintings of Amarnah*, pl. XVII.

23) TH. M. DAVIS' *Excavations, The tomb of Harmhabi and Touâtankhamanou*, London, 1912, blz. 132, afb. 11.

24) WRESZINSKI, *Atlas zur altägyptischen Kulturgeschichte* T. III, blz. 299, afb. 119, 6; W. PLEYTE, *La couronne de la justification* (Actes du VIe congrès international des orientalistes, tenu en 1883 à Leiden, 1885); L. KEIMER, *Bull. Inst. français d'archéol. or.* T. XXXI, 1931, blz. 200-206, pl. I en II.

AN ATTIC NECK-AMPHORA BY THE PAINTER OF LOUVRE F 6

The Attic black-figure neck-amphora of ovoid shape which is illustrated on plate II, A and B, was acquired by the Leyden Antiquities Museum, from a well-known Paris dealer, by the very end of the year 1954. A few weeks later, in January 1955, the vase has indeed entered into the collection at Leyden. The vase which has got the accession number Leyden I 1954/12.1 goes referred to on two occasions in Sir John Beazley's big work on Attic black-figure vase-painters published in 1956¹). However, as the vase has never before been reproduced or properly dealt with at all, these few notes are meant to make up for the previous lack of information in this respect.

Leyden I 1954/12.1 = our plate II, A and B, has got no recorded pedigree whatsoever, hence there is no clue as to the locality, where it was excavated. The vase stands as a whole well-preserved, although a few flaws must be noted, e.g., some chips at the mouth and foot, as well as an oval portion at the right-hand side of A which had been gouged out, but which has been successfully replaced later on, with hardly anything missing at the joins around. The obverse (B) of the amphora has suffered a great deal of blackening-up, through dirt or other agents of time, resulting into making this side regrettably unclear now as to its ornamentation. The surface of the vase appears rubbed here and there too, with also an occasional repainting (with some touches of added red) in places. Height 35.4/35.9 (the position of the mouth being somewhat slanting), diameter of mouth 15.2/15.4, maximum diameter of body 24.1, diameter of foot 12.5/12.7 cm. It may be obvious from the amount of variation in the single measurements as given above, that the potter's work is none too careful, although solid enough.

Inside of mouth, and upper half of interior of neck black. Red-over-black line bordering top of mouth-cup at the inside. Upper surface of mouth reserved. Edge of mouth black, with red line above. Single handles (circular in section). Red-painted plastic fillet at base of neck, all around the vase. On the shoulder of the vase A and B, tongues alternately red and black, their gadroon-ends pointing downward. The tongues are set-in between a black bordering system which consists of vertical traits and curved bridges. There are a good many of ridges, depressed zones and other irregularities in the vase's body, especially near its biggest diameter: it almost looks as if a faulty moulding instrument has been employed there. Red lines bordering the black zone underneath A-B, and continuing all around the vase. Black petals at base of body, the latter being nicked off by a grooved trait from the near-echinus (slightly convexoid) foot. At base of foot red line, and a narrow reserved strip underneath. Undersurface of foot and body reserved, no inscription, graffito or any other ancient markings there, or on any other portion of the amphora.

A, on body: youth between an antithetic pair of sphinxes. The youth who is wrapped into a red-painted cloak stands to the right, but looks back to the left. Both sphinxes have their heads turned back. The face, neck and most of the breast-line of both sphinxes white (though much

---

1) J. D. BEAZLEY, *Attic Black-figure Vase-painters* [abbreviated ABV] (1956), p. 116, β 2 and p. 128, no. 85: in both cases as still being in the Paris market (Segredakis).

effaced now). Succession of white dots at base of incurved wings. There is also a lot of superposed red employed for the pair of sphinxes: taenia in the hair, pupil of the eye, a zone between the base of the wings and the shoulder and, to conclude, some markings on the posterior parts of the sphinxes. The black of both sphinxes is shoaling into dilute brown in places. Plenty of engraving for details in youth and sphinxes, as can be easily recognized from our reproduction in plate II, A here. The right-hand sphinx has a necklace rendered by a pair of incised traits, whereas the left-hand companion lacks this adornment. Rows of black dots in the intermediary spaces between the youth and the sphinxes' forepaws. Line in dilute brown bordering the decoration in A below. On neck of vase: bearded male head looking to the left, between two pairs of sigmatoid patterning at the sides. The head shows applied red for two taeniae and the pointed beard, while there is engraving for details as well. Many light areas occur in the black of the head. Bordering the neck-panel, we notice a line in dilute brown continuing all around the amphora. The entire painting in A, although none too careful in details, is quite effective, especially in its space-filling layout, working like a supporting trapezoid at the body, with something like a crowning apex at the neck.

B, on the body: antithetic pair of standing lions, their heads averted. Under the belly of each animal there is used the motif of a rosette, as a space-filler. The left-hand rosette has a big central dot as a heart, and eight petals, of varying size, around. The right-hand rosette has a small central dot, surrounded by seven bigger, round petals, in this case. Above the back of the left-hand lion: negligent black blob, showing two badly flaked areas, where the buff color of the naked clay appears. Faint traces of white can still be discerned, in good light, on the manes of both animals. Plenty of red had been used for the lions too: neck, breast-line, markings on belly and hindquarters. There is equally a good deal of engraving on the pair of lions. On the neck of our amphora: exactly another such male head, set-in between two prolonged sigmatoids at the sides, as we have it on A, just described. The entire B side of the vase goes spoilt through the effects of darkening which happened to the background, in combination with the faulty firing of the black, the latter appearing faintish brown, instead of the normal, deep black.

Our Leyden I 1954/12.1 accession is of a nature to furnish what may be called a perfect replica of Munich, *Staatliche Antikensammlungen* 1446 (Jahn 918), from Vulci (ex Candelori collection). The Munich 1446 amphora has been published by A. Rumpf, in a book which appeared twenty years ago, and was subsequently referred to as being a replica of the piece now Leyden I 1954/12.1, *vice versa*, by Sir John Beazley in his big book of 1956²). I am gladly availing myself of the opportunity for reproducing Munich 1446 again here, after fresh photographs, in our figure 2, A and B³). Height 35.3 cm. Broken into pieces, but put together again, with hardly anything missing at the joins, except for a portion of the breast in the left-hand sphinx, and another at the dome of the head of the youth and the adjoining part of the frieze of tongues in A. The painting has again in A, on body: youth standing between two

2) A. RUMPF, *Sakonides* (Leipzig 1937) = *Bilder griechischer Vasen herausgegeben von J. D. Beazley und Paul Jacobsthal Heft 11*, p. 26, no. 58 (with references to previous literature), pl. 5, g-h (portraying B and A, respectively, both from photographs made by Piehler); the main decoration on A just mentioned by R. LULLIES in *Neue Beiträge zur klassischen Altertumswissenschaft = Festschrift Bernhard Schweitzer* (1954), p. 143, note 22; *ABV* (1956), p. 116, β 1 and p. 128, no. 84.

3) I am very grateful to Professor H. Diepolder, Director of the *Staatliche Antikensammlungen* at Munich, for his having furnished the good, new photographs, together with the permit for reproducing them (as communicated through a letter of 4.3.1957 from Munich). It is after these new photographs that our figure 2 is made.

antithetic sphinxes; on neck of vase: bearded male head, between one sigmatoid bounding at each side — not two as in Leyden. B, on body: antithetic pair of standing lions, with inverted bud in the interspace between the lions' stretched forepaws, and a rosette under the belly of each animal; on neck of vase: bearded male head between one sigmatoid lining at each side. Plentiful application of white, red and engraving for details, the nature and extension of which can be adequately measured from our reproduction in figure 2, A and B.

Now it will shine out from a mere juxtaposition of our plate II and figure 2 here that Leyden I 1954/12.1 and Munich 1446, respectively, are building up a perfect pair of replicas, by the same

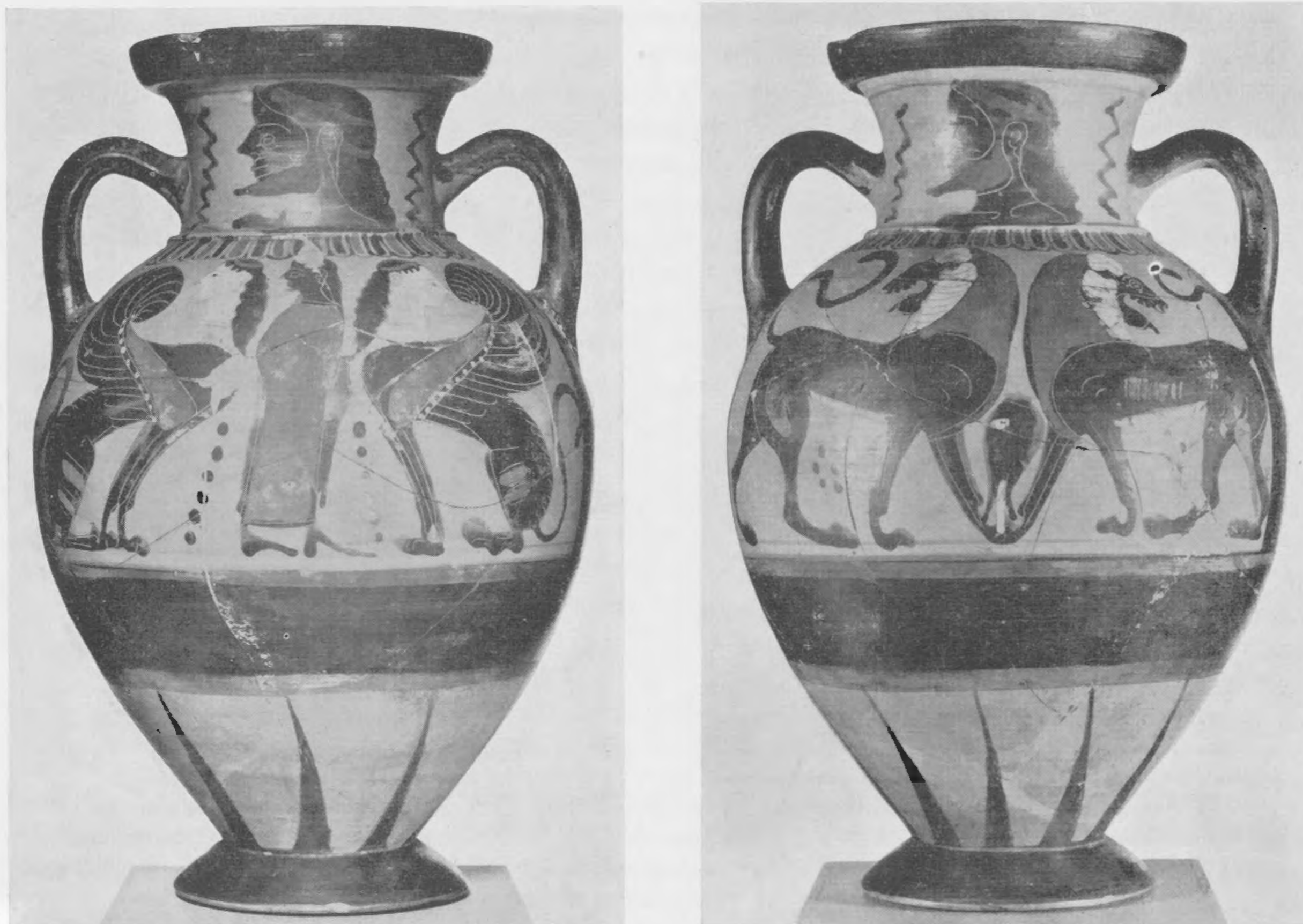

Figure 2. Munich 1446 (Jahn 918). Attic black-figure neck-amphora by the Painter of Louvre F 6. A and B.

painter. Yet, they are no duplicates in the mechanical sense of the word. As a matter of fact, close examination of details in both vases will be a rewarding task, in that it reveals just those minor divergences in *minutiae* to make us recall the fact, that both items were created much the same way, but not reproduced by a mere trick of identical repetition into a series.

The vases in Leyden and Munich are both of them ovoid neck-amphorae which have been attributed by Sir John Beazley to the Painter of Louvre F 6 (see our notes 1 and 2, for detailed references). The Painter of Louvre F 6 must have been active as a companion to Lydos. As a matter of fact, the animals on the Leyden-Munich pair of vases remind us that much of those of the vases by Lydos, as to make us think of the Painter of Louvre F 6 and Lydos as the same

artist. There may be, however, slight differences to be seen between the human figures in the vases by Lydos himself, and those few that we have on the animal-pieces like Leyden and Munich. So I feel pretty certain, we have to follow Beazley in his attribution of both Leyden I 1954/12.1 and Munich 1446, among many other vases, to the Painter of Louvre F 6.

As to the chronological assessment of the Leyden-Munich pair, I think the style to be indicative of a date around the middle of the 6th century B.C., or possibly a little bit later, say, ca. 550-540 B.C. By all means our amphorae should be of the same period, as what various scholars (A. Rumpf, P. Mingazzini, and others) have been referring to as the Lydos-Sakonides Group of vases⁴). Now, as Beazley has aptly shown in a recent paper, we know for certain that Lydos has worked for the potter Nicosthenes, at an early stage of Nicosthenes' career⁵). It all adds up to making a ca. 550-540 B.C. approximation extremely defensible in the light of present-day investigation. No further approach to accuracy should be encouraged, lest we should find ourselves suddenly entangled in the dangerous fallacy of *ad annum* dating; such excessive pigeonholing to-the-year is both unwise and unpractical.

The importance of the Leyden—Munich pair of vases lies in the fact that they are in the nature to furnish us with a convincing case of replicas to be encountered in Attic black-figure vase-painting. We know of replicas in Protocorinthian, Laconian as well as Attic red-figure to occur in limited numbers, but solid instances of this phenomenon in Attic black-figure are still exceedingly rare, to the best of my knowledge⁶).

In summarizing, let us say, that the Leyden Antiquities Museum has every reason to rejoice at having secured to rest the I 1954/12.1 item = our plate II, from the Paris Market. It will most happily introduce the art of the Attic Painter of Louvre F 6, and hence of the entire Lydos-Sakonides Group, as conveyed through a highly typical example, in our collection. Besides, if studied in conjunction with Munich 1446 = our figure 2, the Leyden amphora suddenly becomes an authoritative document, of a nature to shed light on the phenomenon of Attic black-figure replicas being produced at such an early date as sometime between 550 and 540 B.C.

J. H. C. KERN

4) *ABV* (1956), pp. 114 and 123, with references to previous literature.

5) J. D. BEAZLEY in *Neue Beiträge zur klassischen Altertumswissenschaft = Festschrift Bernhard Schweitzer* (1954), pp. 101-102, especially p. 102, and pl. 14.

6) For documentation on replicas in ancient vase-painting, ranging from Protocorinthian to Attic red-figure, there is the ground-breaking contribution by E. VON MERCKLIN in *Roemische Mitteilungen* 38/39 (1923/24), pp. 105-106. See also J. D. BEAZLEY in the text to *CV Oxford 1* (1927), pl. 33,3-4, on pp. 26-27.

Quite apart from replicas, we have the by far more common case, in which two vases present very much the same picture, but the sides reversed: so as to build up a matching pair of companion-pieces. Two fine Attic red-figure lekythoi by the Phiale Painter, ca. 440-430 B.C., both with girl dancing in front of a woman, her teacher, should illustrate this phenomenon: 1. Milan, Museo Teatrale alla Scala 50, from Gela. J. D. BEAZLEY, *Attic Red-figure Vase-painters* (1942), p. 657, no. 84 (with previous literature); merely add that the vase is also mentioned by C. ALBIZZATI in ST. VITTADINI (Ed.), *Catalogo del Museo Teatrale alla Scala* (Milan 1940), p. 131, no. 149. 2. Brussels A 3556. *Auction Sale XVI*, June 30, 1956 ... Basle, No. 134 on p. 38, and pl. 33, 134; V. VERHOOGEN in *Bulletin des Musées royaux d'Art et d'Histoire 4e série, 28e année* (1956), pp. 6-16, with figs. 1a-1c and 2-3 (Brussels A 3556) and figs. 5-7 portraying the Milan ... Scala companion-lekythos.

A ROMAN „CAMPANA” RELIEF WITH NILE LANDSCAPE (PYGMY VILLAGE)

The excellent Roman terracotta slab of „Campana” type which is illustrated in plate III was acquired by the Museum in the summer of 1956, out from the big and well-known Auction Sale XVI in Basle, Switzerland. The present acc. no. is K 1956/8.2. The piece has been adequately described and reproduced in the quite outstanding sale catalogue covering the occasion ¹⁾. The following descriptive notes are almost entirely taken over from the sale catalogue in question. Brownish terracotta, showing no signs of having been painted over, not in its present-day preservation that is. A few cracks in the surface, which, moreover has also been slightly chafed, smeared and occasionally been restored or tampered with in places. Maximum height 44 cm, maximum width 47.5 cm.

No clue as to where our slab which greatly strengthens our small collection of Campana plaques, originally came from, is known to the present writer. The right-hand corner-portions broken off above and below, obviously on account of damage caused by tearing off from the fastening clamps or rivets that were driven through circular holes there; the right-hand hole at the top is still partially preserved, and one has merely to look at the left-hand side to visualize the kind of circular perforation made through the clay wall, which must have existed at the right-hand side too. The terracotta revetment plaque—for such it must have been—has a protruding acanthus moulding, set in between two fillets, above. This moulding is supported by a Corinthian pillar with ornate capital (acanthus-grown, with central rosette above) at the left. The pillar is superimposed on two arcades with smaller and simpler pillars and capitals (the latter merely showing a frieze of acanthus-leaves). All details are perfectly clear on our plate III. The chief value of the slab lies, of course, in the Nilotic, i.e., Egyptianizing landscape, which is to be seen through the two arcades.

Let us start with the left compartment. Round reed hut (vaulted door-opening) with stork being perched atop conical roof. Then, to left, the curious figure of an almost naked woman seen from behind (buttocks visible), as if lying on a couch or balustrade, an ithyphallic statue of Priapus (restored) being the centre of her pious attention, it would seem. The Priapus is supported by the roof of a vaulted arch, which in the open space below shows a succession of two steps. Still lower down, a crocodile is being precariously perched atop of and almost as if tottering on a gigantic lotus flower, with bud on long stalk left, and hippopotamus gurgling out an undulating stream of water to the right. The background is filled in with faintish wave-lines for water, and there are undulating stalks of water-plants in the lowest strip of the compartment.

Right compartment. Rectangular reed hut, gabled roof, onto which two storks are being perched this time. To the right of hut a fence through which opens a vaulted door. Below: boat

---

1) *Auction Sale XVI. June 30, 1956. Classical Antiquities. Monnaies et Médailles S. A. Basle* No. 184 on p. 49 and pl. 42, 184. Our present plate III after a fresh photograph, which is due to the Museum photographer; the piece is also referred to and illustrated by W. D. VAN WIJNGAARDEN in *Verlagen der rijksverzamelingen van geschiedenis en kunst* LXXVIII 1956 [1957], p. 156 and plate facing p. 157. In the offprint [which came out 1958] p. 6 and plate facing p. 7.

being rowed by two pygmies. The boat is carried on the water, which is peopled with a pair of ducks swimming close one to another, and a crocodile. The crocodile's muzzle decidedly overlaps the plain (not-fluted) pillar to the left. Taken as a whole, the composition, at least below the level of the reed structures, cannot fail to make a crowded impression, as if the artist, for lining up his animals, usually had a little more space at his disposal, than in this particular case.

The essential work of study and discrimination of this type of plaques has been done in the past²⁾. Roman make, 1st century A.D. it would seem according to the balance of probability on this matter. Such a date can equally be made to fit into the general pattern of there being a certain predilection for Egyptian landscapes, frequently including allusions to one cult or another, and revealing glimpses of religious practice, in Roman art of the 1st century A.D.³⁾.

It is on purpose that I have given a rather meticulous description of the relief which is now ours in Leyden acc. no. K 1956/8.2 = plate III, just for focusing the attention onto some of its detail; it is from identity *in minutis* that we can deduce with certainty that the „Campana” relief with Nile landscape in Copenhagen, Ny Carlsberg Glyptotek acc. no. I.N. 1700 must be from the selfsame mould⁴⁾. The last-named Copenhagen parallel is re-illustrated here in our figure 3 (Courtesy, Director of the Ny Carlsberg Glyptotek at Copenhagen). Acquired 1899, out from the Saulini sale in Rome. Broken and recomposed, but virtually complete: all this will be clear enough in the illustration. Height 48.5, width 50.5 cm. The dimensions, therefore, seem to put the Copenhagen piece, which was already included in the von ROHDEN-WINNEFELD publication (referred to in the second footnote to this article) somewhat apart from the Leyden one, the latter being an addendum to the extant lists of such pieces. It is my personal conviction, however, that various factors, e.g., shrinking of the clay material, restoration, and even the hazards which remain attached to any measuring up of pieces of bigger and none too handy size, may be responsible for the differences in height and width. Moreover, it can be seen from the reproductions that in Copenhagen the marginal strips are fuller preserved than in Leyden.

The microscopic correspondence between the Leyden and Copenhagen relief scenes would seem to be of a nature to recommend the idea that the two must have been made out from the same mould; the mould having been all filled in with separate puncheons first. As a matter of fact, the elements of the reliefs are strictly the same, and so is their arrangement and internal disposition of one figure in relation to another, as a close juxtaposition of the two plaques will show. So the present writer, who regrets not having been in a position to study the Copenhagen piece through autopsy, nevertheless ventures to assert that the Leyden newcomer and the Copenhagen piece are indeed from the same mould. The only real difference within the marginal strips — fuller preserved in Copenhagen, as we have seen — is that in Copenhagen there are no perforations for attaching the plaque to a wall.

2) H. VON ROHDEN-H. WINNEFELD, *Architektonische Römische Tonreliefs* (1911), pl. 140 and p. 157 ff. with fig. 291/292. This being the *locus classicus* on plaques of the same type.

3) On Egyptian landscapes in Roman art (mosaics, terracotta revetment plaques), and which are containing a great deal of allusions to cult or religious practice, see the excellent treatise by L. CASTIGLIONE in *Antik Tanulmányok* 2 (1955), 78-84, 3 figs. The text is Hungarian which has to remain quite inaccessible to me, but the full critical apparatus and abundant notes referring to international literature are invaluable and do bear witness to the soundness of scholarship as embodied in the article. Equally written by L. CASTIGLIONE there is an article entitled *Griechisch-Ägyptische Studien* in *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* Tom. V. Fasc. 1-4 (1957), 209-220, with 5 figs.: on a Canopus detail of the big Praeneste mosaic. On the latter monument, see now the basic opus by GIORGIO GULLINI, *I mosaici di Palestrina* (1956).

4) V. POULSEN, *Catalogue des terres cuites grecques et romaines* (1949) = *Publications de la Glyptothèque Ny Carlsberg* No. 2, No. 106 on p. 49 (references to older literature), and pl. 62.

It would be tempting perhaps to close off this paper at this very point, now that we have been able to submit the Leyden-Copenhagen pair of replicas to our readers. In archaeology, however, companion-pieces, which betray certain variations in particulars, are often more instructive than merely repetitious replicas alone.

In our figure 4 then we are reproducing an analogous but by no means identical Nile landscape relief in the Hungarian Museum of Fine Arts at Budapest ⁵⁾ (Courtesy, Dr. L. Castiglione

Figure 3. Copenhagen, Ny Carlsberg Glyptotek I. N. 1700. Roman terracotta relief with Nile landscape (pygmy village). 1st century A.D.

of the Budapest Museum in question). Acc. no. T 591. Acquired 1914. Ex P. Arndt collection. These data, the excellent photograph which has been used for our figure 4, as well as the fol-

5) ZOLTÁN OROSZLÁN, *Az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum Antik Terrakotta Gyűjteményének katalógusa* (1930) p. 117, no. 9 with bad illustration; ZOLTÁN OROSZLÁN in *Archaeologiai Értesítő* 1942, p. 294, no. 14 [Italian text], and pl. 50; JÁNOS GYÖRGY SZILÁGYI and LÁSZLÓ CASTIGLIONE, *Országos Szépművészeti Múzeum Görög-Római Kiállítás Vezető* (1955), p. 42 and pl. 26, 1; there has appeared also a German edition of this guide-book (translated by HELENE KÄSTENBAUM): *Museum der Bildenden Künste. Griechisch-Römische Sammlung. Führer* (1957). The Nile landscape Campana plaque is there pp. 54-55 and pl. 26, 1.

lowing measurements, are kindly procured by Dr. L. CASTIGLIONE. Height 58, width 53.5 cm — and not 57×53 cm as the Hungarian guide-book of 1955⁶⁾ (see the end of note 5) has got it on the inserted French list of illustrations; once again one has to admit that measurements of the bigger pieces often present differences one to another. In Budapest the lying woman and the statue of Priapus are not to be found left above; a stork has been placed there instead. Above all, however, notably in the lowerdown areas of the plaque, the composition is more spa-

Figure 4. Budapest Hungarian Museum of Fine Arts T 591. Roman terracotta relief with Nile landscape (pygmy village). 1st century A.D.

cious and airy, than we have encountered it in the Leyden-Copenhagen pair; no wonder if one comes to think of the greater height of Budapest, surpassing the two other items by some 10 centimetres, or more. The internal disposition of the elements, which are making up the lower

6) This Hungarian guide was recently reviewed by STEPHEN FOLTINY in *American Journal of Archaeology* 62 (1958), 115. Only a very short notice, as the reviewer, apart from his summarizing the main lines of the book, does not go into the material illustrated in the plates at all.

half of the left compartment, is quite different: this statement holds good of the crocodile, hippopotamus, vegetation, no wavy lines at the background in Budapest. One should also look at the right-hand compartment below the reed structures, where Budapest has got much more space for the water-animals, and even plenty of space for some additional water-plants, too. And the crocodile does not have to encroach on the pillar left, in this case.

Figure 5. Frankfurt-am-Main, Municipal Gallery 240. Roman terracotta relief with Nile landscape (pygmy village). 1st century A.D.

I dare say there is an element of fun and excitement viewing the pygmy villages in Leyden and Copenhagen (plate III and figure 3) side-by-side with the Budapest one (figure 4) the latter being very well preserved (apart from a crack below) and ranking indeed as one of the most attractive numbers of the series. The whole method of how such plaques were manufactured, from different moulds with variations in the relief arrangement and the size, too, reveals itself most strikingly from the given juxtaposition.

Let us reach quieter waters again in reproducing as our figure 5 a relief in Frankfurt-am-Main, Municipal Gallery (Städtische Galerie, Dürerstrasse 2) acc. no. 240⁷). I am much indebted to Dr. Eich of the Municipal Gallery for his having most readily consented to reproduce the piece here, as well as for additional information on the item (in a letter which was dated 24.8.1957 from Frankfurt-am-Main). The relief acc. no. 240 was acquired 1911, i.e., at a time when the Municipal Gallery was directed by Dr. Georg Swarzenski (1876-1957) a man of genius and human warmth of understanding, who will be sorely missed indeed⁸). Height 58.5, width 54 cm: so, in this case even the measurements are in perfect agreement with the verdict-already obvious from the reproductions of the Budapest and Frankfurt-am-Main examples as having been made from the selfsame mould. In Frankfurt-am-Main, the state of preservation is less good than in Budapest, but enough remains of particulars to prove beyond a shadow of a doubt that the same mould has been at the base of both pygmy villages.

From the previous passages it would appear as if in dealing with a few selected Campana terracotta reliefs with pygmy villages, I have been launching a method of presenting nothing but pairs of replicas: first Leyden-Copenhagen, then also, from another mould, Budapest and Frankfurt-am-Main. It must be explicitly stated, however, that there are many more reliefs of the same family, that do not fit into this system of presentation at all. In point of fact, there are known to exist certain representatives of our class, which stand apart from all those four Campana reliefs with Nile landscape we have been illustrating sofar: plate III and figures 3-5; it can be proven from divergences in detail that some puncheons have been arranged in another way, or even that the entire size and extension of the composite mould is different.

To corroborate the above statements I would like to draw attention to a piece which has been covered by a recent catalogue again: Vatican, Museo Gregoriano Egizio acc. no. 49⁹). Height 59, width 53 cm. It is a well-known piece, which one would not, perhaps, expect to find in a catalogue of Egyptian sculpture. Then I cannot refrain from commenting in a few words on the way the Vatican pygmy village has been treated in the catalogue under discussion. In most cases, catalogues are a godsend. For our Campana relief, however, the description is liable to cause havoc, since it narrates the elements of the entire Nile landscape in the reversed sense, with right and left being interchanged.

The Vatican relief is amazingly close to the Budapest-Frankfurt pair, but by no means identical. Look at the lanceolate leaves in the triangular spaces between the acanthuses above. Furthermore at the exact position of the crocodile in the illustration's left-hand compartment, and one of the ducks in the ditto right-hand compartment, and you will note certain differences in detail. Then, as Dr. Hermine Speier very kindly informs me through epistolary communication of March 15th, 1958 from the Vatican—*vide infra*—the material of which the Vatican slab consists is „very different from the usual „Campana” clay; it is much more greyish and has a consistence which is more like stucco than terracotta”. On the other hand the strict analogy to the plaques in Budapest and Frankfurt made me believe that the illustration in the Vatican catalogue was right, and that the description, owing to some mishap, or so, had got the reversed order of things. That this is actually what happened has been most generously admitted by the

7) *Städtische Galerie zu Frankfurt a. M. Skulpturen Sammlung* 3 (1915), p. 72, no. 434 (with illustration); ZOLTÁN OROSZLÁN in *Archaeologiai Értesítő* 1942, p. 302 with note 43. OROSZLÁN rightly calls it a perfectly identical piece to Budapest.

8) See the necrology by PERRY T. RATHBONE in *Bulletin Museum of Fine Arts, Boston Volume LV, Numbers 301-302, Autumn - Winter 1957*, 53-55.

9) G. BOTTI and P. ROMANELLI, *Le sculture del Museo Gregoriano Egizio* (1951), No. 213 on pp. 128-129 (with references to older literature, beginning in the 18th century), p. 142, No. 213, with pl. 86, 213.

Direction of the Vatican Museums: *Direzione Generale. Monumenti Musei e Gallerie Pontificie* in a letter dated March 15th, 1958 which the present writer was privileged to receive from Dr. Hermine Speier, and for which he is indeed extremely grateful.

A positive gain that may be got out from a juxtaposition of the Budapest-Frankfurt pair of replicas on the one hand, to the Vatican slab on the other, undoubtedly is, that in starting from the divergences as noted above, one can almost witness the makers of those terracotta reliefs at work. Those artists, then, must have employed puncheons, also called punches or stamps, of separate animals, lanceolate filing leaves or even little groups in the composition (e.g. reed huts, lying woman with Priapus statuette, plants), which they have adroitly used in making the negative of the pattern on the inside of the moulds, from which the terracotta reliefs were made. Now one will note how small the differences between the Vatican slab and the Budapest-Frankfurt pair appear in the light of the general arrangement which is very much the same. However, the variations may be greater in other cases.

In summary: the notable Leyden relief illustrated in plate III constitutes a working addendum to the extant pieces of the Roman Campana terracotta reliefs with Nile landscape (pygmy village). The exact duplicate in Copenhagen figure 3 must obviously come from the selfsame mould. Now for obtaining an insight view into the actual method of how those Campana slabs were indeed turned out from moulds, it is singularly instructive to adduce another pair of replicas which is known to exist: Budapest figure 4 and Frankfurt-am-Main figure 5, both from another mould than the Leyden-Copenhagen pair; apart from certain divergences and substitutions in the elements of the composition, it is, above all, the greater amount of space below which makes the mould to stand apart from the crowded Leyden-Copenhagen pair. It is purely by chance that the method of presenting twins has been adopted twice within the limited space of this article. There remain singletons enough, again from different moulds, as may be demonstrated with the aid of a well-known slab in the Vatican which was recently re-published in a big catalogue. Unfortunately, the text referring to the piece in the Vatican catalogue has been bungled: in the description left and right are interchanged; the illustration is right.

The Campana slabs undoubtedly served as revetment plaques for being attached to walls, and there is a reasonable probability to suppose that they were made in Rome, or some other centre in Latium, at some time in the first century A.D.

J. H. C. KERN

POSTSCRIPT

Since the above was written, the authorities of the Musée Alaoui at Tunis have kindly presented me with a copy of the excellent monograph by L. FOUCHER, *Navires et barques figurés sur des mosaïques découvertes à Sousse et aux environs = Institut National d'Archéologie et Arts. Musée Alaoui. Notes et documents XV* (Tunis 1957).

A mosaic from Sousse in Tunisia which may be assigned to the beginning of the third century A.D., has got a big Nile landscape with *inter alia* a hippopotamus, a pair of ducks and also a little boat manned with two pygmies: L. FOUCHER *op. cit.* fig. 19 on p. 29. The boat with the two pygmies shows a type that is rather different from that on the Campana reliefs.

With its rounded hull and curved prow and stern, the little boat on the Campana reliefs comes fairly close to the *ratis* or *schedia* type as it goes commented and illustrated in L. FOUCHER's monograph p. 36, with fig. 1 on p. 5 and fig. 35 on p. 38: from the Themetra mosaic which must be dated to the middle imperial period, I think. Speaking in general terms the Campana Nile landscapes and those on Roman mosaics from Tunisia are composed of different elements: it may be due to different sources of inspiration, and also to a discrepancy in time and the evolution in style that is bound to go with it.

J. H. C. KERN

EIN RÖMISCHES GERIFFELTES BRONZEBECKEN DES 3. Jhts. n. Chr.

Das römische geriffelte Bronzebecken das auf der Tafel IV, 1 zur Wiedergabe gebracht wird, befindet sich seit 1834 im Reichsmuseum der Altertümer zu Leiden¹⁾. Das Stück hat, obwohl es in einer Zweizahl von Katalogen erwähnt worden ist, bislang noch keine gebührende Würdigung erfahren.

Gefunden am westlichen Abhang des Rhenen'schen Berges bei Rhenen in der Provinz Utrecht. Das Bronzebecken ist zerbeult und weist mehrere Beschädigungen und Risse auf, besonders im vertikalen Teil der Gefässwandung oben, sowie auch am aus zwei Wänden bestehenden Fussteil unten, und ringsum beim Übergang zwischen der Fusspartie und der Gefässwandung.

Überdies ist das Stück an der Aussenseite fast überall grün patiniert. An der Innenseite, wo nur fleckenweise Patina auftritt, sieht man noch Spuren der ursprünglichen gold-gelben Farbe des Bronzematerials. Höhe 8 bis 8,3, Durchmesser am oberen Rande 21,7 bis 23,2 (starke Abweichungen von einem richtigen Kreisverlaufe). Durchmesser des Fusses unten 9 bis 9,5 cm.

Die genaue Form des Beckens lässt sich unserer Tafel IV, 1, welche nach einer neuen Museumsaufnahme vom Photographen F. G. van Veen abgedruckt worden ist, leicht ablesen. Der obere Teil der Gefässwandung verläuft praktisch vertikal, nur etwas konvex durchgebildet, der untere Teil verläuft fast horizontal, nur etwas abgeschrägt, dem echinusähnlich gebildeten Fusse zu.

Das ganze Stück ist ziemlich dickwandig geraten. Leichte Randverdickung oben. Zwischen den beiden Wänden des Fusses Bleifüllung. An der Aussenseite der Gefässwandung, unmittelbar unterhalb des Randes, ein Paar eingravierter Horizontalstreifen.

Die Hauptverzierung des Bronzebeckens besteht aus einer Abwechslung von je einer und einer Dreizahl von gesenkten Vertikallinien, mit herzförmigen Einsenkungen in den Zwischenräumen. Die gleiche herzförmige Einsenkung findet sich am unteren Ende der vereinzelt eingesenkten Vertikallinien, etwas unterhalb der Biegung in der Gefässwand vom vertikalen zum horizontalen Teil. Bei den Gruppen von drei gesenkten Vertikallinien geht nur die mittlere Linie bis zum Fusse durch; die beiden seitlichen Linien brechen unterhalb der Biegung in der Gefässwand nach innen ab. Eingravierter Streifen oberhalb des Fusses an der Aussenseite.

Die Unterseite der Fusspartie ist flach und weist elf eingeschiffene Streifen, sowie eine runde Delle in der Mitte auf. An der Innenseite des Beckens zwei eingeschiffene Streifen unterhalb des Randes, weiter vierzehn konzentrische Kreise und eine runde Zentraldelle in der Fusspartie.

Eine ausgezeichnete Parallele zu unserem Leidener Bronzebecken wurde nun 1933 im Skelettgrab Nr. I („Fürstengrab“) von Stráže (Strasche) im Waagtal in der Slowakei entdeckt²⁾. Das Stück befindet sich jetzt im Museum der benachbarten Badestadt Piešťany (Bad Pistyan) in der Slowakei, und wird hier Tafel IV, 2, nach einer dem Kustoden Dr. Ján Dulka der ar-

1) Leiden, Holland, Rijksmuseum van Oudheden Inv. - Nr. Rhe 4. L. J. F. JANSSEN, *Catalogus* (1848) V 862 auf der S. 320; J. H. HOLWERDA, *Catalogus* (1908) E. III. 10 auf der S. 178.

2) H. J. EGGERS, *Der römische Import im freien Germanien* (Hamburg 1951), Nr. 1978 auf den Seiten 148-149 (mit älterem Schrifttum), Tafel 10, 108, Beilage 39 auf der Seite 169 und Karte 33; VOJTECH ONDROUCH, *Bohaté hroby z doby rímskej na Slovensku. Novšie nálezy* (Bratislava 1957), S. 243 (in der deutschen Zusammenfassung), Abb. 22 auf der S. 102 (Zeichnung) und Tafel 22 (Photographie). Die umfangreiche Stráže-Literatur findet sich im tschechischen Text S. 86, Anm. 4 bequem zusammengestellt.

chäologischen Abteilung des Museums von Piešť'any verdankten Aufnahme, dem Leserkreis vorgelegt. Höhe 10, Durchmesser 30.8, Durchmesser des Fusses unten 11.4 cm.

Die Verzierung des Bronzebeckens aus Stráže ist, wie wir gleich unten sehen werden, im Vergleiche zum Leidener Stück, etwas einfacher geraten. Durch die zahlreichen Begleit-Fundstücke ist das Bronzebecken von Stráže mit Sicherheit in die Zeit von 250-300 n. Chr. datiert. Das sehr analoge, nur noch etwas reicher ornamentierte Leidener Stück wird ebenfalls der zweiten Hälfte des 3. Jahrhunderts n. Chr. zuzuweisen sein.

H. J. Eggers hat das Bronzebecken aus Stráže in seinem Werke vom Jahre 1951 als einzigen Vertreter des Typus 108 vermerkt. In seiner einschlägigen und prächtig illustrierten Veröffentlichung über Reiche Römerzeitliche Gräber in der Slowakei (Neuere Funde), welche 1957 in Bratislava (Pressburg) erschienen ist, hat Vojtech Ondrouch erneut auf das Bronzebecken aufmerksam gemacht, das auch in der Zeichnung und in der Photographie zur Wiedergabe gebracht worden ist. Nur wurde die Leidener Parallele bislang noch nicht zum Studium des Exemplares in Piešť'any herangezogen. Es mag daher an der Zeit erscheinen, das Leidener Stück zum ersten Mal zu veröffentlichen.

Die Unterschiede die sich zwischen Leiden und Piešť'any ergeben, betreffen nicht die Grundform, sondern nur die Verzierung. Die Differenzen sind also nicht wesentlicher Natur. In Piešť'any siebenfach wiederholt die Abwechslung von einer Vertikallinie und einer Zweizahl von solchen, unten durch eine runde „Brücke“ miteinander verbundenen Linien. Keine herzförmigen Zusätze. Eingeschliffene konzentrische Kreise finden sich in Piešť'any nur in zwei Paaren auf der Unterseite der Fusspartie. In Leiden dagegen haben wir vierfach wiederholt das Schema von einer Vertikallinie mit einer Dreizahl von solchen Linien. Dazu insgesamt zwölf herzförmige Einsenkungen, und eine ungleich viel grössere Zahl an Streifen und konzentrischen Kreisen als in Piešť'any.

Das Bronzebecken von Stráže in Piešť'any bildete in der Fachliteratur ein Unikum dar. Aus seinem Versteck im Leidener Museum kommt jetzt das bereits 1834 erworbene Exemplar aus Rhenen in der Provinz Utrecht dazu. Es ist immer als ein beträchtlicher Gewinn in der Archäologie zu begrüssen, wenn sich zu einem als Unikum betrachteten Stück eine gute Parallele gesellt. Die Juxtaposition der Fundstätten: Stráže in der Slowakei einerseits und Rhenen in Holland andererseits, ist auch für die weite Verbreitung von Handelsobjekten in der späten römischen Kaiserzeit bedeutsam genug.

Vojtech Ondrouch vermutete in seinem Werke von 1957 diese Art Bronzebecken entstammen niederrheinischen Werkstätten. Falls diese Annahme das Richtige treffen würde, so hätten wir in dem Leidener Becken ein Exemplar, das an einem den Arbeitsstätten ziemlich benachbarten Ort gefunden ist. Doch sind bisher noch allzu wenige Exemplare dieses Typus bekannt, um die Frage der Arbeitsstätten endgültig zu erhellen.

Die Bronzebecken des hier behandelten Typus in Piešť'any und Leiden gehören nach wie vor zu den grössten Seltenheiten unter den römischen Bronzegefässen. In der reichhaltigen Sammlung von römischen Bronzegefässen, welche das Reichsmuseum G. M. Kam zu Nimwegen besitzt, und von der seit 1956 ein mustergültiger Katalog mit zahlreichen Abbildungen vorliegt, befindet sich kein einziger Vertreter dieses Typus³⁾. Vielleicht wäre es zum weiteren Studium dieser Bronzebecken geeigneter, Studienreisen auf der Suche nach unveröffentlichten Proben zu unternehmen, als dass man durch Literaturbearbeitung weiterkommen würde.

Die erstmalige Erschliessung des Leidener Exemplars möge vor allem dazu dienlich sein, die Aufmerksamkeit der westeuropäischen Forscher auf diesen Typus von Bronzebecken Piešť'-any-Leiden hinzulenken. Ganz besonders willkommen würden Exemplare von Fundstellen zwischen Rhenen und Stráže sein. Eine Lücke in unserer Kenntnis und in unserem Materialschatz würde sich dann in denkbarst erfreulicher Weise ausfüllen lassen.

J. H. C. KERN

3) MARIA H. P. DEN BOESTERD, *The bronze vessels = Description of the Collections in the Rijksmuseum G. M. Kam at Nijmegen V* (1956).

THE EXCAVATIONS OF THE LEIDEN MUSEUM OF ANTIQUITIES
AT ABU-ROASH
REPORT OF THE FIRST SEASON: 1957

PART II

In this second part of the report of the first season of excavations at Abu-Roash¹⁾ we publish the contents of the archaic tombs in the cemetery: the pottery with the potmarks, the stone vessels and the miscellaneous objects.

The pottery and the stone vessels have been classified and numbered in accordance with the Corpus of the First Dynasty in *Great Tombs of the First Dynasty*, Vols. I-III, by W. B. EMERY.

A discussion of the finds and, in connection therewith, of the dating of the cemetery, has been left to a later date, when the excavation of the South Cemeteries at Abu-Roash has been completed and their relation to each other and chronological sequence can be established²⁾.

THE POTTERY

Fig. 6 and Pls. V-IX, XV

The following classes of pottery occur in the cemetery: Class A: tall jars with tapering body and rounded base ("wine-jars"); Class B: roughly ovoid jars with a blunt-pointed base; Class C: related to Class B, but smaller jars with a low neck and rounded base; Class D: jars with convex-concave sides and a flat base; Class E: jars with bulbous body (barrel-shaped) and flat base or rounded base with sharp edges; Class F: cylindrical jars; Class I: bowls with concave sides, flaring mouth and flat base; Class J: bowls with convex sides and flat or rounded base; Class K: shallow bowls; Class L: dishes; Class N: spherical jars; Class P: spouted jars and bowls; Class Q: rough ware thick-walled cylindrical jars; Class V: pointed conical jars; Class W: jar-lids. The jars in the shape of a granary have been classified as Class XX.

Catalogue

- Type A 3. Red-Brown ware. 1 Example from Tomb 56.
Type A 8. Red-brown ware. 4 Examples: 1 from Tombs 31, 50; 2 from Tomb 33.
Type B 2. Red ware. 2 Examples: 1 from Tombs 43, 64.
Type B 6 A. Red ware. 5 Examples: 1 from Tomb 64; 4 from Tomb 56.
Type B 6 B. Red ware. 9 Examples: 1 from Tomb 10; 2 from Tombs 6, 21, 33, 41.
Type B 8. Red ware. 10 Examples: 1 from Tombs 6, 20, 40; 2 from Tombs 33, 69; 3 from Tomb 3.
Type B 8 A. Red-brown ware. 9 Examples: 1 from Tomb 48; 3 from Tomb 30; 5 from Tomb 44.
Type B 10. Red ware. 8 Examples: 1 from Tombs 48, 51; 2 from Tombs 16, 22, 55.

1) Part I: *Oudheidk. Meded.* XXXVIII (1957), p. 58 ff.

2) Till now three different cemeteries of the archaic period have been found within our concession: Cemetery 1957, excavated in our first season, and Cemeteries 300 and 400, excavated in our second season (see in this *Oudheidk. Meded.*, p. 32 ff. and Fig. 11).

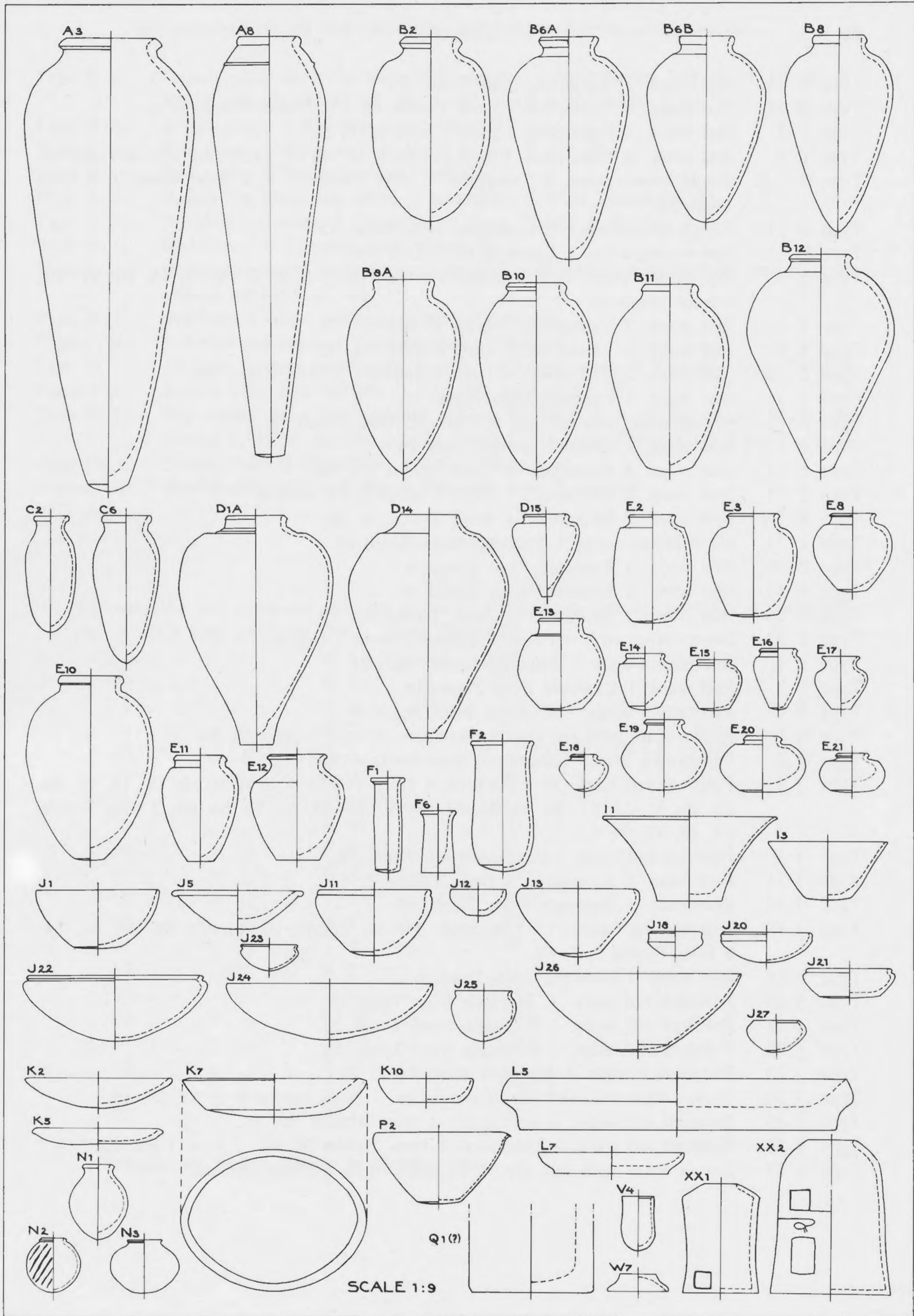

Fig. 6

- Type B 11. Red ware. 2 Examples from Tomb 94.
 Type B 12. Red ware. 6 Examples: 1 from Tombs 14, 15; 2 from Tombs 9, 21.
 Type C 2. Red ware. 3 Examples: 1 from Tombs 9, 15, 21.
 Type C 6. Red ware. 9 Examples: 1 from Tombs 3, 18, 26, 27, 33, 35, 40; 2 from Tomb 29.
 Type D 1 A. Rough brown ware. 8 Examples: 1 from Tombs 7, 9; 2 from Tomb 3; 4 from Tomb 29.
 Type D 14. Rough brown ware. 2 Examples from Tomb 15.
 Type D 15. Red-brown ware. 1 Example from Tomb 40.
 Type E 2. Red-brown ware. 12 Examples: 1 from Tombs 6, 7, 9, 13, 15, 16, 25, 27, 69; 3 from Tomb 29.
 Type E 3. Red ware. 2 Examples: 1 from Tombs 15, 21.
 Type E 8. Red ware. 2 Examples: 1 from Tombs 14, 32.
 Type E 10. Red ware. 3 Examples: 1 from Tomb 44; 2 from Tomb 64.
 Type E 11. Red ware. 1 Example from Tomb 15.
 Type E 12. Brown ware with red slip. 1 Example from Tomb 49.
 Type E 13. Red ware. 1 Example from Tomb 19.
 Type E 14. Red ware. 2 Examples: 1 from Tombs 21, 72.
 Type E 15. Red ware. 4 Examples: 1 from Tombs 3, 10, 40, 45.
 Type E 16. Red ware. 2 Examples: 1 from Tombs 3, 50.
 Type E 17. Hard brown ware. 1 Example from Tomb 57.
 Type E 18. Red ware. 1 Example from Tomb 4.
 Type E 19. Red ware. 1 Example from Tomb 30.
 Type E 20. Red ware. 2 Examples: 1 from Tombs 33, 72.
 Type E 21. Brown ware with red slip. 1 Example from Tomb 29.
 Type F 1. Red-brown ware. 1 Example from Tomb 21.
 Type F 2. Red ware. 1 Example from Tomb 30.
 Type F 6. Red-brown ware. 1 Example from Tomb 14.
 Type I 1. Brown ware with red slip. 2 Examples: 1 from Tombs 33, 64.
 Type I 3. Red-brown ware. 1 Example from Surface Redeem.
 Type J 1. Polished red ware. 34 Examples: 1 from Tombs 1, 3, 6, 9, 10, 13, 14, 19, 20, 26, 27, 31, 32, 41, 43, 44, 45, 47, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 91; 2 from Tombs 15, 29, 42, 94.
 Type J 5. Polished red ware. 1 Example from Tomb 39.
 Type J 11. Red ware. 2 Examples: 1 from Tombs 2, 14.
 Type J 12. Red ware. 1 Example from Tomb 15.
 Type J 13. Polished red ware. 13 Examples: 1 from Tombs 10, 11, 27, 37, 39, 60, 74; 2 from Tombs 3, 7, 29.
 Type J 18. Red ware. 1 Example from Tomb 4.
 Type J 20. Polished red ware. 1 Example from Tomb 27.
 Type J 21. Polished red ware. 1 Example from Tomb 56.
 Type J 22. Polished red ware. 1 Example from Tomb 64.
 Type J 23. Red-brown ware. 1 Example from Tomb 44.
 Type J 24. Brown ware with red slip. 5 Examples: 1 from Tombs 6, 7, 33, 39, 45.
 Type J 25. Polished red ware. 2 Examples: 1 from Tombs 60, 74.
 Type J 26. Polished red ware. 4 Examples: 1 from Tombs 34, 69; 2 from Tomb 33.
 Type J 27. Brown ware with red slip. 1 Example from Surface Redeem.

- Type K 2. Brown ware with red slip. 24 Examples: 1 from Tombs 2, 7, 9, 14, 15, 19, 27, 29, 30, 40, 43, 44, 45, 47, 50, 60, 64, 91; 2 from Tombs 1, 41, 52.
- Type K 5. Brown ware. 1 Example from Tomb 7.
- Type K 7. Red ware. 3 Examples: 1 from Tombs 7, 33, 37.
- Type K 10. Red ware. 1 Example from Tomb 91.
- Type L 5. Rough red blackened ware. 2 Examples: 1 from Tombs 30, 33.
- Type L 7. Polished red ware. 3 Examples: 1 from Tombs 2, 51, 64.
- Type N 1. Red ware. 1 Example from Tomb 30.
- Type N 2. Red-brown ware. 3 Examples: 1 from Tombs 4 (with a painted decoration of red oblique strokes), 45, 60.
- Type N 3. Red-brown ware. 1 Example from Tomb 60.
- Type P 2. Polished red ware. 1 Example from Tomb 44.
- Type Q 1. (? , only bottom preserved). Rough red-brown ware. 1 Example from Tomb 6.
- Type V 4. Brown ware with red slip. 1 Example from Tomb 33.
- Type W 7. Red-brown ware. 30 Examples: 1 from Tombs 6, 7, 9, 17, 24, 44, 50, 91; 2 from Tombs 1, 2, 35, 41, 69; 3 from Tomb 21; 4 from Tomb 33; 5 from Tomb 34.
- Type XX 1. Brown ware. 2 Examples: 1 from Tombs 6,34.
- Type XX 2. Brown ware with red slip. 1 Example from Tomb 44.

POTMARKS

Fig. 7

All potmarks are engraved with the point of a sharp instrument, probably a flint-knife:

Nr.	1	on a vase of	Type	C 6	from Tomb	35
2	2	W	7	7	7	7
3	3	K	7	33	33	33
4	4	A	8	33	33	33
5	5	K	7	37	37	37
6	6	B	8	6	6	6
7	7	F	2	30	30	30
8	8	J	13	74	74	74
9	9	B	8	69	69	69
10	10	C	6	33	33	33
11	11	K	2	43	43	43
12	12	J	1	43	43	43
13	13	J	1	54	54	54
14	14	J	1	42	42	42
15	15	K	2	41	41	41
16	16	E	2	25	25	25
17	17	E	13	19 ³⁾	19 ³⁾	19 ³⁾
18	18	J	13	3	3	3
19	19	E	2	9	9	9
20	20	E	2	27	27	27
21	21	J	1	94	94	94

3) Potmarks 17, 36 and 40 occur on the same vase.

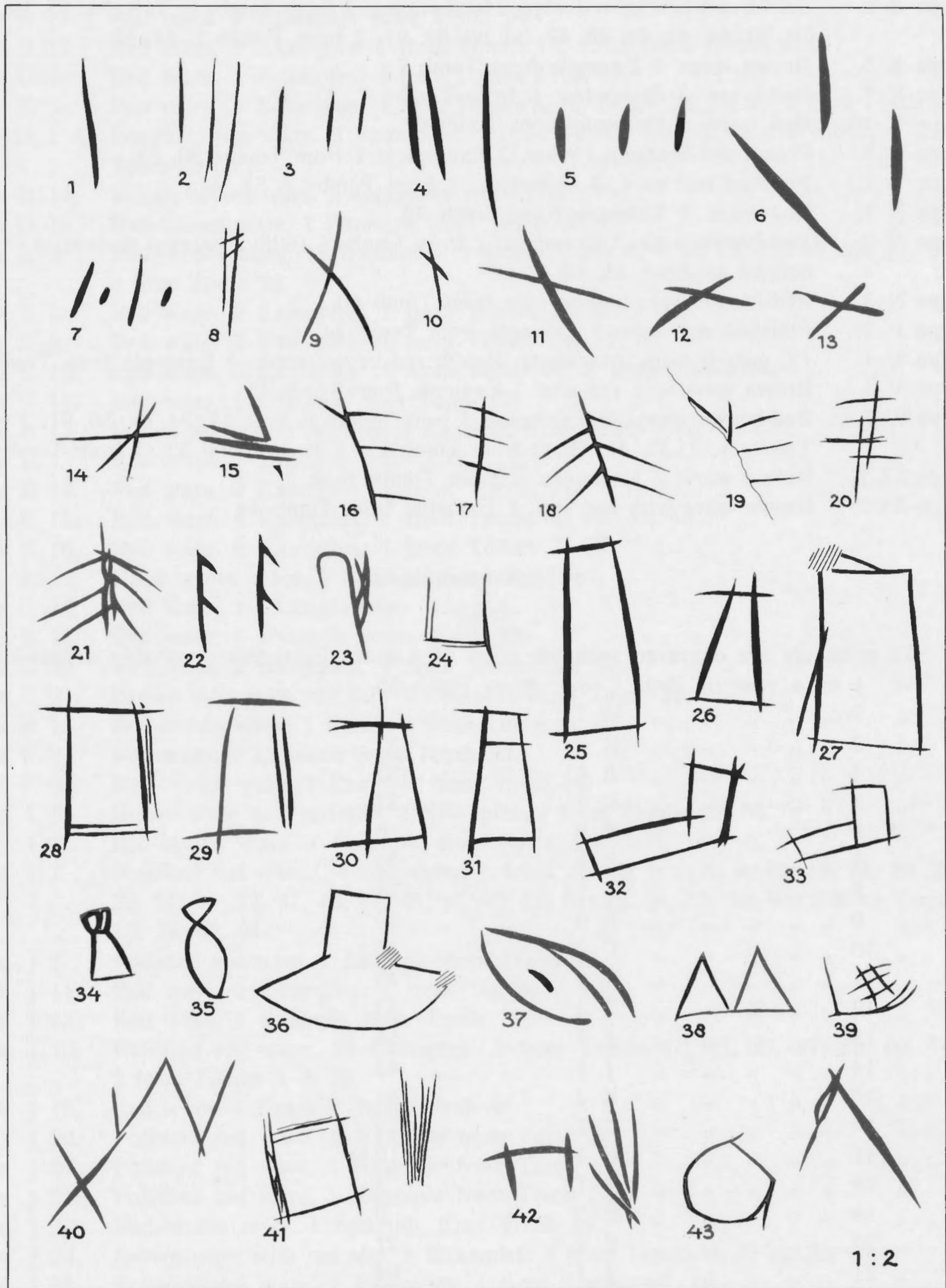

Fig. 7

Nr. 22	on a vase of Type J 11	from Tomb 14
„ 23	„ „ „ „ „ C 2	„ „ 21
„ 24	„ „ „ „ „ B 2	„ „ 43
„ 25	„ „ „ „ „ J 13	„ „ 39
„ 26	„ „ „ „ „ K 2	„ „ 15
„ 27	„ „ „ „ „ B 6 B	„ „ 10
„ 28	„ „ „ „ „ J 1	„ „ 13
„ 29	„ „ „ „ „ J 13	„ „ 11
„ 30	„ „ „ „ „ J 1	„ „ 9
„ 31	„ „ „ „ „ J 1	„ „ 15
„ 32	„ „ „ „ „ J 1	„ „ 14
„ 33	„ „ „ „ „ E 2	„ „ 29
„ 34	„ „ „ „ „ V 4	„ „ 33
„ 35	„ „ „ „ „ A 3	„ „ 56
„ 36	„ „ „ „ „ E 13	„ „ 19 ³⁾
„ 37	„ „ „ „ „ B 6 B	„ „ 33
„ 38	„ „ „ „ „ B 8 A	„ „ 48
„ 39	„ „ „ „ „ E 15	„ „ 40
„ 40	„ „ „ „ „ E 13	„ „ 19 ³⁾
„ 41	„ „ „ „ „ J 1	„ „ 10
„ 42	„ „ „ „ „ A 8	„ „ 33
„ 43	„ „ „ „ „ B 8	„ „ 69

STONE VESSELS

Fig. 8 and Pls. X-XIV

The stone vessels from Cemetery 1957 can be divided into the following classes: Class A: cylindrical jars; Class B: cylindrical jars with a plain roll band or groove below the rim; Class G: barrel-shaped shoulder jars; Class I: bowls with concave sides and flaring mouth; Class L: bowls with plain flat rim; Class S: bowls and dishes with flat internal rim; Class T: bowls and dishes with sharp or blunt rounded rim; Class W: flat- and dish-topped tables; Class Z: wide-shouldered jars, squat form; Class GG: bowls with convex sides and internal roll-rim.

Catalogue

- Nr. 1. Cat. Nr. 48. Type A 4. Alabaster. Height: 9 cm; max. width: 6.9 cm. Tomb 56
 Nr. 2. Cat. Nr. 49. Type A 6. Alabaster. H.: 12 cm; max. w.: 9.8 cm. Tomb 16
 Nr. 3. Cat. Nr. 1. Type A 7. Alabaster. H.: 27 cm; max. w.: 15 cm. Tomb 37
 Nr. 4. Cat. Nr. 2. Type A 7. Alabaster. H.: 18.9 cm; max. w.: 11.7 cm. Tomb 37
 Nr. 5. Cat. Nr. 47. Type A 18. Alabaster. H.: 13.4 cm; max. w.: 9.5 cm. Tomb 16
 Nr. 6. Cat. Nr. 4. Type A 26. Alabaster. H.: 17.6 cm; max. w.: 8.1 cm. Tomb 33
 Nr. 7. Cat. Nr. 93. Type A 33. Alabaster. H.: 12.7 cm; max. w.: 12 cm. Tomb 91
 Nr. 8. Cat. Nr. 27. Type A 34. White limestone. H.: 4.3 cm; max. w.: 12 cm. Tomb 42.
 Nr. 9. Cat. Nr. 3. Type B 5. Alabaster. H.: 15 cm; max. w.: 11.8 cm. Tomb 33
 Nr. 10. Cat. Nr. 5. Type B 8. Alabaster. H.: 15.3 cm; max. w.: 13.2 cm. Tomb 33

3) Potmarks 17, 36 and 40 occur on the same vase.

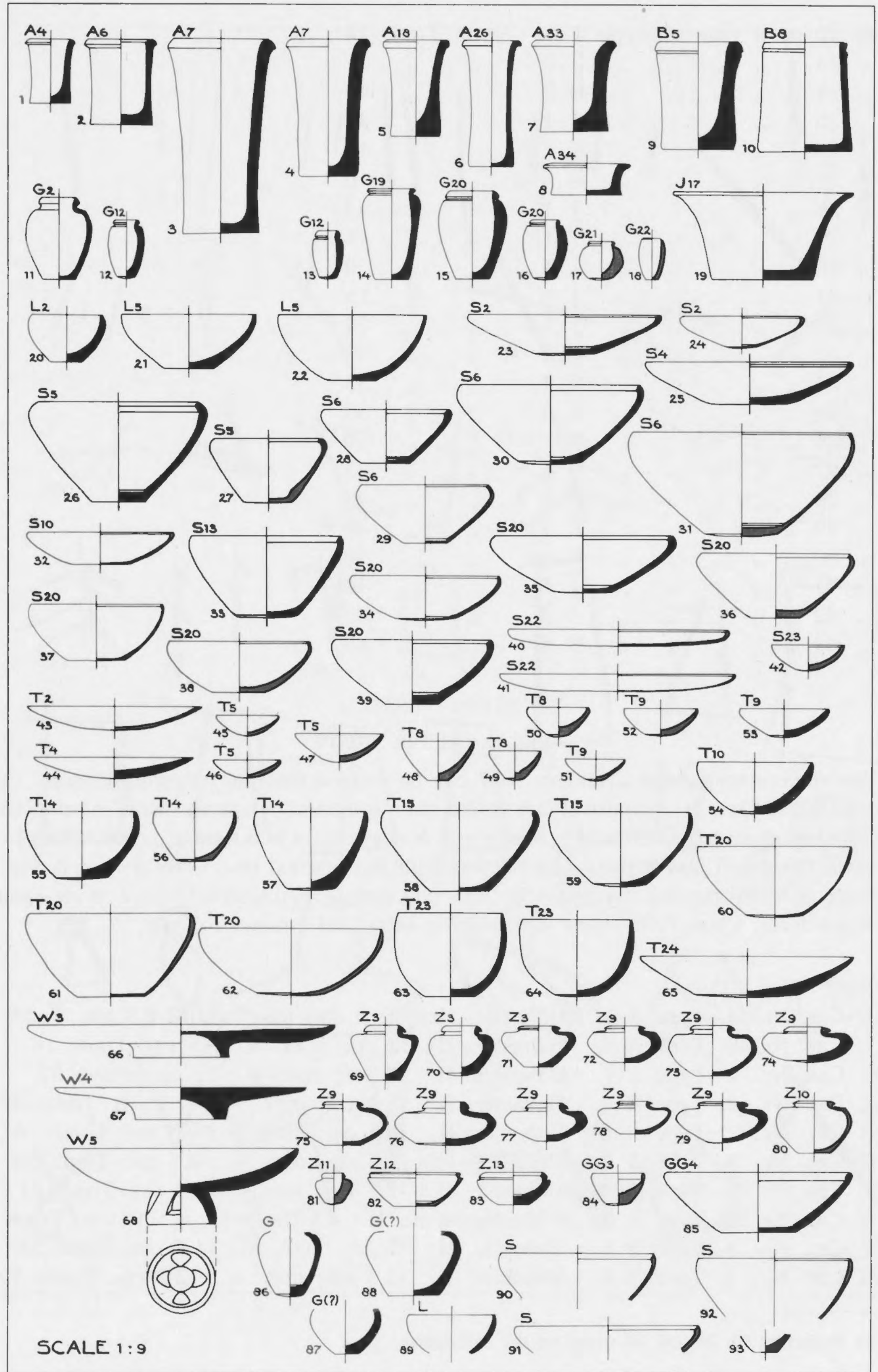

Fig. 8

- Nr. 11. Cat. Nr. 8. Type G 2. Alabaster. H.: 11.4 cm; max. w.: 9.1 cm. Tomb 20
 Nr. 12. Cat. Nr. 26. Type G 12. Alabaster. H.: 8.1 cm; max. w.: 5.1 cm. Tomb 64
 Nr. 13. Cat. Nr. 39. Type G 12. Alabaster. H.: 6.7 cm; max. w.: 4.4 cm. Tomb 56
 Nr. 14. Cat. Nr. 6. Type G 19. Alabaster. H.: 12.6 cm; max. w.: 8.1 cm. Tomb 33
 Nr. 15. Cat. Nr. 7. Type G 20. Alabaster. H.: 12.3 cm; max. w.: 9.5 cm. Tomb 33
 Nr. 16. Cat. Nr. 89. Type G 20. Alabaster. H.: 8.2 cm; max. w.: 6.1 cm. Tomb 16
 Nr. 17. Cat. Nr. 10. Type G 21. Alabaster. H.: 5.2 cm; max. w.: 6.1 cm. Tomb 55
 Nr. 18. Cat. Nr. 9. Type G 22. Marble. H.: 5.8 cm; max. w.: 3.6 cm. Tomb 55
 Nr. 19. Cat. Nr. 28. Type I 17. Yellow limestone. H.: 12.2 cm; max. w.: 24.5 cm. Tomb 34
 Nr. 20. Cat. Nr. 22. Type L 2. Yellow limestone. H.: 6.5 cm; max. w.: 10.7 cm. Tomb 33
 Nr. 21. Cat. Nr. 23. Type L 5. Yellow limestone. H.: 7.5 cm; max. w.: 18.5 cm. Tomb 33
 Nr. 22. Cat. Nr. 20. Type L 5. Yellow limestone. H.: 9 cm; max. w.: 20.5 cm. Tomb 33
 Nr. 23. Cat. Nr. 50. Type S 2. Yellowish limestone. H.: 5.7 cm; max. w.: 26.5 cm. Tomb 20.
 Nr. 24. Cat. Nr. 86. Type S 2. Schist. H.: 4.5 cm; max. w.: 17 cm. Tomb 91
 Nr. 25. Cat. Nr. 66. Type S 4. White limestone. H.: 6 cm; max. w.: 28.8 cm. Tomb 44⁴⁾
 Nr. 26. Cat. Nr. 14. Type S 5. White limestone. H.: 13.8 cm; max. w.: 24.7 cm. Tomb 33
 Nr. 27. Cat. Nr. 88. Type S 5. White limestone. H.: 9 cm; max. w.: 16.2 cm. Tomb 91
 Nr. 28. Cat. Nr. 17. Type S 6. Marble. H.: 7.5 cm; max. w.: 18.1 cm. Tomb 56
 Nr. 29. Cat. Nr. 15. Type S 6. Alabaster. H.: 8.2 cm; max. w.: 19.2 cm. Tomb 33
 Nr. 30. Cat. Nr. 83. Type S 6. Yellowish limestone. H.: 11 cm; max. w.: 25.8 cm. Surface
 Redeem⁴⁾
 Nr. 31. Cat. Nr. 59. Type S 6. Veined alabaster. H.: 14.4 cm; max. w.: 31.3 cm. Tomb 34
 Nr. 32. Cat. Nr. 92. Type S 10. White limestone. H.: 4.5 cm; max. w.: 20.5 cm. Tomb 7⁴⁾
 Nr. 33. Cat. Nr. 67. Type S 13. Marble. H.: 11.3 cm; max. w.: 21.2 cm. Tomb 41⁴⁾
 Nr. 34. Cat. Nr. 90. Type S 20. White limestone. H.: 6.2 cm; max. w.: 21 cm (approx.).
 Tomb 10⁴⁾
 Nr. 35. Cat. Nr. 29. Type S 20. Schist. H.: 7.7 cm; max. w.: 25.8 cm. Tomb 42
 Nr. 36. Cat. Nr. 18. Type S 20. Marble. H.: 9 cm; max. w.: 22 cm. Tomb 50
 Nr. 37. Cat. Nr. 70. Type S 20. Serpentine. H.: 7.5 cm (approx.); max. w.: 18.5 cm (approx.).
 Tomb 37⁴⁾
 Nr. 38. Cat. Nr. 16. Type S 20. Yellow red-veined limestone. H.: 7.1 cm; max. w.: 19.9 cm.
 Tomb 33.
 Nr. 39. Cat. Nr. 68. Type S 20. White limestone. H.: 9 cm; max. w.: 22.5 cm (approx.).
 Tomb 64⁴⁾
 Nr. 40. Cat. Nr. 77. Type S 22. Alabaster. H.: 2.5 cm (approx.); max. w.: 30 cm (approx.).
 Tomb 37⁴⁾
 Nr. 41. Cat. Nr. 60. Type S 22. Schist. H.: 2 cm (approx.); max. w.: 32.5 cm (approx.).
 Tomb 37⁴⁾
 Nr. 42. Cat. Nr. 87. Type S 23. White limestone. H.: 3.6 cm; max. w.: 10 cm. Tomb 91
 Nr. 43. Cat. Nr. 65. Type T 2. Yellowish limestone. H.: 3.3 cm (approx.); max. w.: 24 cm
 (approx.). Tomb 50⁴⁾
 Nr. 44. Cat. Nr. 64. Type T 4. Yellowish limestone. H.: 3 cm; max. w.: 21.7 cm. Tomb 56⁴⁾
 Nr. 45. Cat. Nr. 57. Type T 5. Yellowish limestone. H.: 2.8 cm; max. w.: 8.8 cm. Tomb 33
 Nr. 46. Cat. Nr. 56. Type T 5. Alabaster. H.: 2.6 cm; max. w.: 9.4 cm. Tomb 33

4) Only fragmentarily preserved.

- Nr. 47. Cat. Nr. 82. Type T 5. Dolomite. H.: 4.2 cm; max. w.: 12.1 cm. Surface Redeem ⁴⁾)
- Nr. 48. Cat. Nr. 81. Type T 8. Dolomite. H.: 5.5 cm; max. w.: 9.9 cm. Tomb 64 ⁴⁾)
- Nr. 49. Cat. Nr. 54. Type T 8. White limestone. H.: 4.1 cm; max. w.: 9.2 cm. Tomb 4
- Nr. 50. Cat. Nr. 52. Type T 8. White limestone. H.: 4.1 cm; max. w.: 8.7 cm. Tomb 56
- Nr. 51. Cat. Nr. 55. Type T 9. White limestone. H.: 3 cm; max. w.: 8.3 cm. Tomb 4.
- Nr. 52. Cat. Nr. 53. Type T 9. Yellowish limestone. H.: 3.9 cm; max. w.: 10.4 cm. Tomb 41
- Nr. 53. Cat. Nr. 51. Type T 9. Alabaster. H.: 4 cm; max. w.: 12.7 cm. Tomb 33
- Nr. 54. Cat. Nr. 62. Type T 10. Yellowish limestone. H.: 7.2 cm; max. w.: 16.2 cm. Tomb 40 ⁴⁾)
- Nr. 55. Cat. Nr. 43. Type T 14. White limestone. H.: 9.5 cm; max. w.: 15.6 cm. Tomb 48
- Nr. 56. Cat. Nr. 45. Type T 14. Pink limestone. H.: 6.9 cm; max. w.: 11.5 cm. Tomb 39
- Nr. 57. Cat. Nr. 42. Type T 14. White limestone. H.: 11 cm; max. w.: 15.6 cm. Tomb 16
- Nr. 58. Cat. Nr. 85. Type T 15. Yellowish limestone. H.: 11.2 cm; max. w.: 21.9 cm. Surface Redeem ⁴⁾)
- Nr. 59. Cat. Nr. 63. Type T 15. White limestone. H.: 10.5 cm; max. w.: 19.8 cm. Tomb 33 ⁴⁾)
- Nr. 60. Cat. Nr. 58. Type T 20. Alabaster. H.: 9.9 cm; max. w.: 21.1 cm. Tomb 34 ⁴⁾)
- Nr. 61. Cat. Nr. 78. Type T 20. Alabaster. H.: 11.5 cm (approx.); max. w.: 23.5 cm (approx.). Tomb 37 ⁴⁾)
- Nr. 62. Cat. Nr. 69. Type T 20. White limestone. H.: 9.3 cm; max. w.: 25.4 cm. Tomb 30 ⁴⁾)
- Nr. 63. Cat. Nr. 41. Type T 23. Alabaster. H.: 11.5 cm; max. w.: 15.7 cm. Tomb 37
- Nr. 64. Cat. Nr. 44. Type T 23. Yellowish limestone. H.: 10.6 cm; max. w.: 15.7 cm. Tomb 33
- Nr. 65. Cat. Nr. 30. Type T 24. Yellow limestone. H.: 5.7 cm; max. w.: 29.5 cm. Tomb 39
- Nr. 66. Cat. Nr. 74. Type W 3. White limestone. H.: 4.5 cm; max. w.: 42 cm. Tomb 33 ⁵⁾)
- Nr. 67. Cat. Nr. 73. Type W 4. White limestone. H.: 4.5 cm; max. w.: 34.5 cm. Tomb 20
- Nr. 68. Cat. Nr. 75. Type W 5. White limestone. H.: 10.5 cm; max. w.: 31.8 cm. Tomb 37 ⁶⁾)
- Nr. 69. Cat. Nr. 31. Type Z 3. Alabaster. H.: 7.7 cm; max. w.: 9.1 cm. Tomb 20
- Nr. 70. Cat. Nr. 33. Type Z 3. Alabaster. H.: 6.9 cm; max. w.: 9 cm. Tomb 44
- Nr. 71. Cat. Nr. 24. Type Z 3. Alabaster. H.: 5.8 cm; max. w.: 10.3 cm. Tomb 52 ⁴⁾)
- Nr. 72. Cat. Nr. 38. Type Z 9. Alabaster. H.: 5.1 cm; max. w.: 10.2 cm. Tomb 30
- Nr. 73. Cat. Nr. 13. Type Z 9. Alabaster. H.: 7 cm; max. w.: 12 cm. Tomb 33
- Nr. 74. Cat. Nr. 35. Type Z 9. Alabaster. H.: 5 cm; max. w.: 12.7 cm. Tomb 33
- Nr. 75. Cat. Nr. 12. Type Z 9. Alabaster. H.: 6.4 cm; max. w.: 12.2 cm. Tomb 33
- Nr. 76. Cat. Nr. 34. Type Z 9. Alabaster. H.: 6 cm; max. w.: 14.2 cm. Tomb 26
- Nr. 77. Cat. Nr. 37. Type Z 9. Alabaster. H.: 5.4 cm; max. w.: 11.2 cm. Tomb 44
- Nr. 78. Cat. Nr. 80. Type Z 9. Alabaster. H.: 4.5 cm; max. w.: 10 cm. Tomb 48
- Nr. 79. Cat. Nr. 36. Type Z 9. Alabaster. H.: 5.7 cm; max. w.: 12.5 cm. Tomb 26
- Nr. 80. Cat. Nr. 11. Type Z 10. Alabaster. H.: 7.3 cm; max. w.: 10.3 cm. Tomb 20
- Nr. 81. Cat. Nr. 40. Type Z 11. Alabaster. H.: 4.3 cm; max. w.: 5.2 cm. Tomb 16
- Nr. 82. Cat. Nr. 21. Type Z 12. Alabaster. H.: 4.7 cm; max. w.: 13.2 cm. Tomb 33
- Nr. 83. Cat. Nr. 25. Type Z 13. Diorite. H.: 4.5 cm; max. w.: 10.2 cm. Tomb 44
- Nr. 84. Cat. Nr. 46. Type G G 3. White limestone. H.: 4.5 cm; max. w.: 7.4 cm. Tomb 56

4) Only fragmentarily preserved.

5) With loose round central piece.

6) With sculptured pedestal.

- Nr. 85. Cat. Nr. 19. Type G G 4. Yellowish limestone. H.: 8.4 cm; max. w.: 25.9 cm. Tomb 33⁷⁾
- Nr. 86. Cat. Nr. 32. Fragment of jar of Class G (?), rim missing. Alabaster. H., as preserved: 9 cm; max. w.: 8.5 cm. Tomb 47
- Nr. 87. Cat. Nr. 76. Fragment of jar of Class G (?), rim missing. Alabaster. H., as preserved: 6.5 cm; max. w.: 9.6 cm. Tomb 64.
- Nr. 88. Cat. Nr. 79. Fragment of jar of Class G (?), rim missing. Alabaster. H., as preserved: 9 cm; max. w.: 13 cm. Tomb 34
- Nr. 89. Cat. Nr. 71. Fragment of upper part of bowl of Class L. Yellowish limestone. H., as preserved: 5.4 cm; max. w.: 12 cm (approx.). Tomb 34
- Nr. 90. Cat. Nr. 91. Fragment of upper part of bowl of Class S. Marble. H., as preserved: 6.5 cm; max. w.: 21.5 cm (approx.). Tomb 41
- Nr. 91. Cat. Nr. 61. Fragment of upper part of bowl of Class S. Schist. H., as preserved: 3.5 cm; max. w.: 24.5 cm (approx.). Tomb 37
- Nr. 92. Cat. Nr. 84. Fragment of upper part of bowl of Class S. White limestone. H., as preserved: 8.7 cm; max. w.: 21.5 cm (approx.). Surface Redeem
- Nr. 93. Cat. Nr. 72. Fragment of bottom of Vase. Yellowish limestone. H., as preserved: 2.4 cm; max. w., as preserved: 6.9 cm. Tomb 34

MISCELLANEOUS OBJECTS

A. *Beads and Amulet*

Fig. 9 and Pl. XIV.2

1. Cat. Nr. 100. Collection of 46 rings. Type 6. Green faience. Length: 0.3-0.4 cm; diameter: 0.4 cm. Tomb 12.

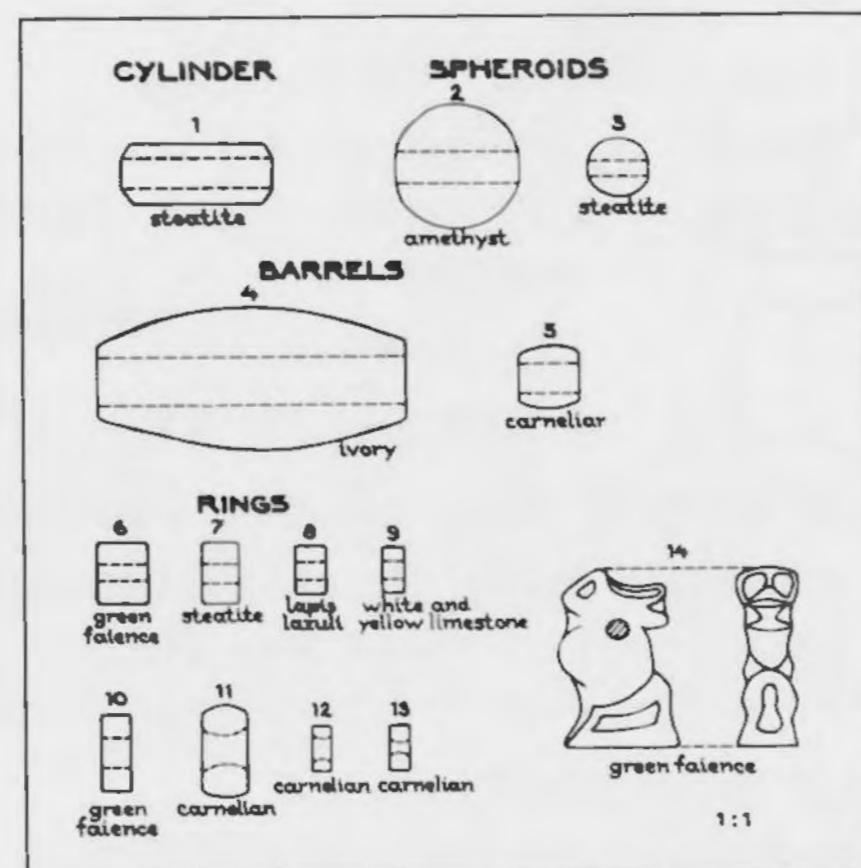

Fig. 9

2. Cat. Nr. 101. Collection of 64 beads. Tomb 40.
- a. 8 Cylinders. Type 1. Black steatite. Length: 0.8-1.1 cm; diameter: 0.4 cm.
- b. 1 Barrel. Type 4. Ivory. Length: 2 cm; diameter: 0.9 cm.

7) With loose bottom.

- c. 1 Ring. Type 7. Black steatite. Length: 0.25 cm; diameter: 0.4 cm.
  - d. 5 Rings. Type 8. Lapis lazuli. Length: 0.2-0.25 cm; diameter: 0.3 cm.
  - e. 46 Rings. Type 9. White and yellow limestone. Length: 0.1-0.2 cm; diameter: 0.3 cm.
  - f. 3 Rings. Type 10. Green faience. Length: 0.2 cm; diameter: 0.5 cm.
3. Cat. Nr. 99. Collection of 16 beads. Tomb 48.
    - a. 1 Spheroid. Type 2. Amethyst. Length: 0.8 cm; diameter: 0.8 cm.
    - b. 1 Spheroid. Type 3. Black steatite. Length: 0.4 cm; diameter: 0.4 cm.
    - c. 2 Barrels. Type 5. Carnelian. Length: 0.4 cm; diameter: 0.4 cm.
    - d. 9 Rings. Type 11. Carnelian. Length: 0.3-0.4 cm; diameter: 0.3-0.6 cm.
    - e. 3 Rings. Type 12. Carnelian. Length: 0.15 cm; diameter: 0.3 cm.
  4. Cat. Nr. 103. 2 Rings. Type 13. Carnelian. Length: 0.15 cm; diameter: 0.3 cm. Surface Redeem.
  5. Cat. Nr. 102. Amulet of a seated baboon, found with the beads Nr. 3. Green faience. Height: 1.15 cm; max. width: 0.75 cm; max. thickness: 0.4 cm. Tomb 48.

B. Pottery

Fig. 10.1-2 and Pl. XV

1. Cat. Nr. 97. Rectangular box with expanding slightly convex walls, standing on two parallel transverse strips. The (missing) sliding lid rested on a sunken ledge in three of the four walls and on top of the fourth wall. Near the corner of each of the long sides is a little hole. Fig. 10. 1a: longitudinal section; 1b: cross-section. Length, on top: 21.4 cm; on bottom: 18 cm; width, on top: 13.8 cm; on bottom: 10.5 cm; max. height: 9 cm. Polished red ware. Tomb 64⁸⁾.
2. Cat. Nr. 98. Object in the shape of a jar-lid. Found under the head of a child in the undisturbed Tomb 51. Brown ware with a red slip. Height: 1.8 cm; max. diameter: 4.9 cm.

C. Flints

Fig. 10.3-4

1. Cat. Nr. 109. Blade-sickle. Length, as preserved: 4.3 cm; max. width: 1.2 cm. Tomb 2.
2. Cat. Nr. 110. Blade-knife. Length: 6.6 cm; max. width: 1.6 cm. Tomb 16.

D. Ivory

Fig. 10.5-10 and Pl. XV

1. Cat. Nr. 94. Small cylindrical jar with blunt bevelled external rim, slightly concave-convex sides and flat base. The jar contained chalk. Height: 7.1 cm; max. width: 2.7 cm. Tomb 45.
2. Cat. Nr. 104. Fragment of upper part of bull's leg. Height: 2.4 cm; max. width: 2.6 cm. Tomb 13.
3. Cat. Nr. 105. Fragments of 3 bracelets. Tomb 13.
  - a. Height: 2.3 cm; diameter: 4 cm; max. thickness: 0.4 cm.
  - b. Height: 1.85 cm; diameter: 3.7 cm; max. thickness: 0.2 cm.
  - c. Height: 1.55 cm; diameter: 5 cm (approx.); max. thickness: 0.3 cm.
4. Cat. Nr. 106. Fragment of inlay (?). Length: 2.8 cm; width: 0.8 cm; thickness: 0.35 cm. Tomb 37.

8) A similar box of wood, found at Helwan, contained the skeleton of a bird, see Z. Y. SAAD, *Royal Excavations at Helwan* (1945-1947), p. 37 and Pl. XLVI b, c. See also: PETRIE, *Diospolis Parva*, Pl. VI (Tomb B 51) and PETRIE a.O., *Tarkhan I and Memphis V*, Pl. XVII and p. 18.

E. Copper

Fig. 10.11-12 and Pl. XV

1. Cat. Nr. 96. Fishing hook. Height: 3.8 cm; width: 2 cm; max. thickness: 0.4 cm. Surface Redeem.
2. Cat. Nr. 95. Fishing hook. Height: 2.2 cm; width: 1.3 cm; max. thickness: 0.2 cm. Tomb 45.
3. Cat. Nr. 107. Two small fragments of two needles. Tomb 7.

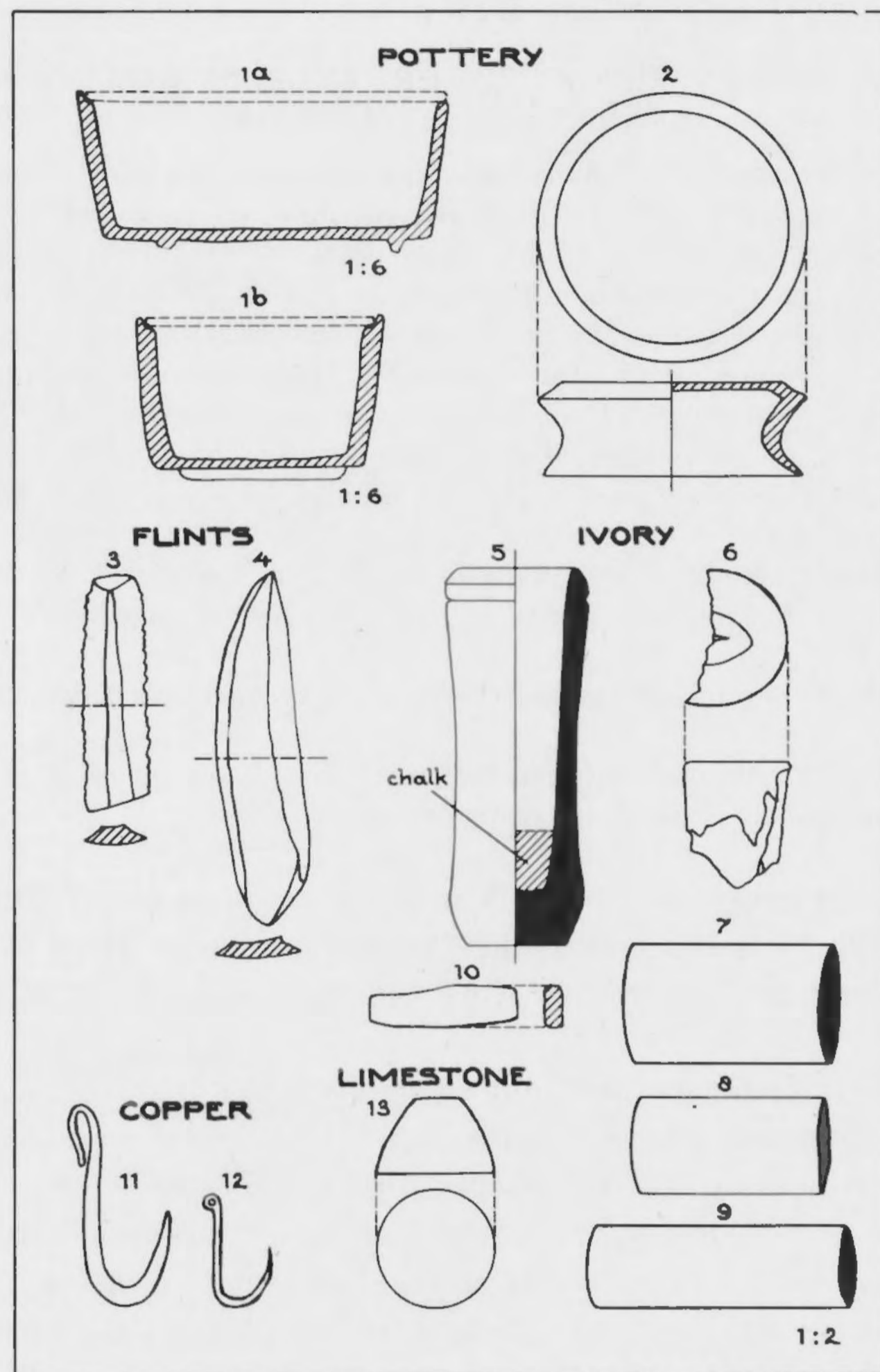

Fig. 10

F. Limestone

Fig. 10.13

- Cat. Nr. 108. Gaming piece. Height: 1.4 cm; max. diameter: 2.2 cm. Tomb 37.

G. Shell

- Cat. Nrs. 111, 112. Fragments of two Red Sea Shells. Tombs 2, 34.

A. KLASSENS

THE EXCAVATIONS OF THE LEIDEN MUSEUM OF ANTIQUITIES AT ABU-ROASH

REPORT OF THE SECOND SEASON: 1958

PART I

WITH A PRELIMINARY REPORT BY DR. ANDRZEJ WIERCINŃSKI ON THE
CRANIOLOGICAL MATERIAL

The second season of excavation at Abu-Roash started Jan. 30th and ended April 10th, 1958. The staff consisted of the same members as in the first season: Mrs. W. F. KLASENS, Mr. F. G. VAN VEEN and myself. We had assistance in our work from Mr. JEAN JACQUET, architect, and Mrs. HELEN WALL, who planned the architecture of the Old Kingdom Mastaba, and from Dr. ANDRZEJ WIERCINŃSKI, Lecturer in Physical Anthropology at Warsaw University, who studied the craniological material.

We express our sincere thanks to the Director of the Department of Antiquities, Mr. ABDEL FATTAH HILMY, the Sub-Director Mr. MOHARRAM KAMAL, the Chief of the Inspectors Mr. ZAKI Y. SAAD, the Head-Inspector Mr. ZAKI NOUR and the Inspectors Mr. RAGHUIB IBRAHIM and Dr. HASSAN SOBHY BAKRI, for their collaboration and interest in the excavation. Dr. HASSAN SOBHY BAKRI and, for a short period, Mr. RAGHUIB IBRAHIM, took, as Inspectors of the expedition, an active part in the field-work.

We are highly indebted to H. M. Ambassador to Egypt, His Excellency W. F. CNOOP KOOPMANS and to the other Members of the Netherlands Embassy in Cairo, for the assistance they gave again to our expedition.

We greatly appreciated the friendship and help we also received from many of our other compatriots in Egypt.

Thanks are due to the Netherlands Organisation for Pure Research (Z.W.O.), which again financed the expedition and thus enabled us to continue our work at Abu-Roash.

The excavation was resumed on top of a low hill in the plain about 200 m North of Cemetery 1957¹⁾, bordering on the Northern end of the Moslem Cemetery. Here 62 tombs of the archaic period and 29 burials of the early Middle Kingdom were discovered. We called this group of tombs Cemetery 300.

In the plain between Cemetery 300 and Cemetery 1957 a trench was dug from North to South and a few short trenches across. Tombs of the late period were found at a depth of 150 to 250 cm, belonging to a cemetery which appears to cover the whole lower part of the area South and East of the mountain-range of Abu-Roash. On approaching Cemetery 1957 on a higher part where the Christian Cemetery is situated we came across a group of Old Kingdom shafts (Tombs 95-101), belonging to a cemetery which occupies the higher parts in the plain, the outcrops of the rocky underground. Part of this cemetery had already been excavated in the first season (Tombs 77-89). Test-digging on top of other hills led to the discovery of two shafts in the Northern part of the concession (Tombs 600 and 601) and of a large stone mastaba further to the West (Tomb 700).

Between Cemeteries 1957 and 300 another group of archaic tombs was found on the Eastern slope of a low hill. The excavation of this group, called Cemetery 400, has not yet been completed.

The situation with regard to the South Cemeteries of Abu-Roash appears to be as follows

---

1) This is the term we use for the cemetery excavated in the first season: 1957. See for a Report of that Season: *Oudh. Meded.* XXXVIII (1957), pp. 58-68 and this Volume, pp. 20-31.

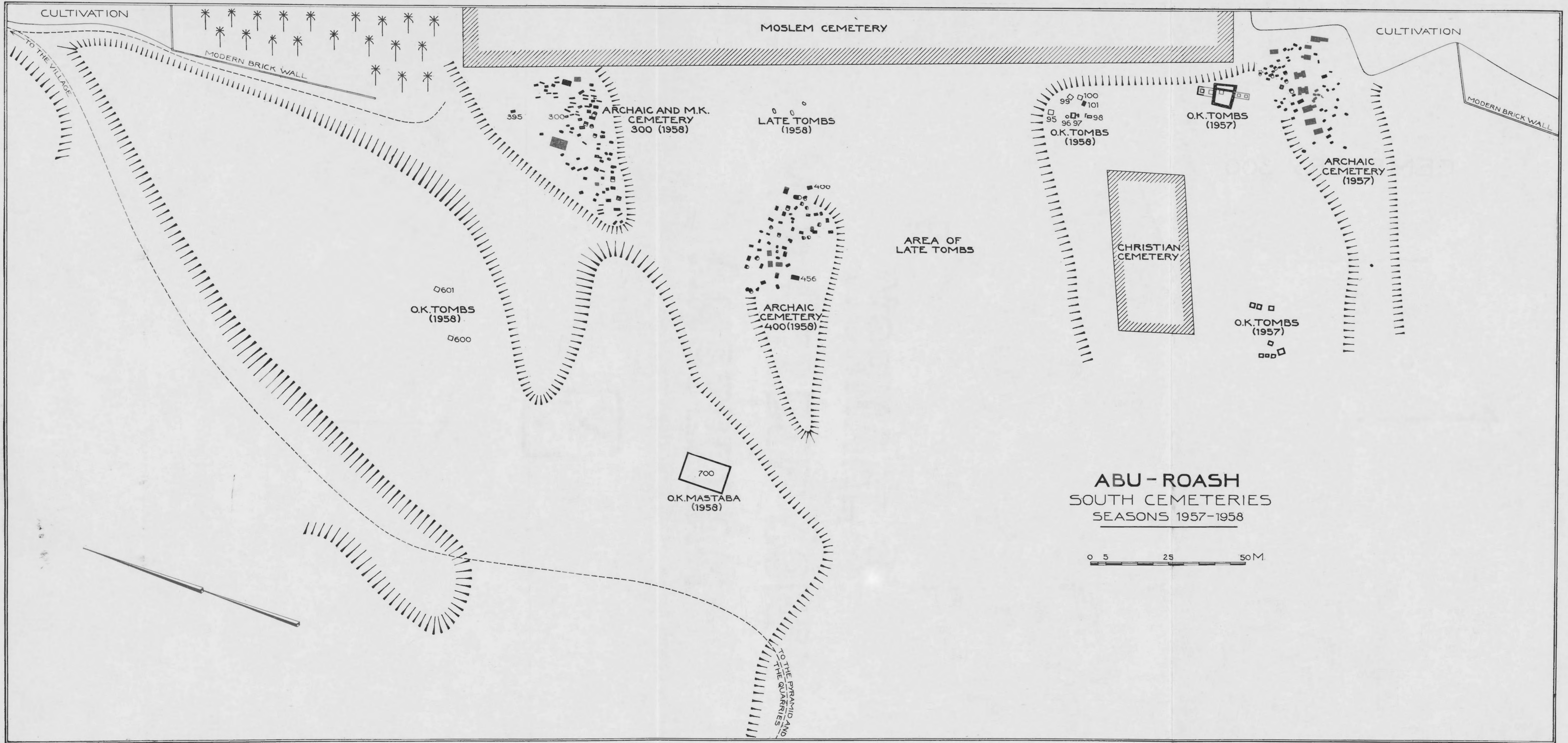

Fig. 11

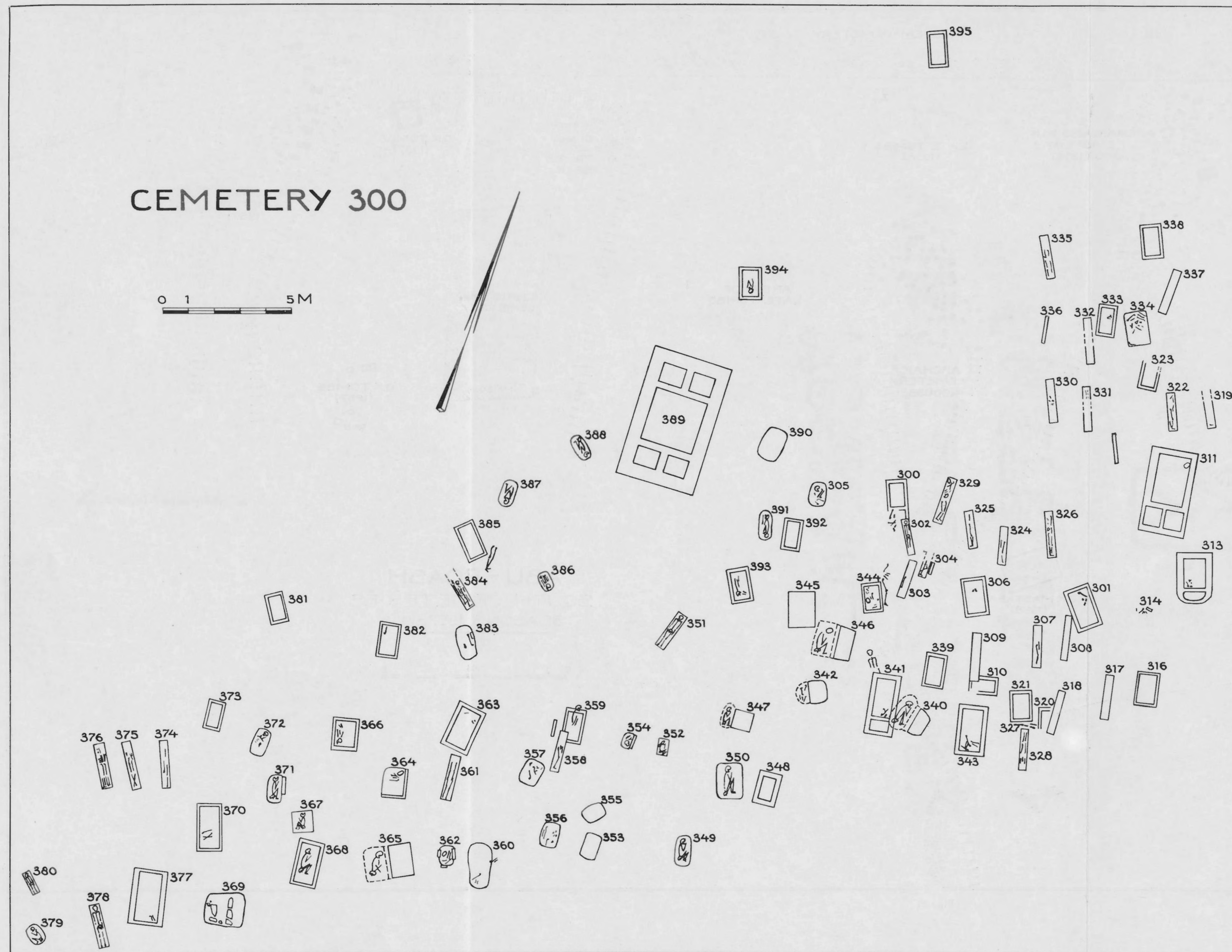

Fig. 12

(See Map, Fig. 11): tombs of the Old Kingdom occur on the higher, rocky, parts in the plain South and East of the mountains, while the lower parts, the ancient valleys between the rocks, filled up with sand and gravel, have been used for an extensive cemetery of the Late Period. Along the Eastern edge and partly occupied now by the cultivation and the Moslem Cemetery, groups of archaic burials occur, more or less in line with Cemetery M, dug by MONTET in 1913-'14²⁾ on top of the mountain bordering the plain on the North. Thus we have here from North to South: Cemeteries 300, 400 and 1957. Finally, burials of the early Middle Kingdom are found among the archaic tombs of Cemetery 300.

CEMETERY 300

Map: Fig. 12

Cemetery 300 is situated on a low sandy hill in the North-Eastern part of the concession. The N.W. part of this cemetery had been denuded by the wind blowing from the N.W., causing the destruction of the tombs down to their substructure, at the same time heaping the sand over the graves in the S.E. part, which consequently were deeply buried. Unlike the tombs of Cemetery 1957, those of Cemetery 300 were heavily plundered and destroyed and the contents were scattered about. Only a few burials were found intact. This destruction was caused, apart from the original plundering probably shortly after the burial, by the cutting of the graves of the early Middle Kingdom through the older tombs. The Middle Kingdom cemetery in its turn was also plundered.

Nevertheless, the finds in this area were richer and more varied than in Cemetery 1957. This may be due partly to the fact that the bigger brick tombs in Cemetery 1957 all except one were thoroughly plundered and emptied of all contents, partly to the fact that Cemetery 300 is earlier than Cemetery 1957, as the contents of the tombs in the course of the First Dynasty tend to become poorer and less varied.

The tombs in Cemetery 300 can be divided into the following Classes³⁾:

Class 2 (Pl. XVI): Oblong graves. 15 Examples: 305, 349, 350, 352, 353, 355, 356, 357, 372, 379, 386, 387, 388, 390, 391. The size varies between 68 × 40 cm (child-burial: 352) and 138 × 107 cm (350), the depth between 50 and 170 cm. In 4 cases (350, 352, 353 and 356) there were traces of a wooden coffin, while in 349, 387, 388 and 391 remains of a reed-mat were preserved. Tombs 355 and 379 were male burials, 372, 387 and 388 female, 352 and 391 those of children.

Class 4 (Pl. XVII): Oblong graves with protecting walls of rough stones or bricks⁴⁾. 6 Examples: 354(?), 362(?), 364, 369, 371, 383(?). Tomb 354: scattered remains of a skeleton and a little wall of 2 mud bricks, long 50 cm; depth of the burial: 140 cm. Tomb 362: disturbed burial with a little brick wall on one side (E.) and a single brick on two other sides (S. and W.); depth: 100 cm. Tomb 364: burial of a woman. On two sides a yellow clay brick wall, long 120 cm (E.) and 95 cm (S.). Traces of wood coffin on the floor. Depth: 100 cm. Tomb 369: burial of a man. Rough stones on three sides; mud plaster on the floor and sides of the burial room. Size: 150 × 150 cm; burial room: 85 × 40 cm; depth:

2) See *Oudh. Meded.* XXXVIII (1957), p. 59, n. 5.

3) See for the classification of the tombs: *Oudh. Meded.* XXXVIII (1957), p. 64 ff.

4) In Cemetery 1957 examples with a protecting wall on one side only were found: *l.c.*, p. 65.

200 cm. Tomb 371: mud brick wall on the E. side only. Size of the burial: 150 × 65 cm; depth: 140 cm. Tomb 383: scattered remains of a skeleton. One brick on the E. side. Size of the burial: 132 × 60 cm; depth: 80 cm.

Class 6 (Pl. XVIII. 1): Open pit and side chamber (lateral niche). 5 Examples: 340, 342, 346, 347, 365. The size of the pit varies between 70 × 70 cm (342) and 130 × 105 cm (365); the depth between 185 (342) and 280 cm (340). The side chamber for the burial is excavated in the W. wall of the pit; the size varies between 70 × 50 cm (342) and 146 × 76 cm (340). The partition wall is made of yellow clay bricks in 340 and 346, of stone in 365, and is lacking in 342 and 347. Tombs 340, 346 and 347 are male burials, 342 is female. In tomb 365 the body was put in a wooden coffin.

Class 8: Rectangular pit in the gravel. 1 Example: 367. A child burial, size: 88 × 88 cm, depth: 150 cm.

Class 9 (Pls. XVIII. 2 and XIX. 1): Rectangular brick tomb with one compartment. 30 Examples: 301, 306, 310, 316, 320, 321, 323, 333, 334, 338, 339, 343, 344, 345, 346, 359, 360, 363, 366, 368, 370, 373, 377, 381, 382, 385, 392, 393, 394, 395. The size (inner measurements) varies between 95 × 50 cm (381) and 194 × 80 cm (377), the depth between 40 (395) and 200 cm (368 and 377). The walls of the tombs are lined with black mud bricks or, in Tombs 320(?), 343, 348, 359 and 392 with yellow clay bricks. Clay plaster was found on the black mud brick walls in 306, 316 and 377, while the yellow clay brick walls of 343 and 359 were plastered with black mud. The transition from Class 2, the oblong graves, to this class was noted in those examples where the walls were not lined with bricks but only coated with a thick layer of mud: 360, 363 and perhaps 334 and 345, where only traces of mud were found on the walls⁵). Tomb 360 has the rounded corners of Class 2, while even the brick-built tombs 366, 368, 373 and 381 have rounded corners. Tomb 382 has sloping walls on all four sides, the chamber narrowing down to the bottom⁶). A part of the brick wall in 338 was patched with rough stones. The bricks were of the usual size: 25 × 12 × 8 cm.

In many cases traces of a wooden roofing were found, covering substructure A⁷). The roof did not rest on a free ledge on one or more sides, but Substructure B was put immediately on top of Substructure A and the roof rested in slot-ledges between A and B. Part of a brick covering of the roof may have been preserved in 343 and 359, where bricks of Substructure B were hanging over to the inside of the tomb. Instead of a wooden roof 363 and 393 and perhaps 394 had a roof of large stone slabs (Pl. XIX.1)⁸). There were four male burials: 334, 343, 344 and 368; three female: 366, 370 and 393; three child-burials: 359, 392 and 394.

Class 10 (Pl. XIX. 2): Rectangular brick tomb with two compartments: main chamber and parallel end chamber. 3 Examples: 300, 313 and 341. The inner measurements of the main chamber are resp.: 115 × 69 cm, 115 × 83 and 156 × 93 cm, of the end chamber: 69 × 25 cm, 83 × 35 cm and 93 × 45 cm; the depth of the tombs is: 90, 160 and 175 cm. The end chamber is at the S. end of the main chamber. The walls of 300 and 313 are built of black mud bricks, in 313 plastered with yellow clay; of 341 of yellow clay

5) See AYRTON and LOAT, *Mahasna*, p. 7; Class E; BRUNTON, *Matmar*, p. 17; SCHARFF, *Abusir-el-Meleq*, p. 7; PETRIE, *Gerzeh*, p. 4 and JUNKER, *Turah*, p. 16.

6) See JUNKER, *Turah*, p. 17, Abb. 17.

7) See *Oudh. Meded.* XXXVIII (1957), p. 67.

8) See Z. Y. SAAD, *Royal Excavations at Saqqara and Helwan* (1941-1945), p. 28; *Royal Excavations at Helwan* (1945-1947), p. 10; QUIBELL, *Archaic Mastabas*, p. 15, Pl. V; JUNKER, *Turah*, p. 20; REISNER, *Tomb Development*, p. 194.

bricks plastered with black mud. The walls of the end chamber of 313 are partly lined with bricks, partly only coated with a layer of mud. In 300 there are remains of a wooden roofing resting in a slot-ledge. Tomb 313 has free ledges on the E. and W. side. Substructure B of 300 widens at the top with a layer of headers⁹⁾. Traces of clay plaster on top of this layer may indicate the presence of a low superstructure, a mastaba, measuring about 220 × 200 cm. Tomb 341 was a female burial.

Class 11: Rectangular brick tomb with three compartments: burial chamber and two end chambers, paired at one end. 1 Example: 311. The inner measurements of the burial chamber are: 195 × 113 cm; of the two end chambers at the S. end: 80 × 66 cm (S.E.) and 80 × 60 cm (S.W.). The depth of the main chamber is 240 cm, 35 cm deeper than the end chambers. These 35 cm are cut out in the gravel and coated with a layer of yellow clay, while the walls of the tomb are built of yellow clay bricks and plastered with yellow clay. A free ledge is on all four sides, but the ledge on the N. and S. sides as well as on the E. and W. sides of the end chambers is 20 cm higher than on the E. and W. wall of the main chamber. This suggests a separate roofing of the main chamber, resting on the ledge along the E. and W. walls, 20 cm lower than the roofing of the whole of Substructure A, resting on the other ledges. At the top of Substructure B a brick platform is found⁹⁾. The width of the platform is 220 cm; the length could not be ascertained.

Class 12: Rectangular brick tomb with five compartments: burial chamber and two paired chambers at each end. 1 Example: 389. Measurements: (overall) 527 × 311 cm; (inner) main chamber: 210 × 211 cm; end chambers: 75 × 90 (N.E.), 70 × 90 (N.W.), 62 × 90 (S.E.) and 70 × 90 cm (S.W.). The depth is 180 cm. The walls are built of yellow clay bricks, plastered with yellow clay. No free ledges occur. Traces of wood on the walls at a height of 110-130 cm and 160 cm suggest a double wooden roofing¹⁰⁾.

The orientation of 59 of the 62 tombs is roughly N.-S.¹¹⁾. The exceptions are 310 and 320 of Class 9 and perhaps 355 of Class 2, directed E.-W. In the 20 cases where the original position of the bodies could be ascertained 13 had the position NIE (head to the N., lying on the left side, facing the E.). In two cases the position was NrW: 367 of Class 8 and 379 of Class 2; in four cases SiW: 387, 388, 391 of Class 2 and 394 of Class 9; in one case SrE: 386 of Class 2. See Map: Fig. 12.

PRELIMINARY REPORT ON THE CRANIOLOGICAL MATERIAL

BY

DR. ANDRZEJ WIERCINŃSKI

During the 1958 season of excavations at the cemeteries of Abu-Roash I was given the opportunity to examine a small group of human crania dating to the archaic period. The material was in a bad state of preservation. It consisted of five calva, three calvaria and three damaged crania, in all 7 ♂ and 4 ♀.

9) See *Oudh. Meded.* XXXVIII (1957), p. 67: Tomb 50.

10) See REISNER, *Naga-ed-Dêr I*, pp. 33, 34, 37; *Tomb Development*, p. 51.

11) See *Oudh. Meded.* XXXVIII (1957), p. 68.

All the skulls were described morphologically and measured according to R. Martin's technique. Unfortunately the other bones of the skeletons discovered could not be studied because I had no suitable instruments, in particular the osteometric board for long bones.

The arithmetical averages of the more important measurements for the group were:

Max. length	Max. breadth	Min. front br.	Bregmatic h.	Cephalic Index
/g-op/	/eu-eu/	/ft-ft/	/b-ba/	
186,5/5/	138,2/5/	96,8/5/	134,3/4/	74,3/5/
176,3/4/	133,5/4/	89,3/3/	133,0/1/	75,8/4/

A more detailed study of the Abu-Roash crania will be published later in a full report.

I should like to express here my best thanks to Dr. A. Klasens who very kindly put these materials at my disposal for examination and also to Dr. E. Wente, who facilitated my work.

THE POTTERY

Fig. 13 and Pls. XX-XXI

The following classes of pottery are found in our cemetery ¹²⁾: Class A: tall jars with tapering body and rounded base ("wine-jars"); Class B: roughly ovoid jars with a blunt-pointed base; Class C: related to Class B, but smaller jars with a low neck and rounded base; Class D: jars with convex-concave sides and flat base; Class E: jars with bulbous body (barrel-shaped) and flat base or rounded base with sharp edges; Class F: cylindrical jars; Class G: handled flagons of foreign (Syrian) ware; Class I: bowls with concave sides, flaring mouth and flat base; Class J: bowls with convex sides and flat or rounded base; Class K: shallow bowls; Class L: dishes; Class N: spherical jars; Class P: spouted jars and bowls; Class R: rough ware thick-walled basins with slightly pointed base; Class T: potstands; Class V: pointed conical jars; Class W: jar-lids; Class X: "fancy-form" bowls; Class Y: jars with high neck, high shoulder and tapering sides ¹³⁾; Class Z: rimless jars with bulbous body, concave-convex sides, a groove around the shoulder and a flat base ¹⁴⁾; Class XX: jars in the shape of a granary.

In Cemetery 300 jars in the Classes B and F were found of a ware different from the usual red, red-brown and brown ware: a local desert clay or an admixture of that clay produced in the baking a red ware with a green tinge or with patches of a light-green colour and in one case (a jar of Type B 10 from Tomb 350) what looked like a green glaze on the upper part of the jar ¹⁵⁾.

Catalogue

Type A 3.	Red-brown ware. 18 Examples: 1 from Tombs 301, 313, 321, 341, 344, 345, 360; 2 from Tomb 368 ¹⁶⁾ ; 4 from Tomb 343; 5 from Tomb 389.
Type A 6.	Red-brown ware. 4 Examples: 1 from Tomb 365; 3 from Tomb 389.
Type A 7A.	Red ware. 2 Examples: 1 from Tombs 389, 393.
Type A 7B.	Red-brown ware. 5 Examples: 1 from Tombs 300, 355, 359; 2 from Tomb 313.

12) See p. 20 in this Volume of *Oudh. Meded.*

13) Class 73 in PETRIE, *Corpus of Proto-dynastic Pottery.*

14) Class 72 in PETRIE, *Corpus of Proto-dynastic Pottery.*

15) See PETRIE, *Tarkhan II*, p. 10.

16) One of these jars has a decoration of semicircles around the shoulder, see EMERY, *Great Tombs of the First Dynasty II*, p. 68.

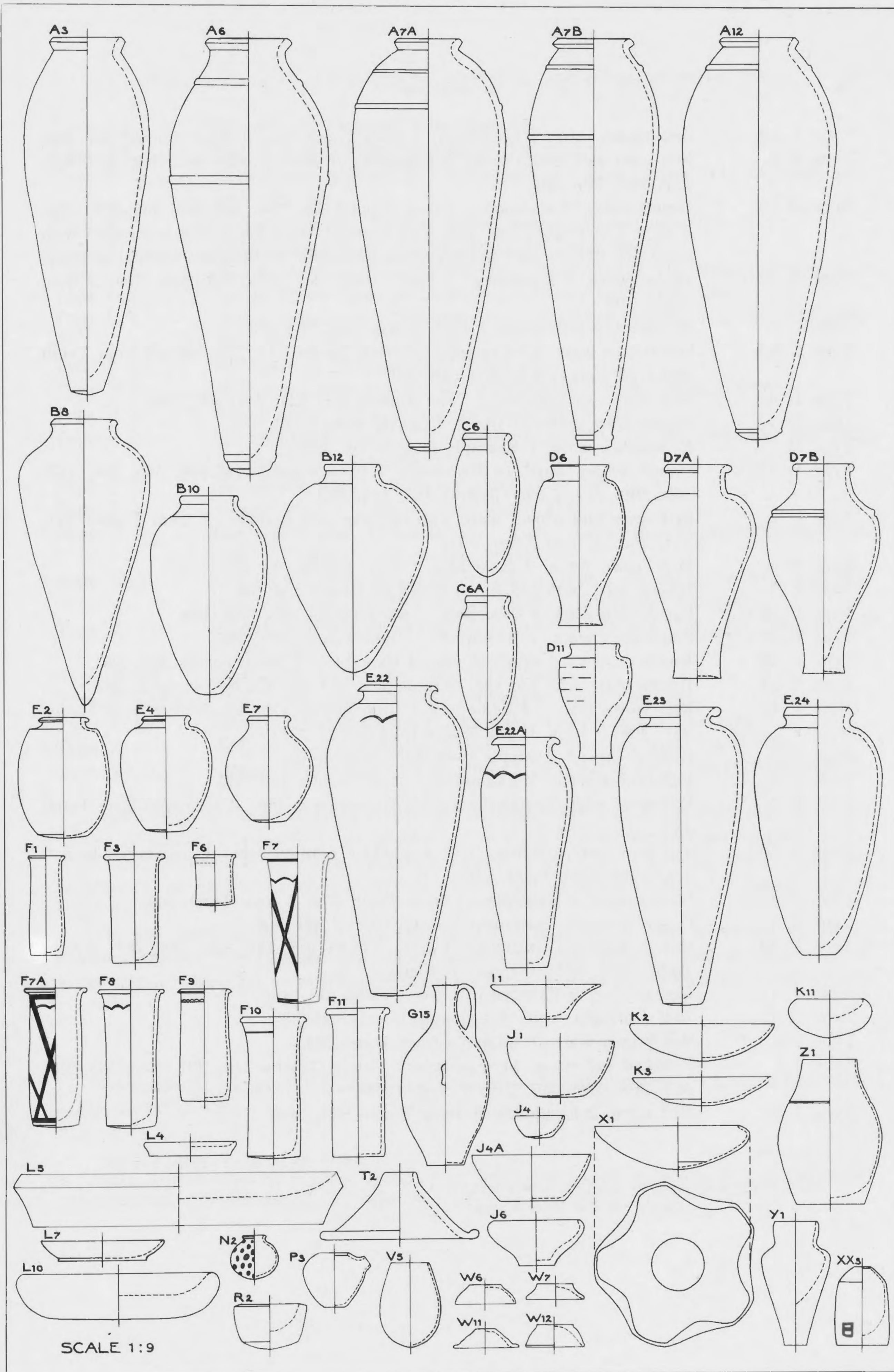

Fig. 13

- Type A 12. Red-brown ware. 7 Examples: 1 from Tomb 343; 3 from Tombs 370, 389.
- Type B 8. Red ware and desert ware. 8 Examples: 1 from Tombs 306, 349, 363, 366, 372, 386, 389, 394.
- Type B 10. Desert ware. 13 Examples: 1 from Tombs 306, 314, 343, 363, 364, 369, 383; 2 from Tombs 350, 359, 368. The example from Tomb 364 is covered with a red slip, painted with black strokes, horizontal on shoulder, vertical on body.
- Type B 12. Desert ware. 7 Examples: 1 from Tombs 311, 355, 357, 364, 370; 2 from Tomb 368.
- Type C 6. Red ware. 3 Examples: 1 from Tombs 343, 353, 360.
- Type C 6A. Red-brown ware. 10 Examples: 1 from Tombs 311, 353, 360; 3 from Tomb 350 (red ware); 4 from Tomb 389.
- Type D 6. Red ware. 5 Examples: 1 from Tombs 311, 321, 341, 346, 359.
- Type D 7A. Brown ware with red slip. 1 Example from Tomb 370.
- Type D 7B. Red-brown ware. 1 Example from Tomb 370.
- Type D 11. Rough brown ware. 14 Examples: 1 from Tombs 313, 344, 345, 346, 348, 365, 369, 393; 2 from Tombs 311, 341, 370.
- Type E 2. Red ware and brown ware with red slip. 6 Examples: 1 from Tombs 321, 341, 350; 3 from Tomb 353.
- Type E 4. Red-brown ware. 2 Examples: 1 from Tombs 343, 368.
- Type E 7. Brown ware with red slip. 1 Example from Tomb 386.
- Type E 22¹⁷⁾. Red-brown ware. 3 Examples: 1 from Tombs 363, 366, 389.
- Type E 22A¹⁸⁾. Red-brown ware. 2 Examples: 1 from Tombs 363, 387.
- Type E 23. Red-brown ware with red slip. 2 Examples: 1 from Tombs 363, 390.
- Type E 24. Brown ware with red slip. 3 Examples: 1 from Tombs 341, 363, 382.
- Type F 1. Red-brown ware. 14 Examples: 1 from Tombs 313, 321, 363; 2 from Tombs 301, 366; 3 from Tomb 353; 4 from Tomb 389.
- Type F 3. Brown ware. 1 Example from Surface Redeem.
- Type F 6. Red-brown ware. 2 Examples: 1 from Tombs 359, 387.
- Type F 7. Red ware with a painted network-decoration in blue. 1 Example from Tomb 382.
- Type F 7A. Red ware with a yellow-green slip and a painted network-decoration in red. 1 Example from Tomb 301.
- Type F 8. Desert ware. 3 Examples: 1 from Tomb 306; 2 from Tomb 301.
- Type F 9. Desert ware. 2 Examples: 1 from Tombs 300, 306.
- Type F 10. Desert ware. 14 Examples: 1 from Tombs 306, 341, 343, 363, 387; 2 from Tombs 389, 394; 5 from Tomb 366.
- Type F 11. Desert ware. 2 Examples: 1 from Tombs 333, 366.
- Type G 15. Red (foreign) ware. 1 Example from Tomb 389.
- Type I 1. Red-brown ware. 1 Example from Tomb 301.
- Type J 1. Polished red ware. 11 Examples: 1 from Tombs 314, 321, 343, 345, 355, 365, 368, 379, 389; 2 from Tomb 350.
- Type J 4. Red ware. 2 Examples: 1 from Tombs 311, 368.

---

17) Three wavy handles, each of three waves.

18) Two wavy handles, each of three waves.

- Type J 4A. Red ware. 1 Example from Tomb 389.
 Type J 6. Red ware. 1 Example from Surface Redeem.
 Type K 2. Brown ware with red slip. 6 Examples: 1 from Tombs 311, 321, 343, 345, 350, 353, 389.
 Type K 3. Brown ware with red slip. 2 Examples: 1 from Tombs 350, 393.
 Type K 11. Rough brown ware. 1 Example from Tomb 394¹⁹⁾.
 Type L 4. Rough brown ware. 4 Examples: 1 from Tombs 311, 316, 346, 389.
 Type L 5. Rough brown ware. 2 Examples: 1 from Tombs 321, 341.
 Type L 7. Rough brown ware. 9 Examples: 1 from Tombs 306, 313, 343, 356, 366, 368, 370; 2 from Tomb 350.
 Type L 10. Red ware. 1 Example from Tomb 339.
 Type N 2. Red-brown ware with red slip. 2 Examples: 1 from Tombs 334, 359.
 Type P 3. Brown ware. 1 Example from Tomb 352.
 Type R 2. Rough brown ware. 11 Examples: 1 from Tombs 343, 344, 346, 355, 389; 2 from Tombs 341, 369, 370.
 Type T 2. Red-brown ware. 1 Example from Tomb 321.
 Type V 5. Brown ware. 1 Example from Tomb 311.
 Type W 6. Red-brown ware. 13 Examples: 1 from Tombs 316, 346, 348, 353, 359, 365, 369, 377, 393; 2 from Tombs 368, 370.
 Type W 7. Red-brown ware. 16 Examples: 1 from Tombs 306, 313, 314, 343, 346, 353, 359, 365, 369, 370, 389; 2 from Tomb 341; 3 from Tomb 350.
 Type W 11. Red-brown ware. 6 Examples: 1 from Tombs 341, 365, 369, 389; 2 from Tomb 343.
 Type W 12. Red-brown ware. 1 Example from Tomb 359.
 Type X 1^{19a)}. Brown ware with red slip. 1 Example from Tomb 367.
 Type Y 1. Rough red-brown ware. 2 Examples: 1 from Tombs 339, 356.
 Type Z 1. Red ware with orange-coloured slip. 1 Example from Tomb 342.
 Type XX 3. Rough brown ware. 3 Examples: 1 from Tomb 341; 2 from Tomb 343.

The Corpus of Cemetery 300 presents in comparison with that of Cemetery 1957 a greater variety of types in Classes A and F, painted jars in Class F, wavy-handled jars in Class E, the old Classes Y and Z. On the other hand the Corpus of 1957 has a greater variety in the jars of Class B, the traditional offering jars also in the later dynasties, and in the squat forms of Class E.

All this points to an earlier date for Cemetery 300, although both cemeteries are partly contemporaneous. We shall see later that Cemetery 400 with a tomb dated by an inscription to the reign of Hor-Aha, the first king of the first dynasty, is to be placed between the two others.

POTMARKS

Fig. 14.

Potmarks 1-21 were engraved with the point of a sharp instrument, probably a flint-knife, potmarks 22-25 with a blunt point, probably a stick:

19) Big incised cross on the bottom.

19a) A similar bowl in REISNER, *A History of the Giza Necropolis II*, p. 85: Type D-XXXIXd, G 2409G, Fig. 122 (pottery) and p. 101: Type OK Xe, G 1024, Fig. 147, Pl. 45a, b (diorite).

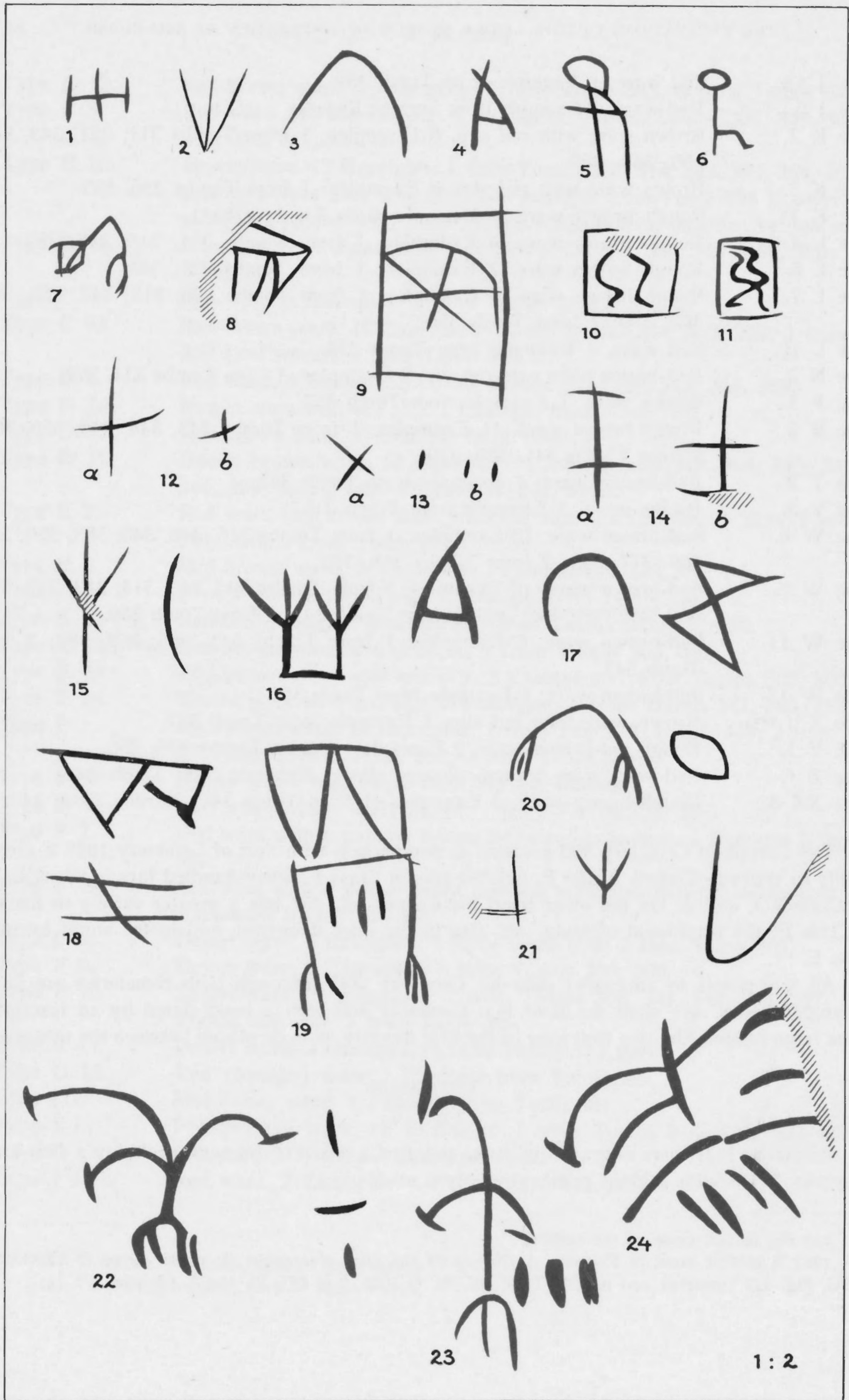

Fig. 14

1: 2

Nr.	1	on a vase of Type	B 10	from Tomb	364
"	2	" " " " "	E 22	" "	363
"	3	" " " " "	A 3	" "	343
"	4	" " " " "	A 12	" "	370
"	5	" " " " "	A 3	Surface Redeem near Tomb	300
"	6	" " " " "	E 2	Tomb	353
"	7	" " " " "	A 12	" "	389
"	8	" " " " "	A 3	" "	389
"	9	" " " " "	A 3	" "	341
"	10	" " " " "	A 3	" "	343
"	11	" " " " "	A 3	" "	360
"	12	" " " " "	B 10	" "	350
"	13	" " " " "	B 8	" "	386
"	14	" " " " "	A 3	" "	343
"	15	" " " " "	A 7 B	" "	355
"	16	" " " " "	A 12	" "	389
"	17	" " " " "	A 12	" "	343
"	18	" " " " "	A 6	" "	389
"	19	" " " " "	A 12	" "	370
"	20	" " " " "	A 12	" "	370
"	21	" " " " "	A 6	Surface Redeem near Tomb	389
"	22	" " " " "	A 7 A	Tomb	389
"	23	" " " " "	A 3	" "	368
"	24	" " " " "	A 7 A	" "	393

STONE VESSELS

Fig. 15 and Pls. XXI-XXII

The stone vessels from Cemetery 300 can be divided into the following classes ²⁰⁾: Class A: cylindrical jars; Class B: cylindrical jars with a plain roll band or groove below the rim; Class C: cylindrical jars with a rope band decoration; Class G: barrel-shaped shoulder jars; Class K: cups with convex sides and a plain sharp rim; Class S: bowls and dishes with a flat internal rim; Class T: bowls and dishes with a sharp or blunt rounded rim; Class U: bowls with a bevelled external rim; Class X: oval-mouthed bowls; Class Z: wide-shouldered jars, squat form; Class GG: bowls with convex sides and internal roll-rim; Class HH: dishes with concave sides and bevelled external rim; Class II: jars with convex-concave sides ²¹⁾.

Catalogue

- Nr. 1. Cat. Nr. 47. Type A 4. Alabaster. Height: 29.2 cm; max. width: 17.3 cm. Tomb 365
 Nr. 2. Cat. Nr. 131. Type A 4. Alabaster. H.: 11.8 cm; max. w.: 8.5 cm. Tomb 313 ²²⁾
 Nr. 3. Cat. Nr. 145. Type A 26. Alabaster. H.: 34.7 cm; max. w.: 12.4 cm. Tomb 343 ²²⁾
 Nr. 4. Cat. Nr. 58. Type B 2. Alabaster. H.: 23.4 cm; max. w.: 13.2 cm. Tomb 368
 Nr. 5. Cat. Nr. 154. Type B 9. Alabaster. H.: 32 cm; max. w.: 14 cm. Tomb 389 ²²⁾

20) See p. 25 in this Volume of Oudh. Meded.

21) Cf. Pottery, Class D; REISNER, *Mykerinus*, p. 146: Type 1-Vd.

22) Only fragmentarily preserved.

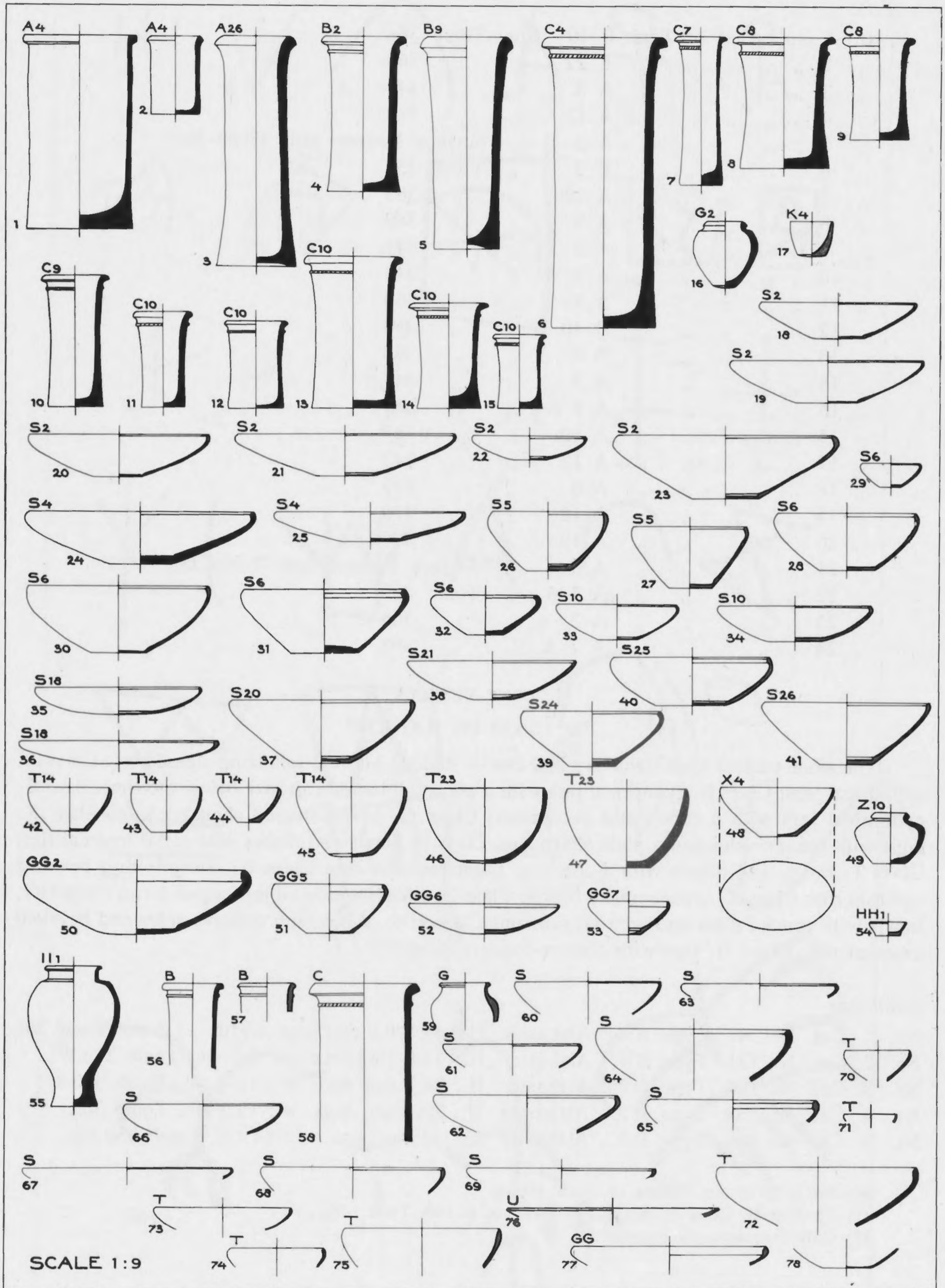

Fig. 15

- Nr. 6. Cat. Nr. 41. Type C 4. Alabaster. H.: 44 cm; max. w.: 19.5 cm. Tomb 348
 Nr. 7. Cat. Nr. 31. Type C 7. Alabaster. H.: 22.5 cm; max. w.: 7.9 cm. Tomb 341 ²²⁾
 Nr. 8. Cat. Nr. 60. Type C 8. Alabaster. H.: 19.9 cm; max. w.: 15.7 cm. Tomb 370
 Nr. 9. Cat. Nr. 141. Type C 8. Alabaster. H.: 15.5 cm; max. w.: 11 cm. Tomb 341 ²²⁾
 Nr. 10. Cat. Nr. 61. Type C 9. Alabaster. H.: 19.9 cm; max. w.: 10.6 cm. Tomb 370 ²²⁾
 Nr. 11. Cat. Nr. 153. Type C 10. Alabaster. H.: 14.4 cm; max. w.: 8.7 cm. Tomb 389 ²²⁾
 Nr. 12. Cat. Nr. 155. Type C 10. Alabaster. H.: 13.2 cm; max. w.: 9.5 cm. Tomb 389 ²²⁾
 Nr. 13. Cat. Nr. 146. Type C 10. Alabaster. H.: 23 cm; max. w.: 15.1 cm. Tomb 343 ²²⁾
 Nr. 14. Cat. Nrs. 30 and 151. Type C 10. Alabaster. H.: 16 cm; max. w.: 12 cm. Tomb 363 ²³⁾
 Nr. 15. Cat. Nr. 59. Type C 10. Alabaster. H.: 11.3 cm; max. w.: 8.4 cm. Tomb 368 ²²⁾
 Nr. 16. Cat. Nr. 43. Type G 2. Alabaster. H.: 9.9 cm; max. w.: 9.6 cm. Tomb 350
 Nr. 17. Cat. Nr. 66. Type K 4. Alabaster. H.: 5.4 cm; max. w.: 6.7 cm. Tomb 387
 Nr. 18. Cat. Nr. 147. Type S 2. Schist. H.: 5.4 cm; max. w.: 24 cm. Tomb 343 ²²⁾
 Nr. 19. Cat. Nr. 148. Type S 2. Schist. H.: 6.5 cm; max. w.: 29 cm. Tomb 343 ²²⁾
 Nr. 20. Cat. Nr. 149. Type S 2. Schist. H.: 6.4 cm; max. w.: 27.4 cm. Tomb 343 ²²⁾
 Nr. 21. Cat. Nr. 74. Type S 2. Schist. H.: 6.3 cm; max. w.: 33.7 cm. Tomb 377 ²²⁾
 Nr. 22. Cat. Nr. 160. Type S 2. Alabaster. H.: 3.7 cm; max. w.: 17.3 cm. Tomb 389 ²²⁾
 Nr. 23. Cat. Nr. 73. Type S 2. Schist. H.: 9.6 cm; max. w.: 34.2 cm. Tomb 377 ²²⁾
 Nr. 24. Cat. Nr. 136. Type S 4. Alabaster. H.: 8 cm; max. w.: 34.8 cm. Tomb 313 ²²⁾
 Nr. 25. Cat. Nr. 152. Type S 4. Alabaster. H.: 9 cm; max. w.: 28.7 cm. Tomb 370 ²²⁾
 Nr. 26. Cat. Nr. 159. Type S 5. Alabaster. H.: 9 cm; max. w.: 18.3 cm. Tomb 389 ²²⁾
 Nr. 27. Cat. Nr. 158. Type S 5. Alabaster. H.: 9.2 cm; max. w.: 17.8 cm. Tomb 389 ²²⁾
 Nr. 28. Cat. Nr. 72. Type S 6. Marble. H.: 8.7 cm; max. w.: 21.8 cm. Tomb 364 ²²⁾
 Nr. 29. Cat. Nr. 19. Type S 6. Alabaster. H.: 3.7 cm; max. w.: 9.2 cm. Tomb 343
 Nr. 30. Cat. Nr. 108. Type S 6. Alabaster. H.: 10 cm; max. w.: 27.6 cm. Tomb 311 ²²⁾
 Nr. 31. Cat. Nr. 45. Type S 6. Yellowish limestone. H.: 9.7 cm; max. w.: 25.6 cm. Tomb 365 ²⁴⁾
 Nr. 32. Cat. Nr. 157. Type S 6. Alabaster. H.: 6 cm; max. w.: 16.8 cm. Tomb 389 ²⁴⁾
 Nr. 33. Cat. Nr. 57. Type S 10. Alabaster. H.: 5.4 cm; max. w.: 19 cm. Tomb 368
 Nr. 34. Cat. Nr. 163. Type S 10. Schist. H.: 5 cm (approx.); max. w.: 24 cm (approx.). Tomb 389 ²²⁾
 Nr. 35. Cat. Nr. 112. Type S 18. Schist. H.: 4 cm; max. w.: 25.6 cm. Tomb 311 ²²⁾
 Nr. 36. Cat. Nr. 116. Type S 18. Schist. H.: 3.5 cm; max. w.: 30 cm. Tomb 311 ²²⁾
 Nr. 37. Cat. Nr. 18. Type S 20. Alabaster. H.: 9.6 cm; max. w.: 28.2 cm. Tomb 343 ²²⁾
 Nr. 38. Cat. Nr. 71. Type S 21. Pink limestone. H.: 5.9 cm; max. w.: 25.6 cm. Tomb 341 ²²⁾
 Nr. 39. Cat. Nr. 111. Type S 24. Dolomite. H.: 8.4 cm; max. w.: 21.6 cm. Tomb 311 ²²⁾
 Nr. 40. Cat. Nr. 135. Type S 25. Alabaster. H.: 7 cm (approx.); max. w.: 24 cm (approx.). Tomb 313 ²²⁾
 Nr. 41. Cat. Nr. 156. Type S 26. Alabaster. H.: 9.5 cm; max. w.: 25.5 cm. Tomb 389 ²²⁾
 Nr. 42. Cat. Nr. 1. Type T 14. Black basalt. H.: 6.8 cm; max. w.: 12.6 cm. Surface Redeem near Tomb 301 ²²⁾
 Nr. 43. Cat. Nr. 109. Type T 14. Alabaster. H.: 7 cm; max. w.: 10.5 cm. Tomb 311 ²²⁾

22) Only fragmentarily preserved.

23) Part of this vessel was found in Tomb 340.

24) With loose bottom.

- Nr. 44. Cat. Nr. 21. Type T 14. Yellowish limestone. H.: 5.4 cm; max. w.: 9.7 cm. Tomb 343
- Nr. 45. Cat. Nr. 56. Type T 14. Yellowish limestone. H.: 10.5 cm; max. w.: 16.8 cm. Tomb 368 ²²⁾)
- Nr. 46. Cat. Nr. 55. Type T 23. Alabaster. H.: 11.5 cm; max. w.: 18.8 cm. Tomb 368 ²²⁾)
- Nr. 47. Cat. Nr. 132. Type T 23. Alabaster. H.: 12 cm; max. w.: 18.4 cm. Tomb 321 ²²⁾)
- Nr. 48. Cat. Nr. 107. Type X 4. Alabaster. H.: 7.5 cm; max. w.: 17 cm. Tomb 311 ²²⁾)
- Nr. 49. Cat. Nr. 46. Type Z 10. Alabaster. H.: 7.8 cm; max. w.: 10.5 cm. Tomb 365
- Nr. 50. Cat. Nr. 122. Type G G 2. Alabaster. H.: 9.7 cm; max. w.: 34 cm. Tomb 311 ²²⁾)
- Nr. 51. Cat. Nr. 110. Type G G 5. Alabaster. H.: 7.5 cm; max. w.: 17.8 cm. Tomb 311 ²²⁾)
- Nr. 52. Cat. Nr. 150. Type G G 6. Schist. H.: 4.6 cm; max. w.: 22.7 cm. Tomb 343 ²²⁾)
- Nr. 53. Cat. Nr. 20. Type G G 7. Alabaster. H.: 5 cm; max. w.: 12.7 cm. Tomb 343
- Nr. 54. Cat. Nr. 16. Type H H 1. Diorite. H.: 2.1 cm; max. w.: 5.8 cm. Surface Redeem near Tomb 342.
- Nr. 55. Cat. Nr. 17. Type I I 1. Alabaster. H.: 21.2 cm; max. w.: 13.3 cm. Tomb 343 ²²⁾)
- Nr. 56. Cat. Nr. 143. Fragments of jar of Class B. Alabaster. H., as preserved: 13 cm; max. w.: 9.3 cm. Tomb 341
- Nr. 57. Cat. Nr. 128. Fragments of jar of Class B. Alabaster. H., as preserved: 4.5 cm; max. w.: 9 cm. Tomb 311
- Nr. 58. Cat. Nr. 139. Fragments of jar of Class C. Alabaster. H., as preserved: 24 cm; max. w.: 16.5 cm (approx.). Tomb 313
- Nr. 59. Cat. Nr. 127. Fragment of jar of Class G. Alabaster. H., as preserved: 6 cm; max. w.: 10 cm. Tomb 311
- Nr. 60. Cat. Nr. 113. Fragments of bowl of Class S. Schist. H., as preserved: 5.1 cm; max. w.: 22 cm (approx.). Tomb 311
- Nr. 61. Cat. Nr. 114. Fragments of bowl of Class S. Volcanic ash. H., as preserved: 3.6 cm; max. w.: 21 cm (approx.). Tomb 311
- Nr. 62. Cat. Nr. 115. Fragments of bowl of Class S. Schist. H., as preserved: 5.7 cm; max. w.: 28 cm (approx.). Tomb 311
- Nr. 63. Cat. Nr. 118. Fragments of bowl of Class S. Schist. H., as preserved: 2.2 cm; max. w.: 24 cm (approx.). Tomb 311
- Nr. 64. Cat. Nr. 125. Fragments of bowl of Class S. Alabaster. H., as preserved: 7.7 cm; max. w.: 30 cm (approx.). Tomb 311
- Nr. 65. Cat. Nr. 126. Fragments of bowl of Class S. Alabaster. H., as preserved: 3.3 cm; max. w.: 25 cm (approx.). Tomb 311
- Nr. 66. Cat. Nr. 144. Fragments of bowl of Class S. Alabaster. H., as preserved: 5 cm; max. w.: 24 cm (approx.). Tomb 341
- Nr. 67. Cat. Nr. 161. Fragments of bowl of Class S. Schist. H., as preserved: 1.7 cm; max. w.: 32 cm (approx.) Tomb 389
- Nr. 68. Cat. Nr. 162. Fragment of bowl of Class S. Schist. H., as preserved: 4 cm; max. w.: 28 cm (approx.). Tomb 389
- Nr. 69. Cat. Nr. 140. Fragments of bowl of Class S. Schist. H., as preserved: 1.7 cm; max. w.: 28.5 cm (approx.). Tomb 313
- Nr. 70. Cat. Nr. 142. Fragments of bowl of Class T. Rock-crystal. H., as preserved: 5 cm; max. w.: 10.2 cm (approx.). Tomb 341

---

²²⁾ Only fragmentarily preserved.

- Nr. 71. Cat. Nr. 119. Fragments of bowl of Class T. Schist. H., as preserved: 1.2 cm; max. w.: 8 cm. Tomb 311
- Nr. 72. Cat. Nr. 137. Fragments of bowl of Class T. Alabaster. H., as preserved: 9 cm; max. w.: 31 cm (approx.). Tomb 313
- Nr. 73. Cat. Nr. 117. Fragments of bowl of Class T. Schist. H., as preserved: 3.3 cm; max. w.: 21 cm (approx.). Tomb 311
- Nr. 74. Cat. Nr. 121. Fragments of bowl of Class T. Volcanic ash. H., as preserved: 3 cm; max. w.: 15 cm (approx.). Tomb 311
- Nr. 75. Cat. Nr. 134. Fragment of bowl of Class T. Alabaster. H., as preserved: 6.5 cm; max. w.: 24 cm (approx.). Tomb 313
- Nr. 76. Cat. Nr. 120. Fragment of dish of Class U. Schist. H., as preserved. 1.4 cm; max. w.: 32 cm (approx.). Tomb 311
- Nr. 77. Cat. Nr. 138. Fragments of bowl of Class G G. Alabaster. H., as preserved: 3 cm; max. w.: 30 cm (approx.). Tomb 313
- Nr. 78. Cat. Nr. 133. Fragments of bowl of Class? Alabaster. H., as preserved: 3 cm; max. w.: 15.5 cm. Tomb 313

MISCELLANEOUS OBJECTS

A. *Beads*

Fig. 16 and Pl. XXIII

1. Cat. Nr. 8. Collection of beads. Tomb 306.
  - a. 1 Cylinder. Type 2. Green faience. Length: 2 cm; diameter: 0.4 cm.
  - b. 3 Rings. Type 23. Green faience. Length: 0.2-0.3 cm; diameter: 0.35-0.4 cm.
2. Cat. Nr. 3. 1 Ring. Type 18. Dark-green faience. Length: 0.4 cm; diameter: 0.9 cm. Tomb 311.
3. Cat. Nr. 7. Collection of beads, mostly fragments. Tomb 314.
  - a. Cylinders (50 fragments). Type 1. Green/blue faience. Length (max.): 2.4 cm; diameter: 0.2 cm.
  - b. 12 Rings. Type 31. Green/blue faience. Length: 0.1 cm; diameter: 0.2 cm.
4. Cat. Nrs. 4, 5. Collection of 94 beads. Tomb 320.
  - a. 1 Cylinder. Type 3. Copper. Length: 1.4 cm; diameter: 0.6 cm.
  - b. 7 Barrels. Type 9. Carnelian. Length: 0.7-0.9 cm; diameter: 0.6-0.8 cm.
  - c. 3 Barrels. Type 9. Serpentine. Length 0.7-0.8 cm; diameter: 0.7-0.8 cm.
  - d. 1 Barrel. Type 9. Amethyst. Length: 0.6 cm; diameter: 0.6 cm.
  - e. 3 Barrels. Type 9. Alabaster. Length: 0.9-1.2 cm; diameter: 0.7-0.8 cm.
  - f. 1 Flattened barrel. Type 11. Amethyst. Length: 0.65 cm; diameter: 0.8 cm.
  - g. 1 Spheroid. Type 13. Carnelian. Length: 0.7 cm; diameter: 0.7 cm.
  - h. 1 Spheroid. Type 13. Serpentine. Length: 0.5 cm; diameter: 0.6 cm.
  - i. 4 Rings. Type 16. Carnelian. Length: 0.4-0.5 cm; diameter: 0.6 cm.
  - j. 1 Ring. Type 22. Carnelian. Length: 0.3 cm; diameter: 0.75 cm.
  - k. 67 Rings. Type 29. Green faience. Length: 0.1 cm; diameter: 0.5-0.6 cm.
  - l. 1 Drop. Type 32. Carnelian. Length: 1.2 cm; diameter: 0.7 cm.
  - m. 1 Drop. Type 33. Carnelian. Length: 0.9 cm; diameter: 0.7 cm.
  - n. 1 Drop. Type 35. Onyx. Length: 0.6 cm; diameter: 0.4 cm.
  - o. 1 Flattened drop. Type 36. Serpentine. Length: 0.6 cm; diameter: 0.5 cm.

5. Cat. Nr. 42. Collection of 85 beads. Tomb 350.
 a. 73 Spheroids. Type 14. Dark-green faience. Length: 0.6 cm; diameter: 0.7 cm.
 b. 12 Rings. Type 19. Dark-green faience. Length: 0.4 cm; diameter: 0.7 cm.
6. Cat. Nr. 48. Collection of 7 beads. Tomb 365.
 a. 1 Cylinder. Copper: heavily oxidized fragment.
 b. 1 Barrel. Type 6. Black steatite. Length: 1.4 cm; diameter: 0.9 cm.
 c. 1 Barrel. Type 7. Black steatite. Length: 1.1 cm; diameter: 0.95 cm.
 d. 1 Barrel. Type 8. Carnelian. Length: 1.1 cm; diameter: 0.9 cm.
 e. 1 Spheroid. Type 12. Carnelian. Length: 0.7 cm; diameter: 0.9 cm.
 f. 1 Ring. Type 15. Black steatite. Length: 0.7 cm; diameter: 1 cm.
 g. 1 Drop. Type 34. Black steatite. Length: 0.8 cm; diameter: 0.7 cm.

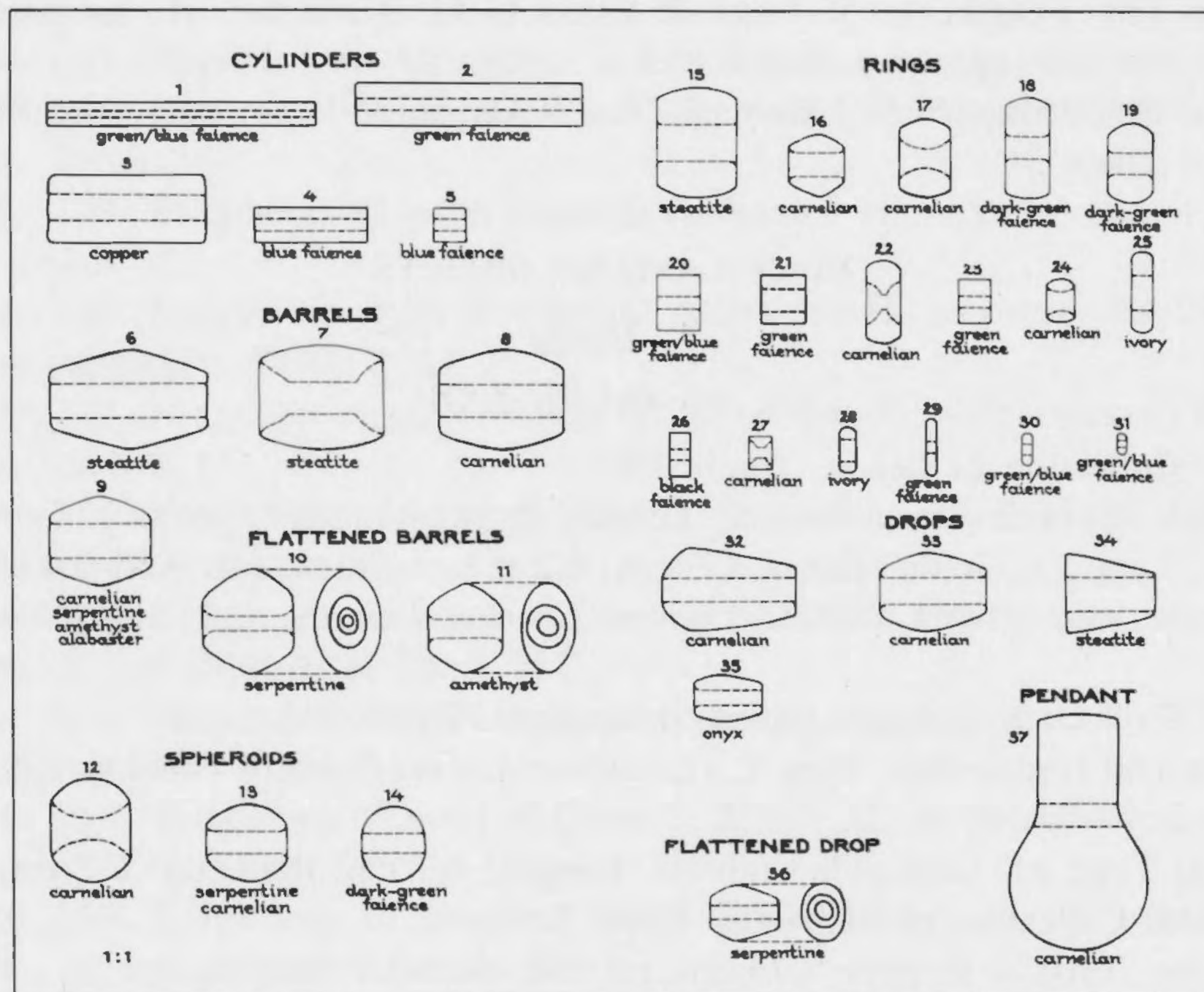

Fig. 16

7. Cat. Nr. 51. Collection of 96 beads. Tomb 366.
 a. 5 Rings. Type 20. Green/blue faience. Length: 0.4 cm; diameter: 0.5 cm.
 b. 30 Rings. Type 21. Green faience. Length: 0.25-0.4 cm; diameter: 0.4-0.45 cm.
 c. 61 Rings. Type 24. Carnelian. Length: 0.1-0.25 cm; diameter: 0.3-0.45 cm.
8. Cat. Nr. 54. Collection of Rings. Type 30. Green/blue faience. Length: 0.05-0.1 cm; diameter: 0.2-0.3 cm. Surface Redeem near Tomb 368.
9. Cat. Nr. 65. Collection of 69 Rings. Type 27. Carnelian. Length: 0.2 cm; diameter: 0.3 cm. Tomb 387.
10. Cat. Nr. 69. Collection of 4 beads. Tomb 394.
 a. 1 Flattened barrel. Type 10. Serpentine. Length: 0.8 cm; diameter: 0.9 cm.
 b. 2 Rings. Type 17. Carnelian. Length: 0.45 cm; diameter: 0.7 cm.

- c. 1 Pendant. Type 37. Carnelian. Height: 2.1 cm; max. diameter: 1.3 cm.
11. Cat. Nr. 67. Collection of beads. Surface Redeem.
- a. Cylinders (45 fragments). Types 4,5. Blue faience. Length: 0.3-1.3 cm; diameter: 0.3 cm.
- b. 1 Ring. Type 26. Black faience. Length: 0.2 cm; diameter: 0.4 cm.
- c. 27 Rings. Types 25, 28. Ivory. Length: 0.15-0.2 cm; diameter: 0.4-0.7 cm.

B. *Flints*

Fig. 17 and Pl. XXIV. 1

1. Cat. Nr. 22. Blade sickle. Length: 4.7 cm; max. width: 1 cm; max. thickness: 0.3 cm. Tomb 323.
2. Cat. No. 32. Blade knife. Length: 7.6 cm; max. width: 1.4 cm; max. thickness: 0.3 cm. Tomb 345.

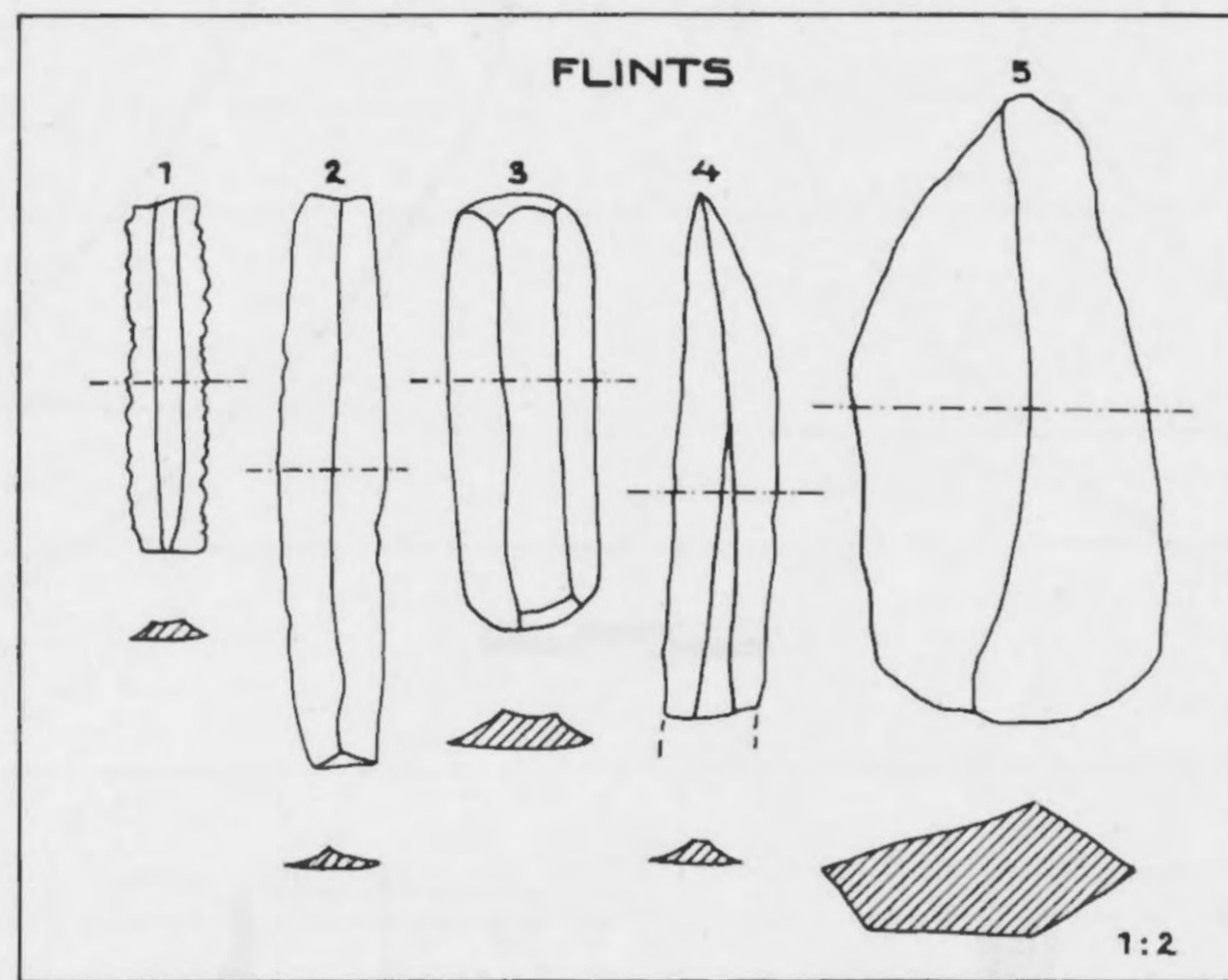

Fig. 17

3. Cat. Nr. 68. 4 Blade knives. Length: 5.5-5.9 cm; max. width: 2-2.5 cm; max. thickness: 0.5-1 cm. Tomb 389.
4. Cat. Nr. 49. Blade knife (fragment). Length: 7 cm; max. width: 1.4 cm; max. thickness: 0.4 cm. Tomb 365.
5. Cat. Nr. 40. Blade knife. Length: 8.6 cm; max. width: 4.3 cm; max. thickness: 1.8 cm. Tomb 347.

C. *Ivory*

Figs. 18-22 and Pls. XXIII-XXVI

- I. From Tomb 345. Fig. 18 and Pls. XXIII. 3, XXVI. 2.
1. Cat. Nr. 36. Wand or castanet, the upper end carved in the shape of the head of an animal

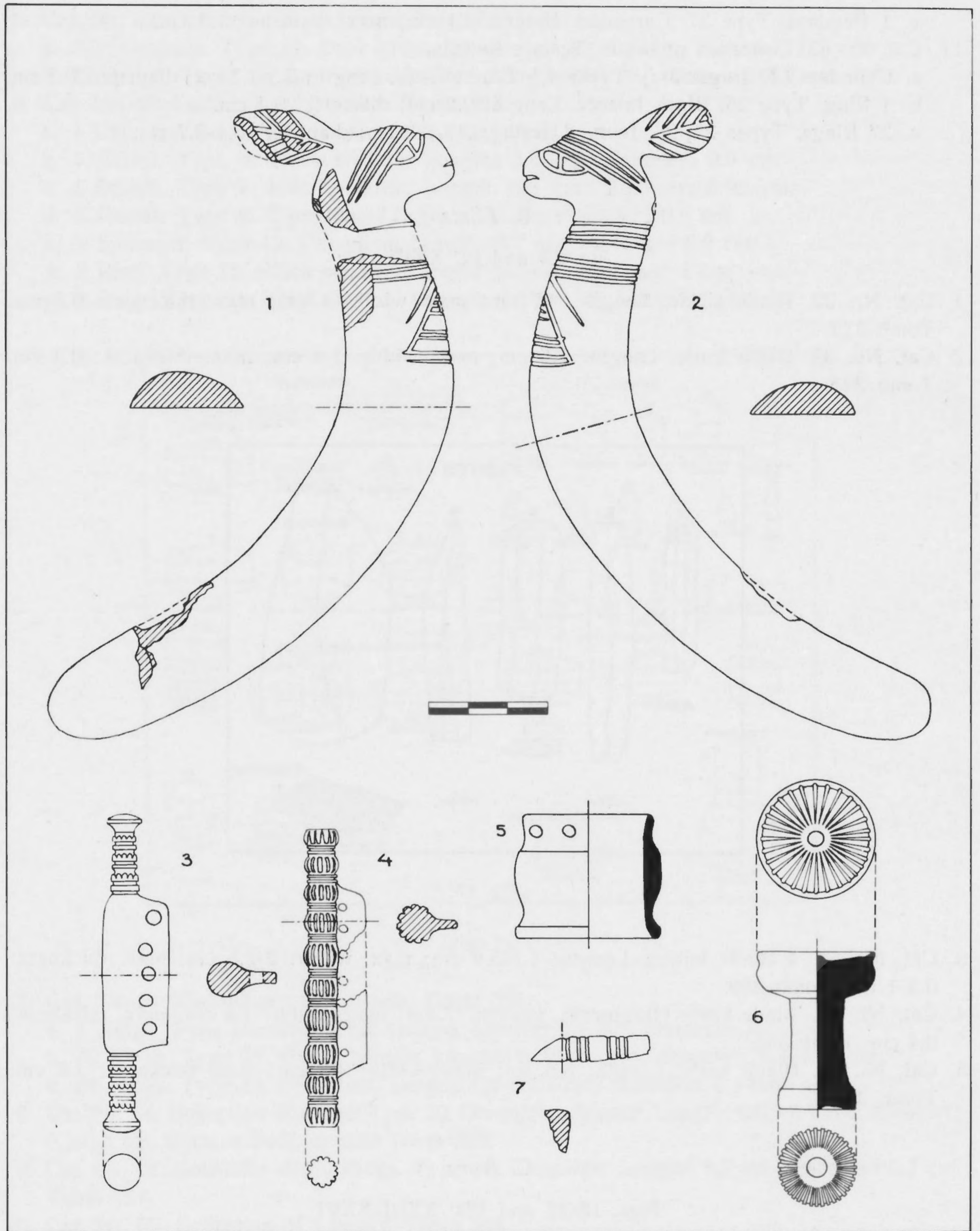

Fig. 18

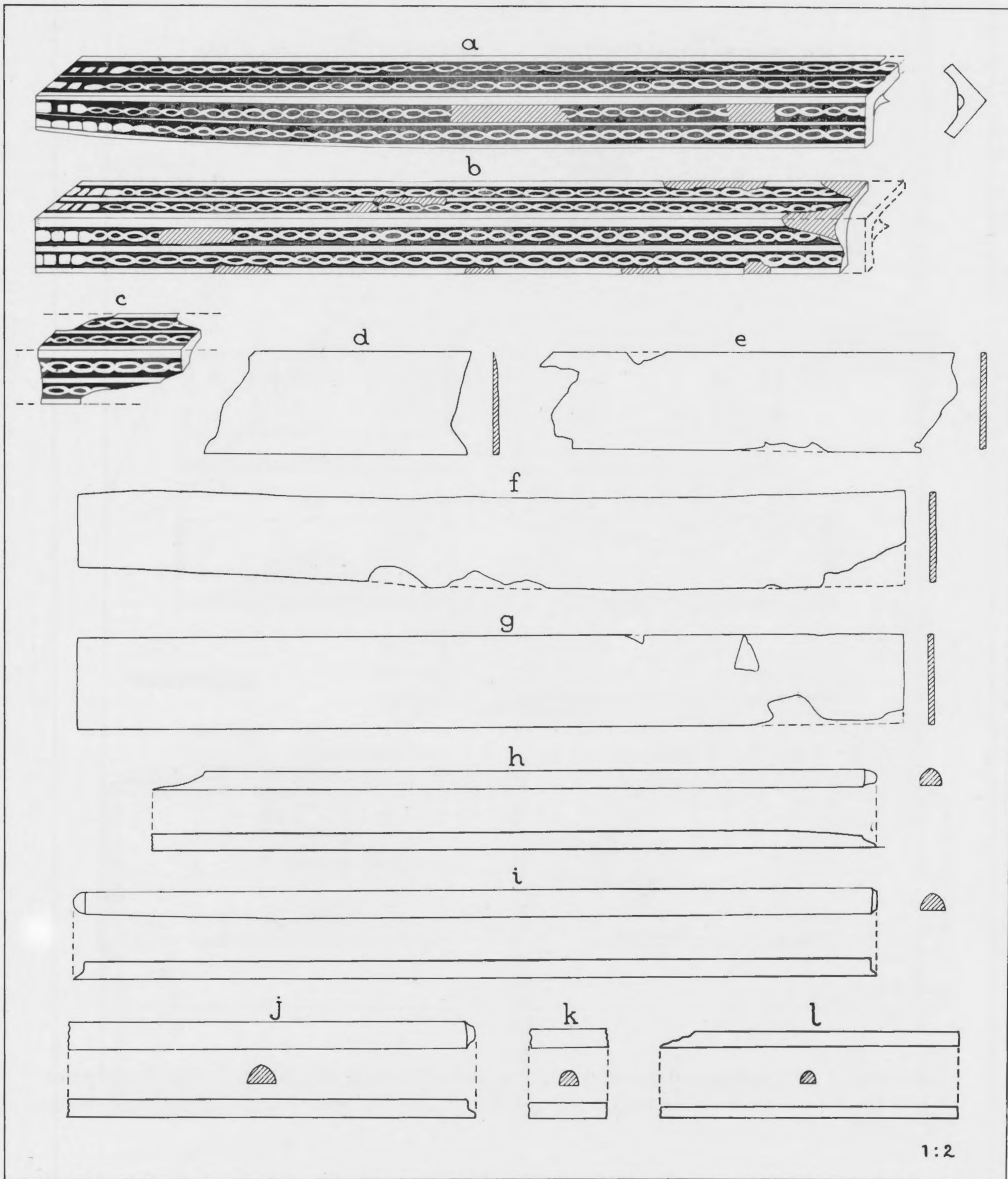

Fig. 19

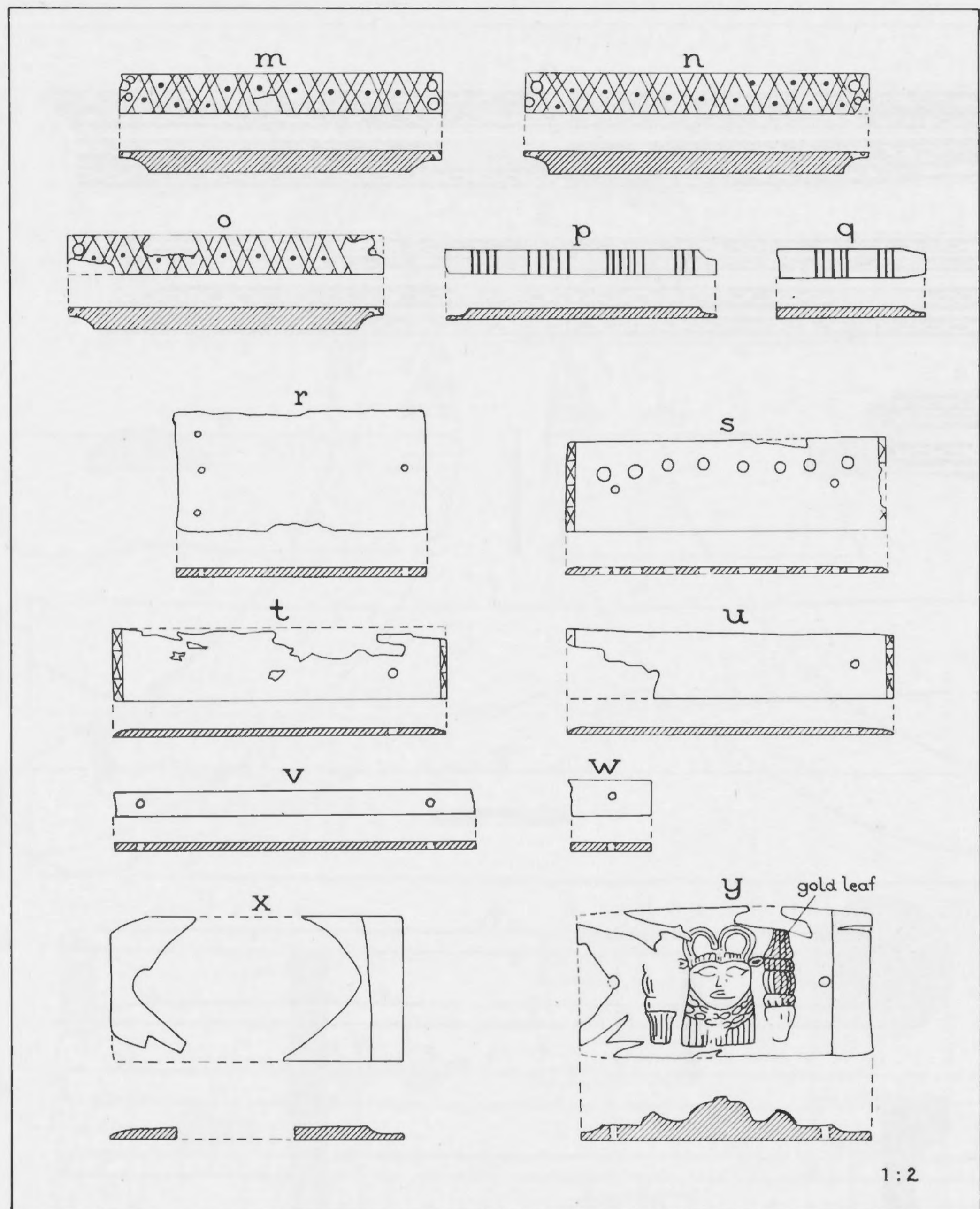

Fig. 20

(hare?) with collar and pendant ²⁵). The incised design was filled in with black paint. A small part below the head is missing. Length: 20.5 cm; max. width: 5.5 cm; max. thickness: 1 cm.

25) Similar wands (or castanets) from the same period: PETRIE, *Gizeh and Rifeh*, Pls. IV and V; HICKMANN, *Instruments de musique*, pp. 24, 28; Pls. XIV and XV. See also HICKMANN in *Bull. Soc. Arch. Copte* XIV (1958), pp. 37-49.

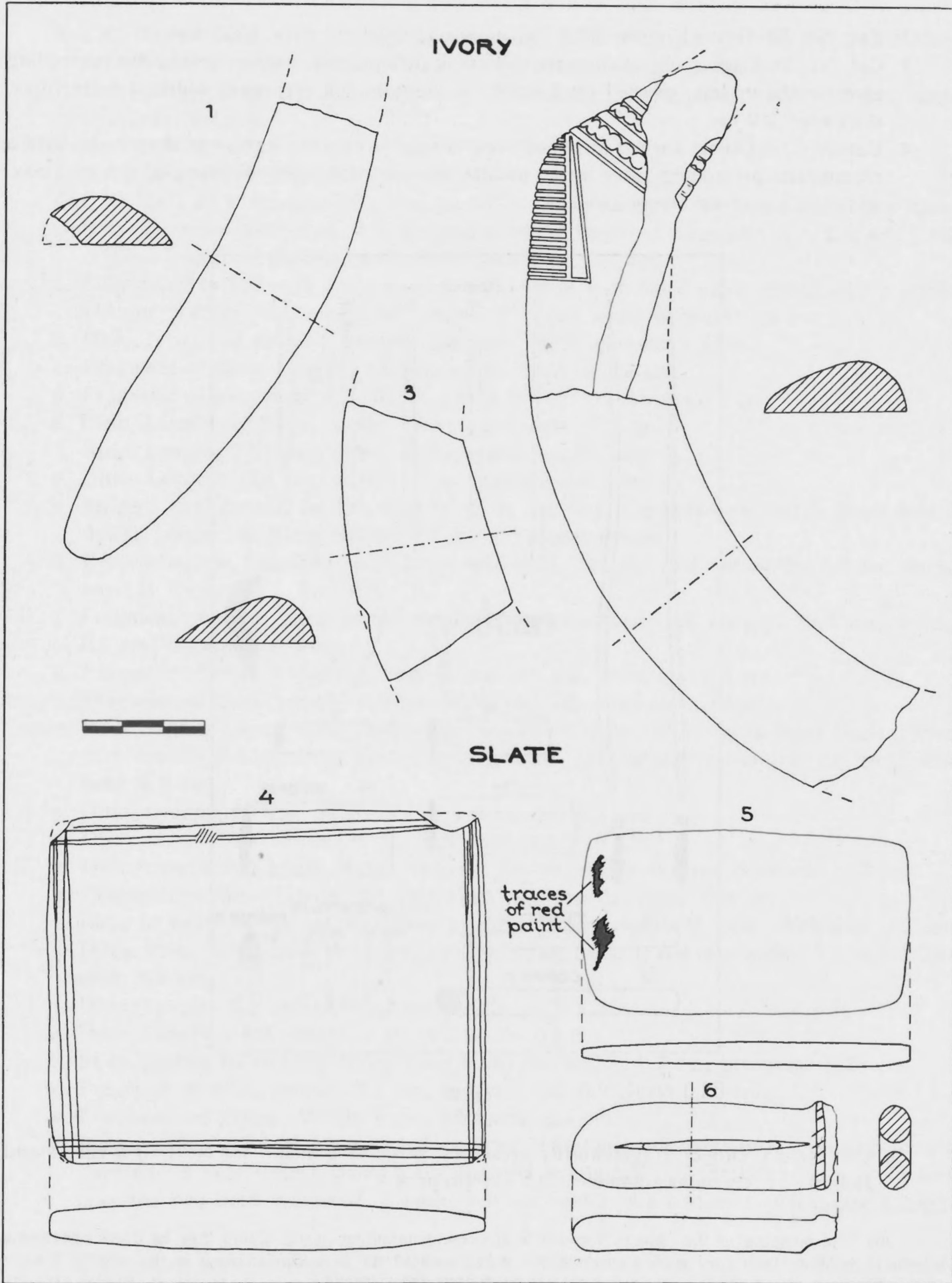

Fig. 21

2. Cat. Nr. 35. Ditto. Length: 20.3 cm; max. width: 5 cm; max. thickness: 1 cm.
3. Cat. Nr. 38. Carved object of circular section at both ends, with a rectangular protruding piece in the middle, pierced by 5 holes ²⁶). Length: 7.9 cm; max. width: 1.6 cm; max. thickness: 0.9 cm.
4. Cat. Nr. 39. Object carved in bound reed design of circular section at both ends, with a rectangular protruding piece in the middle, pierced by 7 holes ²⁶). Length: 7.5 cm; max. width: 1.5 cm; thickness: 0.9 cm.

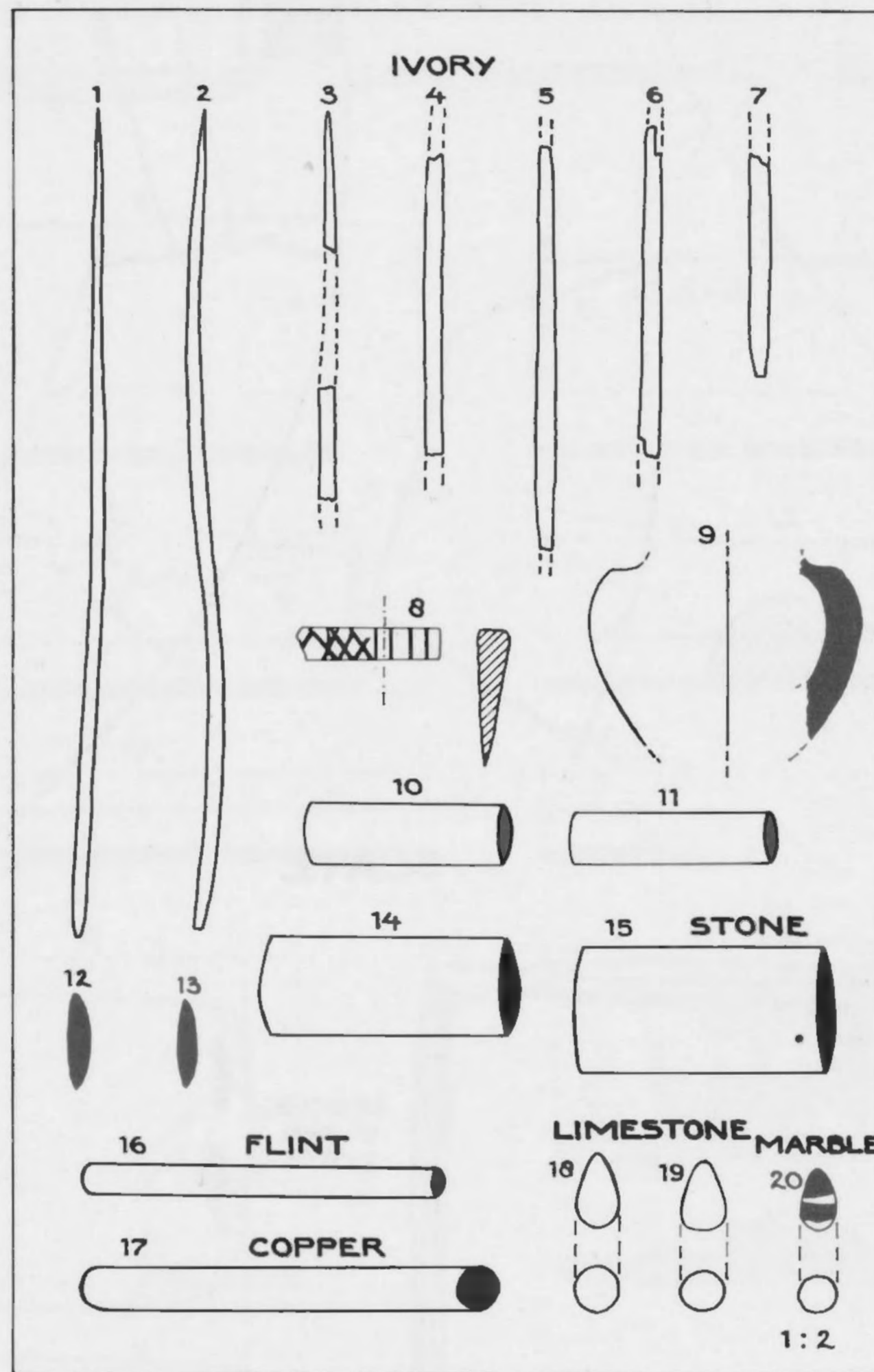

Fig. 22

5. Cat. Nr. 33. Object, fragmentarily preserved, possibly a holder for Nr. 6 or a vase-stand. Height: 3.1 cm; max. diameter: 3.5 cm (approx.).

²⁶) The meaning of the objects 3 and 4 is at present unknown to me. Could they be dress ornaments, a pair of buckles? An ivory stick similar to Nr. 4 but without the rectangular piece in the middle: EMERY, *Great Tombs of the First Dynasty II*, p. 40 and Pl. XXVII (Nrs. 40, 343).

6. Cat. Nr. 34. Object, fragmentarily preserved, of circular section, the top and bottom carved with a rosette design. Height: 4 cm; max. diameter: 3 cm.
7. Cat. Nr. 37. Fragment of carved inlay (?). Length: 3 cm; max. width: 1.1 cm; max. thickness: 0.7 cm.

II. From Tomb 389

Figs. 19-20 and Pls. XXIV-XXV.

Cat. Nr. 247. 25 Fragments of a box, partly of wood, partly of ivory and with ivory inlay. Only the ivory has been preserved. Judging from the length of fragments a, b, f, g and l, the original length of the box would have been about 30 cm.

- a. Edge-piece carved with a chain ornament filled in with black paint. Fitted with a dowel (length: 0.45 cm) at both ends. Length: 27.1 cm; width of sides: 1.8 cm.
- b. Ditto, broken at one end. Length: 26.5 cm; width of sides: 1.8 cm.
- c. Fragment of ditto. Length: 4.6 cm; width of sides: 1.8 cm.
- d. Fragment of strip. Length: 8.8 cm; width: 3.4 cm; thickness: 0.2 cm.
- e. Ditto. Length: 13.7 cm; width: 3.2 cm; thickness: 0.2 cm.
- f. Strip. Length: 27.1 cm; width: 3 cm; thickness: 0.2 cm.
- g. Ditto. Length: 27.1 cm; width: 3 cm; thickness: 0.2 cm.
- h. Strip of semi-circular section, broken off at one end. The preserved end is fitted with a dowel. Length: 23.8 cm; width: 0.7 cm; thickness: 0.6 cm.
- i. Ditto, complete, fitted with a dowel at both ends. Length: 26.4 cm; width: 0.9 cm; thickness: 0.6 cm.
- j. Fragment of ditto, fitted with a dowel at the preserved end. Length: 13.4 cm; width: 0.9 cm; thickness: 0.6 cm.
- k. Fragment of ditto. Length: 2.5 cm; width: 0.6 cm; thickness: 0.5 cm.
- l. Fragment of ditto. Length: 9.8 cm; width: 0.5 cm; thickness: 0.4 cm.
- m. Piece of inlay carved with points and criss-cross design, filled in with black paint. Fitted with dowels at both ends, pierced by peg holes. Length: 8.9 cm; width: 1.1 cm; thickness: 0.6 cm.
- n. Ditto. Length: 9.5 cm; width: 1.1 cm; thickness: 0.6 cm.
- o. Ditto. Length: 8.7 cm; width: 1.1 cm; thickness: 0.6 cm.
- p. Ditto, carved with linear design. Length: 7.5 cm; width: 0.7 cm; thickness: 0.3 cm.
- q. Fragment of ditto. Length: 4.1 cm; width: 0.8 cm; thickness: 0.3 cm.
- r. Piece of inlay pierced by peg holes. Length: 6.9 cm; width: 3.3 cm; thickness: 0.2 cm.
- s. Ditto, with a criss-cross design along the edges. Length: 8.9 cm; width: 2.6 cm; thickness: 0.2 cm.
- t. Ditto. Length: 9.2 cm; width: 2 cm; thickness: 0.2 cm.
- u. Ditto. Length: 9 cm; width: 2 cm; thickness: 0.2 cm.
- v. Strip, pierced by two peg holes. Length: 10 cm; width: 0.7 cm; thickness: 0.25 cm.
- w. Fragment of ditto. Length: 2.3 cm; width: 1 cm; thickness: 0.25 cm.
- x. Fragments of plaque. Width: 4 cm; thickness: 0.4 cm.
- y. Plaque with a decoration in relief of the head of Hathor with horns turned inwards, cow's ears and a bead collar, flanked by two Min symbols²⁷⁾. A particle of the gold leaf covering has been preserved. Length: 8.1 cm; width: 4.1 cm; max. thickness: 1.2 cm.

27) See for the representation of the Hathor head: the Narmer palette and PETRIE, *Royal Tombs I*, Pls. XI, XXVII; II, Pl. VI; C. SACHS, *Die Musikinstrumente des alten Ägyptens*, p. 29 ff.; SCHARFF, *Die Alter-*

III. From various tombs

Figs. 21-22 and Pl. XXVI.

- Cat. Nr. 63. Fig. 21.1. Fragment of wand or castanet (see n. 25). Length: 12.8 cm; max. width: 3.2 cm; max. thickness: 1.3 cm. Tomb 377.
- Cat. Nr. 62. Fig. 21.2. Fragment of wand or castanet (see n. 25). Part of the carved design, the collar and pendant, is preserved. Length: 21.5 cm; max. width: 3.5 cm; max. thickness: 1.3 cm. Tomb 377.
- Cat. Nr. 129. Fig. 21.3. Fragment of wand or castanet (see n. 25). Length: 6.8 cm; max. width: 3.5 cm; max. thickness: 1.2 cm. Tomb 311.
- Cat. Nr. 13. Fig. 22.1. Needle. Length: 15.8 cm; max. diameter: 0.3 cm. Tomb 306.
- Cat. Nr. 14. Fig. 22.2. Needle. Length: 15.7 cm; max. diameter: 0.3 cm. Tomb 306.
- Cat. Nr. 15. Fig. 22.3. 2 Fragments of needle. Length: 2.7; 2.1 cm; max. diameter: 0.35 cm. Tomb 306.
- Cat. Nr. 23. Fig. 22.4. Fragment of needle. Length: 5.5 cm; max. diameter: 0.35 cm. Tomb 333.
- Cat. Nr. 53. Fig. 22.5, 6,7. Fragments of 3 needles. Length: 7.8; 6.3; 4.2 cm; max. diameter: 0.3; 0.4; 0.4 cm. Tomb 366.
- Cat. Nr. 6. Fig. 22.8. Fragment of carved inlay (?). Length: 2.7 cm; width: 2.6 cm; thickness: 0.6 cm. Tomb 311.
- Cat. Nr. 26. Fig. 22.9. Fragment of vase. Height: 3.4 cm; max. diameter: 5.2 cm. Tomb 341.
- Cat. Nr. 9. Fig. 22.10. Fragments of bracelet. Height: 1.2 cm; thickness: 0.3 cm; diameter: 4 cm (approx.). Tomb 320.
- Cat. Nr. 10. Fig. 22.11. Ditto. Height: 1.2 cm; thickness: 0.3 cm; diameter: 4 cm (approx.). Tomb 320.
- Cat. Nr. 11. Fig. 22.12. Ditto. Height: 1.8 cm; thickness: 0.4 cm; diameter: ? Tomb 320.
- Cat. Nr. 12. Fig. 22.13. Ditto. Height: 1.7 cm; thickness: 0.35 cm; diameter: ? Tomb 320.
- Cat. Nr. 27. Fig. 22.14. Fragment of bracelet. Height: 1.9 cm; thickness: 0.4 cm; diameter: 5 cm (approx.). Tomb 342.

D. Slate

Fig. 21.4-6 and Pl. XXVI.2

- Cat. Nr. 64. Fig. 21.4. Rectangular palette with incised lines. Length: 10.9 cm; width: 9 cm; max. thickness: 1.2 cm. Tomb 387.
- Cat. Nr. 28. Fig. 21.5. Rectangular palette. Traces of red paint preserved. Length: 8.1 cm; width: 4.5 cm; max. thickness: 0.7 cm. Tomb 341.
- Cat. Nr. 29. Fig. 21.6. Upper part of an amulet: *anch*-sign or *tyet*-amulet? Length: 6.6 cm; max. width: 2.2 cm; max. thickness: 1 cm. Tomb 343.

---

tümer d. Vor- und Frühzeit Ägyptens II, pp. 82-83, Nr. 112, Taf. 22; JEQUIER, *Considérations sur les religions égyptiennes*, p. 200 ff.; REISNER, *Naga-ed-Dêr* I. p. 31, Pl. 6 (Nr. 2) (= W. STEVENSON SMITH, *The Art and Architecture of Ancient Egypt*, Pl. 11B, p. 27). A bull(?) with similar horns occurs on an archaic Min-statue from Koptos: PETRIE, *Koptos*, Pls. III and IV. Or does the „Min”-sign stand for the sign of Letopolis or even Horus of Letopolis, cf. ZAKI Y. SAAD, *Royal Excavations at Saqqara and Helwan* (1941-1945), p. 167, fig. 15 and Pl. 72, W. STEVENSON SMITH, *l.c.*, p. 51 with n. 20?

E. Copper

Fig. 22.17

Cat. Nr. 50. Fragment of needle. Length: 1.5 cm; thickness: 0.15 cm. Tomb 365.

Cat. Nr. 249. Fig. 22.17. Bracelet. Thickness: 0.8 cm; diameter: 8 cm. Tomb 366.

F. Various Materials

Fig. 22.15, 16, 18-20 and Pl. XXIII.2

Cat. Nr. 24. Fig. 22.16. Fragment of flint bracelet. Height: 0.5 cm; max. thickness: 0.3 cm; diameter: 7 cm (approx.). Tomb 341.

Cat. Nr. 25. Fig. 22.15. 3 Fragments of bracelet of a greenish stone. Height: 2.4 cm; max. thickness: 0.3 cm; diameter: 5 cm (approx.). Tomb 342.

Cat. Nr. 52. Red Sea Shell. Length: 15.6 cm; width: 10.5 cm. Tomb 366.

Cat. Nr. 70. Fig. 22.18-20. Pl. XXIII.2. 6 Pear-shaped objects, 5 of limestone, 1 of marble: gaming pieces? Height: 1.2-1.4 cm; max. diameter: 0.75-0.95 cm. Tomb 394.

THE MIDDLE KINGDOM CEMETERY

Fig. 12 and Pl. XXVII

Amongst the archaic tombs of Cemetery 300 29 burials of the early Middle Kingdom were found: 302, 303, 304, 307, 308, 309, 317, 318, 319, 322, 324, 325, 326, 328, 329, 330, 331, 332, 335, 337, 351, 358, 361, 374, 375, 376, 378, 380, 384. The bodies, male as well as female and in one case (380) a child, were not mummified. A grey powder sometimes found on the bodies was all that remained of the clothing. The bodies were buried extended on the back with the head to the North (Pl. XXVII. 1). In one example (328) the head was to the South, while in three cases (322, 358, 384) the body was lying on its left, facing the East. There were two double burials: 376, a man and a woman; 384, a woman and a child. In both cases the bodies in one coffin.

The bodies were laid in a wooden coffin, the length varying between 150 and 190 cm; the width between 26 and 41 cm (the coffin of the child: 84 × 23 cm). The depth of the burials varies between 35 and 150 cm. The height of the coffin could be ascertained in one case: 27 cm. In all other cases only traces of the bottom of the coffins remained. The thickness of the planks was 3-4 cm, the width about 13 cm. In a few cases there were remains of a white plaster on the wood and yellow paint on the plaster. In five cases a jar was put with the coffin in the grave. This jar is of the type Sedment 66 (Pl. XXVII. 2)²⁸. A scarab was found in Tomb 361 near the hand of the body. It was made of yellow steatite with a green glaze on the head and clypeus and in the spiral design on the base, a type of scarab which occurs since the 11th dynasty (Pl. XXVII. 3).

The burials were heavily disturbed; in many cases the skull was missing.

A. KLASSENS

28) PETRIE and BRUNTON, *Sedment I*, Pl. XXXIII: 6th-10th dynasties; BRUNTON, *Qau and Badari II*, Pl. XC: 9th-11th dynasties.

DE WIJSHEID VAN ANCHSJESJONQ

Het gebeurt zelden, dat de Egyptische letterkunde, in de vervallen staat, waarin wij deze heden kennen, uitgebreid kan worden met een nieuw document. Zeldzamer nog is het geval, dat een dergelijk document tevens een goed leesbare en begrijpelijke tekst bevat. Dit gelukkig voorval begroeten wij in de uitgave van het tweede deel van de *Catalogue of Demotic Papyri*, een geprojecteerd plaatwerk, waarin de Trustees van het Brits Museum de door hen beheerde verzameling van Demotische handschriften hopen te doen uitgeven. Het eerste deel, *A Theban Archive of the Reign of Ptolemy I Soter*, reeds in 1939 verschenen, was gewijd aan een samenhangende groep contracten, het zo juist in het licht gegeven deel bevat een letterkundig document, *The Instructions of 'Onchsheshonqy* ¹⁾. Met de uitgave belast geweest is de gewezen conservator van het Museum, S. R. K. Glanville, sedert 1946 hoogleraar in de Egyptische taal- en letterkunde aan de universiteit te Cambridge. Wij hebben gemeend er een nuttig werk aan te verrichten, de inhoud van deze papyrus in vertaling aan de lezers van ons tijdschrift voor te leggen. Al biedt de tekst in zoverre niets verrassends, dat hij aan de lange reeks der bekende wijsheidsboeken slechts een exemplaar toevoegt, zijn inhoud is toch een mijn van nieuwe en niet slechts taalkundige informatie. Een woord van waardering voor het zeer vele, dat Glanville ons in deze eerste uitgave heeft geschonken, mag daarbij niet ontbreken. Het zal hemzelf helaas niet meer bereiken, want hij stierf zeer onverwacht, op de nog jeugdige leeftijd van 56 jaar, weinige dagen voordat deze zijn laatste grote publicatie van de pers kwam. Glanville was een goed vriend van ons land, waaraan hij, zoals ook aan ons Museum, meermaals een bezoek heeft gebracht.

De papyrus, door de Trustees reeds in het jaar 1896 verworven, is beschreven in een heldere demotische hand, daterende vermoedelijk uit de laatste eeuw voor het begin onzer jaartelling. De tekst erop aangebracht is echter ouder, daar hij gebeurtenissen behandelt, die, gelijk wij zien zullen ²⁾, plaats gegrepen hebben onder de regering van de XXVIste, Saïetische dynastie. Die gebeurtenissen vormen de omlijsting, waardoor een wijsgerige verhandeling wordt omsloten. Een priester te Heliopolis, Anchsjesjonq ³⁾, geraakt onschuldig verwickeld in een samenzwering tegen het leven des konings. De samenzwering wordt ontdekt en Anchsjesjonq wordt gevangen gezet. Overtuigd te zullen sterven ⁴⁾, schrijft hij daarop op potscherven voor zijn achtergelaten zoon zijn geestelijk testament, dat voluit wordt weergegeven en de eigenlijke inhoud van de tekst uitmaakt. De papyrus is beschreven met acht en twintig kolommen schrift en bewaard in zijn volle lengte van 462 cm, maar hij moet in opgerolde vorm in twee ongelijke delen gebroken zijn. Het

1) S. R. K. GLANVILLE, *Catalogue of Demotic Papyri in the British Museum*, deel II, *The Instructions of 'Onchsheshonqy*, London 1955. Het werk is besproken door A. VOLTEN, *Orientalistische Literaturzeitung*, deel LII, Berlijn 1957, blz. 125-128.

2) Hieronder, noot 15, op blz. 58.

3) Wij hebben in onze vertaling de naam opgenomen als Anchsjesjonq. De werkelijke uitspraak kan gedurende de Saïetische periode iets geweest zijn als *Anchsjoesjanq, wat in de tijd, waarin de tekst werd neergeschreven, afgesleten moet zijn tot *Chasjesjonq.

4) Voor deze situatie vergelijk men ons artikel over de profetie der stervenden, *Nederlands Theologisch Tijdschrift*, deel VIII, Wageningen 1954, blz. 271-278. Aan de aldaar gegeven voorbeelden zijn toe te voegen: Tob., XIV 3-11; Assumpt. Mos., I-X; Flav. Jos., Contr. Apion., I 232-236; Talm. Babl., 'Ab. Zār., 18a.

kleinste daarvan is verloren gegaan, waardoor aan de bovenzijde van iedere kolom enige regels ontbreken en de reconstructie der feiten in de eerste vijf kolommen bemoeilijkt wordt. In de eerste twee kolommen zijn de lacunes nog groter en zijn slechts de onderste tien regels geheel intact. Zes kleine fragmenten zijn uit deze lacunes afkomstig, maar kunnen haar niet opvullen. Wij missen daardoor de inleiding van de raamverdeling en tevens de voorgeschiedenis van de zich op de bewaarde regels ontpinnende intrige.

Er waren, om kort te gaan, twee jonge mannen, Anchsjesjonq en Harsiëse, die beiden tezamen opgroeiden, doch ouder geworden een verschillende loopbaan volgden. Anchsjesjonq werd priester van de zonnegod Re te Heliopolis, Harsiëse bekwaamde zich in de medische studie. Nu bezat de Egyptische koning een lijfarts⁵⁾, die op leeftijd gekomen was en zich door een jongere collega wilde doen assisteren. Met toestemming des konings koos de arts Harsiëse uit en deze werd dus ten hove voorgesteld. I 9... *Pharao. Pharao vroeg hem vele [zaken] en* ¹⁰*hij beantwoordde hem deze alle. Pharao deed ..... Het geschiedde, dat hij ..... naar de vertrekken* ¹¹*van de lijfarts, en de lijfarts deed niets, zonder daarin* ¹²*Harsiëse zoon van Ramose te raadplegen. Weinige dagen later werd de lijfarts tot zijn* ¹³*vaderen verzameld* ⁶⁾. *Men stelde Harsiëse zoon van Ramose tot lijfarts aan, men stelde alwat tot het ambt van lijfarts behoort* ¹⁴*te zijner beschikking en men benoemde zijn broeders tot belastingvrije priesters. En Pharao deed niets zonder daarin* ¹⁵*Harsiëse zoon van Ramose de lijfarts te raadplegen.*

Het geschiedde hierna ¹⁶*eensdaags, dat Anchsjesjonq zoon van Djinoefe temidden van* ⁷⁾ *..... in grote moeilijkheden geraakte. Hij overlegde* ¹⁷*bij zichzelf: „Het lijkt mij het best, naar Memphis te gaan en daar mijn intrek te nemen bij* ¹⁸*Harsiëse zoon van Ramose. Men heeft mij verteld, dat hij aangesteld is geworden tot lijfarts, dat [hem] alles [overhandigd is,] wat tot het ambt van lijfarts* ¹⁹*behoort en dat zijn broeders benoemd zijn tot belastingvrije priesters. Wellicht is het de beschikking Gods, [dat hij]* ⁸⁾ *aan mij het goede doe.” Hij vertrok dus uit* ²⁰*Heliopolis, zonder iemand van zijn gangen in kennis te stellen* ⁹⁾. *Hij vond een schip, dat zeilde naar ...* Nu volgt de grote lacune in de tweede kolom. Van de eerste regels zijn slechts de laatste woorden bewaard. Anchsjesjonq heeft succes met zijn bezoek, want de lijfarts Harsiëse spreekt tot hem: II 2, „Blijf hier in Memphis bij mij, ³[Gij kunt dan orde op Uw zaken houden, door] driemaal per maand [iemand te sturen of door zelf naar Heliopolis,] naar Uw mensen, [terug te keren.”] Aldus geschiedde. Anchsjesjonq bleef bij ⁴Harsiëse zoon van Ramose en onderhield ⁵driemaal per maand contact met Heliopolis, met zijn mensen.

Nu nemen de zaken een ongunstige wending. Opstandige elementen aan het hof ⁶beraamden een boze xxxxx. Het is niet minder dan een aanslag tegen het leven van Pharao en, helaas, ⁷Harsiëse zoon van Ramose, de lijfarts, overwoog daaraan deel te nemen. Doch alvorens dit te doen, ⁸raadpleegde [hij] Anchsjesjonq zoon van Djinoefe erover. Anchsjesjonq [zoon van Djinoefe] ⁹sprak tot hem: „Gij ....., moge Uw leven gedijen! ¹⁰) Pharao is het beeld van de Zonnegod, ¹⁰..... met een aanslag tegen Pharao in te stemmen. Pharao heeft aan U vele ¹¹weldaden verricht, [meer dan aan] alle andere hovelingen. Men heeft

5) De positie van lijfarts des konings was in het oude Oosten begeerd om haar politiek belang. Vgl. ons commentaar in De Brief van Aristeeas, Amsterdam 1956, blz. 107.

6) Lees: *šmj n.f.*

7) Lees: *p² hn?*

8) Lees: *tj.st r h²tj.f r 2rj*, of *tj.st mtwf 2rj*.

9) Lees: *2w bwpw.f tj gmj rmt*.

10) Lees: *p²j.k t²w mj wd.f*, als in Krall, L 13. Naar ons de Heer H. S. SMITH, Cambridge, mededeelt, kan inderdaad op deze plaats het fragment d, afgebeeld op pl. XXIX, worden ingevoegd.

U in het paleis gebracht, toen Gij ¹²nog niets ter wereld bezat. Hij heeft U tot lijfarts doen aanstellen, hij heeft U al datgene doen overhandigen, wat tot het ambt van lijfarts behoort, ¹³hij heeft Uw broeders tot belastingvrije priesters doen benoemen. Wilt Gij hem dat vergelden door hem te doen vermoorden?" Hij zeide: „Laat af ¹⁴van mij, Anchsjesjonq zoon van Djinoefe. Nietig zijn alle woorden, die Gij spreekt ¹¹). De raadsheren ¹²), de generaals, ¹⁵de waardigheidsbekleders ten hove hebben allen met de zaak ingestemd."

Het geval wilde, dat alwat ¹⁶Harsiëse zoon van Ramose tot Anchsjesjonq zoon van Djinoefe sprak en wat hem Anchsjesjonq zoon van Djinoefe daarop ¹⁷antwoordde (afgeluisterd werd door) een hoveling, genaamd Wahibremache zoon van Ptahertais, die ¹⁸naast de ..... verbleef en hun beider stem hoorde. Deze man nu was [aan de beurt om] een nacht ¹³) door te brengen in de hal van ¹⁹de kapel, waarin Pharao sliep. Toen de avond viel ¹⁴), legde hij zich in de hal van ²⁰de kapel, waarin zich Pharao bevond, ter ruste. In het achtste uur van de nacht ²¹ontwaakte Pharao, ontblootte zijn gelaat en riep uit: „Wie is er buiten?", en Wahibremache ²²antwoordde hem. Pharao sprak tot hem: „Wee, ... wee door de hand van de Zonnegod en de goden, die ..." De eerste regel van kolom III is jammer genoeg onleesbaar. Wahibremache onthult zijn heer het complot. III ¹„...wanneer Pharao naar hem informeert." ²Toen hij dit gezegd had, xxxxx ..... en hij ..... op .... kracht, zeggende: „Zal ik gered kunnen worden, ³zal ik gered kunnen worden, Wahibremache zoon van Ptahertais, zal ik gered kunnen worden?" Deze sprak: „Gij zult gered worden door de Zonnegod en ⁴de goden, die met hem zijn, en de machtige Neith, de grote godin, zal de volkeren der gehele ⁵aarde onder de voeten van Pharao leggen" ¹⁵). Hij vertelde daarop aan Pharao alwat hij door ⁶Harsiëse zoon van Ramose tot Anchsjesjonq zoon van Djinoefe had horen zeggen en alwat deze door Anchsjesjonq ⁷was geantwoord, zonder daaraan iets toe of af te doen ¹⁶). En Pharao kon tot aan de ochtend de slaap niet meer vatten.

Toen ⁸de morgen van de volgende dag was aangebroken, zette zich Pharao in de audiëntie-zaal van het paleis te Memphis ⁹en de raadsheren stelden zich voor hem op naar hun rangorde en de generaals naar hun standplaats. Pharao wendde de blik ¹⁷) naar de rij, ¹⁰waarin Harsiëse zoon van Ramose stond en Pharao sprak tot hem: „Harsiëse zoon van Ramose! Gij zijt in het paleis gebracht, ¹¹toen Gij nog niets ter wereld bezat. Ik heb U doen aanstellen tot lijfarts, ik heb U alwat tot het ambt van lijfarts behoort doen ¹²overhandigen, ik heb Uw broeders tot belastingvrije priesters doen benoemen. Wat hebt Gij gedaan, dat Gij ermede instemdet mij te doen vermoorden?" ¹³Hij zeide tot Pharao: „Mijn grote heer! Op de dag, waarop de Zonnegod beval mij wel te doen, gaf hij het welzijn ¹⁴van Pharao in mijn hart. Op de dag, waarop de Zonnegod beval mij kwaad te doen, gaf hij het verderf ¹⁵van Pharao in mijn hart." Pharao sprak tot hem:

11) Lees: *mn n.ᵐ.w nᵐ mt.t*, als in II Chaëmwese, VI 2

12) Lees: *tᵐ knb.t*, of pluralis, *nᵐ knb.t*.

13) Lees: *pᵐj.f grh*.

14) Lees: *ḥpr rhj*.

15) Neith is de godin der stad Saïs. Daar zij hier als beschermgodin des konings wordt aangeroepen, moet deze koning een vorst geweest zijn uit de XXVIste, Saïetische dynastie.

16) Lees: *ᵐw bwpw mt.t n pᵐ tᵐ šbj n.ᵐ.w*, als in Krall, F 5.

17) Het woord *nw* is de term voor „zien" in het vulgaire Egyptisch. Terwijl het gemakkelijk is grammatische vormen aan te wijzen, die als vulgair beoordeeld en dus in de klassieke taal gemeden werden, is het zeer moeilijk typisch vulgaire woorden aan te wijzen. De in Pap. Leiden T 32 neergeschreven klassieke tekst bezigt voor de term „zien" niet minder dan zeven werkwoorden, vgl. Oudheidkundige Mededelingen, N.R., deel XXV, Leiden 1944, blz. 88, noot 1. Opvallend is, dat slechts *nw* daaronder ontbreekt. Wij verwijzen ook naar A. H. GARDINER, *Journal of Egyptian Archaeology*, deel XXXI, Londen 1945, blz. 113, en W. C. TILL, *Ägyptologische Studien*, Berlijn 1955, blz. 335.

„Nu men deze woorden eenmaal aan ons ¹⁸⁾ overgebracht heeft, hebt Gij hen ook gesproken ten aanhore van iemand anders?” Hij zeide: „Ik heb hen gesproken ¹⁶⁾ten aanhore van Anchsjesjonq zoon van Djinoefe, een priester van de Zonnegod, die hier bij mij in Memphis vertoeft.” Pharao sprak tot hem: „In welke ¹⁷⁾betrekking staat Anchsjesjonq zoon van Djinoefe tot U?” Hij zeide: „Zijn vader was de vriend van mijn vader. Diens hart was ¹⁸⁾zeer met hem verbonden.” ¹⁹⁾ Pharao sprak: „Laat ²⁰⁾Anchsjesjonq zoon van Djinoefe voorleiden.” ²⁰⁾

Men snelde heen en keerde onmiddellijk daarop met deze terug ²¹⁾tot Pharao. Pharao sprak tot hem: „Anchsjesjonq zoon van Djinoefe! Hebt Gij mijn brood ²¹⁾ ²²⁾gegeten en mijn verderf aangehoord, zonder mij ervan te komen verwittigen, dat men tegen mij samenspant om mij te vermoorden?” Anchsjesjonq weet zich schoon te wassen, door Pharao alles te vertellen wat tussen hem en Harsiëse was voorgevallen en wat hij deze laatste had geantwoord. IV ¹⁾„... maakt, dat ik kom in .....met al de mijnen. Wilt [Gij] hem dat vergoeden ²⁾door hem te doen vermoorden?” Bij Uw gelaat, mijn grote heer, ik deed aan hem alwat in mijn vermogen lag, doch hij gaf mij geen ³⁾antwoord. Ik wist ²²⁾, dat deze zaken aan Pharao niet verborgen zouden blijven.” Nadat hij aldus gesproken had ²³⁾, deed ⁴⁾Pharao aan de poort van het paleis een aarden altaar bouwen ²⁴⁾. Hij deed Harsiëse zoon van Ramose in het ⁵⁾vuur ²⁵⁾ werpen met al de zijnen en met aldegenen, die tot het verderf van Pharao hadden samengespannen. Hij deed Anchsjesjonq ⁶⁾zoon van Djinoefe naar het huis van bewaring van de herder Pinehas geleiden. Daar stelde men een stafdrager, ⁷⁾Thot ²⁶⁾, een hoveling, die aan Pharao toebehoorde, over hem aan en men bracht hem dagelijks zijn voedsel vanuit ²⁷⁾ ⁸⁾het paleis.

De verjaardag van de troonsbestijging van Pharao brak hierop aan en Pharao deed allen, die zich in de gevangnissen van de herder Pinehas ⁹⁾bevonden, [vrijlaten,] ²⁸⁾ met uitzondering alleen van Anchsjesjonq zoon van Djinoefe. Diens hart werd daarover ¹⁰⁾bekommerd en hij sprak

18) Lees: *n.n.*

19) Verbaal-adjectief van onzekere lezing.

20) De regels 18-20 worden bekort door een dittographie, die wij hier verwaarloosd hebben.

21) Lees: *p²j.j t².*

22) Lees: *ʔrj-rḥ.s.*

23) Lees: *ḏt.s.*

24) Het heiligheidsgebied, zij het temenos, stad of paleis, mag door rituele of ethische zonde niet bezoedeld worden en daarom pleegt men gerechtigheid aan de poort. Voor oud Egypte vergelijk men Oudh. Med. N.R., deel XXV, Leiden 1944, blz. 74-76; H. W. FAIRMAN, Bulletin of the John Rylands Library, deel XXXVII, Manchester 1954, blz. 200-203; S. SAUNERON, Bulletin de l'Institut Français d'Archéologie Orientale, deel LIV, Caïro 1954, blz. 117-127. Bij de Joden werd aan de poort niet slechts recht gesproken, vgl. Deut., XXI 19, XXV 7, II Sam., XV 2, Jez., XXIX 21, Jerem, XXVI 10, Ps. CXVIII 19/20, doch ook de straf voltrokken, vgl. Levit., XXIV 14, Num., XV 36, Deut., XVII 5, XXII 21, 24, I Kon., XXI 13. Voor de situatie in Griekenland vergelijk men Plat., Leg., VI 778c/d.

25) Lees: *p² cḥ*, zonder *hmt*.

26) Lees: *n² c.wj n ḥrr n(?) c²m P²-nh²s²*, en *Tḥw.tj w^c ḏj-šbt*. Voor de schrijfwijze van *w^c*, zie XXIV 22.

27) Lees: *r bl*.

28) Lees: *wj.w*. Op de verjaardag van de troonsbestijging van de vorst werd een mysteriespel opgevoerd, waarin de koning de hoofdrol vervulde en eigenhandig zijn verslagen vijanden executeerde, vgl. K. SETHE, Dramatische Texte zu Altaegyptischen Mysterienspielen, Leipzig 1928, blz. 94/5, 246, en Inscriptie van Rosetta, regel 16 in de Demotische versie. Ter compensatie schijnt men kleinere misdadigers op die dag de vrijheid te hebben hergeven. Bij de Joden hernam de doodslager, die in een der asylsteden zijn toevlucht had genomen, zijn vrijheid na de dood van de hogepriester, vgl. Num., XXXV 25, 28, 32, Joz., XX 6, Phil., de Spec. Legib., I 161, Flav. Jos., Antiq., IV 172. De overheid had de gewoonte op het Paasfeest een ter dood veroordeeld misdadiger het leven te schenken, vgl. Evang. Matth., XXVII 15, en parall.

tot de stafdrager, die over hem aangesteld was: „Wil mij een gunst bewijzen. Laat mij een ¹¹schrijfpalet en een boekrol brengen. Want ik heb een jongen, die ik nog niet heb kunnen onderrichten. ¹²Ik wil voor hem een vermaning opstellen en die hem te Heliopolis doen brengen, ten einde hem daarmee een leidraad te geven.” De stafdrager zeide: „Ik moet ¹³hierover eerst aan Pharao verslag uitbrengen.” De stafdrager bracht dus eerst verslag erover uit ¹⁴aan Pharao en Pharao beval: „Laat hem een schrijfpalet brengen, doch laat hem geen boekrol ¹⁵brengen.” Men bracht hem een schrijfpalet, doch men bracht hem geen boekrol, en daarom schreef hij op de scherven van het vaatwerk de woorden, waarmee hij ¹⁶zijn zoon schriftelijk hoopte te kunnen onderrichten.

¹⁷Ziehier de vermaning, door de godsvader Anchsjesjonq zoon van Djinoefe, wiens moeder was Xxxxx ²⁹), ten behoeve van zijn zoon geschreven op de scherven ¹⁸van het vaatwerk, waarin men hem zijn rantsoen aan wijn bracht, toen hij gevangen zat in de huizen van bewaring van de herder Pinehas. Hij ¹⁹sprak: „Onheil en rampspoed, mijn grote heer, o Zonnegod! Men heeft mij jammerlijk gevangen gezet, omdat ik niemand ²⁰heb gedood. Het is Uw gruwel ³⁰), mijn grote heer, o Zonnegod! Is dit wellicht de wijze, waarop de Zonnegod tegen een land toornt? O, ²¹Gijlieden, die de scherven van het vaatwerk vinden zult, verneemt van mij hoe de Zonnegod tegen een land toornt!: ... ³¹)

V ¹„Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, doet hij ..... en niet doet hij het .....

²Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, veronachtzaamt de door hem aangestelde vorst het recht.

³Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, doet hij het recht daarin ophouden.

⁴Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, doet hij de reinheid daarin ophouden.

⁵Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, doet hij de waarheid daarin ophouden.

⁶Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, doet hij de geldswaarde ³²) daarin dalen.

⁷Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, doet hij daarin het goed vertrouwen ophouden.

⁸Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, doet hij daarin ..... niet langer nemen.

⁹Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, verheft hij deszelfs ellendigen, en vernedert hij deszelfs aanzienlijken.

¹⁰Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, stelt hij de huichelaars ³³) tot meesters der wijzen aan.

¹¹Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, draagt hij deszelfs vorst op de bewoners te mishandelen.

¹²Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, stelt hij deszelfs schrijver aan tot regent.

29) Het eerste deel van de niet gelezen naam met GLANVILLE wel te transcriberen als s².t, „dochter”, het tweede gedeelte komt voor in een koningsnaam, vgl. Setne, IV 6.

30) Waarop het woord „gruwel” te betrekken? Op de doodslag of op de gevangenzetting?

31) Wij vestigen er nog een maal de aandacht op, dat de kolommen niet geheel op elkander aansluiten, daar van ieder een onbekend aantal regels aan de bovenzijde ontbreekt.

32) Letterlijk: „de prijs”.

33) Het woord *lh* is vermoedelijk identiek met het Sahiedisch-Koptische, slechts in de pluralis voorkomende *ⲗⲁϣⲓⲉ*, vgl. W. E. CRUM, A Coptic Dictionary, Oxford 1939, blz. 148. Het Arabische werkwoord *لج* betekent „op onverstaanbare wijze spreken”.

¹³Wanneer de Zonnegod vertoornd is op een land, maakt hij deszelfs wasser tot hiërogrammaat." ³⁴)

¹⁴Nu volgen de woorden, die Anchsjesjonq zoon van Djinoefe schreef op ¹⁵de scherven van het vaatwerk, waarin men hem wijn bracht, ten einde hen tot lering aan ¹⁶zijn zoon te (doen) overhandigen; welke woorden dagelijks aan Pharao en aan zijn ¹⁷waardigheidsbekleders werden gerapporteerd. Anchsjesjonq zoon van Djinoefe bemerkte, ¹⁸dat hij in de gevangenis werd vastgehouden en niet werd vrijgelaten, ¹⁹en hij schreef op de potscherven de woorden, waarmede hij zijn zoon schriftelijk kon onderrichten: ...

VI ¹Dien [Uw] God, opdat hij U beschermt.

²Dien Uw broeders, opdat een goede roep van U uitgaat.

³Dien een wijze, opdat hij U dient.

⁴Dien wie U dienstig zijn kan.

⁵Dien een ieder, opdat Gij daarvan profijt trekt.

⁶Dien Uw vader en Uw moeder, opdat Uw wandel voorspoedig wordt ³⁵).

⁷Onderzoek alle dingen, opdat Gij hen leert kennen.

⁸Wees klein van trots, doch groot van ziel, opdat zich Uw hart schoonheid verwerft.

⁹Alle onderricht gedijt eerst, wanneer men (daarvoor) de leeftijd verkregen heeft ³⁶).

¹⁰Stel Uw zinnen niet op het bezit Uws naasten, denkende: „Daarvan wil ik leven”; verwerf voor Uzelf.

¹¹Mishandel niet, wanneer Gij in welstand verkeert, opdat het U niet slecht vergaat ³⁷).

¹²Stuur in Uw zaak geen meid ³⁸) uit, want deze behartigt slechts haar eigen belang.

¹³Stuur een wijze niet uit in een onbeduidende aangelegenheid, terwijl een belangrijke zaak blijft liggen.

¹⁴Stuur een huichelaar niet uit in een gewichtige aangelegenheid, wanneer Gij over een wijze beschikt, die Gij zoudt kunnen zenden.

¹⁵Stuur niet naar een stad, wanneer Gij daarin nadeel kunt ondervinden.

¹⁶Bemin Uw huis niet, wanneer Gij een zending hebt lopen.

34) De door A. VOLTEN in zijn in noot 1 op blz. 56 vermelde bespreking voorgeslagen lezing *hr-tb* geeft althans goede zin. Geleerd in de samenstelling van lijnen en in de bewijsvoering daaromtrent waren volgens de Grieken de Egyptische ἀρπεδονάπται, vgl. Democrit., apud Clem. Alex., Strom., I 15, 69,5. Vertaald, betekent deze term „koordaanbinders”, wat op landmeters duiden zou, die door de Grieken echter γεωμέτρης genoemd werden. Hebben wij hier een door valse etymologie verbasterde transcriptie van de titel *hrj-hb hrj-tp*, „hiërogrammaat”, voor ons?

35) Het vijfde Sinaïetische gebod, Exod., XX 12: „Eert Uw vader en Uw moeder, opdat Uw dagen verlengd worden”.

36) De samenstelling *g-j-ḡmj-t* is dezelfde als de Bohairisch-Koptische Ⲅⲓⲙⲁⲓⲏ, vgl. CRUM, Coptic Dictionary, blz. 156. Wij menen, dat het substantivum ⲙⲁⲓⲏ, „size, age, kind”, identiek is aan het oudere *bī-t*, „karakter”, vgl. A. ERMAN en H. GRAPOW, Wörterbuch der Aegyptischen Sprache, Leipzig 1926-1931, deel I, blz. 441, noot 16-19. — Ziehier nog twee aanwinsten voor het etymologisch woordenboek. Het Egyptische *hnn*, subst. „phallus”, is het Arabische *احليل*, „phallus”, het Koptische Ⲅⲟⲣⲧⲉ: Ⲅⲟⲣⲧ, subst. „mes, zwaard”, is het Perzische *كاز*, „mes, zwaard”.

37) De tekst schijnt een onderscheid te maken tussen de vormen *b²n*, *šdm f*, vgl. V 11, XIII 4, XXVII 4, en *²n-b²n*, infinitief, vgl. VI 11, XVI 13, XVII 18, XXV 18. Ook andere teksten gebruiken de vormen *b²n* en *²n-b²n* door elkander, doch voor zover wij zien kunnen nimmer naar grammatische functie onderscheiden. In ieder geval geloven wij, dat het Koptische ⲙⲃⲟⲓⲏ verb. „toornen”, van *b²n* is afgeleid. De infinitief van dit werkwoord van qualiteit had moeten luiden *b²on, wat om fonetisch zeer begrijpelijke redenen in *mbon* kan zijn overgegaan.

38) Lees: *ngs-t*, subst., een vrouw van licht allooï.

¹⁷Bemin Uw huis niet alzo, dat Gij er des middags bier in drinkt.

¹⁸Verwen Uw lichaam niet, opdat Gij daardoor niet vermoeienis aankweekt.

¹⁹Verwen Uzelf niet, wanneer Gij jong zijt, opdat Gij in Uw ouderdom niet de last te dragen krijgt.

²⁰Vat geen afkeer op van Uw naaste afgaande op zijn gelaat, zonder te weten hoe hij spreekt ³⁹).

²¹Wees niet bekommerd, wanneer Gij bezit hebt.

²²Tob niet, wanneer Gij bezit hebt.

²³Laat U door niets uit het veld slaan.

²⁴Verlies de moed niet in Uw betrekking.

VII 1.....

²Dwing [Uw zoon,] dwing niet ... Uw slaaf.

³Spaar Uw zoon het werk niet ⁴⁰), wanneer Gij hem dat kunt doen verrichten.

⁴Onderricht een huichelaar niet, opdat hij U niet verfoeit.

⁵Onderricht niet wie niet naar U luisteren wil.

⁶Vertrouw niet op een huichelaar.

⁷Vertrouw niet op het bezit van een dwaas.

⁸Verberg U niet om U vervolgens te laten vinden.

⁹Verberg U niet, wanneer Gij niet over voedsel beschikt.

¹⁰Wie zich verbergt zonder over voedsel te beschikken, is ter plaatse voor wie hem zoekt.

¹¹Ga niet heen om uit eigen beweging terug te keren.

¹²Ga niet heen wanneer men U geslagen heeft, opdat men Uw straf niet verdubbelt.

¹³Wees niet brutaal tegen Uw meerdere.

¹⁴Aarzel niet Uw god te dienen.

¹⁵Aarzel niet Uw heer te dienen.

¹⁶Aarzel niet hem te dienen, die U dienstig zijn kan.

¹⁷Aarzel niet slaven en slavinnen te verwerven, wanneer Gij daartoe in staat zijt.

¹⁸Een slaaf, die niet geslagen wordt, draagt verwensingen in zijn hart rond.

¹⁹De ellendige, wiens trots groot is, diens stank verbreidt zich.

²⁰De aanzienlijke, wiens trots gering is, diens lof verbreidt zich.

²¹Spreekt niet over een grijsaard als over een knaap.

²²Onderschat een grijsaard niet in Uw hart.

²³Spreek niet overijld, opdat Gij niet in de knel geraakt.

²⁴Zeg niet terstond wat in Uw hart opwelt.

VIII 1.....

²Onderricht en zotternij liggen in de handen [Uwer] stadgenoten, heb daarom voor Uw stadgenoten eerbied.

³Zeg niet: „Ik ben volleerd”; ..... Uzelf en Gij zult inzicht verkrijgen.

⁴Verricht geendaad alvorens daarover eerst raad te hebben ingewonnen.

⁵Uw succes hangt van Uw navrage af.

⁶Wanneer Gij drie personen over een zelfde zaak ondervraagt, is zij perfect; laat de rest over aan de grote god ⁴¹).

39) Of, met GLANVILLE: „zonder iets van hem te weten.”

40) Lees: *bl*, in plaats van *bk*.

41) Lees: *n phw ntr* ^c.

⁷Doe wel aan Uw lichaam in Uw ⁴²) dagen van welstand.

⁸Niemand is onsterfelijk.

⁹Trek Uw hand niet af ⁴³) van een schrijver, die naar de gevangenis wordt gevoerd.

¹⁰Wanneer Gij Uw hand van hem aftrekt, voert men hem naar zijn laatste rustplaats ⁴⁴).

¹¹Procedeer niet met wie sterker is dan Gij zijt, zo althans Gij geen bescherming ⁴⁵) hebt.

¹²Verleid geen vrouw ⁴⁶), wier echtgenoot in leven is, opdat deze laatste U niet een vijand ⁴⁷) wordt.

¹³Er zij nood, er zij welvaart, kapitaal vermeerdert zich slechts door het uit te zetten ⁴⁸).

¹⁴Uw lot moge niet het lot zijn van de bedelaar, die gaven ontvangt.

¹⁵Wanneer Gij landarbeid verricht, spaar Uw leden niet.

¹⁶Spreek niet: „Zie het akkerland mijns broeders”; zie naar wat Uzelf toebehoort.

¹⁷De voorspoed van een stad ligt in (het beleid van) een meester, die (rechtvaardig) vonnist.

¹⁸De voorspoed van een tempel ligt in reinheid.

¹⁹De voorspoed van een akker ligt daarin, dat men hem door landarbeid xxxxx.

²⁰De voorspoed van een voorraadschuur ⁴⁹) ligt daarin, dat men haar in stand houdt ⁵⁰).

²¹De voorspoed van een schatkamer ligt in (het beheer door) een enkele hand ⁵¹).

²²De voorspoed van een kapitaal ligt in (het beheer door) een verstandige vrouw ⁵²).

²³De voorspoed van de wijze ligt in zijn mond.

IX ¹De voorspoed van .....

²De voorspoed van een leger ligt in .....

³De voorspoed van een stad ligt daarin, dat zij niet in partijen uiteenvalt ⁵³).

⁴De voorspoed van de handwerksman ligt in zijn xxxxx.

⁵Onderschat een document niet, dat U ten laste ligt.

⁶Onderschat een geneesmiddel niet, dat Gij aanwenden kunt ⁵⁴).

⁷Onderschat de zaak des konings niet.

⁸Onderschat niet wat betrekking heeft op een koe.

⁹Wie een aangelegenheid al te dikwijls onderschat, sterft aan haar.

42) Lees: *n²j.k* in plaats van *n²-hm*.

43) Voor de uitdrukking *stj ms²*, vgl. Krall, N 18/19, W 4, 32.

44) Of: „wend U eerst van hem af, wanneer men hem naar zijn laatste rustplaats vervoert.”

45) Voor het woord *nht.t*, vgl. Oudh. Med., N.R., deel XXIII, Leiden 1942, blz. 39, noot 2.

46) Men lette op het verschil tussen *ʔrj hm.t*, „huwen”, XI 7, XV 15, XVI 10, XXIV 6, en *ʔrj shm.t*, „verleiden”, alhier.

47) Het woord *ʔrj-ddj* is blijkbaar een vollere vorm van het enkelvoudige *ddj*, subst. „vijand”, XIX 5. Het beantwoordt aan het *ʔrj-tttt*, subst. „tegenpartijder”, der Nieuw-Egyptische teksten, vgl. Wörterbuch, deel V, blz. 413, noot 10. Voor de betrekking tot het hiëroglifische *drdr*, subst. „vreemdeling”, en het Bohairisch-Koptische *ⲛⲉⲩⲓⲛⲓ*, subst. „rover”, vgl. J. ČERNÝ, Coptic Studies in Honor of Walter Ewing Crum, Boston 1950, blz. 46/47, en CRUM, Coptic Dictionary, blz. 800.

48) Letterlijk: „losmaken, verbreiden.” Vgl. XXIII 9.

49) Lees: *wḏ²*, als in IX 24 en XVI 3.

50) GLANVILLE, wellicht beter: „dat men haar aanvult.”

51) Lees: *w^c.t tr.t*.

52) Vrouw, *shm.t*, dus femina en niet uxor. De appositie *rmt-rh.t*, met de uitgang van het vrouwelijk na alleen het tweede lid, wordt hier, als het Koptische *ⲛⲁⲣⲁⲩⲩ*, en blijkbaar als adjectief beschouwd. Vgl. de behandeling van *rmt-c²*, *ⲛⲁⲣⲁⲩⲩ*, in XXV 15.

53) Aldus? Of actief: „dat zij niet partij kiest.”

54) De vorm *hr-sḏm.f* wordt gebezigd in voorschriften, in het bijzonder in recepten, vgl. Pap. London-Leiden, III 5, 15, IV 1, 21, 24, enz.

- ¹⁰Twist ⁵⁵) niet over een zaak, waarin Gij geen gelijk hebt.
- ¹¹Zeg niet: „Mijn land is nu begroeid”; laat niet af het te inspecteren.
- ¹²Woon niet in hetzelfde huis tezamen met Uw aangetrouwde familie.
- ¹³Schrijf Uw meerdere niet de wet voor.
- ¹⁴Zeg niet: „Ik heb de akker geploegd, doch men heeft het niet betaald”; ploeg nogmaals, ploegen is verdienstelijk.
- ¹⁵Vrolijker staat het gelaat van hem, die boven in het land rust heeft gehad ⁵⁶), dan van hem, die gewaakt heeft in de stad.
- ¹⁶Spreek niet van zomer tot wie zich in de winter bevindt.
- ¹⁷Wie des zomers geen hout inslaat, verwarmt zich niet in de winter.
- ¹⁸Woon niet in een huis, waarin Gij geen inkomen hebt.
- ¹⁹Vertrouw Uw kapitaal niet toe aan een huis des overvloeds.
- ²⁰Laat Uw kapitaal niet onbewaakt ⁵⁷) in huis achter.
- ²¹Deponeer Uw kapitaal niet in de stad, het opvorderend (wanneer Gij het nodig hebt).
- ²²Kapitaal vindt zich een meester.
- ²³De eigenaar van de koe leert te rennen.
- ²⁴Maak geen uitgaven alvorens Uw voorraadschuur te hebben verzekerd.
- ²⁵Maak uitgaven naar gelang van Uw draagkracht.
- X ¹Zeg niet: .....
- ²Zeg niet: „Ik schrijf goed”, zonder dat Gij .....
- ³Een schrijver op een scheepswerf, een handwerksman op een xxxxx.
- ⁴Wanneer zich een krokodil vertoont, is het ontzag ⁵⁸) voor hem xxxxx.
- ⁵Een krokodil sterft niet van xxxxx, hij sterft van honger.
- ⁶Men kwelt mij”, spreekt de huichelaar, wanneer men hem onderricht.
- ⁷Struikel over Uw benen in het huis van de machtige, struikel niet over Uw tong.
- ⁸Wanneer men U uit het huis van Uw heer werpt, word daarvan poortwachter.
- ⁹Wanneer Uw heer aan de rivier gezeten is, dompel ¹⁰Uw hand ten overstaan van hem niet in het water.
- ¹¹Ware toch mijn broeder palfrenier; wanneer hij opsteeg, zou ik pralen ⁵⁹).
- ¹²Moge mijn kameraad zeggen: „Thot weet het niet” ⁶⁰).
- ¹³Moge hij niet sterven, voor wie ik mijn kleed scheur ⁶¹).
- ¹⁴Moge het de oudste broeder in de stad zijn, aan wie men deze laatste toevertrouwt.
- ¹⁵Moge het de barmhartige broeder in de familie zijn, die daarin als oudste broeder optreedt.
- ¹⁶Moge ik bezit hebben en mijn broeder evenzo, opdat ik het mijne vermog te nuttigen, zonder mijn ogen te moeten neerslaan ⁶²).

55) De lezing van het werkwoord is vermoedelijk $\dot{h}nt$. Het Koptische $\dot{u}w\dot{n}\bar{t}$, verb. „twisten”, stamt van het Egyptische $\dot{s}nt$, maar in Pap. London-Leiden, XIII 8, wordt een zelfstandig naamwoord $\dot{h}nt$ aangetroffen, dat naar de context slechts „twist” kan betekenen.

56) Lees: $\dot{h}tp$.

57) Letterlijk: „alleen”.

58) Voor het woord $\dot{s}f^c.t$, vgl. hieronder XVII 26 en Pap. Tanwerow, New-York, III 36, IV 1, 5, 27. De vertaling is onzeker.

59) Lees: $iw.j^c b^c$.

60) De betekenis ontgaat ons. De combinatie $m r\dot{h}$ herinnert aan Sahiedisch-Koptisch $\dot{m}r\dot{h}$.

61) Als teken van rouw.

62) Voor het werkwoord $\dot{d}m$, vgl. XII 15, hieronder, en het werkwoord tm , in Wörterbuch, deel V, blz. 367, noot 4.

¹⁷De overstroming moge niet nalaten plaats te grijpen.

¹⁸De akker moge niet ophouden voort te brengen.

¹⁹De schrale plek in de akker moge het overvloedigst met kruid begroeid zijn.

²⁰De baarmoeder ⁶³) moge haar stier ontvangen.

²¹De zoon moge zijn vader tot eer strekken.

²²Het moge de zoon eens heren zijn, die heer wordt.

²³Mijn kapster moge mijn moeder zijn, opdat zij mij het schone doet.

²⁴De maan moge de zon ontvangen ⁶⁴) en niet nalaten op te gaan.

²⁵De dood moge aanvaard worden.

XI ¹Ik moge werpen .....

²Moge ik mijn hand uitstrekken naar mijn..... ⁶⁵) ..... ontvangen.

³Moge ik mijn xxxxx kennen, opdat ik hem mijn kapitaal geef.

⁴Moge ik mijn broeder kennen, opdat ik hem mijn hart open.

⁵Doe niet te dikwijls xxxxx ⁶⁶), opdat Gij niet gevloekt wordt.

⁶Bedrink U niet te dikwijls, opdat Gij niet in razernij vervalt.

⁷Neem U een vrouw wanneer Gij twintig jaren telt, opdat U een zoon geboren wordt, terwijl Gij nog jong zijt.

⁸Dood niet een slang en spaar haar staart.

⁹Werp niet een lans, wanneer Gij onmachtig zijt haar schacht vast te houden.

¹⁰Wie de hemel bespuwt ⁶⁷), voor hem valt het (speeksel ook weder) terneder.

¹¹De persoonlijkheid eens mensen wordt bepaald door zijn familie.

¹²De persoonlijkheid eens mensen hangt af van zijn xxxxx.

¹³De persoonlijkheid eens mensen ligt op zijn gelaat.

¹⁴De persoonlijkheid eens mensen wordt bepaald door een enkele zijner leden.

¹⁵De visser werpt aan boord (zijn net) uit ⁶⁸) in onwetendheid, overwegend dat God naar ieder huis zendt.

¹⁶Blijf niet op de weg tot aan de avond, denkend: „Ik beschik over de huizen”; Gij kent het hart hunner inwoners niet ⁶⁹).

¹⁷Een regent, die plundert, diens zoon wordt behoeftig.

¹⁸Bind de poot van Uw ezel niet vast aan de xxxxx ⁷⁰), opdat hij die niet heen en weder schudt.

¹⁹Bespot Uw zoon niet ten overstaan zijner moeder, opdat Gij niet de smaad zijns vaders te vernemen krijgt.

²⁰Een stier wordt niet als stier geboren.

²¹Zeg niet: „De vijand ⁷¹) Gods leeft heden”; wacht op de toekomst.

63) Bedoeld is: de koe. Vgl. Zonnemythe, IV 14, VIII 22.

64) GLANVILLE, wellicht beter: „volgen”. Volgens Plutarchus, de Is. et Osir., 43, wisten de Egyptenaren, dat de maan haar licht aan de zon ontleent.

65) De tekenresten van het eerste ontbrekende woord passen voor *ḏḏj*, subst. „vijand”.

66) Hetzelfde werkwoord in de vorm *sjht* in Insinger, XXVI 9, Krall, L 10/11, in de vorm *sjht* in Zonnemythe, VIII 5. Het Egyptische *šhd*, verb., „het hoofd neerbuigen”, maar ook: „berispen”? Vgl. Wörterbuch, deel IV, blz. 267, noot 1, en blz. 272, noot 18.

67) Lees: *tfʒ*, wel het Koptische *ⲧⲁⲓ:ⲑⲁⲓ*. Voor de lezing van de eerste consonant vgl. men XXIV 21.

68) Vertaling aldus?

69) Of, finaal: „opdat Gij het hart hunner inwoners niet leert kennen.”

70) Lees: *hnj.t*, als in XXI 5? Of: *bnj.t*, subst. „harp”?

71) Voor het woord *ḥbt*, vgl. Wörterbuch, deel III, blz. 257, noten 4-12.

- ²²Spreek eerst van voorspoed aan het einde des levens.
²³Stel Uw zaken op God.
 XII ¹Doe niet .....
- ²Laat Uw ..... niet worden ⁷²), [opdat Gij niet] in moeilijkheden geraakt.
³Geen mens kent de dagen zijns ongeluks.
⁴Vertrouw Uw mensen ⁷³) niet toe aan hem, die nimmer tegenspoed heeft ondervonden.
⁵Talm niet, een graf op de woestijnrand aan te leggen; Gij kent de lengte Uws levens niet.
⁶Bega aan niemand kwaad, opdat niet een ander het U vergeldt.
⁷Wees niet kleinmoedig in een aangelegenheid, waarover Gij raad kunt inwinnen.
⁸Vrolijk is het hart van hem, die een vonnis heeft geveld in aanwezigheid van een wijze.
⁹Een verstandig meester, die raad inwint, diens huis staat vast tot in eeuwigheid.
¹⁰Onderschatting richt een machtig man te gronde.
¹¹Een grote gruwel, waarvoor .... is, wordt xxxxx.
¹²De zaak eens huichelaars gedijt niet in het huis, waarin een wijze vertoeft.
¹³Laat Uw vrouw Uw rijkdom zien, doch vertrouw deze haar niet toe.
¹⁴Vertrouw haar zelfs niet haar provisie gedurende een jaar toe.
¹⁵Heeft mijn broeder zich niet ontzien te stelen, zo ontzie ik mij niet hem gevangen te zetten.
¹⁶Wreek U niet, doch pas op, dat ook een ander zich niet op U wreekt.
¹⁷Moge Uw weldaad hem bereiken, die aan haar behoefte heeft.
¹⁸Wees niet schriel; bezit laat zich niet gevangen houden.
¹⁹Ook de humane meester doodt tot hij rust heeft.
²⁰Wie doodt en daarbij verstandig is, wordt zelf niet gedood.
²¹Ga niet uit in een zaak, die Gij niet zult kunnen volbrengen.
²²Richt tot niemand bijtende woorden ⁷⁴), tenzij Gij het daarmede van hem kunt winnen.
²³Luide is de stem van hem, die gehandeld heeft na een opdracht ontvangen te hebben.
²⁴Spreek geen woord, wanneer het daartoe niet het geschikte ogenblik is.
 XIII ¹.....
- ²De wijze zoekt [vrede, de huichelaar] zoekt twist.
³De mens, wien men vroeger een dienst bewezen heeft, is (dikwijls) niet in staat deze te vergelden ⁷⁵).
⁴Slecht van lot en ellendig is de xxxxx.
⁵Geef Uw zoon niet aan een voedster, deze nopende haar eigen kind te verwaarlozen.
⁶Een huichelaar is vriend eens huichelaars, een wijze is vriend eens wijzen.
⁷Een dwaas is vriend eens dwazen.
⁸De moeder baart, de weg ⁷⁶) geeft een vriend.
⁹Een ieder vergadert bezit, slechts de wijze weet het te behouden ⁷⁷).
¹⁰Stel Uw bezit niet in handen van Uw jongere broeder, opdat hij daarmede niet de oudere broeder tegen U speelt.

72) Lees: *sdj*, en vertaal: „spreek niet teveel,” of, met GLANVILLE: *sdjh*, en vertaal: „scherps niet te veel.”

73) Lees: *mšc*, als in II 14, III 9 en IX 2.

74) De tekst schrijft het woord *hrw*, subst. „stem”, steeds als *hrw.w*, met toegevoegde streep van de pluralis, ter weergave van de *w* in *opoor*. Zo ook in XIII 14 en XXVIII 3.

75) Voor de uitdrukking *tj šsp n*, vgl. hieronder XXVIII 6 en Zonnemythe, XV 12. Wat is Insinger, XVI 13?

76) Het pad des levens.

77) Wellicht asketisch: „slechts de wijze weet zichzelf te beheersen”.

¹¹Trek het een Uwer kinderen niet bij het andere voor, opdat Gij niet te verstaan krijgt wie hunner zijns weegs gaat.

¹²Wanneer Gij Uw vrouw en haar sexuële behoefte doorgrondt, neem U een bruid naar gelang van Uw voordeel ⁷⁸).

¹³Geef Uw vrouw geen dienstbode, wanneer Gij zelf geen knecht hebt.

¹⁴Spreek niet met twee tongen.

¹⁵Spreek tot een ieder de waarheid, laat de waarheid met Uw mond vereenzelvigd zijn.

¹⁶Open Uw hart niet voor Uw vrouw; wat Gij haar gezegd hebt komt in de straat.

¹⁷Open Uw hart noch voor Uw vrouw, noch voor Uw knecht.

¹⁸Open het voor Uw moeder; zij is een xxxxx vrouw.

¹⁹Een vrouw kent haar eigen belang.

²⁰Onderricht aan een vrouw is als een zak zand, waarvan de zijde is opengesneden.

²¹Haar besparingen bestaan uit geroofd goed.

²²Wat zij haar man heden aandoet, doet zij een ander morgen aan.

²³Zet U niet naast Uw meerdere neder.

²⁴Neem U geen slaaf tot vriend.

XIV ¹.....

²Wanneer hij het hem doet ....., zo vervolgt hem toch de straf Gods.

³Neem U geen dief ⁷⁹) tot vriend, opdat hij niet oorzaak wordt, dat men U doodt.

⁴Ook al weegt op de mens slechts een onbeduidende zaak, wordt hij toch door haar gegrepen.

⁵Er is een wijze het huis af te sluiten ⁸⁰), waaraan het te gronde gaat.

⁶Wie grootmoedig is in een slechte zaak, wordt door de schade daarvan niet getroffen.

⁷Wie het bezit zijns naaste rooft, heeft daarvan geen gewin.

⁸Wanneer Gij vriendschap sluit met een wijze, wiens hart Gij niet kent, open voor hem niet het Uwe.

⁹Wanneer Gij een weldaad bewijst aan honderd mensen ⁸¹) en een hunner daarvoor erkentelijk is, zo is niet een enkele xxxxx ⁸²) verloren.

¹⁰Breng God brand- en plengoffers, laat de vreze voor hem groot worden in Uw hart.

¹¹Een dief steelt des nachts, men ontmaskert hem des daags.

¹²Spreek niet te dikwijls.

¹³Een huis staat open voor wie over bezit beschikt.

¹⁴Wie gebeten is door de beet van een slang, is zelfs bevreesd voor een kluwen touw ⁸³).

¹⁵Wie voor zich uit kijkt, struikelt en valt niet.

¹⁶Verlaat een vrouw in Uw huishouden niet, wanneer zij niet zwanger wordt en baart.

¹⁷Een goede daad doet de wraak van (zelfs) een grote god wijken ⁸⁴).

78) Aldus?

79) GLANVILLE: „robber.” het woord ʔd is het Koptische ωϡ. Het is hetzelfde als het hiëroglifische ifʒ, vgl. Wörterbuch, deel I, blz. 151, noot 1, en het heeft, ondanks de schrijfwijze ʕdʒ in Pap. Londen-Leiden, III 29, Vo. XV 1, 7, met ʕdʒ subst. „onrecht”, niets uitstaande. Vgl. ook hieronder, XIV 11.

80) Lees: *wn tm pr*. Voor het tegronde gaan, letterlijk „sterven” van een huis, vgl. XX 12, XXII 14.

81) Lees: *rmt s C*, en zo ook in XV 25 en XVIII 12. Voor de betekenis van het werkwoord *gmj*, vgl. XV 5?

82) Hetzelfde woord in XVIII 3. Blijkbaar een kleine fractie.

83) Aldus? Het Koptische *ϣϣϣ-ⲛⲟⲩⲟ* betekent „touw slaan”.

84) Het woord komt voor in Tanwerow, II 37, II Chaëmwese, V 35, Zonnmythe, XV 7, XVIII 16, Krall, V 11, 14, 18, enz. De uitdrukking *stʔ tʔ wff.t*, wat zij ook betekenen moge, leeft voort in de eigenaam

- ¹⁸Eer uw (mede)mens, opdat Uw eigen hart zich verheft en U voordeel wordt ⁸⁵).
- ¹⁹Laat het Uw dienaar niet aan voedsel en aan klederen ontbreken.
- ²⁰Werp geen begerige blik op het bezit Uws naasten, opdat Gij niet in xxxxx vervalt.
- ²¹Maak geen inbreuk ⁸⁶) op eens anders terrein.
- ²²Bouw geen huis op de akker.
- ²³Laat een ander geen aanklacht tegen U indienen.
- XV ¹Doe niet ..... feest .....
- ²Doe niet ..... een zaak, die Uw ..... voor U.
- ³Geen ..... bereikt de hemel.
- ⁴Geen ..... is zonder geweest.
- ⁵Zeg niet: „..... een goede daad aan deze man, doch hij is er mij niet erkentelijk voor.”
- ⁶Er is geen goede daad, dan alleen de goede daad, door U verricht aan wie haar van node had.
- ⁷Wanneer Gij tot welstand zijt gekomen en U vele goederen hebt verworven, laat Uw broeders Uw grootheid met U delen.
- ⁸Ellende, waarvan een woord uitlekt in de straat, wordt beschouwd als schande.
- ⁹Wanneer een xxxxx, die onderricht heeft genoten, zich tot denken zet, denkt hij toch slechts aan onrecht ⁸⁷).
- ¹⁰Wanneer een mens zijn eerste geldstuk verdient, ontvangt ⁸⁸) hij het (slechts) om het te verdrinken en op te souperen.
- ¹¹Wanneer een man naar parfum riekt, staat zijn vrouw voor hem als een kat.
- ¹²Wanneer een man in moeilijkheden verkeert, staat zijn vrouw voor hem als een berin.
- ¹³Wees niet bevreesd datgene te doen, waarin Gij recht hebt.
- ¹⁴Bega geen diefstal; men zal U later ontdekken.
- ¹⁵Laat Uw zoon geen vrouw kiezen in een andere stad, opdat men hem U niet ontnemt.
- ¹⁶Beter is stomheid dan overijling met de tong.
- ¹⁷Beter is het te blijven zitten dan een minderwaardige zending ⁸⁹) uit te voeren.
- ¹⁸Beweer niet, dat Gij uitgegaan zijt in een zaak ⁹⁰), waarmede Gij U in het geheel niet hebt bemoeid.
- ¹⁹Een xxxxx geeft U geen opdracht.
- ²⁰Gulzigheid verschaft U geen voedsel.
- ²¹Wanneer men U uitstuurt om xxxxx en Gij tarwe aantreft, koop dan niet in.
- ²²Wanneer Gij handelt in kaf en daar vraag naar is, ga dan niet rond met tarwe.
- ²³Doe Uw naaste niet wat Gij verfoeit, opdat een ander het ook aan U niet begaat.
- ²⁴Sluit geen verbond met de moedeloze, opdat hij U niet zegt: „De moed ontbreekt mij juist nu” ⁹¹).
- ²⁵Honderd mensen worden gedood voor een enkel ogenblik van gemis aan durf.

Στοτοῦτις, , vgl. F. LL. GRIFFITH, Catalogue of the Demotic Papyri in the John Rylands Library, Manchester 1909, deel III, blz. 459.

85) Lees: ḥpr n.k.

86) Vgl. voor het werkwoord ht Wörterbuch, deel II, blz. 505, noot 11.

87) De term n²-rj.f duidt eerder op een perfectum.

88) Men verwacht dj.t.f in plaats van dj.f.

89) Lees: hb šrj.

90) Lees: t² mt.t.

91) Lees: n²-šct in plaats van t² šct n, en aan het einde van de zin: t² ntj mtw.j.

XVI¹ Doe niet ....., opdat Gij niet voor eeuwig ellendig zijt.

²Doe niet ..... en Gij toestemt⁹²).

³Laat Uw zoon, die nog scholier is, [niet] naderen tot de deur van de voorraadschuur in een mager jaar⁹³).

⁴Richt U niet tot Uw broeder, wanneer Gij in nood verkeert; richt U tot Uw vriend.

⁵Drink in het huis van een koopman, die U toebehoort, het water niet tegen betaling.

⁶Sla een slaaf niet onder het oog zijns meesters.

⁷Spreek niet: „Mijn heer heeft afkeer voor mij opgevat, dus dien ik hem niet langer.”

⁸Gedurig dienstbetoon neemt de afkeer weg⁹⁴).

⁹Neem geld op tegen rente en besteed het aan (Uw) akker.

¹⁰Neem geld op tegen rente en kies U een echtgenote.

¹¹Neem geld op tegen rente en vier Uw verjaardag.

¹²Doch neem geen geld op tegen rente, om er grote staat mee te voeren.

¹³Zweer geen meened, wanneer Gij in nood verkeert, opdat het U niet nog slechter vergaat dan reeds het geval is.

¹⁴Vraag God geen orakel om vervolgens zijn gebod te overtreden.

¹⁵Bespot een kat niet⁹⁵).

¹⁶Spreek niet over het belang des konings aan de biertafel.

¹⁷Vel geen vonnis, waarin Gij ongelijk hebt⁹⁶).

¹⁸Wees niet zwak van hart in een slechte zaak.

¹⁹Verberg U niet voor de vreemdeling, die van buiten komt.

²⁰Wanneer Gij niet (meer) bezit, bezit hij (wellicht).

²¹Leen geen geld uit tegen rente, zonder dat Gij een onderpand in Uw hand hebt.

²²Wees niet te goed van vertrouwen, opdat Gij niet in ellende vervalt.

92) Lees: *hn*.

93) Lees: *rnp.t šrj.t*, het Koptische **ⲣⲁⲛⲩⲥⲈⲤⲈⲤⲈⲤⲈ**, parallel aan **ⲉⲃⲉⲃⲱⲟⲛ**, subst. „hongersnood”, vgl. CRUM, Coptic Dictionary, blz. 585, rechts onderaan. Wij heropenen een oude strijdvraag. Het Demotisch kent twee woorden voor klein: 1° *hm*, **ⲩⲎⲘ**, steeds met de consonanten voluit, *h-m*-determinatief, geschreven. Het woord is eigenlijk een substantief van het mannelijk geslacht, het wordt slechts zelden appositief gebruikt, als in Rhind A, VII 2, Krall, N 1 en fr. an, x + 5, Papyrus London-Leiden, Vo. III 10, IV 7, 19, VI 6. 2° *šrj*, **ⲩⲣⲈ**, steeds geschreven met het blote determinatief en steeds appositief gebezigd. Voor de lezing vergelijkelijke men *hl-šrj*, **ⲩⲣⲩⲣⲈ**, subst. „jongeling”, in W. ERICHSEN, Demotisches Glossar, Kopenhagen 1954, blz. 394, bovenaan rechts, vierde regel, en *šrj-h².tj*, adj. „ontmoedigd”, Insinger, XIX 11, XXVII 5, vergeleken met *šrj-ib*, in I Anastasy, XVII 1, en met Koptisch **ⲩⲣⲁⲣⲁⲤⲈ**, adj. „kortlevend”. In de Koptische periode dringt het woord **ⲩⲎⲘ** het woord **ⲩⲣⲈ** terug en wordt gesproken van **ⲁⲛⲧⲉⲎⲘ**, **ⲙⲁⲣⲧⲩⲎⲘ**, **ⲤⲒⲎⲩⲎⲘ**, **ⲉⲃⲉⲃⲱⲟⲛ** termen van duidelijk jonge formatie, waarin het substantief niet, zoals bij oudere samenstellingen het geval is, van zijn vocaal is ontdaan. Het Demotisch heeft in deze gevallen nog: *mt.t šrj.t*, Peteëse XXIV 15, Anchsjesjonq, VI 13, Insinger, XXIII 22, XXV 7, II Chaëmwese, III 17, Krall, Q 11; *mht šrj*, Papyrus Londen-Leiden, XXI 31; *sn šrj*, Procesprotocol, I 14, II 18, V 14, VII 8, Anchsjesjonq, XIII 10; *hb šrj*, Anchsjesjonq, XV 17. Verwarring tussen beide woorden treedt bij ons weten eerst op in de Papyrus Londen-Leiden, waar de schrijfwijze met het blote determinatief ook voor *hm* wordt gebezigd, bijvoorbeeld in XII 29/30, XIII 18, enz. Het Koptisch kent nog een derde woord voor „klein”, nml. **ⲕⲒⲮⲒ: ⲕⲒⲮⲒⲒ**, dat op de een of andere wijze op het hiëroglifische *ktf* terug te voeren zal zijn, vgl. Wörterbuch, deel V, blz. 147, en Oudh. Med., N.R., deel XXIII, Leiden 1942, blz. 34, noot 1. Ligt hier ook de oorsprong van het Nubische woord *kudūd*, „klein, jong”?

94) Lees: *tgn.w*, en vgl. voor dit woord Oudh. Med., N.R., deel XXXV, Leiden 1954, blz. 49, noot 8.

95) GLANVILLE: „bespot onderricht niet”.

96) D.w.z., procedeer niet in een zaak, enz.?

- ²³Vat geen afkeer op voor wie tot U spreekt: „Ik ben Uw broeder.”
- ²⁴Is mijn aandeel ⁹⁷⁾ in het huis mijns vaders gering geworden, het zal zich niet vermeerderen.
- ²⁵Onderschat niet een klein document, een kleine vlam, een kleine kalasiriër ⁹⁸⁾.
XVII 1.....
- 2..... Uw bezittingen ... zegel ..... gruwel aan een ander.
- ³Spreek een vrouw [niet] brutaal toe, wier echtgenoot U ondergeschikt is.
- ⁴[Schaam U niet] ⁹⁹⁾ het werk te verrichten, waarvan Gij leven kunt.
- ⁵Verwerp U geen goederen, wanneer Gij geen schatkamer bezit.
- ⁶Neem geen geschenk aan, wanneer Gij niet van plan zijt een contract op te stellen.
- ⁷Spreek niet: „Mijn kwaal is voorbij, ik gebruik geen medicijnen meer.”
- ⁸Ga niet te dikwijls heen, opdat men geen afkeer voor U opvat.
- ⁹Laat de ellendige niet een xxxxx ¹⁰⁰⁾ zien.
- ¹⁰Overhaast U niet, wanneer Gij het woord voert tegenover Uw heer.
- ¹¹Loop niet al te snel, opdat Gij niet tot stilstand gebracht wordt.
- ¹²Reinig U niet te dikwijls met water alleen.
- ¹³Het water slijpt de steen ¹⁰¹⁾.
- ¹⁴Ga niet over de weg zonder een staf in Uw hand ¹⁰²⁾.
- ¹⁵Xxxxx een mens niet ten overstaan van zijn vriend, bij het vonnis.
- ¹⁶Wandel des avonds niet alleen ¹⁰³⁾.
- ¹⁷Smaad Uw heer niet in aanwezigheid van de kleine man.
- ¹⁸Wanneer Gij met iemand opgroeit en met hem tot welstand komt, werp hem niet uit, wanneer het hem slecht gaat.
- ¹⁹Zie toe, dat hij zijn eeuwige rustplaats (onbekommerd) bereikt.
- ²⁰Wie na hem komt, zal (ook) U onderhouden.
- ²¹Een vrouw, die men lief heeft ¹⁰⁴⁾, wordt uitgeworpen, wanneer zij eenmaal verlaten is.
- ²²Inspecteer Uw huis ieder uur en Gij zult vinden, dat het bestolen wordt.
- ²³Laat Uw zoon leren schrijven, ploegen, vissen en jagen, opdat hij in een jaar, waarin de overstroming zich terugtrekt, voordeel heeft van wat hij heeft verricht.
- ²⁴Verzamel mest, verzamel drek, maar maak geen beroep van het xxxxx.
- ²⁵Spreek niet te dikwijls in tegenwoordigheid van Uw heer.
- ²⁶Wees bescheiden, opdat de waardering voor U in ieder hart groot wordt ¹⁰⁵⁾.

97) Lees: *tnj.t*. De betekenis van de zin ontgaat ons.

98) Lees: *gl-šrj*.

99) Is de lezing: *špj* mogelijk?

100) GLANVILLE, twijfelend, en VOLTEN: „grendel”.

101) Vgl. Job, XIV 19: „de wateren vermalen de stenen”. Voor het werkwoord, vgl. het Koptische *grtε*: *grt*, CRUM, Coptic Dictionary, blz. 719. Het werkwoord voor „graveren”, *grtj*, schijnt hieraan niet identiek te zijn, vgl. Wörterbuch, deel III, blz. 347, noot 16, en ERCHSEN, Demotisches Glossar, blz. 370.

102) Voorschrift van Pythagoras, vgl. Oudh. Med., N.R., deel XXXI, Leiden 1950, blz. 83, noot 270.

103) Eveneens voorschrift van Pythagoras, vgl. Oudh. Med., loc. cit., blz. 98, noot 637.

104) Heeft lief gehad?

105) Letterlijk: „dan zal ik maken, dat, enz.”. Wij vestigen hier gaarne de aandacht op de analyse van H. J. POLOTSKY, Etudes de Syntaxe Copte, Caïro 1944, blz. 1-19, en van A. VOLTEN, Studi in Memoria di I. Rosellini, Pisa 1949-1955, deel II, blz. 277, die in deze, ook hieronder in XXV 16 voorkomende, in de eerste pers. sing. gestelde zinswending de oorsprong hebben ontdekt van de Sahiedisch-Koptische finalis *τареγсωт̄м̄*.

XVIII 1.....

²[Wanneer] een tuinman visser wordt, gaan zijn [bomen] te gronde ¹⁰⁶).

³[Wanneer] honderd .... U geworden, geef een enkele xxxxx onder hen ter zake van bescherming.

⁴Wanneer Gij landarbeid verricht, bega geen onrecht ¹⁰⁷).

⁵Beter een falen met goede bedoeling dan een halve verdienste.

⁶Wanneer Gij sterk zijt, werp Uw boeken ¹⁰⁸) in de rivier; wanneer Gij zwak zijt, werp hen er evenzeer in.

⁷Wanneer een kleine man tot U zegt: „Ik zal U doden,” zo zal hij dat werkelijk doen.

⁸Wanneer een aanzienlijk man tot U zegt: „Ik zal U doden,” leg Uw hoofd op zijn dorpel ¹⁰⁹).

⁹Geef honderd zilverstukken aan een verstandige vrouw, ontvang niet tweehonderd uit handen van een huichelaars.

¹⁰Wie met zijn stadgenoten op de kampplaats ¹¹⁰) staat, heeft ook deel aan hun vreugde.

¹¹De kinderen des huichelaars wandelen in de straat, de kinderen des wijzen zijn in zijn buik ¹¹¹).

¹²Wie zich voor zijn heer verbergt, vindt honderd andere meesters.

¹³Wie geen stad heeft, hem is zijn familie tot persoonlijkheid.

¹⁴Wie geen bezit heeft, zijn vrouw deelt met hem.

¹⁵Verheug U niet over de schoonheid Uwer vrouw, wanneer haar zinnen gezet zijn op ontucht.

¹⁶Spreek niet: „Ik heb deze zaak nu in mijn bezit, ik wil God noch mensen langer dienen.”

¹⁷Aan bezit komt een einde, Godsvrucht verwekt nieuw.

¹⁸Stuur in een zaak niet een U onbekende uit.

¹⁹Wie zijn huis zozeer lief heeft, dat hij er (werkeloos) in blijft zitten, verwarmt zich aan zijn balken.

²⁰Wie het (in dezelfde zin) haat, bouwt het op en xxxxx het.

²¹Wees niet moede van hart, wanneer Gij bittere ervaringen opdoet, opdat men U niet xxxxx ¹¹²).

²²Zeg niet: „Ik zal dit of dat aan deze of gene geven,” zonder dat Gij de bedoeling hebt, dat ook te doen.

²³Neem de aanzienlijke man mee naar Uw huis, neem de kleine man mee naar Uw schip.

²⁴Wanneer de overstroming plaats grijpt, is zij een ieder tot grens.

106) Lees: [ʔ.ʔr] kʔm, en ʔw nʔj.f šnj.w ħf. — De Oudh. Med., N.R., deel XXXI, Leiden 1950, blz. 60, noot 9, vermeldde išd-boom te Heliopolis werd door ons teruggevonden in K. PREISENDANZ, Papyri Graecae Magicae, Leipzig en Berlijn 1928-1931, deel 1, blz. 4, regel 35, onder de naam ἐπιπέον, „wilde vijg”. De identiteit van deze boom met de boom van de maagd Maria bij het huidige el-Maṭariejja zal dus toch in overweging genomen moeten worden.

107) GLANVILLE, twijfelend: ʔw.k ʔrj. De tekensporen passen slecht, de betekenis van de zin is niet duidelijk.

108) Studieboeken? Contracten?

109) Tot zelfvernederling. In II Chaēmweš, II 14, wordt een man in de onderwereld gestraft, doordat de spil van de deur in zijn ooghoek wordt geplaatst. Wij vonden deze zelfde straf vermeld in de Jeruzalemse Falmoed, tractaat Chagiega, p. 77d, regel 58 en 59. De deurspil van Gehenna wordt hier geplant in het oor van de schuldige.

110) Vgl. voor dit woord Wörterbuch, deel I, blz. 217, noot 1.

111) Zijn niet geboren?

112) Lees: mns.

- ²⁵Wanneer men de vis ophaalt uit de rivier, verlaat hij wie hem opeet ¹¹³).
- XIX ¹Heeft men U gezegd ..... geslachtelijk bekennen.
- ²Hebt Gij mij gezegd ....., Gij zijt gestorven; hebt Gij mij gezegd ....., Gij leeft.
- ³Smakelijker het water, dat men heeft gegeven, dan de wijn, die [men heeft genomen.]
- ⁴Wanneer men een koe op het land steelt, ... men haar eigenaar in de stad ¹¹⁴).
- ⁵Wanneer Uw vijand U een verzoek doet, verberg U niet voor hem.
- ⁶Wanneer de ene vogel ¹¹⁵) de andere diens plaatsje ontnemt, moet hij een veer laten.
- ⁷Er bestaan geen prinsen gedurende de nacht.
- ⁸Wanneer de onnozele zijn hart volgt, handelt hij verstandig.
- ⁹Een mens heeft niet lief wie hem haat ¹¹⁶).
- ¹⁰Bega een goede daad en werp haar in de rivier; verdroogt deze, dan zult Gij haar vinden.
- ¹¹Wanneer twee broeders twisten, begeef U niet tussen hen.
- ¹²Wie zich tussen twee twistende broeders begeeft, tegen hem keren zij zich ¹¹⁷), wanneer zij zich verzoend hebben.
- ¹³Indien de dochter van de sterke zou eten, de dochter van de xxxxx zou haar mededingster zijn.
- ¹⁴Indien de zoon des meesters (na hem) meester worden zou, niemand zou God aanbidden.
- ¹⁵Wees niet kleinmoedig, wanneer Gij in moeilijkheden verkeert, en begeer niet te sterven.
- ¹⁶Wie leeft, diens kruid groeit.
- ¹⁷Niemand is ellendig dan slechts hij, die gestorven is.
- ¹⁸Er zijn duizend dienaren in het huis des koopmans, en de koopman is een hunner.
- ¹⁹Ook al spreekt Uw heer vriendelijke ¹¹⁸) woorden tot U, zult Gij hem vrezen.
- ²⁰De wijze weet wat aan hem voorbij gaat.
- ²¹Voeg Uw woorden bij Uw bezit, dan is de gave dubbel.
- ²²Bier rijpt op zijn beslag.
- ²³Wijn rijpt, doordat men hem niet opent.
- ²⁴Een geneesmiddel is (slechts) heilzaam in de handen van de geneesheer, die het heeft voorgeschreven.
- ²⁵Wanneer men U brood geeft om wille Uwer onnozelheid, laat onderricht U een gruwel zijn.
- XX ¹.....
- ²..... in moeilijkheden ..... zijn vrouw.
- ³Wanneer hij vermoeid is ..... zijn .....
- ⁴Plant de overige bomen het laatst, plant de sycomore het eerst.
- ⁵De schering ¹¹⁹) valt niet anders uit dan de inslag.
- ⁶Alle succes ligt in de hand Gods.
- ⁷Een enkel ploegen ¹²⁰) maakt nog geen xxxxx.

113) Betekenis onduidelijk. Het werkwoord *wṭj*, ouder *wḏj*, „uitzenden”, is wel het Sahiedisch-Koptische ⲟⲩⲏⲧⲉ, vgl. CRUM, Coptic Dictionary, blz. 495.

114) GLANVILLE, vermoedelijk terecht: „slaat men haar eigenaar, enz.”

115) Lees: *'pt*, zoals ook in XXII 12.

116) GLANVILLE, wellicht beter: „wien hij haat”, of „wat hij haat”.

117) Letterlijk: „zij nemen hem tussen zich in”. *Tj.w-st* moet een verschrijving zijn voor *tj.w-s*.

118) De betekenis van het adjectief naar het Koptische ⲡⲁⲣⲁⲩⲩ.

119) Het Sahiedisch-Koptische ⲩⲩⲧⲧ.

120) Lees: *w^c.t sk².t*, en in de volgende regel: *w^c.t ḥ^ct*.

- ⁸Een enkele xxxxx is niet afdoende.
⁹Het gesis van de slang heeft meer uitwerking dan [het] gebalk van de ezel.
¹⁰Er bestaat een rennen, dat beter zitten ware.
¹¹Er bestaat een zitten, dat beter staan ware.
¹²Neem Uw intrek niet in een huis, dat ziek is ten dode ¹²¹), opdat deze laatste niet zegt:
 „Hier ben ik.”
¹³Wanneer de slang vreet, heeft zij geen vergif.
¹⁴Een venster met grote opening laat eerder warmte binnen dan koelte.
¹⁵Men ontvangt allerlei vee ¹²²) in een huis, men ontvangt geen dief.
¹⁶De huichelaar benaderen is het zich van hem verwijderen.
¹⁷Wanneer Gij een groot paard xxxxx, leg U neder in zijn schaduw.
¹⁸Eer de ouden van dagen in Uw hart, opdat Gijzelf in aller hart geëerd wordt.
¹⁹Een vrouw laat zich verkrachten al naar gelang het karakter van haar echtgenoot.
²⁰De mens eet niet wat hem (voor de eerste maal) onder ogen komt.
²¹Een voorraadschuur, zelfs gevuld met zeep ¹²³), levert haar eigenaar alle profijt op.
²²Een huis wordt geschaad ¹²⁴), doordat men er niet in woont.
²³Een vrouw wordt geschaad, doordat men haar niet bekent.
²⁴Een ezel wordt geschaad, doordat men hem tichels te dragen geeft.
²⁵Een schip wordt geschaad, doordat men het met stroo bevracht.
 XXI ¹Er is geen ....., die zegt, dat men zal .....
²Er is geen ....., die gaarne ..... doet.
³Er is geen ....., die begraven wordt.
⁴Geen tand rot en blijft toch op zijn plaats.
⁵Geen neger legt zijn huid ¹²⁵) af.
⁶Geen vriend van xxxxx ¹²⁶) blijft alleen.
⁷Geen wijze verval in shade.
⁸Geen huichelaar maakt gewin.
⁹Niemand kwelt zijn meerdere zonder zelf gekweld te worden.
¹⁰Niemand werpt zijn reisgezel af, zonder dat God hem daarvan rekenschap vraagt.
¹¹Niemand spint intriges zonder zelf het slachtoffer van intriges te worden.
¹²Niemand begaat een misslag, wanneer zijn wandel oprecht is.
¹³Spood U niet om de magistraat in de arm te nemen en U vervolgens aan hem te ont-
 trekken ¹²⁷).

121) Vgl. noot 80 op blz. 67.

122) Lees: *tp-n-ʿw.t*, het door C. F. NIMS in J.E.A., deel XXII, Londen 1936, op blz. 51-54 behandelde woord. Bedoeld is: „tuig”.

123) Het Sahiedisch-Koptische *anʿip*. Vgl. Papyrus Londen-Leiden, Vo. VI 2.

124) Er moet een verschil bestaan tussen de woorden *ʿsj*, masc., VI 15, XIV 6, XXI 7, en *ʿsj.t*, fem. XX 22-25, Insinger, IV 13, 22, VI 6, VIII 2, XII 5, XIII 14, 15, XXII 11. Het Koptische *oce: oca*, subst. „shade”, is van het mannelijk geslacht.

125) Lees: *hnj.t*, en vgl. Wörterbuch, deel III, blz. 367, noot 13, en Pap. Londen-Leiden, XI 14. Bedoeld is wel eerder een dierenvel tot bekleding dan de zwarte negerhuid.

126) Het werkwoord *snj* betekent: „voorbijgaan”, doch ook: „ongehoorzaam zijn”, als in XVI 14. Het Koptische *coone: conu*, betekent: „rover”.

127) Voor het werkwoord *ʿnt*, alhier en in XXIV 10, vgl. Wörterbuch, deel I, blz. 102, noot 2-7; Insinger, XIV 5, Tanwerow, III 19, V 11, Dodenboek Pamonthes, I 13, 36.

- ¹⁴Wie zich schaamt zijn vrouw te bekennen, krijgt geen kinderen.
- ¹⁵Wees niet inhalig, opdat men U niet uitscheldt ¹²⁸).
- ¹⁶Wees niet schriel, opdat men geen haat voor U opvat.
- ¹⁷Steel geen brons of weefsel uit het huis Uws heren.
- ¹⁸Verkracht niet een vrouw, die een echtgenoot bezit.
- ¹⁹Wie een gehuwde vrouw op een bed verkracht, diens vrouw wordt verkracht op de grond.
- ²⁰Beter een stenen beeld dan een huichelachtige zoon.
- ²¹Beter niets dan een misdaad ¹²⁹).
- ²²Beter de dood dan ellende.
- ²³Wanneer Gij des nachts dorst hebt, laat Uw moeder U drinken.
- ²⁴Verblijf niet in een stad, waarin Gij niemand met U hebt.
- ²⁵Wanneer Gij verblijft in een stad, waarin Gij niemand met U hebt, is Uw persoonlijkheid Uw familie.
- XXII ¹..... wanneer .....
- ²Hef Uw [hand] niet op, wanneer [Gij haar niet] weet te .....
- ³Ontsteek geen vuur, wanneer Gij het niet weet te blussen.
- ⁴Geef Uw dochter tot vrouw aan een goud-xxxxx geef niet ..... aan zijn dochter.
- ⁵Wie de steen schudt, voor diens voeten valt hij.
- ⁶Wie een vrouw in de straat liefkrijgt, diens beurs wordt aan de zijde opengesneden ¹³⁰).
- ⁷Men laadt geen balk op een ezel.
- ⁸Wanneer een vrouw een krokodil liefkrijgt, neemt zij diens karakter aan.
- ⁹Een vrouw des nachts, lofprijzingen des daags ¹³¹).
- ¹⁰Spreek geen blaam uit over een geliefde vrouw.
- ¹¹Spreek geen lof uit over een gehate.
- ¹²De huichelaar, die samengaan wil met de wijze, is als de vogel, die samengaan wil met het slachtmes.
- ¹³Een huichelaar in een huis is als fijn linnen in een wijnkelder.
- ¹⁴Een huis, dat ziek is, neemt geen vreemdeling op.
- ¹⁵De krokodil grijpt geen stedeling aan ¹³²).
- ¹⁶Wanneer Gij hongerig zijt, eet wat Gij verfoeit; zijt Gij verzadigd, verfoei het weder.
- ¹⁷Wie het oog niet op de rivier gericht kan houden, hij richte zijn hart op ¹³³) de waterkruiken.

128) Bewijsplaatsen voor het werkwoord *štm* in Wörterbuch, deel IV, blz. 557, noten 13 en 14. Het is het Arabische شتم, „uitschelden, beledigen”. Aldus in de Wijsheid van Amenemope, XXII 20: „Scheld Uw tegenstander niet uit”. — Terzijde een nieuwe vertaling voor de door F. LL. GRIFFITH, J.E.A., deel XII, blz. 201, Londen 1926, niet begrepen passage V 12-17 in laatstgenoemde tekst: „(12, 13) Wees bedaard tegen de aanvaller en buig U voor de overtreder, slaap voordat Gij spreekt. (14, 15) De driftige in zijn ure is een storm, die in het stroo waait als een vuur. (16, 17) Wijk voor hem en laat hem zijn gang gaan, God zal hem weten te antwoorden.”

129) Lees: *h².t-whj.tj*. Waartoe: *h².t-thj.tj*, Raphia, 10, 37, of *h².t-thj.tj.t*, Insinger, VIII 1, XV 14, Spiegelberg, XI 17, XIII 17.

130) Lees: *ʔw tʔj.f ʔsw.t šct n ct.s*, en vgl. XIII 20.

131) Is dat, wat de man wenst.

132) Dwz. geen onervarene.

133) Tekst: *n²*, semiphonetische schrijfwijze voor de prepositie *ʔ.ʔr*, vgl. Acta Orientalia, deel XVI, Leiden 1937, blz. 95, H. SCHÄFER, Die Aethiopische Königsinschrift, Leipzig 1901, blz. 81, en Insinger IV 21, XXIX 18, XXXII 19, Tanwerow, I 24, II 4, III 28, Krall, W 18, fr. k, x + 5, fr. r, l, Pap. Londen-Leiden, II

- ¹⁸Wanneer Gij op het punt staat een woord tot Uw heer te spreken, tel eerst op Uw vingers tot honderd ¹³⁴).
- ¹⁹Geef één brood aan Uw werknemer, ontvang er twee uit (het werk van) zijn armen.
- ²⁰Geef één brood aan wie het werk verricht, geef er twee aan wie het bevel voert.
- ²¹Erger een man uit het gemeen ¹³⁵) niet.
- ²²Wanneer er ergernis is, vallen er slagen.
- ²³Wanneer er slagen vallen, vallen er doden.
- ²⁴ Er vallen geen doden, zonder dat God het weet.
- ²⁵Niets geschiedt dan datgene, wat God verordineert.
- XXIII ¹Een mens .....
- ²Karakter .....
- ³Het grootste paard in de stal ¹³⁶) .....
- ⁴Xxxxx ¹³⁷) verbergt onnozelheid.
- ⁵Men neemt zonneshijn van ..... de noordewind.
- ⁶Verlief U niet op een gehuwde vrouw.
- ⁷Wie zich verliefd op een gehuwde vrouw, wordt gedood op haar drempel.
- ⁸Beter wonen in het kleine huis, dat U toebehoort, dan in het grote huis van een ander.
- ⁹Beter een klein bezit, dat bijeengebracht is, dan een groot bezit, dat is verspild.
- ¹⁰Een misplaatste opmerking in het paleis des konings is als een misslag met de roeriem op zee ¹³⁸).
- ¹¹De stier roept niet om het kalf, een grote stal wordt niet opgelost ¹³⁹).
- ¹²De weg Gods ligt voor een ieder open, de deug niet weet hem niet te vinden.
- ¹³„Zal ik leven,” ¹⁴⁰) vraagt degene, die reeds gestorven is.
- ¹⁴Eens ieders hand is uitgestrekt tot God, doch deze neemt (slechts) de hand van zijn lieveling aan.
- ¹⁵Ook al heeft de kat smaak van vruchten, haat zij toch wie deze eet.
- ¹⁶„Uw mening is de mijne,” zegt de zwakkeling.
- ¹⁷Wees niet energiek in alle (overige) zaken, doch vermoeid in Uw eigene.
- ¹⁸Wie zich niet vermoeit, zijn vader is energiek voor hem.
- ¹⁹De architecten bouwen de huizen ¹⁴¹), de muzikanten wijden hen in ¹⁴²).
- ²⁰De kikvorsen loven de overstroming ¹⁴³), de muizen eten het graan op.
- ²¹De runderen bezorgen gerst en tarwe, de ezels eten deze op.
- ²²Plaats een ellendige niet tegenover een welvarende.

19, IV 5bis, V 6bis, enz. XXI 41. Sahiedisch-Koptisch ⲏⲁ- , vgl. CRUM, Coptic Dictionary, blz. 216, rechts midden.

134) Lees: $\text{ⲟⲡ ⲏⲣ ⲧⲣ-ⲧ-ⲕ ⲥⲟⲥ C.}$

135) Tekst: ⲣⲙⲧ-ⲥⲥⲟ . De man in de straat? Vgl. hieronder, XXV 7, XXVIII 7, 8, Insinger, XXXII 16.

136) Lees: $\text{ⲡⲟ ⲏⲧⲣ ⲥⲟ ⲛ ⲡⲟ ⲟⲏⲓ.}$

137) GLANVILLE: „zwijgen”.

138) Zo ook Sirac., XX 18: „Beter uitglijden op de vloer, dan uitglijden met de tong.”

139) Betekenis onduidelijk. Voor het woord ⲉⲛ , vgl. ⲉⲛ , Wörterbuch, deel V, blz. 524, noot 7, en ⲉⲛ , Zonnemythe, VII 31.

140) Of: „heb ik geleefd?”

141) Lees: $\text{ⲟ-ⲕⲧ-ⲱ, ⲎⲠⲐⲧⲎ: ⲎⲠⲐⲧ,}$ en ⲕⲧ, ⲠⲐⲧ.

142) Lees: ⲉⲓ ⲥⲓⲕ, Ⲡⲓ-ⲁⲎⲎⲕ, vgl. CRUM, Coptic Dictionary, blz. 3.

143) Door hun gekwaak.

- ²³Drink geen water uit een bron, om vervolgens een kruik ¹⁴⁴) daarin te werpen.
- ²⁴De buik van een vrouw, het hart van een paard.
- XXIV 1.....
- 2..... levenstijd .....
- 3..... nedergebogen voor .....
- ⁴Wanneer U veel bezit wordt, ...
- ⁵Er is niet ..... eerst Uw ....., wanneer Gij sterft.
- ⁶Neem U niet een zuur wijf tot vrouw.
- ⁷Wanneer een ezel samenloopt met een paard, neemt hij daarvan de tred over.
- ⁸Wanneer een krokodil een ezel begeert, zet hij een pruiik ¹⁴⁵) op.
- ⁹Men vindt wel een paard om een xxxxx ¹⁴⁶) te achtervolgen, men vindt geen ezel om hem op zijn bestemming te brengen.
- ¹⁰De mens is tot geslachtelijk verkeer nog meer geneigd dan de ezel; zijn beurs weerhoudt hem.
- ¹¹Men geeft brood aan de inspecteur om te inspecteren; inspecteert hij niet, dan ontslaat men hem.
- ¹²Geen dronkenschap van gisteren lest de dorst van heden.
- ¹³Beter te xxxxx van honger dan te sterven van dorst.
- ¹⁴Wees niet beschroomd Uw ..... te doen, ... zonder haar te berispen ¹⁴⁷)
- ¹⁵Wanneer Gij tot vloek zijt voor uw ....., zeg hem niet wat in Uw hart omgaat.
- ¹⁶Wanneer een stad tot xxxxx geraakt, pleegt ..... zich ervan te verwijderen ¹⁴⁸).
- ¹⁷Wanneer een stad in verval geraakt, pleegt ..... haar te .....
- ¹⁸Wie de tarwe zijns vaders niet draagt ....., hij draagt de xxxxx hunner voorraad-schuren ¹⁴⁹).
- ¹⁹Pak een zaak niet aan, waarvan Gij het einde niet grijpen kunt.
- ²⁰De vrouw is een steengroeve, de xxxxx exploiteert haar ¹⁵⁰).
- ²¹Een goede vrouw van hoogstaand karakter is als spijs ¹⁵¹), tevoorschijn gekomen tijdens hongersnood.
- ²²Mijn zoon is onnut, wanneer ik tot niemand ¹⁵²) xxxxx.
- ²³Mijn dienstknecht is onnut, wanneer hij het werk niet verricht.
- ²⁴Mijn broeder is onnut, wanneer hij zich niet om mij bekommert.
- XXV 1.....

144) Tekst: *krl*. GLANVILLE denkt blijkbaar aan Koptisch $\kappa\epsilon\lambda\omega\lambda$, subst. „kruik.” ERICHSEN, Demotisches Glossar, blz. 567, kent het subst. *kll* slechts in de betekenis „halsketting”, het Koptische $\kappa\lambda\alpha\lambda$: $\chi\lambda\alpha\lambda$.

145) Wij menen het beschadigde woord als *hrk* te mogen aanvullen. Waartoe ERICHSEN, Demotisches Glossar, blz. 280.

146) Lees: *m^oj*, subst. „leeuw”?

147) De pronominale vorm van de infinitief, $\text{ḥsf}\cdot t$ met vrouwelijke uitgang, ook in Insinger, XVIII 22.

148) Lees: *wj*?

149) Lees: *...fj š^cḥ n^oj·w pr·ḥt·w*.

150) Bewijsplaatsen voor het woord $\text{ḥ}^o\cdot t$, Sahiedisch-Koptisch ϣH , bij ERICHSEN, Demotisches Glossar, blz. 375, onderaan. Voor het woord *tpj*, vgl. Insinger, XXII, 17, XXIV 15. Het einde van de regel luidt: *p^o ntj bk·s*.

151) Lees: *tfw*.

152) Lees: *r w^c*.

²Doe niet ..... ellendig.

³Doe niet ..... voor .....

⁴[De] ..... van God in de ..... zijn talrijker dan de verschijningen van de Zonnegod ¹⁵³)
in een grote zaal.

⁵Wanneer [een vrouw] haar echtgenoot [trouw is], is het vanwege de besluiten Gods.

⁶Verkoop Uw huis en Uw inkomen niet voor een enkele dag, opdat Gij niet voor altijd ellendig wordt.

⁷Ottrek de kleine man ¹⁵⁴) niet aan het bezit des konings, opdat hij U en Uw familie niet vernietigt.

⁸Neem niet drie ..... van een vrouw in Uw hart op.

⁹Een vrouw is een ramp, ... zij laat geen boom ¹⁵⁵) staan zonder hem aan te snijden.

¹⁰Leer hoe Gij een bericht naar het paleis des konings ¹⁵⁶) moet sturen.

¹¹Leer hoe Gij U in het aangezicht des konings nederzetten moet.

¹²Leer de constitutie ¹⁵⁷) des hemels.

¹³Leer de constitutie der aarde.

¹⁴Moge het hart van de echtgenoot het hart zijner vrouw zijn, opdat zij beiden verre blijven van twist ¹⁵⁸).

¹⁵Kies een verstandige echtgenoot voor Uw dochter, kies niet een rijke echtgenoot voor haar.

¹⁶Verteer Uw bezit ¹⁵⁹) gedurende één jaar, opdat Gij drie jaren lang ..... de bank.

¹⁷Huw niet een ondeugdelijke vrouw, opdat zij Uw kinderen niet een ondeugdelijke opvoeding geeft.

¹⁸Wanneer een vrouw haar echtgenoot trouw is, kunnen zij beiden niet in euvel vervallen.

¹⁹Wanneer een vrouw van haar echtgenoot kwaad spreekt, kan het hun niet goed gaan.

²⁰Wanneer een vrouw het bezit van haar echtgenoot niet begeert, ligt een andere man haar na aan het hart.

²¹Een vrouw van lichte zeden ¹⁶⁰) heeft geen leeftijd.

²²Een slechte vrouw heeft geen echtgenoot.

²³De vrouw van de huichelaar verwijderd zich van haar .....

.....

²⁴Ik heb geen ..... ik heb geen .....

XXVI 1.....

²..... bitter .... hem.

³[Er is een] ..... ¹⁶¹) [om] een mens naar buiten te werpen.

⁴Er is een stok om hem naar binnen te halen.

⁵Er is gevangenzetting om leven te geven.

⁶Er is onthouding om te doden.

153) De door de zon beschenen plekken?

154) Lees: *rmt* ^{cš}*j*, en vgl. noot 135, op blz. 75.

155) Lees: *r p* ^h*t*.

156) Lees: *r pr Pr*-^c.

157) Lees: *snt*. Waartoe Oudh. Med., N.R., deel XXV, Leiden 1944, blz. 56, blz. 60, noot², en blz. 61, noot 1.

158) Lees: *hnt*. Waartoe noot 55, op blz. 64.

159) Lees: *p* ^{ntj tr.t.k}, of wellicht: ^{c.wj tr.t.k}. Verder *tj.j* ^{rj.k}.

160) Lees: *sh.m.t nđs.t*.

161) Paradoxaal, als in de volgende regels. Het ontbrekende woord moet iets aangenaams aanduiden.

- ⁷Menigeeen spaart zonder te vinden.
⁸Allen zijn in de hand van het noodlot Gods.
⁹Alle ziekten zijn smartelijk, doch de wijze weet ziek te zijn ¹⁶²).
¹⁰Een daad achterhaalt haar dader.
¹¹God ziet in het hart.
¹²Een mens vindt zijn broeder in de strijd.
¹³Een mens vindt zijn vriend op de weg.
¹⁴Anders de beschikkingen Gods dan de gedachten des mensen ¹⁶³).
¹⁵Anders de beschikkingen des vissers aan boord ¹⁶⁴) dan de ..... tegenover hem.
¹⁶Wanneer de ene koopman de andere aantreft, doet hij .....
¹⁷Menigeeen ploegt, doch [oogst] niet.
¹⁸Menigeeen oogst ¹⁶⁵) .....
¹⁹Wiens tarwe ¹⁶⁶) door ziekte is aangetast, ... hem niet.
²⁰Wie een xxxxx draagt, ...
²¹Wie een kuil graaft, ... er in ¹⁶⁷).
²²Ik bemin mijn vriend ..... buiten.
²³Er is geen groter bescherming .....
 XXVII ¹.....
²Reken liefde ..... zijn huis dagelijks.
³Een deugniet, die niet weet .....
⁴Maak niet, dat een ander er beter op wordt .... en Gij zelf slechter.
⁵Wanneer ..... hij op de grond.
⁶Men ..... de .....
⁷Wanneer een vrouw van beter geboorte is dan haar echtgenoot ¹⁶⁸), moge deze haar de weg vrij laten.
⁸Hebt Gij gegeven ..... stank ..... tot hem zegt: „Doe het niet,” dan zegt hij: „ik doe het toch” ¹⁶⁹).
⁹Wanneer men U beveelt ....., Uw leden ondervinden daarvan het kwaad.
¹⁰De les door een ander geleerd raakt het hart des huichelaars niet; wat hem op het hart ligt, ligt hem op het hart ¹⁷⁰).
¹¹Zeg niet: ..... verachting.
¹²Onderricht ..... Uw ..... om der wille Gods.
¹³Wie tot vloek is voor zijn stadgenoten ¹⁷¹), is voor eeuwig ellendig.

162) Lees: *rḥ šnj*.

163) Aldus reeds K. SETHE, Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-Historische Klasse, jaargang 1925, Berlijn 1926, blz. 141-147.

164) Lees: *r mr*, als in XI 15.

165) Lees: *ʿwj*, en vgl. Wörterbuch, deel I, blz. 171, noot 18-21.

166) Lees: *btj*, als in XXIII 20 en 21?

167) Wie een kuil graaft voor een ander, valt er zelf in. Het aphorisme van Ps., VII 16, IX 16, LVII 7, Spr. XXVI 27, XXVIII 10, Pred., X 8. Hetzelfde in de Egyptische Pap. Spiegelberg, XI 22/23.

168) Lees: *ḥj n msj(?) r pʿj.s hj*.

169) Vgl. hierbij Zonnemythe, VIII 4/5: *pʿ ʿ.ʿr dt bn ʿw.j msʿ dt n.t ʿw.j*, „Wie gezegd heeft: „ik doe het niet,” nadat hij tot U gezegd heeft: „ik zal het doen,” hij zal gestraft worden.”

170) Aldus GLANVILLE. Wellicht beter: „de les, die hem, enz.”

171) Lees: *wʿj*, als in XI 5, XXIV 15?

¹⁴Woon niet in een huis, dat verdoemd is door God ¹⁷²), opdat niet diens xxxxx zich tegen U keert.

¹⁵Doe niet ..... tegen U.

¹⁶Wanneer men een wijze ¹⁷³) stelt ....., gaat hij te gronde.

¹⁷Wanneer ik maak ....., vind ik mijn recht ¹⁷⁴).

¹⁸Wanneer ik vrees ..... wie rijk is aan volk ¹⁷⁵).

¹⁹Wanneer gij niet ..... wegens de ....., tot wie moet Gij roepen wegens de bitterheid?

²⁰Doe niet ..... Uw vijand ....

²¹Wanneer Gij ..... God.

²²Roep niet ..... Uw meester, wanneer hij niet met U is.

²³.....vat ¹⁷⁶) ..... naar boven ..... gaan.

XXVIII 1.....

²Zeg niet: „ik bezit vele goederen,” om daarop wie rijker is dan Gij zijt te .....

³Spreek Uw knechten vriendelijk toe ¹⁷⁷) .....

⁴Neem geen handelaar tot vriend ..... leven om schade te lijden.

⁵Laat ..... niet talmen, zonder dat Gij naar haar geïnformeerd hebt.

⁶Laat komen ..... te doen vergelden door God .....

.....
⁷Spreek niet al te dikwijls over Uw ..... ¹⁷⁸) tot de man uit het gemeen, opdat Gij niet tot schande komt.

⁸Spreek niet al te dikwijls [woorden van lof] tot de man uit het gemeen, opdat hij niet te gronde gaat aan berisping.

⁹Doe niet ..... te weten komt wat Gij doet.

¹⁰Word niet moede tot God te bidden; deze heeft zijn ure, waarop hij de schrijver verhoort.

¹¹Geschreven.

172) Lees: *n p^o c.wj [ntj] šhwr tr.t p^o ntr.*

173) Lees: *rmt rñ.*

174) Of wellicht: „zijn recht”, *p^oj.f m^oc.*

175) Lees: *p^o cš^o mšc*, en vgl. Krall, S 2.

176) Lees: *hn.*

177) Lees: *ᵑ.dᵑ.j hrw nfr [n] nᵑ.j.k bᵑ.k.*

178) Lees: *tᵑ.j.k bᵑ.t*, als in VI 8, VII 19, 20, en vertaal: „Beroem U niet te dikwijls”?

HET GRAPHISCH SYSTEEM VAN DE
MAGISCHE PAPYRUS LONDEN & LEIDEN

III Inventaris der Demotische Tekens

Na de hiëratistische tekens in het voorgaande hoofdstuk behandeld te hebben, gaan wij thans over op de demotische en wij beginnen daarmee aan het zwaarste gedeelte onzer taak. Waar nog zoveel inspanning in het verschieft ligt, mogen wij in deze aanhef kort zijn. Men vindt in dit hoofdstuk een gedetailleerde inventaris aller in de Magische Papyrus voorkomende demotische tekens, behandeld onder vergelijking met de varianten voorkomende in de overige, in de inleiding opgesomde demotische documenten. Het principe, waaronder de inventaris is samengesteld, is geheel analytisch, eerst later zullen de inhoudsopgaven worden gepubliceerd, die een snelle oriëntatie in de enorme hoeveelheid materiaal mogelijk zullen maken. De wijze van behandeling spreekt voor zichzelf. Citaten worden in het algemeen slechts gegeven voor woorden, die niet meer dan tweemaal betuigd zijn, terwijl woorden, die door beschadiging van het handschrift onleesbaar zijn geworden niet dan bij uitzondering zijn opgenomen.

𐤀 : XI 17

D1 — Hoogte $\frac{2}{3}$. Het teken vrijstaande en op regel. Zelden onder een ander teken (𐤀, Hmf, XII 6, Jns, XXX 1; 𐤀, Mgc, XI 24, XI 5, 7, enz.) of daarboven (𐤀𐤃, Sos, I 13, II 28 bis, 30 bis, enz.).

a) Hieroglyphisch 𐀀. In: tw², subst. „morgen”

b) Hieroglyphisch 𐀀, als deel van het teken 𐀀. In: 𐀀 kt, subst. „architect” (Zmt); R^c. kt, nom. propr. „Alexandrië” (Mgc); kt, verb. „bouwen” (Cbq, Zmt); kt, subst. (Cbq, II 2). Voor het uiteenvallen van het oorspronkelijke teken,

vgl. de orthographie van *kt*, verb. „bouwen”, in *Hmf*, *xxii* 11: $\overline{\text{U}} \approx \text{2.}\overline{\text{K}}$.

c) Hieroglyphisch $\overline{\text{U}}$. In: *pr*- $\overline{\text{U}}$, subst. „koning”; *pr*- $\overline{\text{U}}$.*t*, subst. „konin-
gin.” De orthographie dateert blijkens Möller, *Paläographie*, deel III, ble. 67, No. *xxxiii*,
uit de *xxii* ste dynastie. In *Hmf*, *xxii* 11 bis, vindt men dezelfde groep semi-hiëratisch
als $\overline{\text{U}}$ geschreven.

Niet in de Magische Papyrus komen voor:

d) Hieroglyphisch $\overline{\text{U}}$. In: *rsj*, verb. „waken” (*Pts*); *rsj*, subst. „waker”
(*Pts*); *rsj*.*t*, subst. „wachtpost” (*Pts*, *Rst*); *r.s*, prep. met suff. „voor haar”; *hr.s*, prep. met
suff. „onder haar” (*Rst*).

e) Hieroglyphisch $\overline{\text{U}}$. In: *rt*, subst. „inspecteur”; *rt*, verb. „groeien”;
rt, subst. „oogst” (*Crp*); *rt*, subst. „voet”; *rt*.*t*, subst. „poot”; *rt*, *rt*.*t*, subst. „rangor-
de”; *srt*, subst., een dier (*Zmt*, *vii* 29).

f) Variant van $\overline{\text{U}}$ (*D3*, *a*, *m*). In: *wnw*.*t*, subst. „uur” (*Sos*; de
tekst gebruikt beide tekens, zowel $\overline{\text{U}}$ als $\overline{\text{U}}$); *hrj*, verb. „roeien” (*Rnd*); *grh*, subst.
„nacht” (*Cbq*, *Sos*).

g) Variant van $\overline{\text{U}}$. In: *htp*-*ntr*, subst. „godsdienstige stich-
ting” (*Prp*).

h) Variant van $\overline{\text{U}}$. In: *s.t*, subst. „zetel” (*Krl*, *W14*).

i) Ongeïdentificeerd: $\overline{\text{U}}$ | $\overline{\text{U}}$, *Cbq*, *I41*; $\overline{\text{U}}$ | $\overline{\text{U}}$, *Krl*, *G8*.

$\overline{\text{U}}$: *xxxiv* 4

D2 — Hoogte $\frac{2}{3}$. Het teken vrijstaande en op regel, zelden onder een
ander teken ($\overline{\text{U}}$, *Mgc*, *v* 1; $\overline{\text{U}}$, *Mgc*, *xxi* 42, *Vö*, *xxxiii* 8).

a) Variant van $\overline{\text{U}}$ (*D1*, *e*). In: *rt*, verb. „groeien” (*Mgc*); *rt*, subst.
„oogst” (*Mgc*); *rt*, subst. „voet” (*Mgc*); *rt*.*t*, subst. „poot” (*Mgc*).

Niet in de Magische Papyrus komt voor:

b) Variant van $\overline{\text{U}}$ (*D3*, *m*). In: *hrj*, verb. „roeien” (*Str*); *hrj*, subst.
„roeier” (*Str*).

$\overline{\text{U}}$: *x34*

D3 — Hoogte $\frac{2}{3}$. Het teken wordt gebezigd: 1° Vrijstaande en op re-

gel. 2° Onder een ander teken ($\overline{\text{z}}$, Ork. III 8; $\underline{\text{z}}$, in functie e; $\overline{\text{z}}$, in functie e en in *Jns*, XVI 21; $\overline{\text{z}}$, *Cnp*, 1, 5, 6, 8, 15, *Tmc*, 4, 31, 32; $\overline{\text{z}}$, *Mgc*, XVI 23, XVII 15, XVIII 11, XIX 8, 16, 39, XX 18 bis; $\underline{\text{z}}$, $\overline{\text{z}}$, $\underline{\text{z}}$, $\underline{\text{z}}$, in functie g). 3° Boven een ander teken ($\overline{\text{z}}$, *Mgc*, in functie f). Teksten, die het teken in functie r bezigen, kennen vele verbindingen, als: $\overline{\text{z}}$, $\overline{\text{k}}$, $\overline{\text{z}}$, $\overline{\text{nk}}$, $\overline{\text{z}}$, $\overline{\text{kb}}$, $\overline{\text{z}}$, $\overline{\text{kp}}$, $\overline{\text{z}}$, $\overline{\text{km}}$, $\overline{\text{z}}$, $\overline{\text{kn}}$, $\overline{\text{z}}$, $\overline{\text{ks}}$, $\overline{\text{z}}$, $\overline{\text{kj}}$.

a) Hiëroglifisch $\overline{\text{z}}$. In: *wnw.t*, subst. „uur”; *grh*, subst. „nacht”; *tw*, verb. „oprijzen” (*Mgc*). Als hiëroglifisch prototype komt eventueel ook in aanmerking $\overline{\text{z}}$, waarmee genoemde woorden in de teksten van het late Nieuwe Rijk in een kleine minderheid van gevallen gedetermineerd worden.

b) Hiëroglifisch $\overline{\text{z}}$. In: $\overline{\text{w}}$, prep. „in de beide armen van”; $\overline{\text{w}}$, subst. „huis” (Koptisch HI). De oorsprong van dit laatste woord is geheel onbekend, men leze de discussie in A. H. Gardiner, *Ancient Egyptian Onomastica*, Oxford 1947, deel I, blz. 206-207. In *Mgc* wordt de groep $\overline{\text{z}}$ gebruikt ter weergave van de diphthong ei in de magische namen: *Pasjamei*, No. 496; *Ta-pisjteuei*, No. 645; *Thei-it*, No. 679.

c) Hiëroglifisch $\overline{\text{z}}$. In: $\overline{\text{nw}}$, verb. „schoon worden”, ook adj. „schoon” en subst. „schoonheid”.

d) Hiëroglifisch $\overline{\text{z}}$. In: *bw.pw*, neg. hulpwerkwoord (vgl. de spelling: $\overline{\text{z}}$ in H. Schäfer, *Urkunden der Älteren Äthiopienkönige*, Leipzig 1905, blz. 132, 133); *bn*, neg. „niet”; *m.s'*, prep. „na” (*Mgc*).

e) Hiëroglifisch $\overline{\text{z}}$. In: *rn*, subst. „naam”.

f) Hiëroglifisch $\overline{\text{z}}$, $\overline{\text{z}}$ of $\overline{\text{z}}$. De drie vormen laten zich in het latere hiëratisch moeilijk, in het demotisch in het geheel niet meer scheiden. Het teken komt voor in: $\overline{\text{tn}}$, subst. „bodem”; *wstn*, verb. „vrijuitgaan” (*Sos*); *wtn*, subst. „zonnebark”; *wtn*, subst. „plengoffer”; *swtn*, verb. „uitstrekken” (*Asq*); *tn*, pron. interr. „waar?” (*Pts*, *Mgc*, VI 20); *tn*, subst. „strekking” (vgl. Griffith, *Stories of the High Priests*, blz. 181); *tn*, subst. „getal, ieder”; *tnj*, verb. „verheffen”, ook subst. „deugd”; *tn*, subst. „korf” (*Cnp*); *tn*, subst. „belasting” (*Asq*, *Str*); *tnj*, subst. „dam” (*Prp*, *Ddt*); *Tn*, nom. propr. „This” (*Pts*). Waar het teken in *Mgc* in deze functie gebruikt wordt, is dat steeds in de verbinding $\overline{\text{z}}$.

g) Hiëroglifisch $\overline{\text{z}}$, in de verbinding $\overline{\text{z}}$, enz. In: *htp*, *htp.t*,

subst. „offertafel”; *h̄tp*, subst. „offer, priesterrantsoen”; *h̄tp*, verb. „ter ruste gaan”, ook subst. „rust, zonsondergang”; *h̄tp*, subst. „deel van een deur (Ddb, III 14, vgl. Wörterbuch, deel III, blz. 196, noot 5); *h̄tp*-ntr, subst. „godsdienstige stichting”; *sh̄tp*, verb. „bevredigen”.

k) Hiëroglifisch 𓆎 . In: n.st, pref. van conjunctiv, III de pers. plur. (Mgc, I 9); st, interj. „ja” (Mgc, XVIII 31); st, pron. pers. subj., III de pers. plur. „zij”; van onzekere lezing 𓆎𓆎𓆎 , subst. (Spq, VII 5, 10). Het demotische teken voor de pluralis, 𓆎 , wordt in de vroeg-Ptolemaïsche teksten enige malen gereduceerd, tot 𓆎 in Rst, regel 4, tot 𓆎 , 𓆎 in Hmf, XI 20, XII 20, 22, 23, 24, XIII 17 en wellicht XVIII b, 6.

Niet in de Magische Papyrus komen voor:

i) Hiëroglifisch 𓆏 . In: *šmsj*, subst. „dienaar” (Pts).

j) Hiëroglifisch 𓆐 . In: *h̄ntj*, verb. „stroomopwaarts varen” (Tnw, III 13, 21, IV 19); *h̄ntj*, adj. „zich bevindend in” (Tnw, I 36, II 7, 15, enz.); *h̄nt*, verb. „twisten” (Asq, IX 10, XIX 11, 12, enz.).

k) Hiëroglifisch 𓆑 . In: *pr-nh*, subst. „huis des levens” (Cnp).

l) Hiëroglifisch 𓆒 . In: *šhn*, subst. „gebeurtenis” (Rst). Vgl. daartoe de schrijfwijze van *sh̄nt*, subst. „dubbele kroon”, ibid, regel 26, en van *sh̄n*, subst. „bank”, in Erichsen, Demotisches Glossar, blz. 156.

m) Hiëroglifisch 𓆓 . In: *h̄nj*, verb. „roeien” (Rst, Tnw, II 15 bis, 25, 28); *h̄nj*, subst. „roeier” (Spq).

n) Hiëroglifisch 𓆔 . In: *knw*, adj. „sterk” (Tmc); *knkn*, verb. „strijden” (Ork).

o) Hiëroglifisch 𓆕 . In: *d.t*, subst. „eeuwigheid” (Cnp, Tmc).

p) Variant van 𓆕 (D1, b, c ene). In: 𓆕 , subst. „architect” (Ork); *kt*, verb. „bouwen” (Ork); *pr-^c*, subst. „koning” (Krl, slechts in P x+27, Q 14); *rt*, verb. „bevestigd zijn” (Ork, in nom. propr. N² j. f-^cw-rt); *rt*, subst. „voet” (Ork, Hmf; deze teksten gebruiken zowel 𓆕 als 𓆕).

q) Variant van 𓆕 . In: 𓆕 , verb. „komen” (Ins, Spq); 𓆕 , verb. „zich verzadigen” (Ins, Spq).

r) Variant van 𓆕 . Als consonant *k* (Ins, Spq, Sos).

s) Variant van ε. In: Spt.t, nom. propr. „Sothis" (Rnd)

t) Ongeïdentificeerd: γz , conj. (Prp, III 3, IV 11, 20, enz.); $\gamma \mu \alpha \kappa z \text{ } \overline{\text{B}}$, m^o, subst., „cosmische wind" (Ins, XX 2, fr. IV 2); $\epsilon z z$, verb. (?), (Cg, III 29); $\gamma \mu z \text{ } \overline{\text{B}}$, subst. (Tnw, I 2).

A : XVII 8

D4 — Hoogte $\frac{1}{2}$ boven en $\frac{1}{4}$ beneden de regel. Het teken vrijstaande in functie a, behalve in Krl, H32, $\overline{\text{A}}$, waar het vermoedelijk eerst vergeten en vervolgens toegevoegd is, alsook in een kleinere vorm, met hoogte $\frac{1}{3}$ en in de verbinding $\overline{\text{Z}}$, in functie b. Krl schrijft het teken als A , Zmt als A in functie a, als A in functie b.

a) Hieroglyphisch A . In: stm, verb. „horen"; stm, subst., „die-naar"; stm.t, subst., „gehoor" (Tnw, Zmt)

Niet in de Magische Papyrus komt voor:

b) Variant van α , enz. (D5). In: msdr, subst. „oor" (Tnw, Ddb, Zmt).

B : XVII 1

C : XVII 8

D : III 19

D5 — Hoogte $\frac{1}{3}$. Het teken steeds als paar, het een boven het ander.

a) Hieroglyphisch B . In: msdr, subst. „oor" (Str, Mgc).

E : V 10

D6 — Hoogte 1. Het teken komt voor: 1° Vrijstaande en op regel. 2° Onder een ander teken, in de verbindingen: $\overline{\text{B}}$ (Mgc, Vo. III 17), $\overline{\text{C}}$ (hm, hmj.t), $\overline{\text{D}}$ (Ph.t, phr, pht), $\overline{\text{E}}$ (nhj.t, nhb), $\overline{\text{F}}$ (prth, th, thj, thb, thth). Deze verbindingen zijn ontstaan uit oudere, nml. $\overline{\text{A}}$, $\overline{\text{B}}$, $\overline{\text{C}}$, $\overline{\text{D}}$ (nhb, aldus nog Ork, III 19), $\overline{\text{E}}$ (thb, aldus nog Pts, VIII 15, IX 7, XVIII 4, Crp, 9, vgl. ook Hmf, XII 11; thj, Mgc, XVIII 13), door mechanische transpositie, noodzakelijk geworden, omdat in het demotisch het teken $\overline{\text{E}}$ niet langer h voorstelt, doch h , en mogelijk geworden, omdat de consonanten h en h met elkander samengevallen zijn, vgl. Acta Orientalia, deel XVI, Leiden 1937, blz 87. 3° Boven een ander teken, in de verbinding $\overline{\text{B}}$ (Mgc, XVIII 38). — De

groep h^3 kan in sommige oudere teksten afwisselen met h^2 (Ork, Crp, Tmc, Rst) en wordt in sommige latere geschreven als h^2, h^3 (Asq, Tnw, Ddb, Sos, Krl). In Crp neigt het teken tot de vorm h^2 , in Ddb is het met h^2 ($\text{t}^2\text{-n-}$), in Krl is het met h^2 (h^2pr) in vorm samen gevallen.

a) Hiërogllyphisch h^3 . In: h^3 , num. „duizend“ (Koptisch, S.B. 40). Hoewel de groep h^3 reeds in Pts tot enkelvoudig h^2 is gereduceerd (vgl. h^2j , Pts, xxvii , xxviii ; h^2rw , Pts, iii , 16, 19, enz.), komt zij in het oudere demotisch nog enkele malen in twee tekens geschreven voor, h^2h^3 of h^3h^2 (Ork, iv , 16, 17, 23, v , 2, 3, 4, Ins, xxxviii , Spq, ix , 16 en fr. B10). In de oudere teksten ontstaat h^3 somtijds ook, doordat het teken h^2 , in h^2 , verb. „leggen“, in twee delen als h^2h^2 wordt geschreven.

b) Hiërogllyphisch h^2 . In: 1° Woorden, waarin deze groep van oudsher voorkomt: $\text{h}^2\text{j}^2\text{t}$, subst. „schaduw“; $\text{h}^2\text{j}^2\text{t}^2\text{t}$, subst. „poort“ (Asq, ii , 13, 19, vgl. Wörterbuch, deel iii , blz 222, noot 5); h^2j , verb. „meten“ (Koptisch, S.B. 41); h^2j , subst. „meetkoord“ (Ork, iv , 16, 17: $\text{h}^2\text{h}^2\text{b}$, $\text{h}^2\text{h}^2\text{b}$, vgl. h^2j , $\text{h}^2\text{j}^2\text{t}$, Mqc, xii , 4, xxiv , 24, xxix , 27). 2° Woorden geschreven in syllabische orthographie: h^2j^2 , subst. „spook“; h^2j , adj. „voortreffelijk“ (Tnw, iv , 33, vgl. Wörterbuch, deel i , blz 13, noot 13); h^2j , subst. „riet“ (Krl); h^2j^2 , subst. (Hmf, xxiii , 4); h^2m , $\text{h}^2\text{m}^2\text{t}$, subst. „valk“ (Zmt, Mqc; oorspr. h^2m); h^2h , verb. „persen“ (Hmf, xxiv , 14, 18); h^2h , subst. (Asq, ix , 13); $\text{h}^2\text{h}^2\text{n}$, verb. (Zmt, xii , 24); $\text{h}^2\text{h}^2\text{n}^2\text{t}$, subst. „poortgebouw“ (Zmt); Pr- h^2 , nom. propr. (Mqc, i , 2); pr^2h^2 ; pr^2h^2 , subst. „dodenoffer“; Ph^2t , nom. propr. (Mqc, viii , 14); ph^2r , verb. „betoveren“ (oorspr. ph^2r); ph^2t , verb. „nederbuigen“; $\text{m}^2\text{h}^2\text{n}^2\text{t}$, subst. „veerboot“ (Zmt, xxiii , 13, 14, 18; oorspr. $\text{m}^2\text{h}^2\text{n}^2\text{t}$); mj^2hl , subst. „tichelvorm“ (Mqc); mw^2h , verb. „branden“ (Ins, Zmt; oorspr. m^2h^2); ml^2h , mhl , subst. „strijd“; M^2h , nom. propr. de planeet Mars (Mqc); mh^2n , subst. (Krl, fr. aj, 6); mh^2rr , subst. „scarabee“; mht , subst. „ingewand“ (Rnd, Mqc; oorspr. $\text{imj}^2\text{-h}^2\text{t}$); md^2h , subst. (Mqc, xxv , 5; lezing wellicht mdn ?); $\text{nh}^2\text{j}^2\text{t}$, subst. „prieel“ (?; Tnw, ix , 6, 31); nh^2b , subst. „koningstitulatuur“ (Prp, Zmt); lh^2m , verb. „koken“ (Mqc); Hr- h^2tj , nom. propr. „Harachte“ (slechts in Krl, Qs, semi-phonetisch); h^2 , h^2 , subst. „lyk, bloedbad“ (oorspr. h^2t , $\text{h}^2\text{j}^2\text{t}$); $\text{h}^2\text{j}^2\text{t}$, h^2t , subst. „einde“ (Ins, xxviii , 12, Spq, ix , 16); h^2 , adj. „laatste“; h^2 , subst. (Tmc, 19); h^2j , subst. „beitel“ (Pts, Ins); $\text{h}^2\text{j}^2\text{r}$, subst. „mest“ (Zmt; bijvorm van $\text{h}^2\text{j}^2\text{r}$ uit oorspr. $\text{hr}^2\text{j}^2\text{t}$, vgl. J. Černý, Aegyptologische Studien, Berlijn 1951, blz. 36); h^2j , $\text{h}^2\text{j}^2\text{t}$, verb. „wrijven“ (Mqc); h^2j , subst. „zon“; h^2j , verb. (Tnw, ii , 1); $\text{h}^2\text{j}^2\text{n}$, subst.

of verb. (Trf, VIII 5); *hjrhr*, subst. (Mqc, XXI 36; vgl. koptisch, S. 21221pe, Crum, Dictionary, blz. 697a?); *hb*, verb. „krommen” (Spq, Sos; oorspr. *h3b*); *hbjs*, subst. „nagelspits” (Mqc); *hbr*, verb. „van gedaante verwisselen” (Zmt), ook subst. *hbr*, *hbrb*, „gedaante”; *hbs*, subst. „lamp”; *Hp*, nom. propr. (Spq, XIII 15); *hpn*, subst. „vet” (Zmt; oorspr. *hpn*; vgl. ook Trw, II 2?); *hft.t*, subst. (Ins, IX 4); *hm*, subst. „vijand” (Trw, II 21); *Hm-nh*, nom. propr. (Rnd; oorspr. *Hm-nh*); *hm-z*, subst. (Hmf, XI 23, XII 24; vgl. XII 3, *h^cm-z*); *hmm*, verb. „warm worden”, ook adj. „warm”, en subst. „warmte” (oorspr. *hmm*); *hms*, subst. „korenaar” (Cnp, Krl; oorspr. *hms*); *hnjn*, verb. „in verwarring geraken”, ook subst. *hnjn*, *hnjn.t*, „verwarring” (oorspr. *hnn*, enz.); *hnm*, verb. „zich verbinden” (oorspr. *hnm*); *hr*, verb. (Pts, XXIV 11, XXV 6); *hr*, subst. (Pts, I 5); *Hr*, nom. propr. „Syrie”; *hr².t*, subst. „spijs” (oorspr. *hrj.t*); *hr²*, subst. „een kleedingstuk” (Ork, Krl); *hr^c*, subst. „assistent” (Rnd; oorspr. *hrj-c*); *hrj*, adj. „onderste”, ook adv. „beneden” (oorspr. *hrj*); *hrj*, *hjr*, subst. „straat”; *hrj.t*, subst. „weduwe” (oorspr. *h3r.t*); *hrjw*, subst. „testikels” (Mqc; oorspr. *hr.wj*); *hrjr*, subst. (?; Pts, XXIV 14); *hrpj.t*, subst. „roertouw” (Spq); *hrt*, subst. „kind” (Pts; oorspr. *hrd*); *hl*, subst. „knaap” (oorspr. *hr?*); *hl.t*, subst. „meisje” (Pts, Str; oorspr. *hr.t?*); *hl*, verb. (Ins, IX 2, XXVII 20, Sos, II 13); *hl*, verb. „vliegen” (Zmt; bijvorm van *hl*, uit oorspr. *hrj*); *hlj*, subst. (Krl, R24); *hlpj*, subst. „navel” (Krl, L27; oorspr. *h3p3*); *hlhl*, verb. „zich verbreiden” (Mqc; oorspr. *h3h3*); *hlt*, subst. „vogel” (Spq; Mqc biedt *h^cl.t*); *hh*, subst. „keel” (Pts, Zmt); *hh*, verb. „schrappen”, ook subst. „schrapsel” (Mqc; vgl. Zmt, XXIII 13); *hsj*, verb. „lijden, doen lijden”, ook subst. „leed” (oorspr. *hsj*); *hk*, subst. „poeder” (Mqc); *hk*, *hk*, verb. „zich omgorden” (Spq, Krl; oorspr. *hkr*); *hkr*, subst. „ornament” (Rnd; oorspr. *hkr*); *shjn*, verb. of subst. (Trf, VIII 4); *shm*, verb. „gewelddadig bejegenen” (oorspr. *shm*); *shm*, verb. (Ins, XXV 4); *shm*, subst. (Zmt, VIII 15); *shn*, verb. (Ins, XXVIII 19); *shkr*, verb. „tooien” (oorspr. *shkr*); *sh^t*, *sh^t*, subst. (Asq, XI 5, Ins, XXIX 9, Krl, L10/11); *th*, verb. „mengen” (Mqc); *thj*, verb. „zich bedrinken”, ook subst. „dronkenschap”; *thb*, verb. „bewochten”; *thth*, verb. „verwarring stichten”, ook subst. „verwarring”; *d²h*, subst. „schuim” (Mqc); *dl²hms*, subst. (Zmt, XII 31); *dl²hl*, subst. (Krl, L33). — Gelyk men ziet, beantwoordt *h* niet slechts aan oorspronkelijk *h*, maar ook aan oorspronkelijk *h*. Vervolgt men de orthographieën van bovenstaande woorden in de verschillende handschriften, zo blijkt boven-

dien, dat in een en hetzelfde woord $\underline{h}$ en $\underline{h}$ met elkander kunnen afwisselen. In het Demotisch bestaat het onderscheid tussen beide consonanten dus niet langer en zijn beide samengevallen. Op de vraag, welke van beide de andere in zich heeft opgenomen, de $\underline{h}$ de $\underline{h}$, of omgekeerd de $\underline{h}$ de $\underline{h}$, geeft het Koptische alfabet antwoord, daar hierin het demotische teken ⲛ onveranderd is overgenomen ter weergave van de consonant $\underline{h}$, die in het Grieks niet bestond. Het demotische teken is dus te transcriberen als $\underline{h}$ en aangenomen moet worden, dat de $\underline{h}$ daarin is opgegaan. Deze ⲛ , in woorden geschreven in syllabische orthographie, levert in het Koptisch $\underline{h}$ op, nml. Sahiedisch ⲉ , Bohairisch ⲛ , Achmiesisch ⲉ , hij kan echter in woorden, die krachtens traditie van voor de invoering der syllabische orthographie met de groep ⲛⲓ geschreven werden, in de Sahiedische en Bohairische dialecten van het Koptisch ook ⲛⲓ opleveren. De oudst bekende voorbeelden van het Koptische gebruik van de letter ⲛ komen reeds voor in de Magische Papyrus, en wel in het substantivum ⲛ , $\text{ⲛ} \rightarrow \text{ⲛ}$, Vó. ~~xxx~~ 5, en in de magische namen: $\text{ⲟⲙ}^{\text{c}}\text{ⲛⲣ}$, $\text{ⲁⲙ}^{\text{a}}\text{ⲛⲡ}$, ~~xx~~ 6; Ⲟ^{c} ; ⲛ^{w} , ~~xxix~~ 9; Ⲟⲁⲓⲓⲡⲛⲏⲏ , $\text{ⲛ} \text{ⲉ} \text{ⲓ} \text{ⲓ} \text{ⲡ} \text{ⲏ}$, ~~xxx~~ 10. De letter wordt in deze gestalte echter nog slechts in het Bohairische alfabet aangetroffen, in het Sahiedisch is de consonant $\underline{h}$ tot $\underline{h}$, ⲉ , geworden. Deze laatste ontwikkeling valt reeds te bespeuren in ⲛⲓⲧ , waarin, zoals uit bovenstaande lijst blijkt, de oud-Egyptische woorden ⲛⲓⲧ , subst. „mest”, en ⲛⲓⲧ , verb. „vliegen”, geschreven kunnen worden als ⲛⲓⲧ en ⲛⲓⲧ , orthographieën, die deze tekst een Sahiedisch karakter verlenen. Men vergelijkte voor het een en ander ook de discussie onder D12, a, hier beneden.

c) Ongeïdentificeerd: $\text{ⲛ} \text{ⲓ}$, subst. (Asq. ~~xxx~~ 13); $\text{ⲛ} \text{ⲉ} \text{ⲓ} \text{ⲓ}$, subst. (Tns, ~~xvi~~ 11, ~~xxx~~ 7)

ⲛ : ~~x~~ 13

D7 — Hoogte 1. Het teken vrijstaande en op regel.

a) Variant van ⲛ . In: ⲛⲓ , verb. „zoeken”, ook subst. „verlangen”

(Mgc).

b) Variant van ⲛ . In: ⲛⲓⲧ , verb. „rondgaan”, ook subst. „omgeving”

(Mgc); ⲛⲓⲧ , subst. „omgeving” (Mgc).

⚡ : XII 17

Dz — Hoogte 1. Het teken vrijstaande en op regel, doch bij wijze van uitzondering ook onder (Str. III 14) of boven een ander teken geplaatst (Mgc, XXI 23). In de andere handschriften zijn de vormen lichtelijk afwijkend. In Pts is zij ⚡, in Ork en Hmf ⚡, in Crp en Rst ⚡, in Prp, Trf en Asq ⚡, in Str ⚡, in Rnd, Tnw en Ddb ⚡, in Zmt en Krl ⚡. Ins en Spq gebruiken twee vormen door elkander: ⚡ en ⚡.

a) Hieroglyphisch ⚡. In: w, subst. „domein” (Mgc, XII 17, vgl. Pts, XII 2); w..., verb. (Krl, fr. 6720, rechts 11: ⚡ 1. 24 11 ⚡); w^t, verb. „afschieden” (Ins, XXXI 19); w^ct, subst. „eenzaamheid” (Krl, F 16); w^j, verb. „vloeken”, ook subst. „vloek”; w^w, subst. (Mgc, XII 8); w^fj, verb. „nederbuigen” (Zmt); wj, subst. „wee” (Str, Mgc); wj, verb. „aanreiken” (Mgc, index, No. 180; uit oorspr. 3wj); wj^c, subst. „landman” (Ork); wjwj, subst. (Mgc, XII 8); wjn, subst. „licht”; Wjnn, Wjnn.t, subst. „Griek, Griekse” (Mgc); Wjkhj, nom. propr. (Krl, K 11, Q 31, R 11); wjs, subst. (Tnw, II 7, Vo. 31); wjt, subst. „groene steen” (Zmt); wjt, subst. „groene kleurstof” (Mgc); wjt, subst. „groen linnen” (Zmt); wjt, subst. „stèle”; wjt, subst. (Hmf, XVII a 1, 13 bis, b 8); Wjt, nom. propr. (in de titel imj-wt van Anubis); wb², subst. „voorhof” (Rnd, Zmt); wb², prep. „tegenover”; wbj.t, subst. (Tnw, II 34); wbn, verb. „stralen”; wbk, verb. „wit worden”, ook adj. „wit”, en subst. „witte kleur” (Mgc); wpj, verb. „openen, oordelen”; wpj.t, subst. „oordeel”; wpj.t, subst. (Asq, XII 10); Wpj, nom. propr. „Wepwawet” (Rnd, Mgc); wpj, wpj.tj, subst. „rechter”; wpj.tj, subst. „bode” (Mgc); w^f, subst. „long” (Mgc); wn, subst. „muur” (Rst); wⁿj, subst. „strik” (Zmt); wnj, verb. „voorbygaan”, ook subst. „afwijzing” (Spq); wnb².t, subst. (Zmt, VII 11); wnf, verb. „zich verheugen” (Asq, Zmt); wnmj.t, subst. (Zmt, XII 32); wnn, verb. „zijn” (Trf, V 13 ter, 14 bis, enz.); wnh, verb. „openbaren”; wnhj.t, subst. (Zmt, V 22, 24, 25); wnh, verb. „bekleden” (Tnw, III 31); wnh, subst. (Hmf, XIV 1, XI a 11); wns, subst. „wolf” (Zmt); wnt, subst. „scheepsruim” (Spq); wnt, subst. „rund”; wr, adj. „groot” (Trf, XI 8); wrj, verb en subst. (Trf, V 8, X 8, 11); wr², wl², subst. „een martelwerktuig” (Prp); wrh, verb. „zalven” (Hmf); wrh, subst. „bouwgrond” (Prp); wrh, verb. „vrijlaten” (Mgc); wrh, wlh, subst. „hof” (Krl); wrs, subst. (Hmf, XI 2, XII 16 bis, enz., Spq, XII 14); wrs, subst. (Zmt, VI 26, 28, 29); wrs, verb. „waken” (Pts, XXIV 16); wrs, subst. (Hmf, XII 16); wrt, verb. „moede worden” (Rnd, Tnw); wrt, subst. „roos” (Tnw, Mgc); Wrts, nom.

propr. (Pp, II 11, 12); wl, wl^c, w^l, verb. „stromen, varen, overvloeien”; wl^c, verb. (Mgc, XXI 23);
 w^ljl, subst. „zanger” (Zmt, X 9); wls, verb. „nederwerpen” (Pts); whj, verb. „zondigen”, ook
 subst. „zonde”; whj.tj, subst. „zondaar” (Ins); whr, whr.t, subst. „hond” (Krl, Mgc); whsj, verb.
 (Cbq, II 22); wh².t, subst. „schorpioen” (Str), whj, subst. „visser” (Asq); whj, subst. „oase” (Hmf,
 Mgc); whj, subst. (Hmf, XII 11); w^hwh, subst. (Zmt, XXI 28); wh².j, subst. (Krl, fr. f, x+6); whr.t,
 subst. „scheepswerf” (Asq, X 3); whs, verb. (Krl, Q 32, in nom. propr.); ws, subst. (Zmt, VI 9);
 wsj, wjs, verb. „zagen” (Zmt); wsj, subst. („zaagsel”? Hmf, XII 8, 9); wsf, verb. „opheuden”; wsm,
 verb. „vertwijfelen” (Krl, Q 24, K 33, N 1); wsr, adj. „machtig” (Zmt, XI 31, vgl. wsj, Pts, XXI 9, in nom.
 propr.); wsh, verb. „breed worden”, ook adj. „breed”, en subst. „wsh, wsh.t, „breedte”; wsh.t,
 subst. „hal”; wstr, verb. „vrij, overmoedig zijn”, ook subst. „ruimte, welstand”; wš, verb. „ver-
 branden” (Mgc); wšjm, subst. (Mgc, XIX 25); wšb, verb. „antwoorden”, ook subst. „antwoord”;
 wšb.t, subst. „wijwatervat” (Tnw, Vo. 12); wšt, verb. „begroeten”, ook subst. „wšt.t, „groet”;
 w²k(?), subst. (Zmt, VII 16); wkm, subst. (Zmt, XI 2, XXI 23, Mgc, VII 3, XII 26, in nom. propr.); wks,
 subst. (Zmt, X 18, 34); wkkj.t, subst. „schade” (Zmt); Wq, subst. „Wag-feest” (Tnw I 57, III 13,
 XI 8, enz.); wq, subst. „deel van een schip” (Spq, Krl); wt, verb. „bevelen” (Rnd); wt, verb. „ver-
 schillend zijn”; wt, adj. (Mgc, IX 2); wt, verb. (Tmc, 13); wt, verb. „groen worden”, ook adj.
 „groen”; wt, wt.t, subst. „papyrusstengel”; wt, subst. (Str, VI 14); Wt, nom. propr. „Oeto”
 (Mgc, XXI 36); wt², subst. (Hmf, XI 8, XII 7, 10, vgl. wjt, XII 3); wtj, verb. „zenden”, ook subst. „ont-
 slag”; wtj, wjt, verb. „smelten” (Str); wtj, verb. „inwikkelen”, ook subst. „inwikkeling” (Hmf);
 wtj, wtj.t, subst. „verderf” (Zmt, Krl); wtwt, verb. „groen worden” (Zmt, Mgc); wtb,
 verb. „omwenden”, ook subst. „wending”; wtn, subst. „goddelijke bark”; wtn, subst.
 „plengoffer”; wth, verb. „smelten”; wth, subst. „kan” (Tnw, Mgc); wth, verb. „rijpen” (Tnw,
 Mgc); wtt, verb. „verwekken”; wtt.t, subst. (Asq, XII 17, XIII 14, Mgc, XIII 9); wd², verb. „ongedeerd
 zijn”, ook subst. „heil”; wd².t, subst. „rest, garantie”; wd².t, subst. „heilig oog”; wd^c
 verb. „vonnissen” (Tnw, II 22); wdnj.tj, subst. „fluitspeler” (Zmt, X 10); P².w^cnj, nom.
 propr. „het land Poent” (Zmt, VI 2, XI 10, XII 4); mw^hmh(?) , verb. (Ins, XIII 10); swd², verb. „vei-
 lig stellen” (Tnw, II 24, vgl. Mgc, Vo. XIII 5); sq²w, subst. (Mgc, Vo. III 7) — Het teken
 wordt in de volgende gevallen gebezigd: 1° Initiaal, in woorden, die van oudsher
 ermede geschreven worden. 2° Initiaal, in woorden, die van een traditionele schrijf-
 wijze overgegaan zijn op een syllabische (woorden, oorspronkelijk geschreven met de
 tekens voor: w³, w³sj, w³d, w^c, w^b, wn, wr, wh^c, wsr, wd). 3° Initiaal, in woorden

geschreven in traditionele schrijfwijze, waaraan het teken is voorgevoegd (wpj, verb. „beslissen”, en afleidingen, wd, verb. „gezond zijn”, en afleidingen). In de demotische periode bestaat de neiging, alle met w of u beginnende woorden met het aanvangsteken 𐤨 te schrijven, vgl. ook functie c, hieronder: 4° Zelden niet-initiaal, en wel: krachtens analogie (w'hwk, subst., Zmt; wtwt, verb. „groen worden”; swd, verb. „veilig stellen”), krachtens valse etymologie (?wj, verb. „aanbrengen”, uit swj; P-w'ny, nom. propr. „Poent” uit Pun t) en in geïsoleerde gevallen (mw'hwk, verb., Ins; sq'w', subst., Mgc, een vreemdwoord). In Mgc komt een reeks magische namen voor, waarin het teken aldus wordt gebezigd: Jahoet, No. 255; Jawiew, No. 262; Pelpioen, No. 527; Sabaoeth, No. 563; Saipoenithas, No. 567.

Niet in de Magische Papyrus komen voor:

b) Variant van 𐤨 (D 16, b). In: qjt, verb. „toevertrouwen” (Asq, IX 19); q'p, verb. (Asq, XXX 16, vgl. Trw, III 25); q'p, verb. „jagen” (Asq, XXX 23); q't, conjunct. (Asq).

c) Variant van 𐤨 . In: w'k, verb. „zoeken” (Asq, Ins, Spq, Trw); w'k, subst. „brief” (Spq). De substitutie is veroorzaakt door de boven aan deze bladzijde besproken neiging, woorden beginnende met w of u te doen aanvangen met het op 𐤨 zover gelijkende teken 𐤨 .

Ongeïdentificeerd: 𐤨 , subst. „decreet” (Cnp, I, q. 20, Tinc, 5, Rst, 4, 32); 𐤨 , smt, subst. (Hmf, XII 16, vgl. XII 1).

𐤨 : XXX 2

Dg — Hoogte $\frac{1}{2}$. Het teken komt voor: 1° Vrijstaande en op regel. 2° Onder een ander teken, zeer dikwijls in functie a (𐤨 , cc; 𐤨 , bc; 𐤨 , fc; 𐤨 , 𐤨 , nc; 𐤨 , sc; 𐤨 , sc; 𐤨 , dc), zelden in de functies b (𐤨 , Prp, VIII 5, 8), c (𐤨 , Asq, VI 24, VIII 19, Str, III 7, IV 28, 29, V 9, 19, 23, 25, Trw, I 28; 𐤨 , Zmt, IX 9, 11, XIV 11; 𐤨 , Zmt, VIII 28, 29, IX 7, enz.; 𐤨 , Trw, I 10 bis; 𐤨 , Trw, II 20, III 7, 19, enz.), d (𐤨 , Hmf, XII 22, 23, enz.; 𐤨 , subst. „ezel”, vgl. 𐤨 , Mgc, Vo. XII 6), g (𐤨), t (𐤨 , 𐤨). 3° Boven een ander teken. In de oudere teksten slechts in de functies c (𐤨) en f (𐤨), in Krl en Mgc ook in de functies c (𐤨 ; 𐤨 , Mgc, XX 28); d (𐤨 , Mgc, XX 12), e (𐤨 , cc; 𐤨 , c; 𐤨 , b; 𐤨 , p; 𐤨 , f; 𐤨 , m; 𐤨 , m; 𐤨 , n; 𐤨 , r; 𐤨 , h; 𐤨 , k; 𐤨 , s; 𐤨 , s; 𐤨 , k; 𐤨 , kr; 𐤨 , t; 𐤨 , t; 𐤨 , d), g (𐤨 , 𐤨) en h (𐤨 , 𐤨). 4° Tussen twee andere tekens in, zeer zelden (𐤨 , Mgc, II 22, VII 24; 𐤨 , Mgc, VIII 4, XX 26; 𐤨 , Mgc, XXX 31).

a) Hiërogllyphisch. In: ct, subst. „lichaamsdeel” (Rnd A, I 9, 13,

$\overline{\text{d}}\overline{\text{g}}$, enz., Ddb, II 34); $\overline{\text{c}}\overline{\text{j}}$, subst. „heilig dier” (Hmf, XVIII 2, Rnd A, III 6, VII 4; oorspr. $\overline{\text{w}}\overline{\text{t}}$); $\overline{\text{c}}\overline{\text{n}}$, subst. „aap”; $\overline{\text{c}}\overline{\text{...}}$, subst., een lichaamsdeel (Rnd A, II 11); $\overline{\text{b}}\overline{\text{c}}\overline{\text{j}}$, subst. „palmtak” (Trw, Mgc); $\overline{\text{f}}\overline{\text{c}}\overline{\text{j}}$, subst. „haar” (Mgc; oorsprong onzeker); $\overline{\text{n}}\overline{\text{c}}\overline{\text{j}}$, verb. „barmhartig zijn”, ook subst. „barmhartigheid” (Asq, Ins); $\overline{\text{n}}\overline{\text{c}}\overline{\text{t}}\overline{\text{j}}$, adj. „barmhartig” (Asq, Ins); $\overline{\text{n}}\overline{\text{c}}\overline{\text{j}}$, verb. „sijn, vermalen worden” (Mgc); $\overline{\text{n}}\overline{\text{c}}\overline{\text{j}}$, verb. „gaan”; $\overline{\text{n}}\overline{\text{c}}\overline{\text{s}}$, $\overline{\text{n}}\overline{\text{c}}\overline{\text{s}}\overline{\text{t}}$, subst. „kracht”; $\overline{\text{s}}\overline{\text{c}}\overline{\text{j}}\overline{\text{s}}$, verb. (Trw, I 5, 9); $\overline{\text{s}}\overline{\text{n}}$, subst. „slijk” (Mgc; oorspr. $\overline{\text{s}}\overline{\text{j}}\overline{\text{n}}$); $\overline{\text{s}}\overline{\text{s}}\overline{\text{c}}$, verb. (Spq, III 14, fr. B I, 8); $\overline{\text{s}}\overline{\text{c}}\overline{\text{c}}\overline{\text{j}}$, verb. „heen en weder bewegen” (Mgc, Vo. VI 5; Koptisch, S. $\overline{\text{w}}\overline{\text{e}}\overline{\text{e}}\overline{\text{1}}$, uit oorspr. $\overline{\text{s}}\overline{\text{m}}\overline{\text{j}}\overline{\text{-}}\overline{\text{j}}$; de orthographie wellicht beïnvloed door die van het subst. $\overline{\text{s}}\overline{\text{c}}\overline{\text{j}}$, „bloedbad”, vgl. Rst, 15); $\overline{\text{k}}\overline{\text{b}}\overline{\text{c}}$, subst. „koelte” (Krl X 1, vgl. Znt, XII 18; oorspr. $\overline{\text{k}}\overline{\text{b}}$, $\overline{\text{k}}\overline{\text{b}}\overline{\text{b}}$, $\overline{\text{k}}\overline{\text{b}}\overline{\text{h}}$); $\overline{\text{c}}\overline{\text{l}}\overline{\text{c}}$, subst. „onrecht” (Rnd A, VII 7); $\overline{\text{D}}\overline{\text{c}}\overline{\text{n}}$, nom. propr. „Tanis” (Spq).

b) Hiëroglifisch $\overline{\text{nn}}$. In: $\overline{\text{s}}$, num.: „twintig”.

c) Hiëroglifisch $\overline{\text{rj}}$, enz. In: $\overline{\text{r}}$, prep. „bij”; $\overline{\text{rj}}$, verb. „maken”; $\overline{\text{rj}}$, subst. „liturgische handeling”. In Mgc ook fonetisch gebruikt, ter weergave van de verbinding vocaal + consonant $\overline{\text{r}}$: $\overline{\text{rj-p}}$, subst. „orpais” (Mgc, X 24, 26; XVIII 2, enz.: $\overline{\text{s}}\overline{\text{c}}\overline{\text{r}}\overline{\text{j}}\overline{\text{-}}\overline{\text{p}}$; vgl. echter Rnd B, I 2: $\overline{\text{s}}\overline{\text{c}}\overline{\text{r}}\overline{\text{j}}\overline{\text{-}}\overline{\text{p}}$); $\overline{\text{p}}\overline{\text{-}}\overline{\text{rj-p}}\overline{\text{-}}\overline{\text{g}}\overline{\text{-}}\overline{\text{t}}$, $\overline{\text{p}}\overline{\text{a}}\overline{\text{p}}\overline{\text{e}}\overline{\text{t}}\overline{\text{a}}$ (Mgc, XII 6); $\overline{\text{r}}$, $\overline{\text{hr-j}}$, $\overline{\text{e}}\overline{\text{p}}\overline{\text{o}}\overline{\text{i}}$, prep. met suff. „tot mij” (Mgc, I 8, 20, 26, enz.); $\overline{\text{r}}$, $\overline{\text{hr-tr}}$, $\overline{\text{e}}\overline{\text{p}}\overline{\text{w}}\overline{\text{t}}\overline{\text{n}}$, prep. met suff. „tot Ulieden” (Mgc, Vo. XII 11, XIII 16); $\overline{\text{h}}\overline{\text{b}}\overline{\text{r}}\overline{\text{j}}$, subst. „malabathrum” (Mgc, XII 1); de magische namen: Arainas (No. 65); Arikatei (No. 74); Maribal (No. 394), in Mgc. — De transcriptie van het teken levert moeilijkheden op, welke oplossing een grammatisch onderzoek in de laat-hiëratische en vroeg-demotische teksten vereist. Alternatieven zijn: $\overline{\text{r}}$, $\overline{\text{rj}}$, $\overline{\text{rj}}$, $\overline{\text{rj}}$, $\overline{\text{rj}}$. Men merke op; dat in de groep $\overline{\text{rj}}$, $\overline{\text{rj}}$, $\overline{\text{rj}}$, de $\overline{\text{r}}$ oorspronkelijk onder de regel staat, doch reeds vroeg daarboven treedt (Pts, XXIV 12, 13, Ins, V 12, XIII 9, Spq, III 12, VIII 18, fr. I 7; in al deze teksten $\overline{\text{r}}$ afwisselend met $\overline{\text{rj}}$). Op regel staat de $\overline{\text{r}}$ steeds in Znt, Krl en Mgc.

d) Hiëroglifisch $\overline{\text{mtr}}$. In: $\overline{\text{mtr}}$, verb. „overeenstemmen”, ook subst. „overeenstemming”; $\overline{\text{mtr}}$, subst. „aanwezigheid”; $\overline{\text{mtr}}$, subst. „rivier” (Ork, Asq); $\overline{\text{mtr}}$, subst. (Hmf, XIII 4); $\overline{\text{mtr}}$, subst., een weefsel (Hmf, XI 4 bis, 19, enz.); $\overline{\text{mtr}}$, subst. „middag”; $\overline{\text{mtr.t}}$, subst. „middelen”; $\overline{\text{mtr}}$, verb. „onderrichten” (Asq); $\overline{\text{mtr.t}}$, subst. „onderricht” (Asq); $\overline{\text{mtr}}$, subst. „getuige”. Niet geheel zeker is de transcriptie van het teken in $\overline{\text{c}}$, subst. „euel”, en, vandaar in Mgc fonetisch gebruikt, in de magische namen Jahoe (No. 254), Joane (No. 275). Hiervoor komen eventueel ook in aanmerking de transcripties $\overline{\text{m}}$ en $\overline{\text{m}}$.

e) Variant van $\overline{\text{s}}$. In Krl en Mgc, in de woorden: $\overline{\text{c.t}}$, subst. „lichaamsdeel”; $\overline{\text{c}}\overline{\text{n}}$, subst. „aap”; $\overline{\text{p}}\overline{\text{j.t}}$, subst. „hoofd”; $\overline{\text{m}}$, verb. „verzegelen”; $\overline{\text{m}}$, verb. „inslikken”;

'm^m, subst. „spitsmuis“; 'mj.t, subst. „een stuk land“ (Krl, F3, J10, R15, enz.); 'nj.t, subst. „nagel“;
 'nⁿ, verb. (Krl, K19); 'ntj, subst. „myrrhe“; 'r^r.t, subst. „uraeus“; 'rf, verb. „inwikkelen“; 'r^rjn, subst.
 „linze“; 'hm, subst. „valk“; 'k, subst. „fornuis“; 'kj, 'j^k, verb. „ophangen“; 'fm, verb. „uitblussen“; 'sk,
 verb. „talmen“ (Mgc, ~~xxx~~ 16; oorspr. i^sk); 's, verb. „roepen“, ook subst. „aanroeping“; 's. shn, subst.
 „aangelegenheid“; 'k, verb. „binnentreden“; 'k, verb. „te gronde gaan“ (Krl, L15, 20, V19, enz.; oorspr. 3k);
 'km, verb. „treuren“ (Krl, Q6; oorspr. i^skb); 'kr, verb. „verstijven“ (Mgc, Vo. II 5; Koptisch, S. w6p);
 'kjr, subst. „riet“ (Mgc, Vo. ~~xviii~~ 5); 'kl, subst. (Krl, R23); 't, subst. „vet“; 't, subst. „zijde“ (Krl,
 N9, X16); 'tj.t, subst. „baarmoeder“; 't^t, verb. (Krl, Q7); 'dj, subst. „dief“ (oorspr. i^st3); 'd,
 adj. „onrechtmatig“, ook subst. „onrecht“; s^bj, subst. „vijand“ (Mgc, ~~xii~~ 23; oorspr. s^bj, s^bj);
 stm. 's, subst. „dienaar“ (Krl, F4, K27, L13, enz.). Vgl. ook in Mgc de magische namen: Qre-
 sjei, No. 202; Lahei, No. 355; Sjetei, No. 605; Zatraperkemei, No. 706.

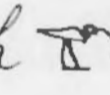
f) Variant van ^s, idem. In. ^s, num. „twintig“ (Asq, ~~xii~~ 7, Rnd A, 18, B,
 II 1).

g) Variant van ^s, idem. In krl en Mgc, in de groep 1^s: 'nh, adj. „le-
 vend“ (Mgc, ~~xii~~ 16); 'nh, subst. „bouquet“ (S, Mgc, ~~xii~~ 23); 'hjt, subst. „orakel“; sdj, verb. „ver-
 tellen“ (Krl, fr. m3, fr. v, x+8); s^sc, verb. „prijzen“, ook subst. „lof“; tjt, verb. „jammeren“; dt,
 subst. „beker“ (S, Mgc, ~~xii~~ 10, ~~xiii~~ 19, ~~xiv~~ 17, enz.).

h) Variant van ^y. In krl en Mgc, in: 'w.k, ek, verb. met suff. „gij zijt“;
 'w.k, k, pron. pers. subj. „gij“; n. 'w.k, nt, preef. van conjunctief (^s), Mgc, ~~viii~~ 4, ~~xii~~ 26; ^s,
 Mgc, ~~xii~~ 27). Vgl. ook hetgeen gezegd wordt onder s, hier beneden.

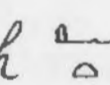
Niet in de Magische Papyrus komen voor:

i) Hieroglyphisch . In: b^k, subst. „valk“ (Rnd A, II 7); Hr, nom. propr.
 „Horus“ (Tnw, III 11).

j) Hieroglyphisch . In: qmj, verb. „vinden“. Vandaar ook in gm,
 subst. „kracht“ (Tns).

k) Hieroglyphisch . In: r^c nb, adv. „dagelijks“

l) Hieroglyphisch . In: 'rj, 'rj.t, subst. „vriend, vriendin“. Vandaar,
 vermoedelyk om fonetische redenen, ook in: kbr, S. $\omega\beta\eta\rho$, subst. „vriend“ (Tns, Znt);
 kprj, S. $\omega\pi\eta\rho\epsilon$, subst. „wonder“ (Spq); en, om welke reden ook, in mn^c.t, S. moone,
 subst. „voedster“, steeds geschreven als mn^c.t-^rj.t.

m) Hieroglyphisch . In: 't, subst. „kamer“ (Str, Rnd)

n) Hieroglyphisch $\overline{\text{II}}$. In: bt II , subst. met num. „de tweede maand” (Tnw, Ddb).

o) Variant van l. In: mj , subst. „kater” (Krl, F5, 19, 26, enz.; tweemaal 1: B10, 14); htp , subst. „offer” (Tnw, III 22); htp.t , subst. „offertafel” (Tnw, I 36, II 9, 26, enz.).

p) Variant van ξ . In: mr , subst. „chef” (Pts, Crp, Tmc, Rst).

q) Variant van $\ddagger$ in de combinatie $\ddagger$. In: $\text{h}^{\text{c}}\text{j}$, verb. „verschijnen” (Sos, I 5, II 25).

r) Variant van λ . In: mnh , verb. „weldadig zijn” (Ork).

s) Variant van γ . In: $\ddot{\gamma}$, k, suff. II de pers. masc. sing. (Krl, F6 bis, G 32, H3, enz.); mth , pref van conjunctief (Krl, F7 bis: $\ddot{\gamma}$ λ $\ddot{\gamma}$; afgekort, L8: $\ddot{\gamma}$ $\ddot{\gamma}$)

t) Ongeïdentificeerd: λ λ , subst. (Pts, I 5); $\text{I} \overline{\text{I}} \overline{\text{I}} \overline{\text{I}}$, subst. „een titel” (Prp, I 17, 18, 19); $\text{I} \overline{\text{I}} \overline{\text{I}} \overline{\text{I}}$, subst. (Hmf, XVIII 17); $\text{I} \overline{\text{I}} \overline{\text{I}} \overline{\text{I}}$, subst. (Spq, I 21, vgl. J. 2. A, deel XVI, London 1930, pl. V, onder B II, 4); $\text{I} \overline{\text{I}} \overline{\text{I}} \overline{\text{I}}$, subst. (Tnw, V 14); $\text{I} \overline{\text{I}} \overline{\text{I}} \overline{\text{I}}$, subst. („s, subst. „man”?; Sos, IV 16, V 19); $\text{I} \overline{\text{I}} \overline{\text{I}} \overline{\text{I}}$, nom propr. (Zmt, XXII 29).

→ Vo. IV

D₁₀ — Hoogte $\frac{3}{2}$. Het teken steeds op regel, in de combinatie $\overline{\text{I}}$. Verbindingen komen eerst voor in Mgc ($\overline{\text{I}}$, VI 37, VIII 11; $\overline{\text{I}}$, XX 7; $\overline{\text{I}}$, V 8, XXIX 11; $\overline{\text{I}}$, XVIII 27, 29, 30, 31 bis, Vo. XXXII 10; $\overline{\text{I}}$, XIX 40; $\overline{\text{I}}$, III 1, XVIII 11, 31; $\overline{\text{I}}$, XX 4, Vo. XX 5, vgl. reeds Pts, XVI 15, XXVI 1, Ins, XXXI 23; $\overline{\text{I}}$, Vo. XXXIV 10).

a) Hieroglyphisch $\overline{\text{I}}$. In: dt , verb. „zeggen”, ook subst. „woord”, en conjunctie, „dat”; dt , verb. „zingen”, ook subst. „lied” (Cnp, Zmt); dt , subst. „beker” (Mgc); dtf.t , subst. „worm” (Ins); dth , verb. „gewangen zetten”, ook subst. „gewangenis, gevangenschap”. De groep dt wordt ter weergave van de consonant d met volgende vocaal ook een enkele maal gebezigd in: dj , subst. „uur” (Cbq, II 10, 13, III 41, enz., Krl, V 7); Db. ntr , nom propr. „Seberrytus” (Krl, V 10; Koptisch, B. SEMNOYT).

$\overline{\text{I}}$: XVII 31

$\overline{\text{I}}$: VIII 5

D₁₁ — Hoogte $\frac{1}{2}$. Het teken steeds op regel en onder een of meer andere tekens geplaatst. De eerste vorm is de normale, de vorm in VIII 5 komt slechts aldaar voor.

a) Variant ten dele van ζ (D16, b), in de groep ζ . In: pl'g', πληγή, subst. „wond” (Mgc, xx 1, 8, 15, 26); nq', subst. „zaak” (Mgc, xx 25, 26; transcriptie ΝΚΗ, ibid., xx 31); nq', conj. „of” (Mgc); nq', prep. (Mgc, Vo. xiii 2 bis); q', adj. „ander” (Mgc, vi 8, xvii 16); q', conj. „ook, anders” (Mgc, xx 31, en in de vorm ζ , Str, ix 18, 26, 37, enz.); q'.t, subst. (Mgc, xx 6).

b) Variant ten dele van ζ , in dezelfde groep ζ . In: m.šs, adv. „zeer” (Mgc); sp x, subst. met num. „twee maal” (Mgc, en in de vorm ζ , Trj, Str, Rnd).

Niet in de Magische Papyrus komen voor:

c) Hiëroglifisch ten dele $\square \equiv$, in de groep ζ . In: hbn, subst., een gewichtsmaat, „tibn” (Str, iii 16).

d) Hiëroglifisch ten dele Δ''' , in de groep ζ . In: ζ , num. fem. „zes” (Sos, v 2, 22, 24, enz.).

e) Variant van ζ . In: h'j, verb. „verschijnen” (Tnw, iii 12, iv 5, 12, enz.), ook subst. „verschijning” (Tnw, iii 3).

f) Variant ten dele van $\ast$, in de groep ζ . In: hb, subst. „feest” (Tmc, 16, 23, 27).

$\approx$: ~~xx~~ 24

D12 — Hoogte $\frac{1}{2}$. Het teken hetzij vrijstaande en op regel, hetzij onder of boven een ander teken, zelden in grotere verbindingen ($\approx$, Tnw, iv 17, Zmt, ix 34; $\approx$, Mgc, xv 1; $\approx$, Krl, K12, Y12). De vorm is in de oudere teksten gestrekt, $\approx$, of, dubbel gekarteld, $\approx$; de meer gedrongen vorm komt behalve in Mgc ook voor in Zmt.

a) Hiëroglifisch $\approx$. In: 1° Woorden, waarin dit teken van oudsher voorkomt: phr, verb. „betoveren” (Str, Zmt; oorspr. phr); mht, subst. „ingewand” (Mgc; oorspr. imj. h.t); hsj, verb. „zich vermoeien”, ook adj. „zwak” (oorspr. hsj); htb, verb. „doden”, ook subst., htb, htb.t, „doodslag” (oorspr. hdb). 2° Woorden, waarin het teken van oudsher niet voorkomt, ter weergave van het phoneem h: phj, subst. (Hmf, xv 10); mht, subst. „noorden” (oorspr. m. hdj); ht, verb. (Zmt, ix 18); htj, verb. „wrijven” (Asq, xv 13); htj, verb. „stroomafwaarts varen”, ook subst. „vaart stroomafwaarts” (oorspr. hdj); htht, verb. „onderzoeken” (Zmt, xv 19); sht, verb. „weven” (Krl, L31; oorspr. sht); thj, verb. „zich bedrinken”, ook subst. „dronkenschap” (Zmt; oorspr. thj); thb, verb. „bevochtigen” (Zmt, xx 21; oorspr. thb); thb, subst. „zuurdeeg” (Zmt, v 3, vgl. x 11); thth, verb. „verwarren”, ook subst. „verwarring” (Rst, 11, 16; oorspr. thth). 3°

Woorden, waarin het phoneem $\dot{h}$ een ouder phoneem h vervangt: $\dot{b}hs$, verb. „jagen” (Zmt, xv 19, xvii 10; oorspr. bhs); $\dot{k}hs$:t, subst. „gazelle” (Zmt, xxi 22; oorspr. $ghs.t$; Koptisch, S. B. Ⲅⲁⲓⲛⲉ: Ⲅⲁⲓⲛⲉ); $\dot{t}h$, subst. „vel” (Zmt, xviii 11; oorspr. dhr); $\dot{t}hn$, subst. „fayence” (Zmt, xviii 5, 6; oorspr. $\dot{t}hn$); $\dot{t}hn$, verb. „glansen” (Zmt, xv 26; oorspr. $\dot{t}hn$); $\dot{t}hr$, verb. „bitter worden” (Zmt, viii 12, ix 30; oorspr. dhr).—

De oorzaken dezer verscheidenheid werden reeds hierboven onder D6, b besproken. Het phoneem $\dot{h}$ bestaat in de demotische periode niet langer en is opgegaan in het phoneem h . In een der handschriften, Zmt, door deze eigenaardigheid als Sahiedisch gekenmerkt, is ook het phoneem $\dot{h}$ prijsgegeven en is het opgegaan in het phoneem h . Het veelvuldig gebruik, dat juist in dit laatste handschrift van het teken $\dot{z}_1$ wordt gemaakt, vindt zijn verklaring in het feit, dat het zich graphisch beter dan de verticale tekens $\dot{z}$, $\dot{h}$, en $\dot{s}$, $\dot{h}$, met andere horizontale tekens laat verenigen, als in de groepen: $\dot{z}_1, \dot{z}_1, \dot{z}_1, \dot{z}_1, \dot{z}_1, \dot{z}_1$.

b) Hieroglyphisch $\dot{z}_1$. In: $\dot{z}_1$, num. „zeven” (alle handschriften, behalve Mgc); $\dot{z}_1$, num. „zeventig” (Cbq, v 37 bis, 38 bis).

$\dot{z}_1$: xv 13

$\dot{z}_1$: xv 17

D13 — Hoogte boven de regel $\frac{1}{2}$, onder de | regel 1. Het teken vrijstaande of onder een of meer ($\dot{z}_1$, Mgc, xv 30, xv 6, xv 12, 17; $\dot{z}_1$, Mgc, xv 4) andere tekens.

a) Variant van $\dot{z}_1$ (D12, b). In: $\dot{z}_1, \dot{z}_1$, num. „zeven” (Mgc).

$\dot{z}_1$: xv 14

$\dot{z}_1$: xvii 4

D14 — Hoogte 1. Het teken vrijstaande en op regel, somtijds nog $\frac{1}{2}$ daaronder uitstekend.

a) Hieroglyphisch $\dot{z}_1$. In: $\dot{z}_1, \dot{z}_1$, num. „zeven” (Mgc). Ofschoon het teken klaarblijkelijk de vrouwelijke vorm van het numerale weergeeft (Mgc, iii 5, xv 2, xv 32, enz.), wordt het ook gebezigd voor de mannelijke (Mgc, ii 15, 23, 27, enz.).

$\dot{z}_1$: xv 2 (= H316 bis)

D15 — Hoogte 1. Het teken steeds vrijstaande en op regel.

a) Hieroglyphisch $\dot{z}_1$. In: $\dot{t}^2.t$, subst. „onderwereld”; Sjentei, nom. mag. (Mgc, ix 2 bis).

Ⲅ : XVII 3

D16 — Hoogte 1. Het teken vrijstaande en op regel.

a) Variant van Ⲅ (D8, a). In: wj, verb. „aanbrengen” (Mgc, XVII 11, 12, 13 bis, 14; oorspr. swj); wjn, subst. „licht” (Mgc, XVII 4); wnh, verb. „openbaren” (Mgc, XVII 4); en in de magische namen: Jew (Mgc, XVII 3), Wa (Mgc, XVII 2), We (Mgc, XVII 2), Webai (Mgc, XVII 6), Fhew (Mgc, XVII 2). Men merke op, dat de zonderlinge transpositie slechts aangetroffen wordt in Mgc, en wel op de bovenhelft van kolom XVII.

Niet in de Magische Papyrus komt voor:

b) Hieroglyphisch Ⲅ. In: gr, conjunctie (Spq, VII 25; vgl. Spiegelberg, Demotische Grammatik, § 417-421); gr, verb. „zwijgen” (Pts); grh, subst. „nacht” (Pts, III 3, XVIII 13); grq, verb. „uitrusten”, ook subst. „uitrusting” (Pts, Tmc). In beide laatstgenoemde woorden wordt na Pts en Tmc de ligatuur opgegeven en de niet-gelieerde groep $\overline{\text{Ⲅ}}$ hersteld. In de beide eerstgenoemde woorden was in de demotische periode de consonant r afgesleten (vgl. Ins, III 7, XXIII 5, XXVII 6, enz., Spq, VII 25), zij werden uitgesproken als *gē en *gō. Het is om deze reden wellicht, dat het teken Ⲅ nu ook gebezigd wordt ter weergave van de consonant q met volgende vocaal: q', adj. „ander” (Koptisch, S. 66, uit ouder kj; zo reeds Pts, XV 17); q'j, subst. „gestalte” (Hmf, Ins, Cbq); q'jl, subst. „vreemdelingschap”, (Ins, XXVIII 23); q'p, verb. (Tnw, III 25, vgl. Asq, XXX 16); q'lj, verb. (Spq, fr. Va, 5).

Ⲅ : XIV 26

D17 — Hoogte ½. Het teken in de oudere teksten gewoonlijk vrijstaande en op regel, zelden en slechts in bepaalde gevallen onder een ander teken ($\overline{\text{Ⲅ}}$, Hmf, VIII 24; $\overline{\text{Ⲅ}}$, Hmf, X 4, 5, XI 2, enz., in het subst. k', „lengte”; $\overline{\text{Ⲅ}}$, Rnd, Ins, Tnw, in het subst. t', „tijd”) of boven een ander teken geplaatst ($\overline{\text{Ⲅ}}$, in 'nt, verb. „tegenhouden”, Asq, Ins, Tnw, 'nb', n. pr., Tnw, III 13, 'ndr, subst. „zeep”, Asq, XX 21, 'lqs' ntr' s, n. pr. „Alexander”, Cnp, Rst; $\overline{\text{Ⲅ}}$, in 'rsjn', n. pr. „Arsinoë”, Tmc, 5; $\overline{\text{Ⲅ}}$, in 'sj, verb. „smellen”, Ins, XXII 21, 'sw. t, subst. „beurs”, Ins, I 16, VII 18, XXVIII 23, 'ss, verb. „licht zijn”, Ins, XXX 19, 'st, subst. „bodem”, Asq, Rnd, Ins, Spq, Ddb; $\overline{\text{Ⲅ}}$, in 'kj, adj. „voortreffelijk”, Tnw, IX 1, 23, 24). Vanaf Tmt komen alle posities in gelijke veelvuldigheid voor en vindt men het teken, behalve vrijstaande, in talloze verbindingen onder een ander teken ($\overline{\text{Ⲅ}}$, 'j; $\overline{\text{Ⲅ}}$, k'; $\overline{\text{Ⲅ}}$, p'; $\overline{\text{Ⲅ}}$, n'; $\overline{\text{Ⲅ}}$, s'; $\overline{\text{Ⲅ}}$, k'; $\overline{\text{Ⲅ}}$, k'; $\overline{\text{Ⲅ}}$, q'; $\overline{\text{Ⲅ}}$,

gehouden" (oorspr. intj); 'r, subst. „mijl" (Str, III 30, 31, IV 5, enz.; oorspr. itrw); 'l, 'l, 'l, subst. „doek" (Mqc, Vo. VII 3, 5, VIII 3; oorspr. int); 'llj, subst. „wijnstok, druif" (Krl, fr. r, 4; oorspr. i3rt.t); 'h, prep. „op" (Tnw, I 1, II 19, IV 4, enz.; oorspr. ih, vgl. Wörterbuch, deel III, blz. 131, uit ouder hr); 'hm, subst. „weeklacht" (oorspr. ihm); 'htj, subst. „keel" (Hmf, XVI a 15; oorspr. ihtj, uit ouder htj.t); 'hj, subst. „riet" (Krl, W 11; oorspr. *i3hj); 's, adj. „oud" (Pfs, II 14; oorspr. is); 'sj, subst. „een plant" (Mqc, Vo. XXX 2; oorspr. isw, subst. „riet" ?); 'ss, verb. „licht worden" (Jns, Krl; oorspr. isj); 'sj, subst. „tamariske" (Hmf, XVI b, 18/19; oorspr. isr); 'sk, verb. „talmen", ook subst. „oponthoud" (oorspr. isk); 'kj, adj. „voortreflijk" (Tnw, III 20, IV 1, 23, enz.; oorspr. ikr); 'kjm, subst. „schild" (Mqc, XXX 10; oorspr. ikm); 'km, verb. „treuren" (Zmt; oorspr. i3kb); 'gr.t, subst. „dodenrijk" (Trf; oorspr. igr.t); 't, subst. „rug" (oorspr. i3.t); 'tjt, subst. „oerheuvel" (Rnd B, VIII 6; oorspr. i3.t); 'tj, subst. „net" (Jns, V 5; oorspr. i3d.t); 'tj, subst. „onderkoning" (Sos; oorspr. itj); 'tn, subst. „bodem" (Krl, N 21; oorspr. iwt); 'th, verb. „trekken, schieten, putten" (Hmf, XIII 3, vgl. XIII 15 bis, 21; Zmt, IX 14, XI 7, XII 22; oorspr. ith); 'd, subst. „dief" (Asq, Jns; oorspr. it3). Tot de onder deze paragraaf te behandelen woorden zijn zekerlijk ook de volgende te rekenen, als zodanig slechts voorkomend in het demotisch, doch afgeleid van bekende oudere prototypen door middel van een aleph prostheticum: 'bjr, adj. „ellendig" (oorspr. bin), 'btw, subst. „gruwel" (Jns, XXXIII 2, fr. X 6; oorspr. bt3); 'mj.t, subst. „karakter" (oorspr. bi3.t; koptisch, Β. ΜΑΙΗ); 'mwld, subst. „uil" (Mqc, XXXI 31, XXXVII 9; koptisch, Β. ΜΟΥΛΑΧ); 'mht, verb. „grijpen" (Pfs, XI 17; oorspr. mh; koptisch ΑΜΑΡΤΕ: ΑΜΑΡΙ); 'hb, nom. propt. „Ombos" (Tnw, III 13; oorspr. Nb.t?); 'rph, nom. propt. „Raphia" (Tmc, 10; Hebreeuws רַפְיָה); 'lbwnt, subst. „wierook" (Mqc; Hebreeuws לְבוֹנֵת); 'lkw, subst. „vrucht van de sycamore" (Mqc, Vo. X 10; oorspr. nk^ew.t, vgl. I. Keimer, Acta Orientalia, deel VI, Leiden 1928, blz. 288); 'st, subst. „grond" (oorspr. s3tw). 3° Initiaal, in woorden, waarin de ' ontstaat is uit oorspronkelijk ' : 'jh, subst. „kampplaats" (Asq, XVIII 10; oorspr. ch3, vgl. Wörterbuch, deel I, blz. 217, noot 1, en Acta Orientalia, deel XVI, Leiden 1937, blz. 103, noot 1); 'bw, subst. „hoorn" (Spq, XIV 26, Zmt, XIII 25; oorspr. b, of dualis, b.wj); 'rb, verb. „insluiten", ook subst. „omheining" (Rst, 13, Prp, VIII 4; oorspr. rf); 'rk-hh, nom. propt. „Alkhah" (Mqc, I 6, XII 2, vgl. XII 23; oorspr. rk-hh); 'l, 'l, 'l, 'lj, verb. „opstijgen" (Rnd A, II 11, Krl, G 22, K 21, L 2, enz.; oorspr. tj,

uit ouder $\dot{\iota}^{\epsilon}r$); $\dot{\iota}^{\epsilon}l$, subst. (Krl, Rg, V16; oorspr. $\epsilon^{\epsilon}r$? Vgl. Wörterbuch, deel I, blz. 209, noot 15-18, blz. 210, noot 1-3); $\dot{\iota}^{\epsilon}l\dot{\iota}b\dot{\iota}$, nom. propr. (Krl, R26; oorspr. $\epsilon^{\epsilon}rb$, „Arabië“?); $\dot{\iota}^{\epsilon}h$, $\dot{\iota}^{\epsilon}h$, $\dot{\iota}^{\epsilon}jh$, $\dot{\iota}^{\epsilon}hj$, subst. „strijd“ (oorspr. $\epsilon^{\epsilon}h$; vgl. Acta Orientalia, deel XVI, Leiden 1937, blz. 103, noot 1); $\dot{\iota}^{\epsilon}hj$, subst. „wervelkolom“ (Trf, VIII 10; oorspr. $\epsilon^{\epsilon}hw$, vgl. Acta Orientalia, loc. cit., en A. H. Gardiner, Ancient Egyptian Onomastica, Oxford 1947, deel I, blz. 241-242); $\dot{\iota}^{\epsilon}kjr$, subst. „riet“ (Mqc, Vo. XVIII 3; oorspr. $\epsilon^{\epsilon}qjn$?); $\dot{\iota}^{\epsilon}d.t$, subst. „onrecht“ (Rnd B, II 6; oorspr. $\epsilon^{\epsilon}d3.t$).

4° Initiaal, in woorden van onzekere oorsprong: $\dot{\iota}^{\epsilon}j$, subst. (Tnw, II 3); $\dot{\iota}^{\epsilon}jj$, subst. (Krl, W7; lees $\dot{\iota}^{\epsilon}jkj$?); $\dot{\iota}^{\epsilon}wj$, subst. (Krl, Jr v, x+7); $\dot{\iota}^{\epsilon}whj$, subst. (Zmt, II 21); $\dot{\iota}^{\epsilon}whj.t$, subst. (Mqc, XII 3); $\dot{\iota}^{\epsilon}b^{\epsilon}.t$, subst. (Zmt, II 23); $\dot{\iota}^{\epsilon}b^{\epsilon}h$, subst., een vis (Zmt, II 3); $\dot{\iota}^{\epsilon}fwsn$, subst., een steensoort (Tnw, II 3); $\dot{\iota}^{\epsilon}btt$, subst. (Asq, II 6, II 12); $\dot{\iota}^{\epsilon}p^{\epsilon}j$, subst., een lichaamsdeel (Hmf, XVIII a 11); $\dot{\iota}^{\epsilon}ndr$, subst. „zeep“ (Asq, II 21, Mqc, Vo. II 2); $\dot{\iota}^{\epsilon}tjn$, nom. propr. (Tnw, II 24; vgl. Mqc, XII 8); $\dot{\iota}^{\epsilon}rwj$, subst. „distel“ (Ork, II 10, 11); $\dot{\iota}^{\epsilon}rl$, $\dot{\iota}^{\epsilon}ll$, verb. (Asq, II 5, Spq, II 7, Tnw, I 20); $\dot{\iota}^{\epsilon}rs$, subst. (Prp, VIII 11, in nom. propr.); $\dot{\iota}^{\epsilon}ljkt$, subst. (Mqc, XII 15; Koptisch, S. $\alpha\lambda\iota\kappa\tau$); $\dot{\iota}^{\epsilon}lbt$, nom. propr. (Tnw, II 15); $\dot{\iota}^{\epsilon}lq$, subst. „schenkel“ (Krl, M 4); $\dot{\iota}^{\epsilon}ld$, verb. (Krl, K 19); $\dot{\iota}^{\epsilon}hr$, subst. (Zmt, XII 3); $\dot{\iota}^{\epsilon}sl$ -.], nom. propr. (Mqc, XII 22); $\dot{\iota}^{\epsilon}sj$, subst. „schade“ (Asq); $\dot{\iota}^{\epsilon}sw^{\epsilon}.t$, subst. „beurs“; $\dot{\iota}^{\epsilon}sl$ -.], subst. (Zmt, XII 27); $\dot{\iota}^{\epsilon}qj$, adj. (Ork, II 4); $\dot{\iota}^{\epsilon}tj.t$, subst. „baarmoeder“; $\dot{\iota}^{\epsilon}tj$, subst. (Tnw, II 5); $\dot{\iota}^{\epsilon}trf$, subst., een kledingstuk (Hmf, II 2, XII 1); $\dot{\iota}^{\epsilon}tm$, subst. „klaver“ (Prp, II 2, II 4); $\dot{\iota}^{\epsilon}d^{\epsilon}$, subst. (Ork, II 4, 5, Hmf, II 6g); $\dot{\iota}^{\epsilon}dw$, subst., een heiligdom (Prp, VIII 7, Spq, XII 20, Tnw, II 12; lees $\dot{\iota}^{\epsilon}bw$?).

5° Niet-initiaal, in woorden, waarin het teken van oudsher gebruikt wordt: $\dot{\iota}^{\epsilon}h$, subst. „meetkoord“ (Ork, II 17; oorspr. $\dot{\iota}^{\epsilon}hj$); $\dot{\iota}^{\epsilon}h^{\epsilon}.t$, subst. „slachting“ (Ins, XII 8; oorspr. $\dot{\iota}^{\epsilon}hj.t$; vgl. echter Ork, II 23, II 2, 3, enz.).

6° Niet-initiaal, in woorden, waarin de $\dot{\iota}$ ontstaan is uit oorspronkelijk $\dot{\iota}$: $n^{\epsilon}.m.f$, prep. met suff. (Rnd A, II 4; oorspr. $n.im.f$; Koptisch $\dot{\iota}mocy$: $\dot{\iota}mocy$); $s^{\epsilon}n$, adj. „aarden“ (Hmf, XII 24; afgeleid van oorspr. $\dot{\iota}n$).

7° Niet-initiaal, in woorden, waarin de $\dot{\iota}$ ontstaan is uit oorspronkelijk ϵ : $n^{\epsilon}r$, subst. „meerval“ (Zmt, XII 21, 22; oorspr. $n^{\epsilon}r$); $k^{\epsilon}h$, subst.

„arm“ (Tnw, I 4; oorspr. $k^{\epsilon}h$; Koptisch, B. $\kappa\epsilon\zeta$; vgl. Acta Orientalia, deel XVI, Leiden 1937, blz. 103, noot 1).

8° Niet-initiaal, in woorden van verschillende oorsprong: $\dot{\iota}^{\epsilon}l$, subst. „doek“ (Mqc, Vo. II 3; oorspr. $\dot{\iota}nr$); $\dot{\iota}^{\epsilon}z$, subst. „zwijn“ (Mqc, XII 34; oorspr. $\dot{\iota}zj$; Koptisch, S. $\omega\epsilon$); $\dot{\iota}^{\epsilon}b^{\epsilon}h$, subst., een vis (Zmt, II 3); $\dot{\iota}^{\epsilon}p^{\epsilon}j$, subst., een lichaamsdeel (Hmf, XVIII a, 11); $\dot{\iota}^{\epsilon}blw$, subst., een vat (Mqc, XII 11); $w^{\epsilon}lj^{\epsilon}w$, subst. „zanger“ (Zmt, II 9; vgl. Koptisch, S. $\omega\gamma\lambda\lambda\epsilon$, subst. „melodie“); $w^{\epsilon}hw^{\epsilon}$, subst. (Zmt, XII 28); $w^{\epsilon}t$, adj. „verschil-

lend" (Ins, ~~xxiv~~ bis, 15 bis; oorspr. twistj, echter reeds als wt geschreven in Asq, ~~xxiv~~ bis, 15 bis; Koptisch ογωτ: ογωτ); w't, verb. "afcheiden" (Ins, ~~xxiv~~ 19; oorspr. wd^c; Koptisch ογωωτε: ογωωτ); w't, verb. "uitzenden" (Spq, vii 7, 11; oorspr. wdj, echter als wt geschreven in Pts, Prp, Asq en Str; Koptisch, S. ογωωτε); B>[h]t.[t], nom. propr. "Edfoe" (Zmt, ~~xxv~~ 18; oorspr. Bhd t); b'tj, subst. (Zmt, ~~xxv~~ 26 bis, 29); b'lb', subst. (Zmt, vi 32, vi 2, 3); p'j, verb. "vliegen, springen", ook subst. "vlucht, sprong" (Str, Zmt; oorspr. p'j, vanaf het Nieuwe Rijk geschreven als p'wj; Koptisch πηι: φηι); p'j, verb. "uitspuwen" (Zmt, vi 11); Pr. 'w[.]-]l'm, nom. propr. (Zmt, vi 33); m', subst. (Trf, ~~xxv~~ 4; lees m'h, subst. "krans", oorspr. m'h²); m', subst. (Mqc, ~~xxv~~ 8); m't, subst. "urine" (Mqc, ~~xxv~~ 22, Vo ~~xxv~~ 5; oorspr. m'w.t; Koptisch, S. B. μη); m'wj, verb. "denken" (Zmt, ~~xxv~~ 28; oorspr. m'zt, echter in Crp, Asq, Ins en Trw geschreven als m'wj; Koptisch μεεγε: μεγι); m'h'n, subst. (Zmt, vi 22); m'h'n.t, subst. "veerboot" (Zmt, ~~xxv~~ 13, 18; oorspr. m'h'n.t); m'kr, subst. (Zmt, vi 4, 5, 13, enz.); m'kr, subst. (Zmt, ~~xxv~~ 20); m'k'jt, subst. (Zmt, ~~xxv~~ 16); m'd, subst. "penis" (Mqc, ~~xxv~~ 27; oorspr. m't³); m's', subst. (Zmt, ~~xxv~~ 7); n'j.t, subst. (Zmt, vi 26, vi 12); n'j'.t, subst. (Trw, vi 18, vi 2, vi 12); n'j'.t, subst. "meerpaal" (Ins, Spq; oorspr. n'j'.t; Koptisch ναειω: αναιω); l'jn, subst. "staal" (Zmt, ~~xxv~~ 28; Koptisch, S. λαειν); l'b'j, subst. "beer" (Zmt; oorspr. wel zw. 3bw, echter reeds in Asq en Spq als bloot lbj geschreven; Koptisch, S. B. λαβοι); h'j.t, subst. "einde" (Spq, ~~xxv~~ 16, fr. B, I 10; Koptisch ζαε: ζαιε); h'j, subst. "zon" (Zmt; oorspr. i'3hw); h'jb.t, subst. "schaduw" (Zmt, ~~xxv~~ 14; oorspr. h'jb.t, echter reeds in Asq, Str, Trw, Ddb en Sos geschreven als h'jb.t; Koptisch ζαειβεε: ζαιβι); h'j'.t, subst. (Hmf, ~~xxv~~ a, 5, 7); s'bj, verb. "lachen" (Zmt; oorspr. sbt; Koptisch σωβε: σωβι); s'bj, subst. "vijand" (Asq, Rnd, Ins, Trw, Sos; oorspr. sbj); s'l'pjn, s'l'pjn, subst., een lichaamsdeel (Mqc; Koptisch σελεπιν); s'k't, subst., een kruid (Mqc, ~~xxv~~ 21; Koptisch, B. σωγωωτ); s'tw, subst. "straal" (Zmt, ~~xxv~~ 6; oorspr. stw.t); s'tm, subst., een gewas (Zmt, vi 23, 24); skf'.t, subst. "fabel" (Zmt, ~~xxv~~ 5; Koptisch, S. B. σωω of σωω); s'kh, verb. (Mqc, ~~xxv~~ 3a; wellicht het Koptische σωκ: σωκ, verb. "slaan"?); s'j'k, subst. of verb. (Zmt, ~~xxv~~ 21); s'w'b, subst. "perseae" (Zmt, vi 22, 24; oorspr. s'wb; Koptisch σωωωβ: σωβε); s'n'jw, subst. (Zmt, ~~xxv~~ 24; oorspr. s'n.w, subst. "cirkel", of s'nj.t, subst. "wolk"?); s'l'l'm, subst. (Zmt, ~~xxv~~ 3, ~~xxv~~ 18); s'k'jk', subst. "begeerte" (Zmt); s'k'm, subst., een gewas (Mqc, ~~xxv~~ 23); k'kc, subst. (Zmt, ~~xxv~~ 9); knt', subst. "vijg" (Mqc, Vo ~~xxv~~ 6; Koptisch κντε: κεντε); t', subst. "tijd" (Asq, Rnd, Ins, Trw; oorspr. tr; Koptisch, S. τη of τε); tf'w, subst. "spijs" (Zmt, ~~xxv~~ 27; oorspr. d'f,

echter reeds in Rnd en Tnw geschreven als t^hw); tm², subst. (Asq. fr. c, x+6); d²r, verb. „over-
 winnen”, ook adj. „sterk” (Zmt; oorspr. tnr of drj; Koptisch xpo: dpo of xwape: xwpi); d²h^h,
 subst. „vreugde” (Rnd A, II 11; oorspr. t^hh), d²h, subst. „schuim” (Mgc, Vo. III 13, 17); d²k, subst.
 (Mgc, III 4, 5); dn²tj, subst. (Asq, XV 19); dl²hms, subst., een dier (Zmt, XII 31). 9° Ter
 weergave van een vocaal in woorden van vreemde herkomst: ʔjsws, εἰσαγωγεύς
 (Ptp, I 6); ʔmwnj^ck, ἀμμωνιακόν (Mgc, XV 23; vgl. Vo. IV 15, ΤΑΜΟΝΙΑΚΗ); ʔtsjnjqwn, ἀρ-
 σενικόν (Mgc, Vo. III 18); ʔtkj^c, ἄρκιον (Mgc, XV 31; etymologie twijfelachtig); b²t^hnj.t,
 βατάνη (Mgc, III 9); rjt²g^hw, ποδαγρῶν (Mgc, Vo. XI; vgl. Vo. VIII 1, ποδακρῶν); pl²qj,
 πληγή (Mgc, XI 17); s²sm^hjm, σισύμβριον (Mgc, Vo. XIII 7); s²tj^hw, σατύριον (Mgc, Vo.
 XV 5); st²kws, στρατηγός (Ptp, I 23, II 3, 4); q²l²q²nts^hj, καλακάνδη (Mgc, III 24, met
 bijscript καλακανθί); q²t^hʔn^c, χαλβάνη (Mgc, Vo. III 6). Hetzelfde in vreemde ei-
 genamen: ʔj²tws, ἄετός (Rst, 3 bis); ʔj²twps, ἄερος (Tmc, 4); ʔrj²lws (Ptp, IV 3, V 6,
 VI 7); ʔrwlnj²ts, Ἀπολλωνίδης (Cnp, I); ʔntr²nkws, Ἀνδρόμαχος (Ptp, I 5, XI 4); ʔtj², Ἀ-
 ρεία (Rst, 3); ʔtsjn², Ἀρσινόη (Cnp, Tmc, Rst); ʔtqstrs, ʔlqs²ntrs, Ἀλέξανδρος (Cnp, Tmc,
 Rst); ʔrtmjsjs, Ἄρτεμίσιος (Tmc, I); ʔqj²twps, ʔqj²lws (Ptp, IV 1, 3, V 4, en 2.); ʔtj²ws, Ἀντί-
 οχος (Tmc, 10, 12, 15, en 2.); ʔtwqj (Mgc, III 18, gecorrigeerd in q²b²w^h); ʔtwqr²tw^hj, Ἀυτο-
 κράτωρ (Ddb, III 30); N²tw^h, N²tn, Νέρων (Tnw, Vo. 32, Ddb, III 30); k²b²h^c, q²b²ʔn^c, q²b²-
 w^h (Mgc, III 18, VIII 10, XIII 8, met bijscript καρῶν, V 22, χαρῶν, V 22, χραρῶ, VIII 18); Gm-
 ʔd, Kambuzija (Pts, XII 7, 9); Tr²ws, Dārajanauī (Pts, I 1). Hetzelfde in magische na-
 men, alle in Mgc: ʔc, aa (No. 2); ʔbj²th, abeiaθ (No. 6; Vo. XIII 13); ʔbj²h^c (No. 8); ʔbl^cn^cth^c,
 π^cl^bʔ, ἀβλαναθαναβα (No. 11); ʔbt^cs^cks, ἀβρασαζ (No. 13); ʔbtj²tsj, ἀβριθί (No. 14); ʔt^cjl, Ἀ-
 δαηλ (No. 15); ʔq²n^cq^hw, ἀκανακογπ (No. 22); ʔkh² (No. 25); ʔkhtjm-p²-t², ἀχρεμπτω
 (No. 31); ʔlw²r^ckh^hj, ἀλογαποχρί (No. 36); ʔm^ch^ht, ἀμαρ (No. 38); ʔm^cm²tk^ct, ἀμαμαρ-
 καρ (No. 39); ʔprl...j, al...j (Vo. XIII 10); ʔmr^hw, ἀμφοογ (No. 44); ʔnkt^hm, ἀνακθoμ
 (No. 49); ʔnj²l, ἀνηλ (No. 53); ʔn-t²rg^c-t²-r (No. 58); ʔw, ἀου (No. 60); ʔrh^cj, ἀφωη, ἀφοε
 (No. 62); ʔrt^hj, ἀπθη (No. 63); ʔb²n^cth^c (No. 67); ʔtb²th, ἀρβηθ (No. 68); ʔtbj²th-b²j, ἀρ-
 βηθ-αβί (No. 69); ʔtbj²th-b²j^hw²tsj, ἀρβηθβαῖνογθί (No. 70); ʔtj²mwsj, ἀριαμογσι (No. 73);
 ʔtj²n, ʔt^hn (XIV 8 bis); ʔtjn²w²tj (No. 75); ʔtk^hj-k^hjm-r^hj, ἀρχε-κεμ-φαι (No. 78); ʔtmj-
 ʔwt, ἀρμιοογτ (No. 80); ʔtmj²w²th, ἀρμιοωγθ (No. 81); ʔtr^hj²th²ʔrj²t^c (No. 86); ʔtsjnq^c-
 q^hl^c, ἀρσινγα-κλα (No. 88); ʔtsj-pq^cl^cbj²l (No. 89); ʔt^cm^c, ἀρταμο (No. 90); ʔtj[mj],
 [αρτ]εμί (No. 91); ʔt^cm (No. 92); ʔt-t²-n, ἀτονε (No. 93, 94); B²bj²l, βαβηλ (No. 99); B²l^ch^cm

(No. 108); B²-π² (No. 113); B²ε² t^h, βαοθ (No. 114); B²σωκ^hε^m, βασοχ^hαμ (No. 123); Bjt^ht, βιρατ (No. 134); Bjtj^ht (No. 135); Bw^hj, βογηλ (No. 143); Btj^ht^h (No. 147); Btjm^hβ^hιω^hε²t^h, βριμβ^hαινο^hυ^h.ιω^h (No. 148); Btjn-sk^hl^hε^h, βρινσκ^hγλ^hμα (No. 149); Btj^hs^ht^h (No. 151); ²t^hk^hy, ηρχη (Σ5); Q^hn^ht^h (No. 190); Q^ht^ht^h (No. 191); Q^hj^hπ^hj^ht^hω^hτ^h-p^hh^hω^h-s^h (No. 196); Q^hνω^hγ^hρ^h-²t^hj^hs^h, ζα (No. 200); H^hj, γαει (No. 208); H^hε^hk^hj^h, γακιε (No. 210); H^hl^h-h^ht (No. 212); J^hε^h, ιαγω, ενζ (No. 253; ~~xvii~~ 27, ~~xviii~~ 7); J^hνω^hπ^hj (No. 257); J^hε^h, ιαγω (No. 258; Vó. ~~xvi~~ 3); J^hτ^hn (No. 260); J^hε^h, ιγε (No. 267); J^hε^hβ^hs^hω^hπ^hρ^ht^hε^hε^h, ιωβασο^hυ^hμ^h-π^hτ^hω (No. 276); J^hε^h-t^hβ^hj^h, J^hε^h-t^hε^hβ^hε^h, ιω-ταβαω (No. 285); J^ht^hj^hs^h; i^hpicca (No. 291); J^hε^ht^hh^ht^hj, καρρη (No. 300); Q^hε^h, χα (No. 309); Q^hj^hn^ht^ht^hh^hω^hτ, κινδα^hθου^hρ (No. 329); Q^hε^hβ^hε^hn^hε^h, κλαβα^hνο (No. 330), κ^hε^h-k^hj^hn^hε^hk^h (No. 331); Q^hε^h-q^hs^hn^ht^hε^h, κλοκα^hσαν^hτρα (No. 333, 334); L^h-²k^hε^h, λα-α^hε^hρ (No. 351); L^hε^hβ^ht^h-t^hε^h (No. 354); L^hh^hj, λαγι (No. 358); L^hε^hn^hd^h (No. 360a); L^hε^hp^ht^hw^ht^hε^h (No. 363); L^hε^hk^hs^hn^ht^hε^h, λα^hε^hαν^hθα, (No. 369); L^hj^hs^hp^hh^hω^ht, λα^hε^hα^hφ^h*τ (No. 370); M^hω^ht^hj (No. 429); N^hε^hβ^h[t^hj]ε^hε^ht^h, ναβ^hρι^hζο^hθ (No. 435); ε^hβ^hs^hq^ht^h, οβα^hσα^hγ^hρα (No. 466); ε^hk^hπ^ht^hs^hj^hs^h (No. 470); P^hε^hj^hl^h-j^h-p^h-f (No. 491); P^hj^ht^hq^hε^hμ^hj^hk^hε^h (No. 503); P^hj^ht^hε^hμ^hj^hk^hε^h (No. 504); P^hh^hνω^hq^hj^hn^ht^hε^hβ^hε^h, φ^hνο^hυ^hκε^hν^hτα^hβα^hω (No. 516); P^hj^h-t^hω, πια^h-τ^h*ο^hυ (No. 525); P^hj^hl^h.l^hs^h (No. 526); S^h, σο (No. 556); S^hε^hβ^hε^ht^hh^hl, σα^hβα^hλα^hθα^hλ (No. 557); S^hε^hβ^hj^hl (No. 558); S^hε^hβ^hh^hε^h, S^hε^hβ^hh^hω, σα^hβα^hω (No. 559); S^hε^hβ^hn^hε^hm (No. 561); S^hε^hβ^ht^h (No. 564); S^hε^h-ε^hε^hω (No. 565); S^hε^hl^hs^hε^h-ε^ht^hε^h, σα^hλ^hσα^hθα^h (No. 570); S^hε^hs^hm-η^hj^h-γ^hω, σα^hσ^hμ^hρ^h-α^hλ[ω] (No. 579); S^hε^hs^hω^hρ^hα; σα^hσο^hυ^hπο^hυ (No. 582); Š^hj^ht^hj (No. 604); Š^hε^ht^hj (No. 608); Š^hj^h-s^hε^hε^ht^h, ci-σα^hο^hυ^hθ (No. 615); Š^hj^hs^hj^hε^hε^h, ω (No. 617); Š^hj^ht^h-t^hε^h (No. 624; vgl. šjt-ε^h-k^hj, τ^hω, ε^hβ, εν ^hCHT-τα^hκο, K. Preisendanz, Papyri Graecae Magicae, Leipzig en Berlin 1928-1931, deel I, blz. 14, regel 252); S^hε^hk^hε^hm^hπ^hω^h σο^hχο^hμ^h-μο^hα (No. 628; vgl. τοε ~~xvii~~ 24); T^hε^hβ^hε^hε^h, T^hε^hβ^hε^hε^h, τα^hβα^hω (No. 640); T^hε^hq^ht^ht^h, τα^hκ^hρ^hτα^hτ (No. 642); T^hε^hm^hε^hε^h (No. 644); T^hε^ht, τα^hτ (No. 647); T^hε^ht*^ht, τα^hτ*^hτ (No. 649); T^hη^h-jt^hj^hs^hs^h, i^hpicca (No. 653); T^hη^ht^hj^hn^h, να (No. 655); T^hε^hh^hνω, θαν (No. 666); T^hε^hh^hνω^hε^h, θαν^hα (No. 667); T^hε^hh^hνω^hε^ht^hε^h θαν^hαθα (No. 668); T^hη^hμ^hj^hε^h-²λω^hρ^h-k^hh^ht^hj, θ^hμι^hλα^hλο^hγ^hα^hπο^hχ^hρι (No. 684); T^hη^hρ^ht^hε^h-r^hε^hρ^hη^hj, τ^hμα^hπ^hτα^hρα^hφ^hη^h (No. 691); J^hε^h, ια^hε^hω (No. 700); [..] l^hj^hl^hs^h (No. 709).— De conclusie trekkend uit bovenstaande analyse, kunnen wij zeggen, dat het teken slechts daar bewaard is, waar het stond aan het begin van een woord (Nos. 1° en 4°). Het gebruik is hier niet alleen constant gebleven, doch het heeft zich ook uitgebreid over woorden, die oorspronkelijk met ² of ^h aanvingen (Nos. 2°, 3° en 4°), zonder twijfel omdat deze consonanten tot aleph geworden waren. Wij transcriberen het teken in het demotisch derhalve als ², niet langer als 3, onder verwijzing naar Acta Orientalia, deel ~~xvi~~, Leiden 1937, blz. 87, bovenaan. Overal elders, in niet-iii-

tiale positie, is het teken verdwenen (voorbeelden onder Nos. 5°, 6° en 7° twijfelachtig of secundair), een ontwikkeling, die reeds in het hiëratisch van het Middenrijk duidelijk waarneembaar is. Na deze drastische beperking is het teken in het demotisch van de Romeinse periode daarop in een nieuwe wijze van aanwending in het schriftsysteem doorgedrongen. Dat is in de functie van „mater lectionis”, als in de Semietische schriften ter weergave van een vocaal, die gewoonlijk lang is en naar qualiteit oorspronkelijk niet zuiver bepaald. Voorbeelden worden reeds aangetroffen in Asq (s'bj, subst. „vijand”, *xxv* 17, uit oorspr. sbj), in Rnd (d'hh, subst. „vroude”, *α, π* 11, uit oorspr. t'hh) en in Spq (w't, verb. „zenden”, *viii* 7, 11, uit oorspr. wdj; Koptisch, *Σ. οϕητε*). Zij treden in Zmt op als een ware invasie, men leze hierboven de voorbeelden bijeen (No. 8). In woorden van Griekse oorsprong wordt het teken, behoudens enige weinige uitzonderingen (ε, η), aangewend ter weergave van de vocaal α, en dezelfde functie heeft het in de magische namen van Mgc (No. 9).

⊖ : *ix* 11

D18 — Hoogte $\frac{2}{3}$. Het teken komt slechts voor in Mgc en staat hetzij vrij, hetzij onder ($\bar{\circ}$, Mgc, *v* 10, *xvii* 31) of boven een ander teken geplaatst ($\bar{\rho}$, Mgc, *π* 26, *iii* 17 bis, *xv* 5, enz.; ρ , Mgc, *iv* 5; ρ , Mgc, *xv* 11).

a) Variant van $\circ$. In: mrj, verb. „liefhebben” (Mgc); mrj, mrj.t, subst. „liefde” (Mgc, *x* 3 sic, *xv* 14); mr, subst. „boord” (Mgc, *ix* 23). Het teken $\circ$ heeft in de andere teksten weliswaar dezelfde gestalte, maar is kleiner, en het wordt daarom in het volgende hoofdstuk apart behandeld.

b) Variant van ρ . In: hb, subst. „ibis” (Mgc); hm, verb. „fijnstampen” (Mgc, *xv* 5).

c) Variant van ρ . In: hrj, adj. „zich bevindend op”, ook subst. „chef” of „bovenzijde”, en adv. „boven” (Mgc); Hri-noete, nom. mag. (Mgc, No. 243).

Ten Vervolge

B. H. Stricker

A

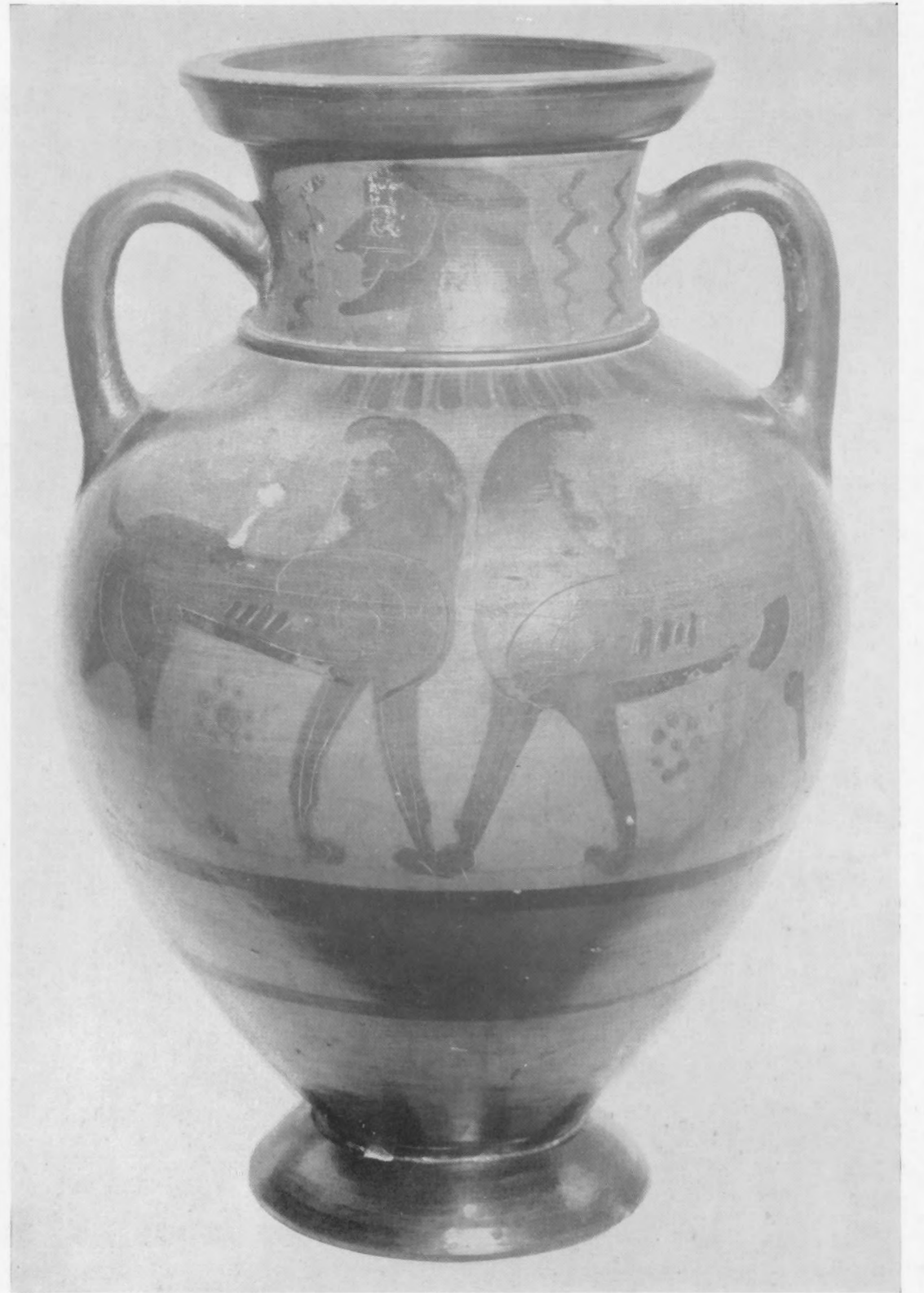
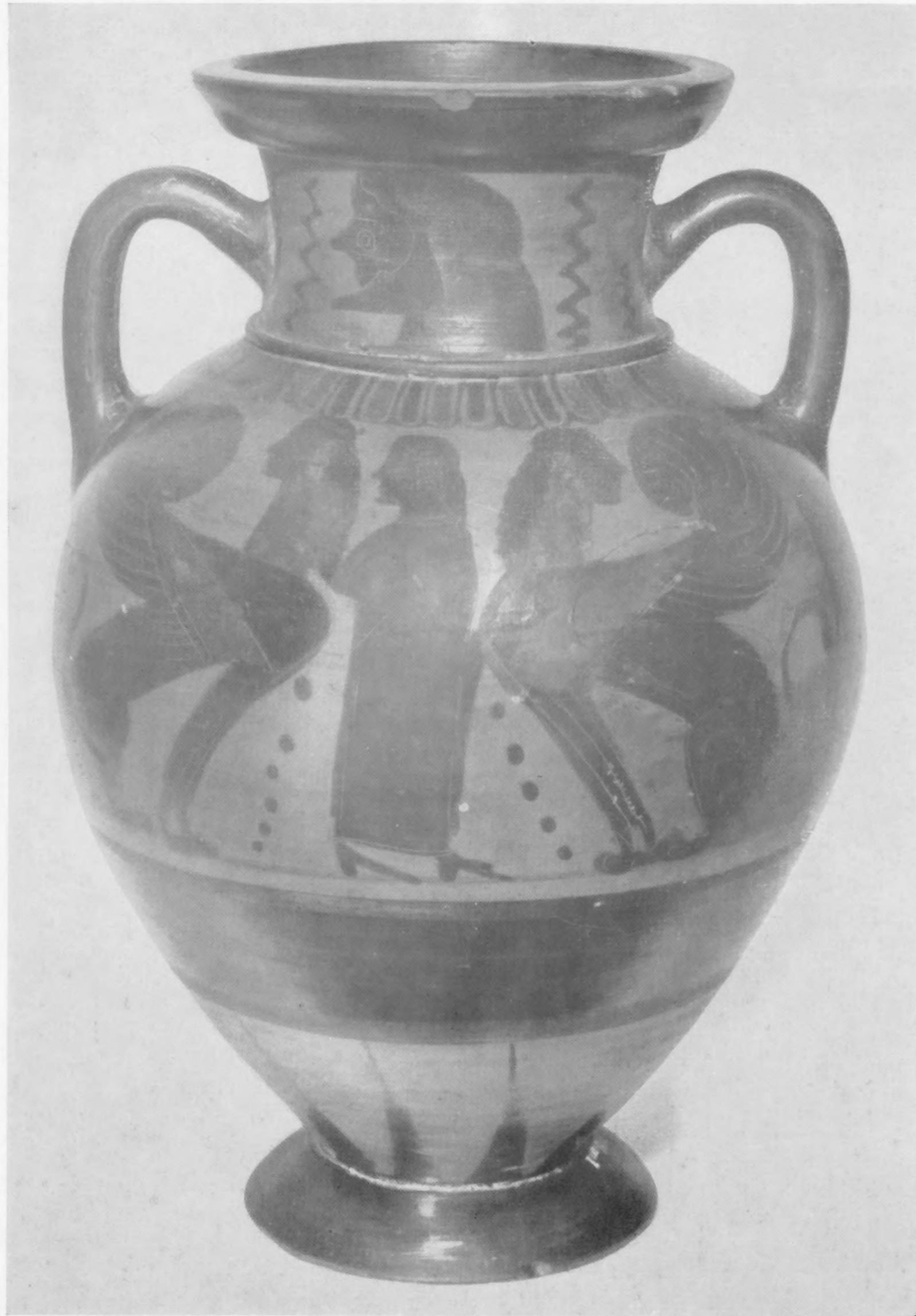

B

~~Een Egyptische nieuwjaars- of pilgrimsfles~~

Een Egyptische nieuwjaars- of pilgrimsfles

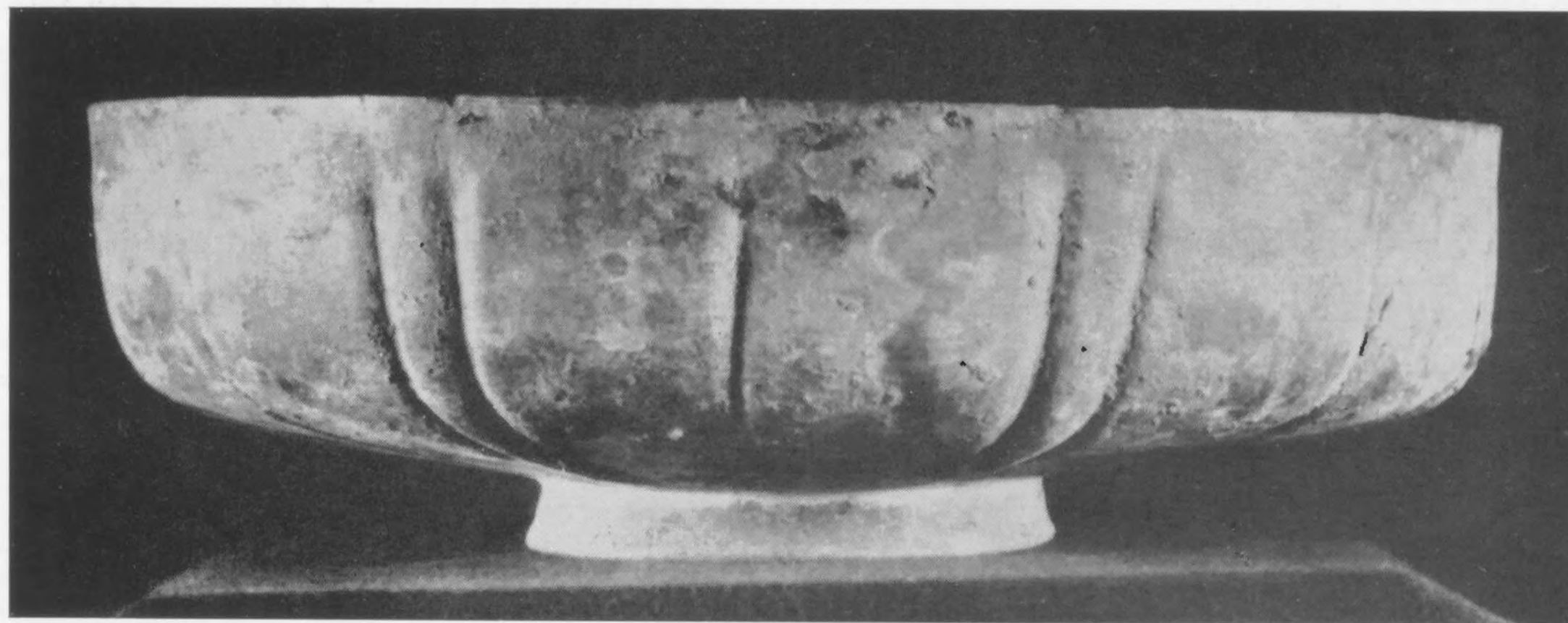
Leyden acc. no. I 1954/12.1. Attic black-figure neck-amphora by the Painter of Louvre F 6. A and B.

Leyden acc. no. K 1956/8.2. Roman terracotta relief with Nile landscape (pygmy village). 1st century A.D.

1. Leiden Inv.-Nr. Rhe 4. Römisches geriffeltes Bronzebecken aus Rhenen. 3. Jht. n. Chr.

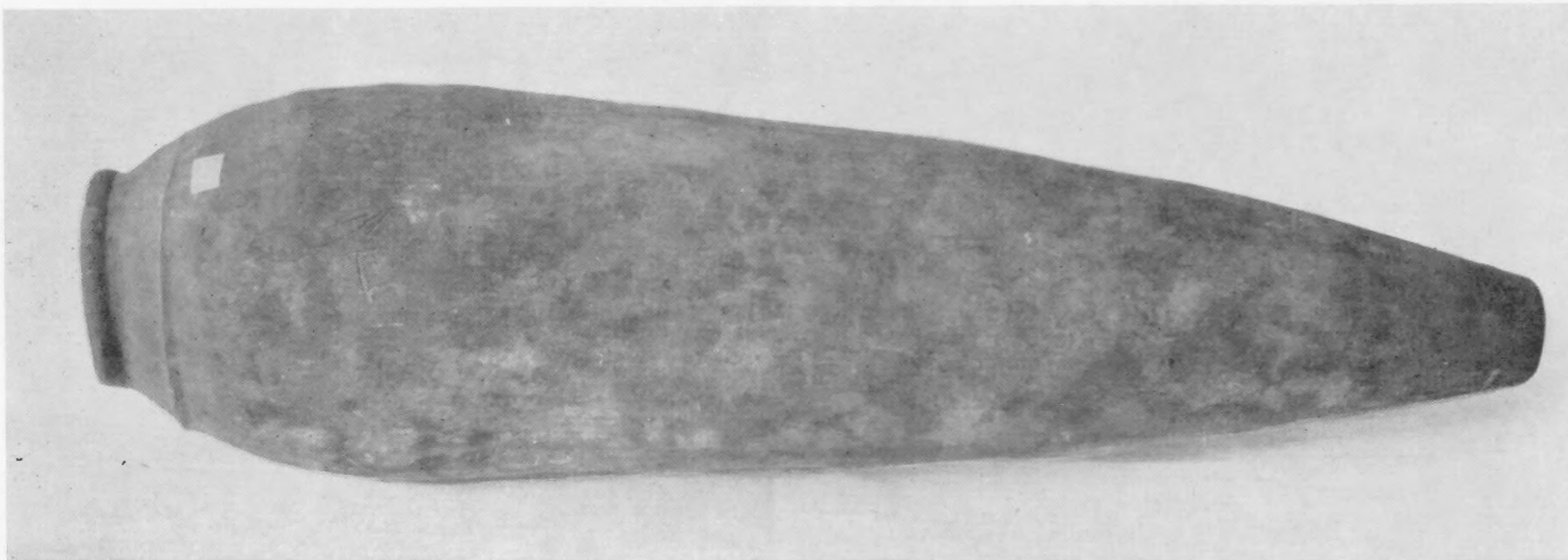

2. Piešťany (Slowakei). Römisches geriffeltes Bronzebecken aus Stráže (Slowakei). 3. Jht. n. Chr.

POTTERY

1. A 8

2. B 2, E 10, B 6A, B 11

3. B 8A, B 6B, B 10, B 8

POTTERY

PL. VI

1. D 14, D 1A, B 12

2. C 6, C 2, D 15

3. E 3, E 11, E 2, E 19, (top); E 14, E 16, E 18, N 2, E 15, E 8

POTTERY

1. E 13, E 20, E 2 (top); E 2, E 17

2. F 2, F 1, F 6, V 4

POTTERY

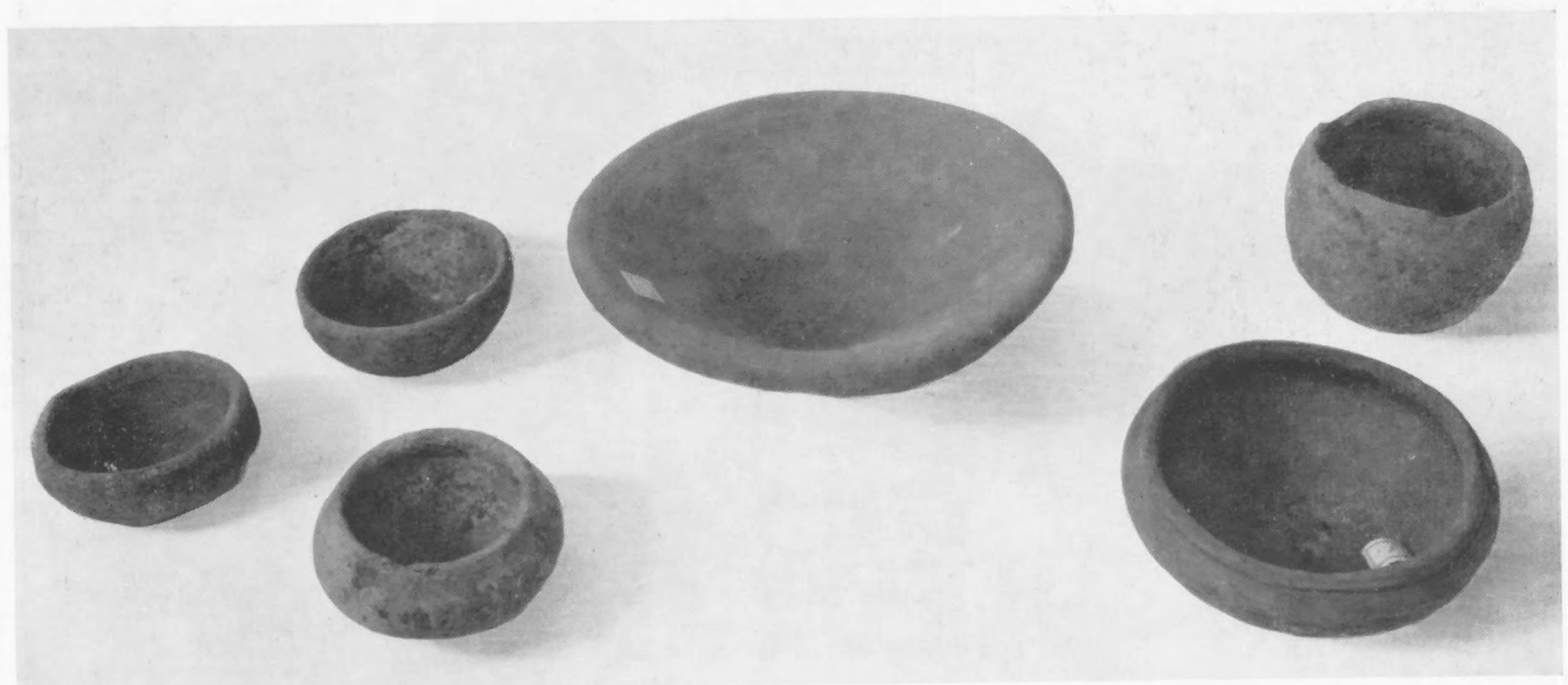
PL. VIII

1. N 1, E 12

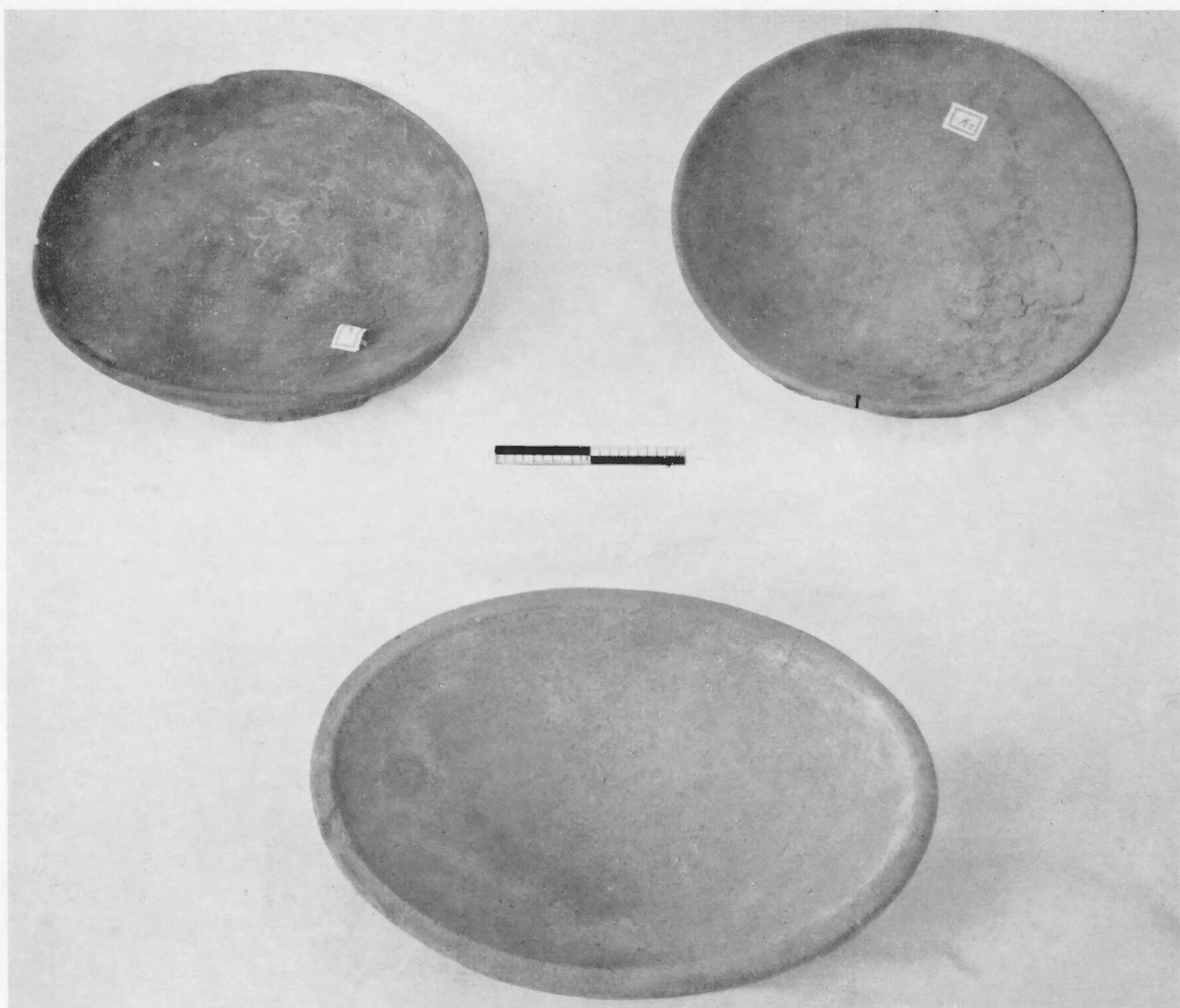

2. J 1, J 1, J 20, W 7 (top); J 13, J 11, J 3

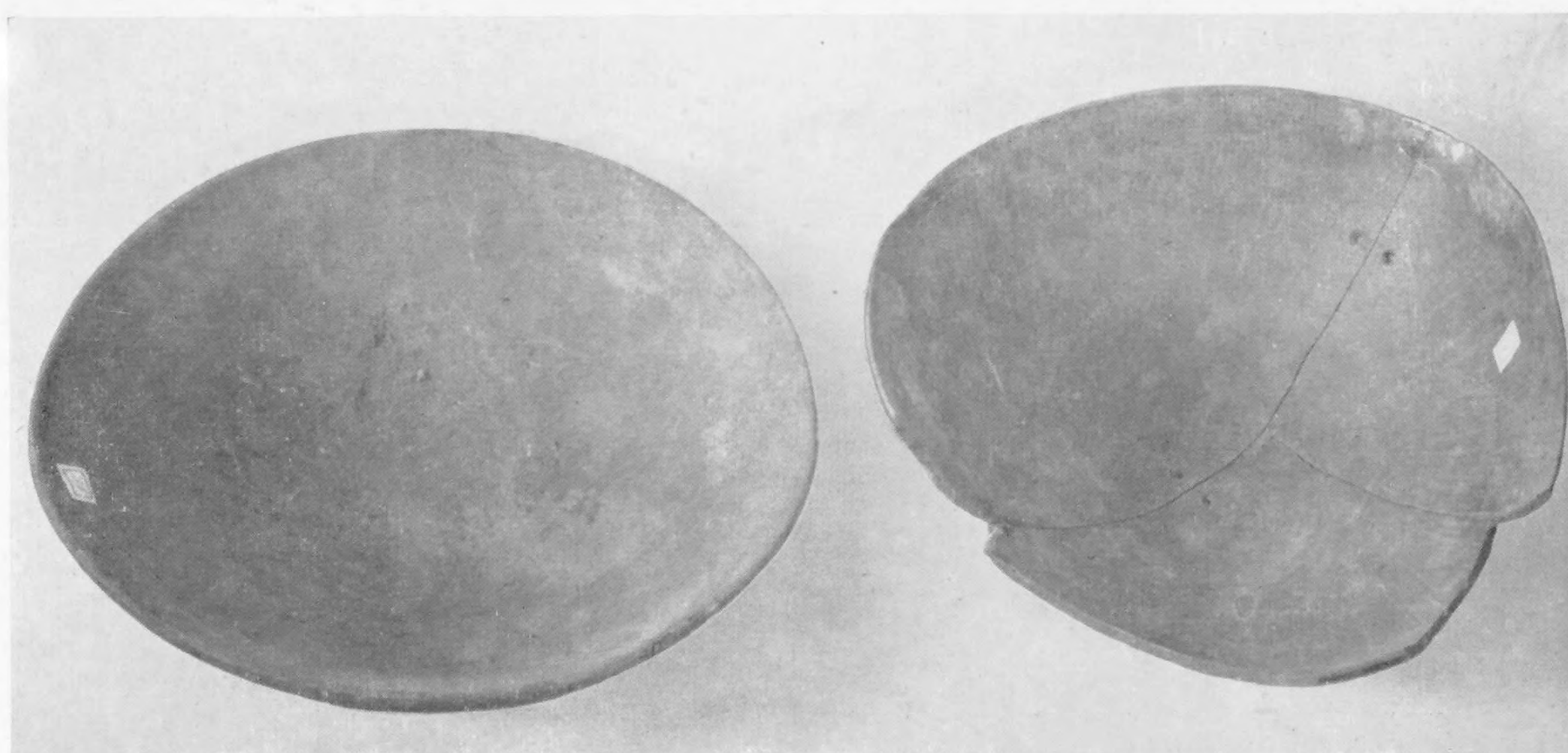

3. J 12, J 5, J 25 (top); J 18, J 27, J 21

POTTERY

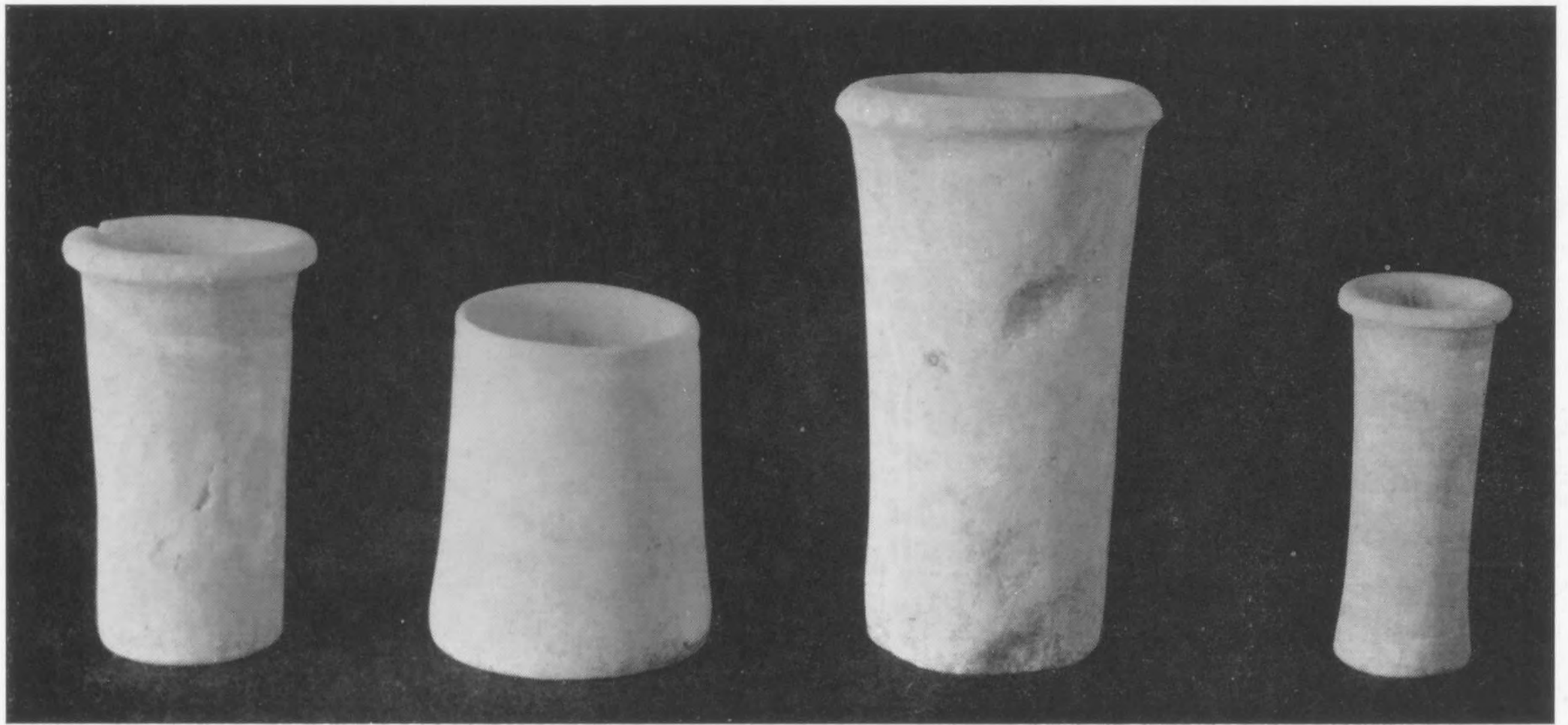

1. L 7, K 2 (top); K 7

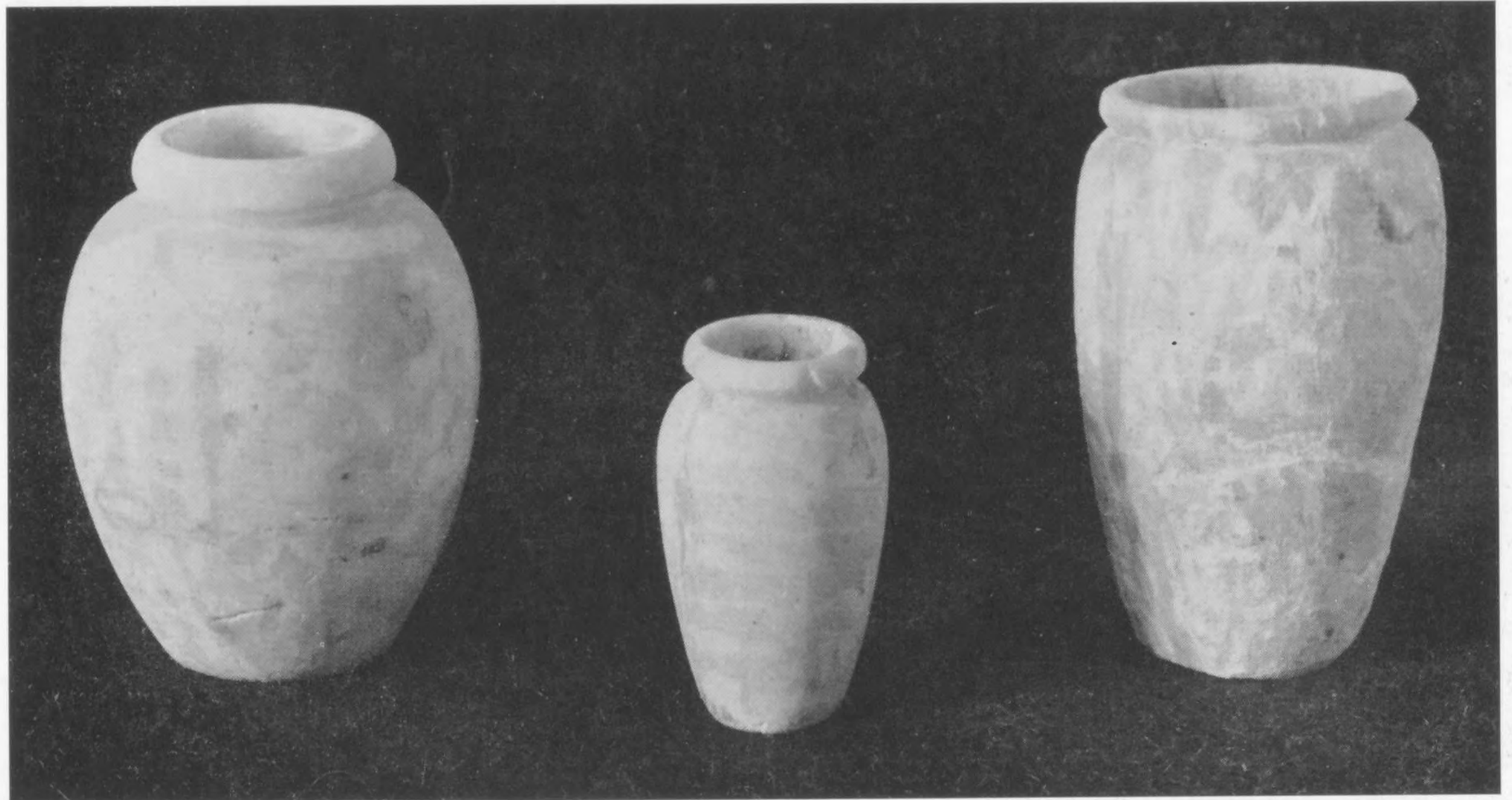

2. J 24, J 26

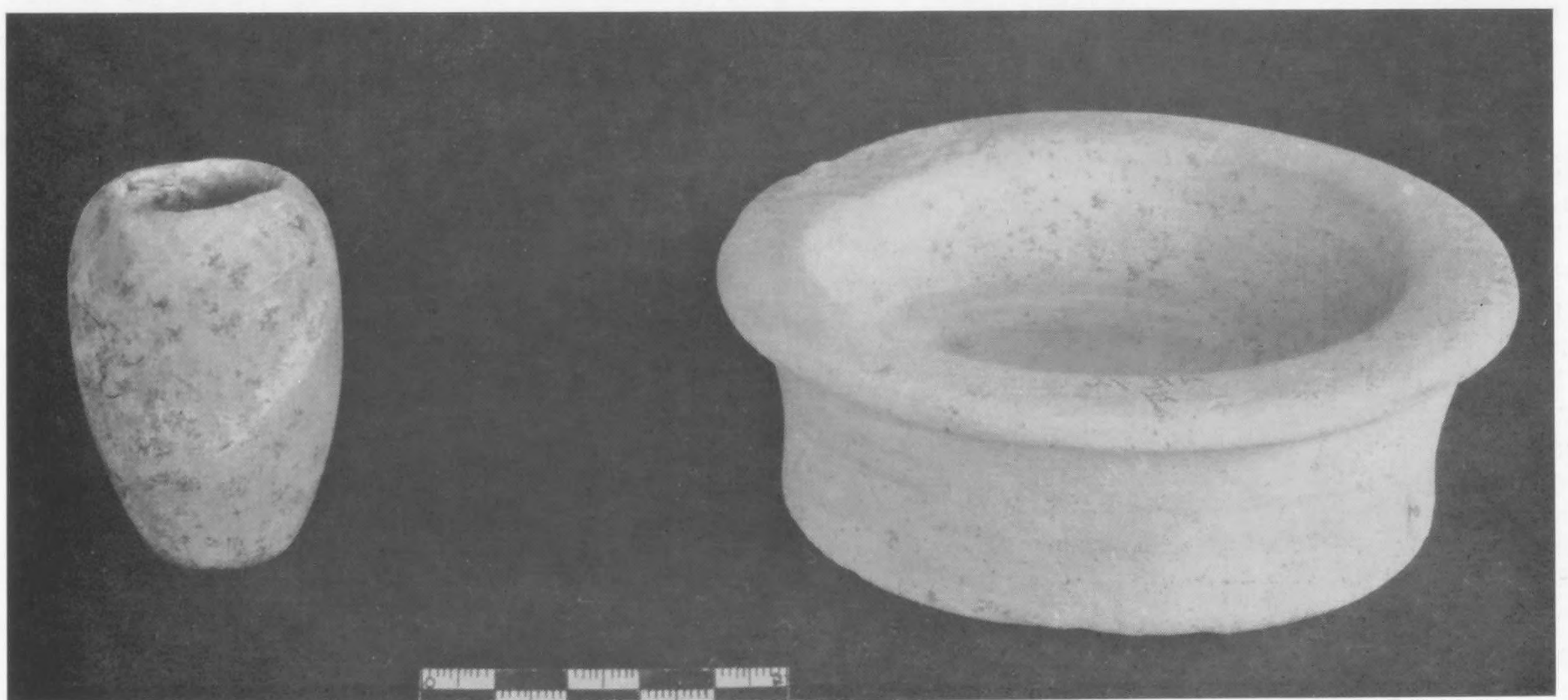
stone vessels

1. Nrs. 4, 10, 3, 6

2. Nrs. 11, 12, 14

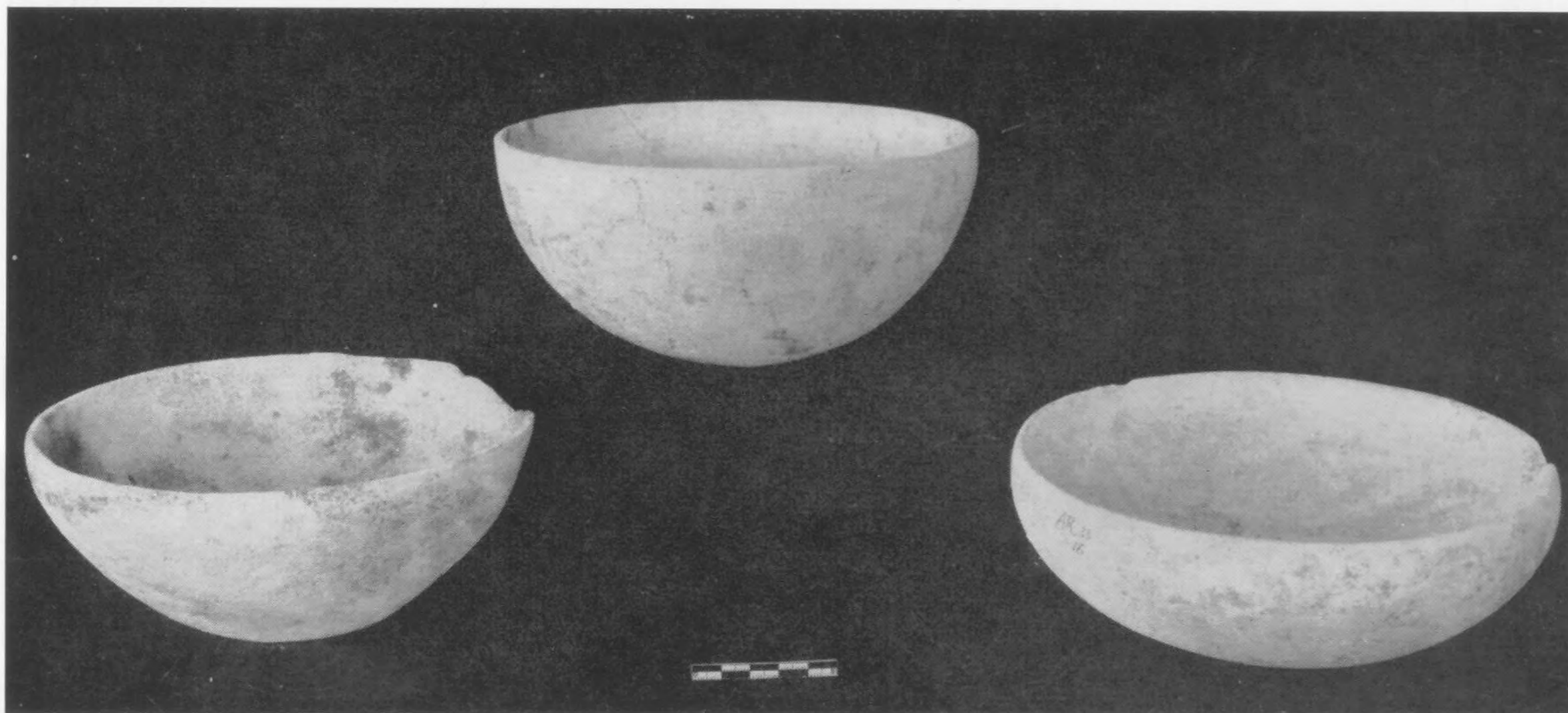

3. Nrs. 18, 8

stone vessels

1. Nr. 19

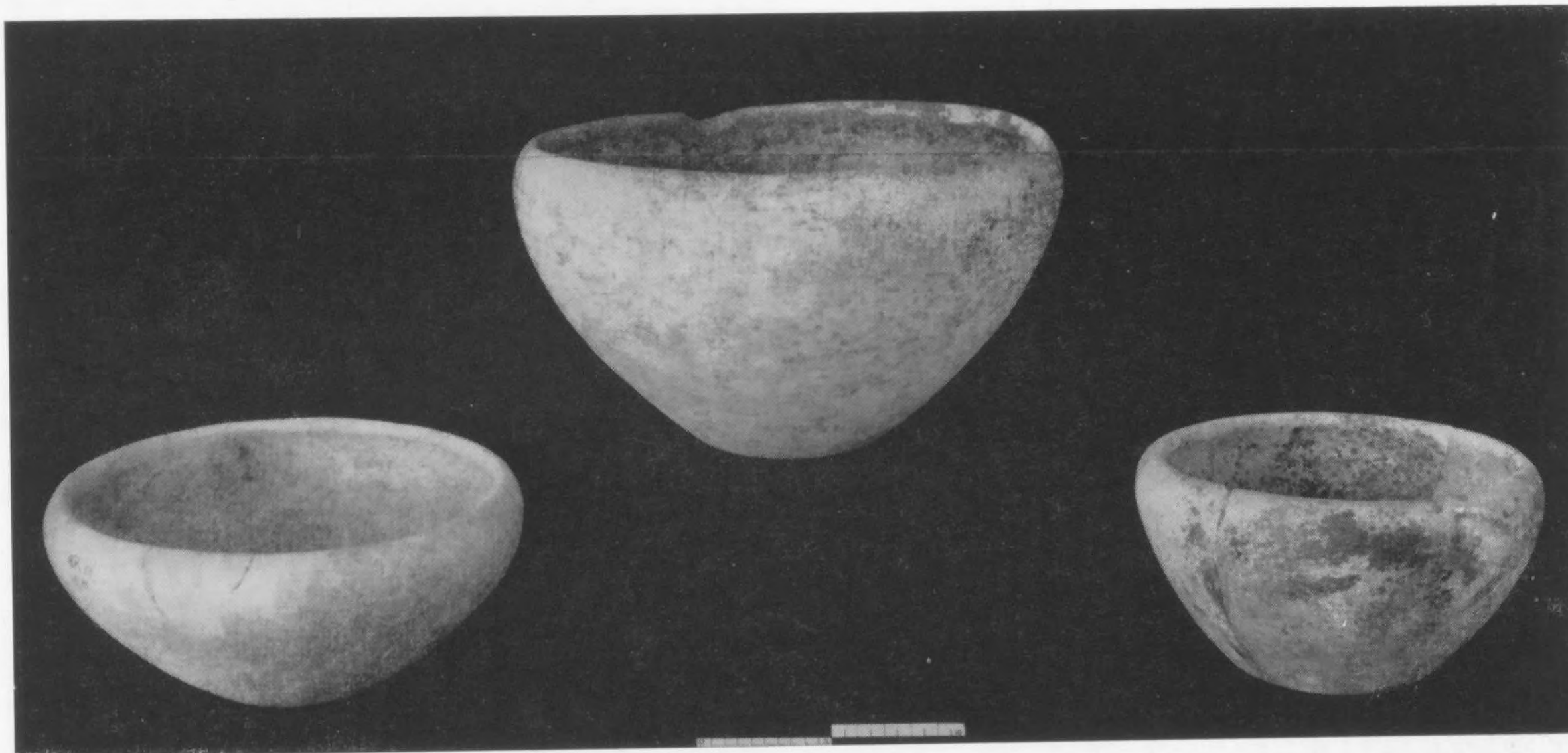
2. Nrs. 21, 22, 38

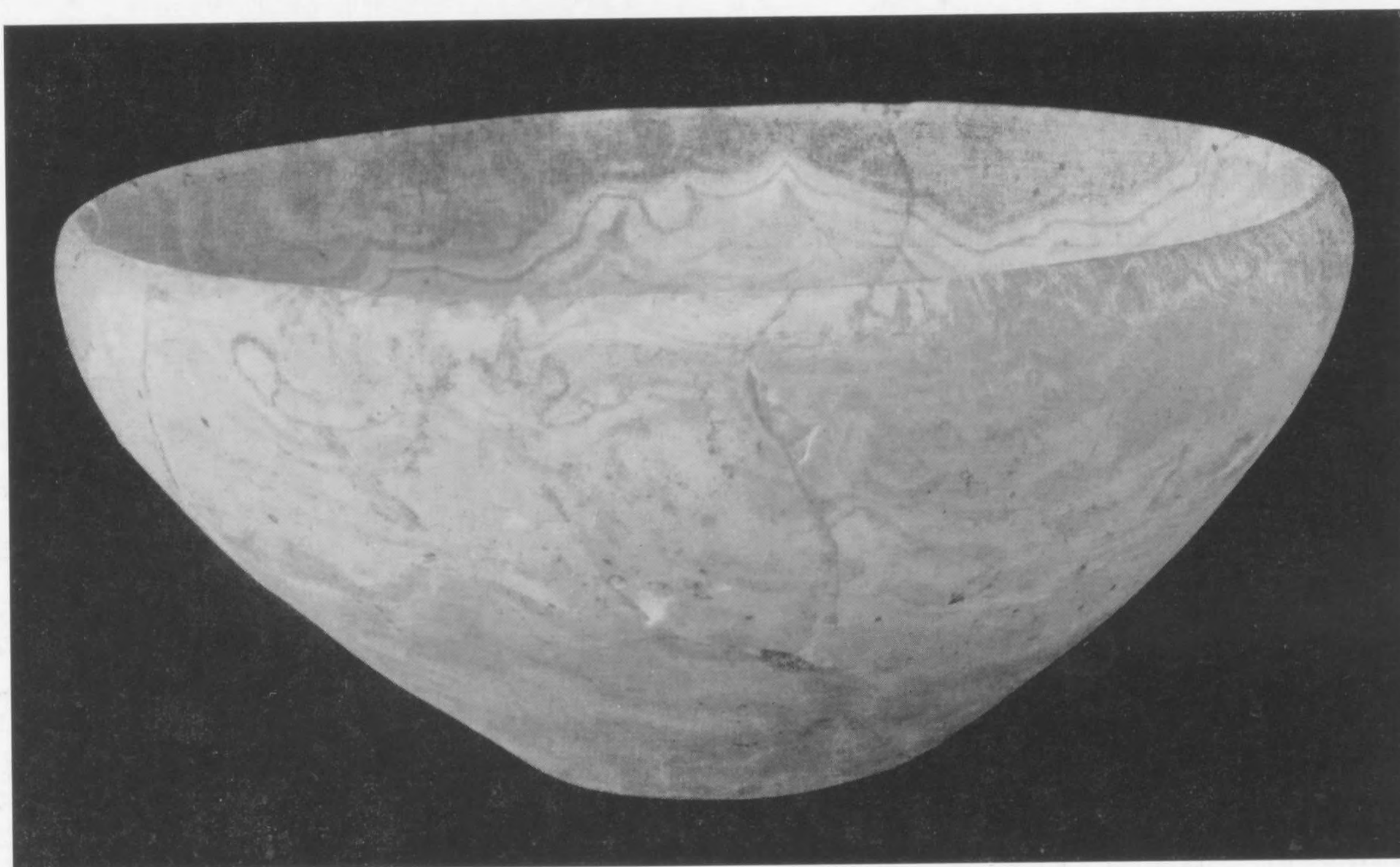
3. Nrs. 24, 35

STONE VESSELS

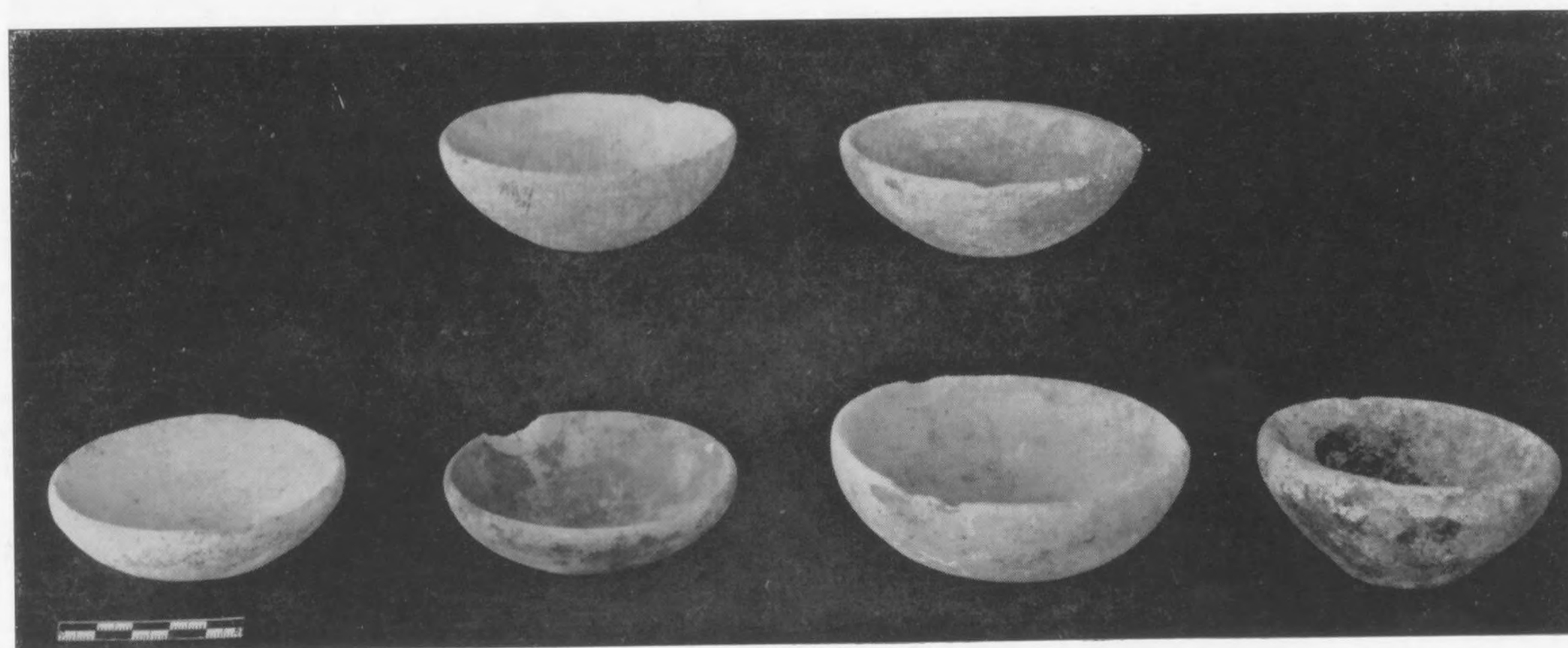
PL. XII

1. Nrs. 29, 26, 27

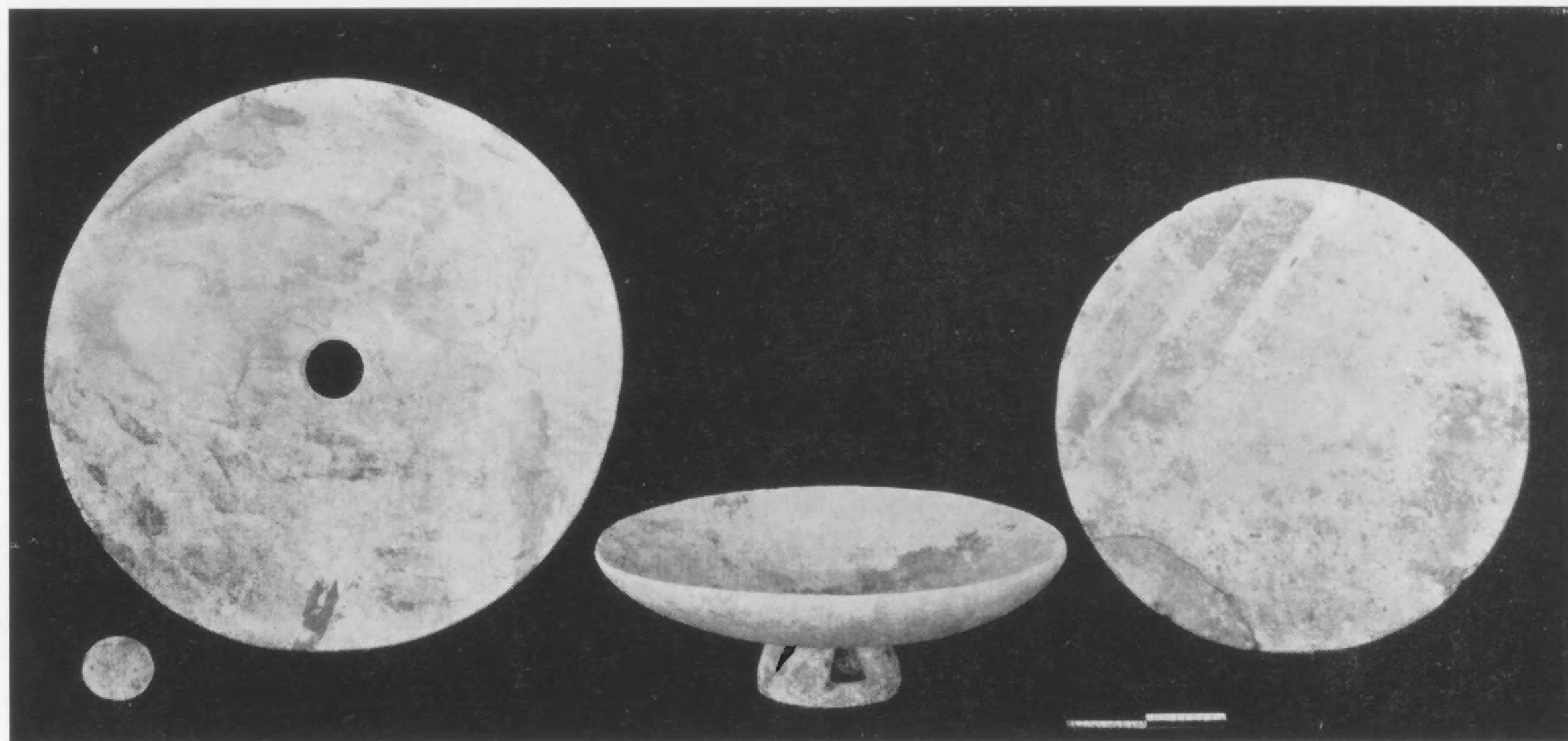
2. Nr. 31

3. Nrs. 49, 42 (top); 51, 45, 52, 46

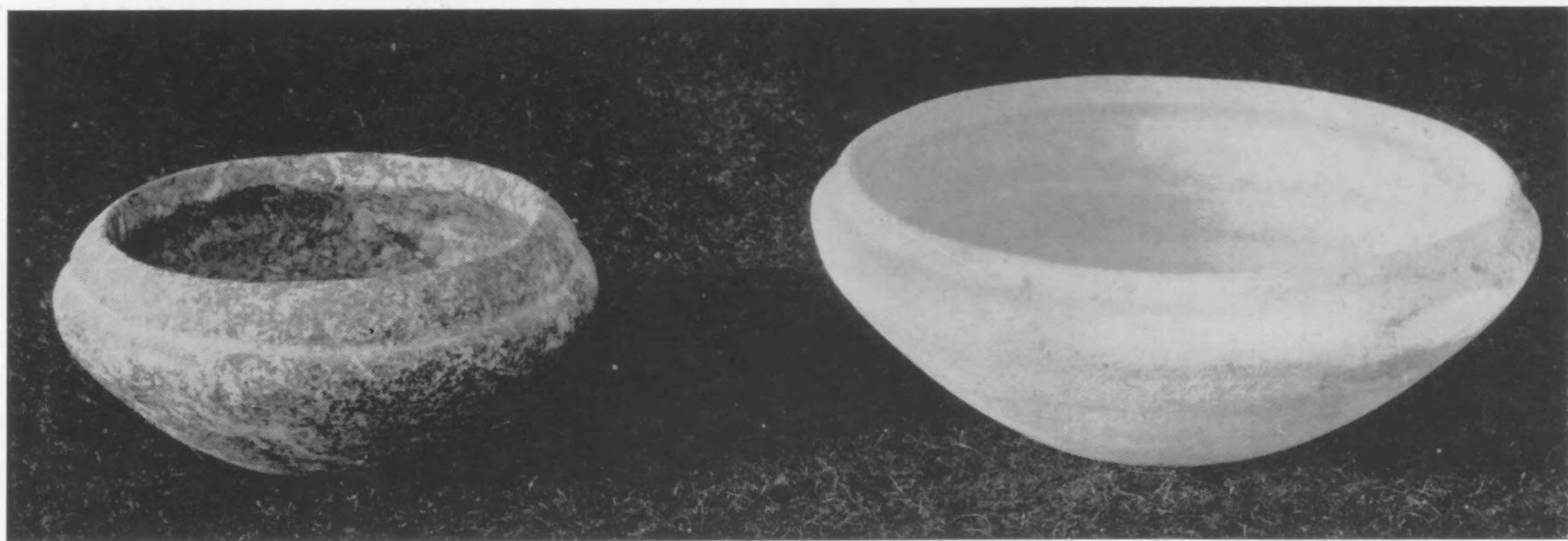
stone vessels

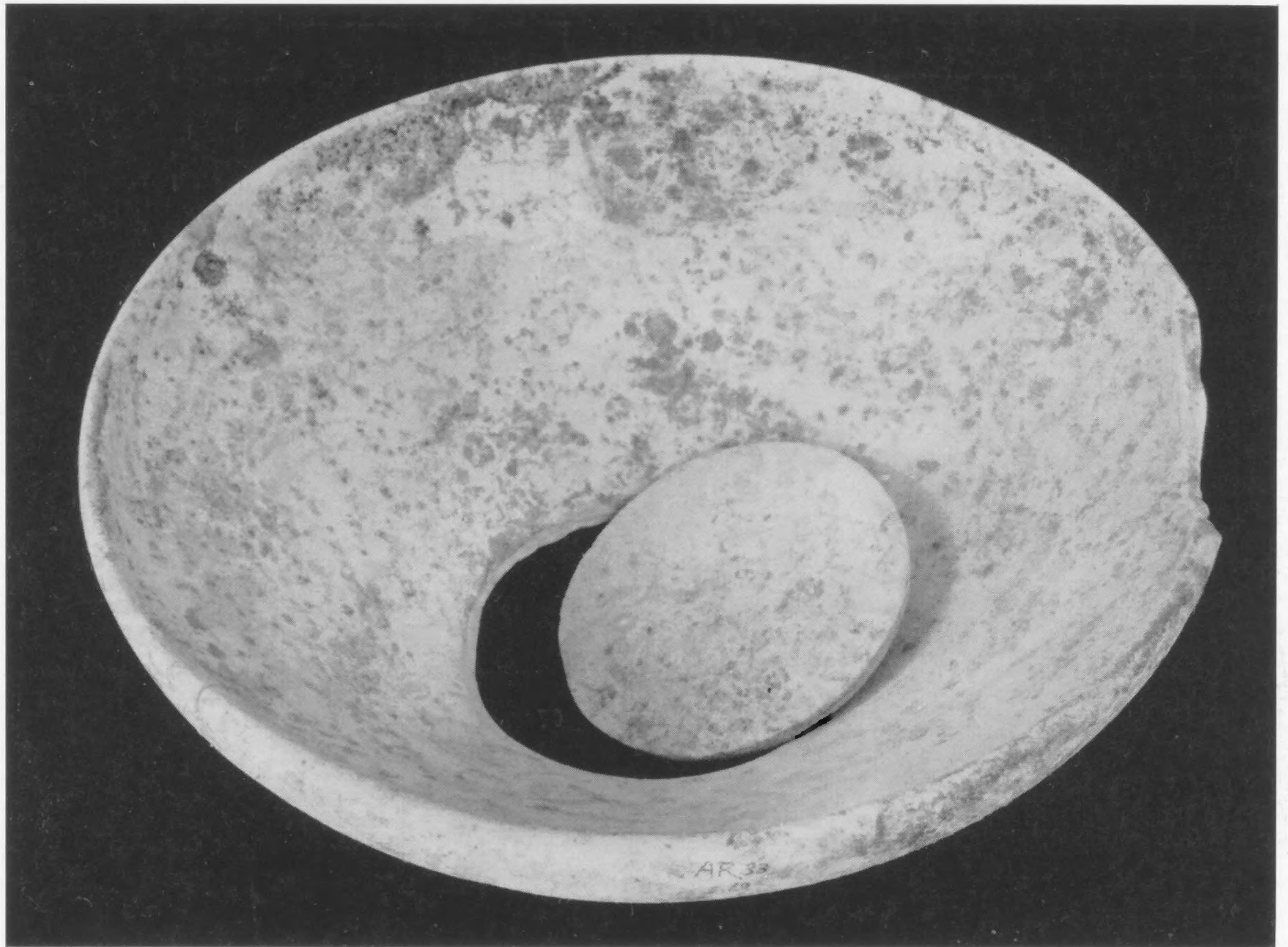
1. Nrs. 66, 68, 67

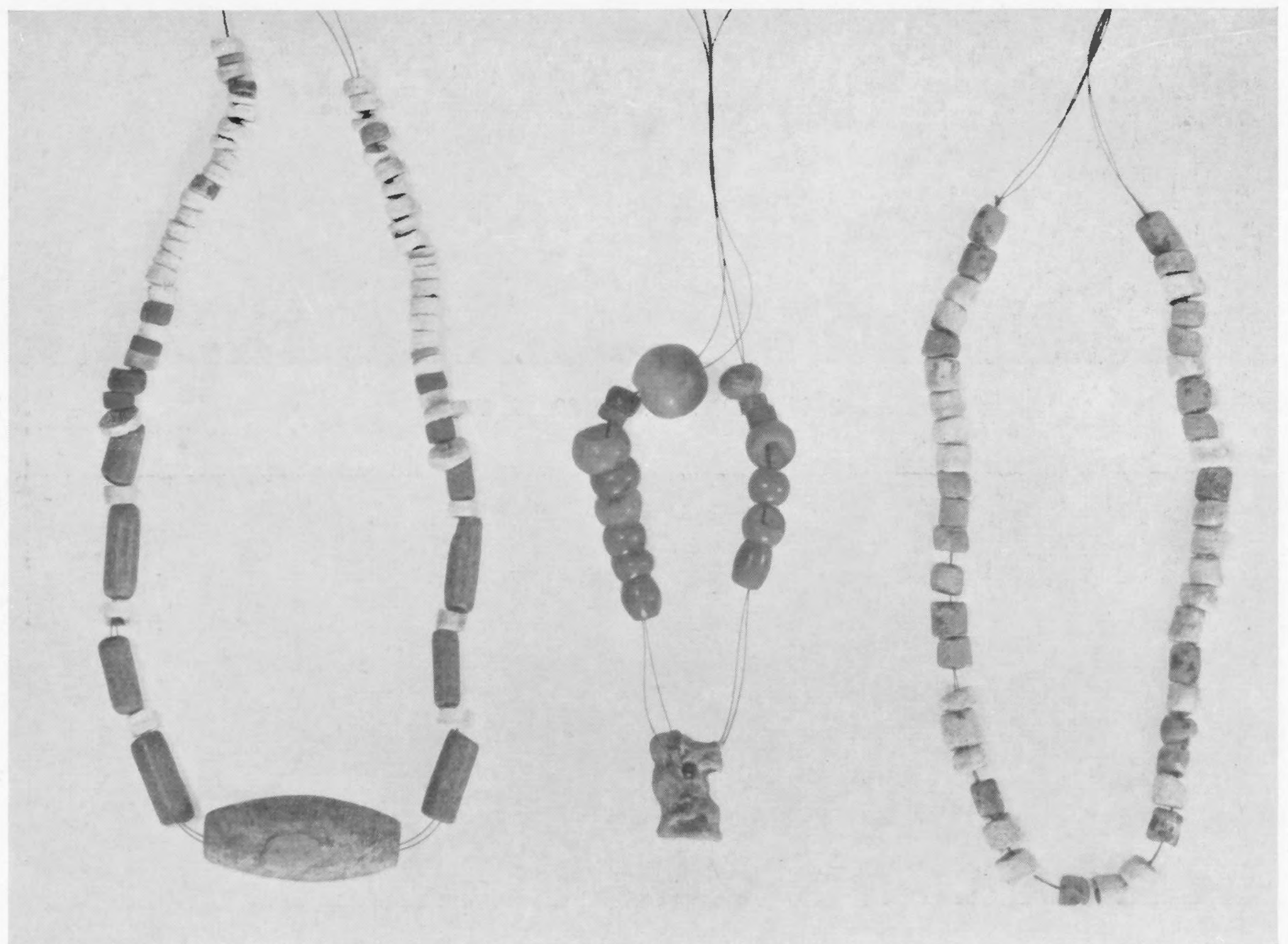
2. Nrs. 72, 70 (top); 80, 79, 71

3. Nrs. 83, 82

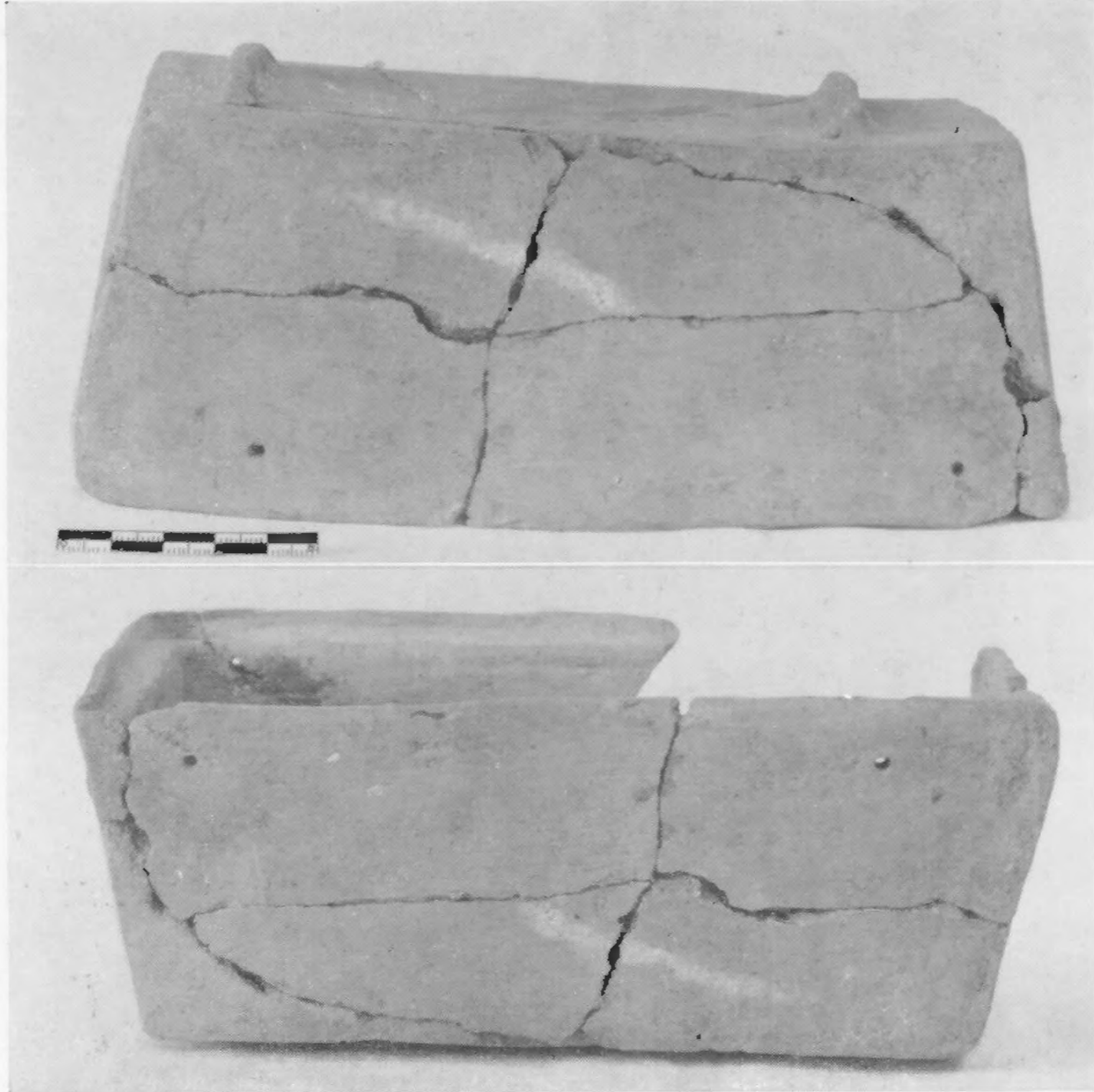
1. Stone vessel Nr. 85

2. Beads and amulet. Cat. Nrs. 101, 99 and 102, 100

1. Pottery of Type XX 2

2. Pottery box. Cat. Nr. 97

3. Pottery of Type XX 1

4. Ivory, copper, pottery. Cat. Nrs. 94, 95, 96, 98

1. Tomb 388: Burial of Class 2

2. Tomb 350: Burial of Class 2

1. Tomb 364: Burial of Class 4

2. Tomb 369: Burial of Class 4

1. Tomb 365: Burial of Class 6

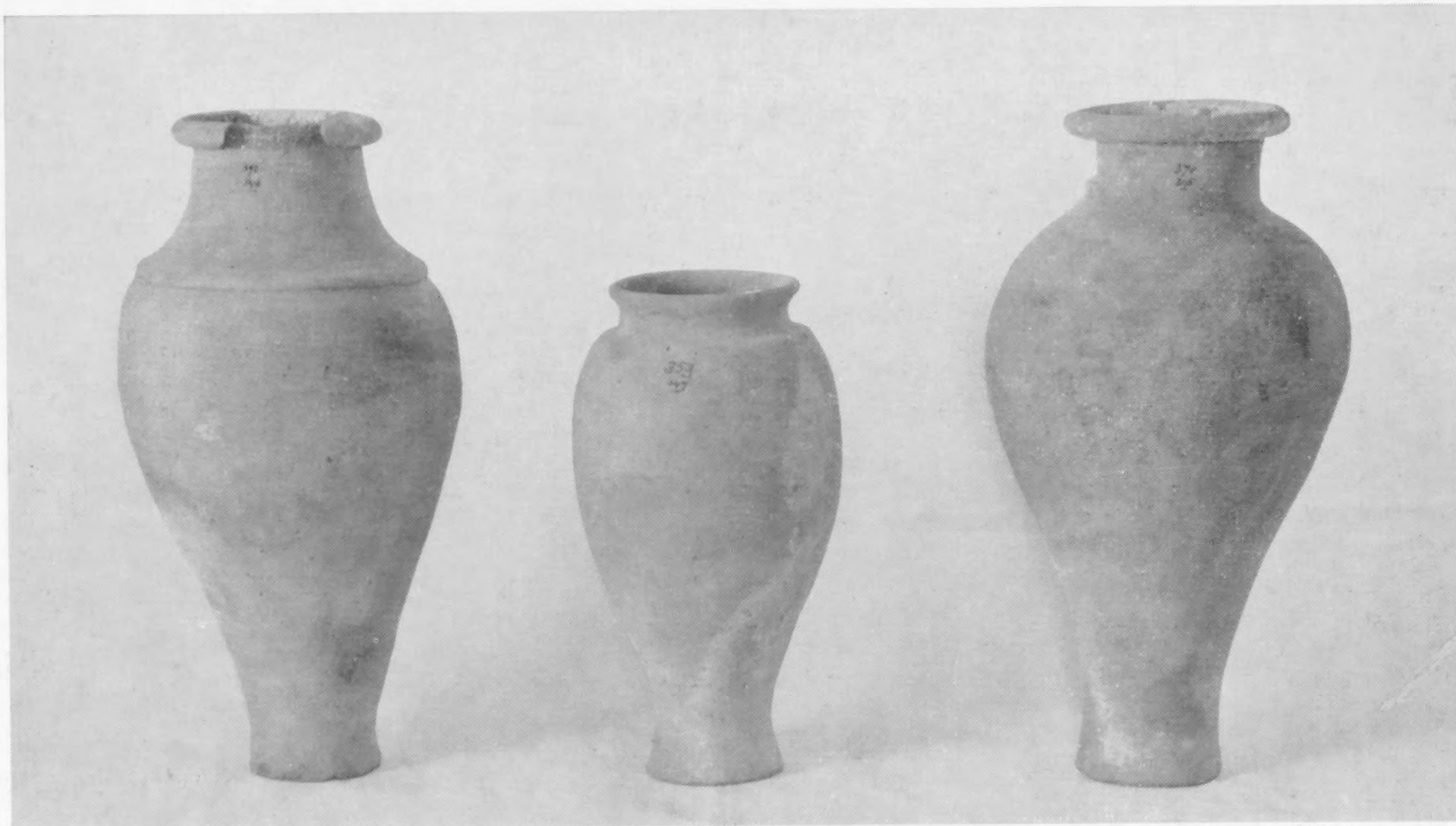
2. Tomb 368: Burial of Class 9

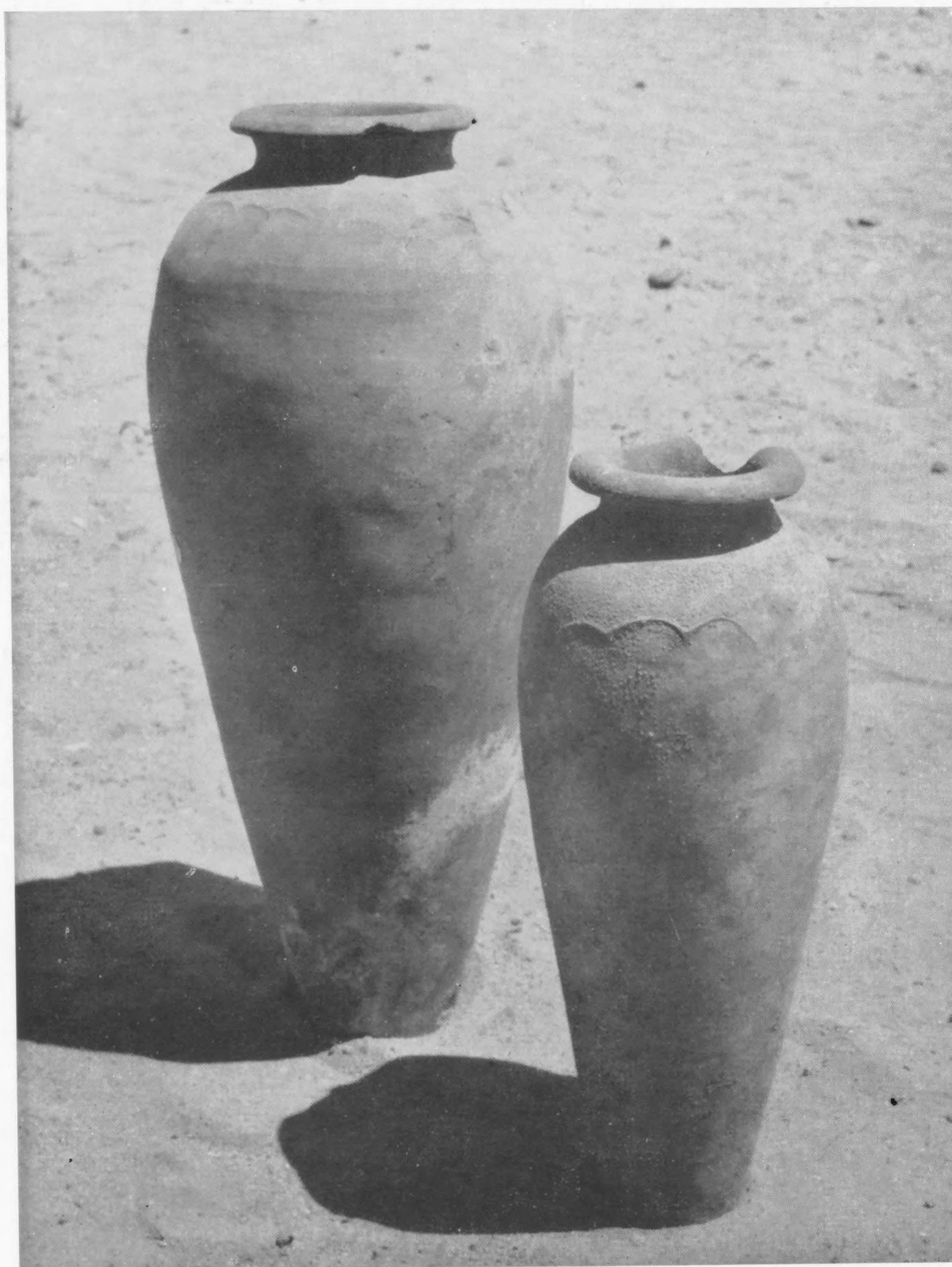
1. Tomb 363: Burial of Class 9 with a roofing of stone slabs

2. Tomb 341: Burial of Class 10

1. Pottery of Types D 7B, D 6, D 7A

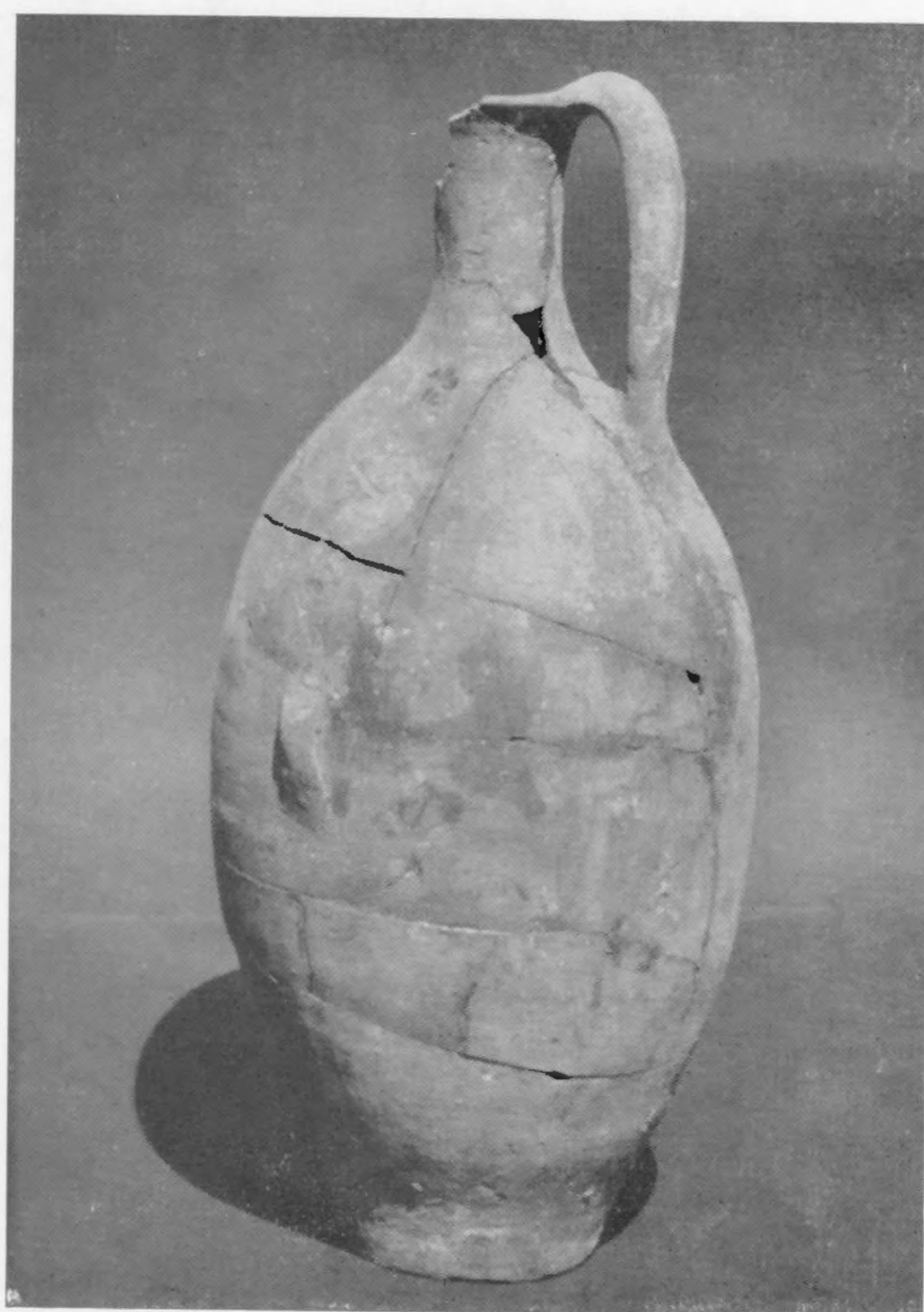

2. Pottery of Types E 22, E 22A

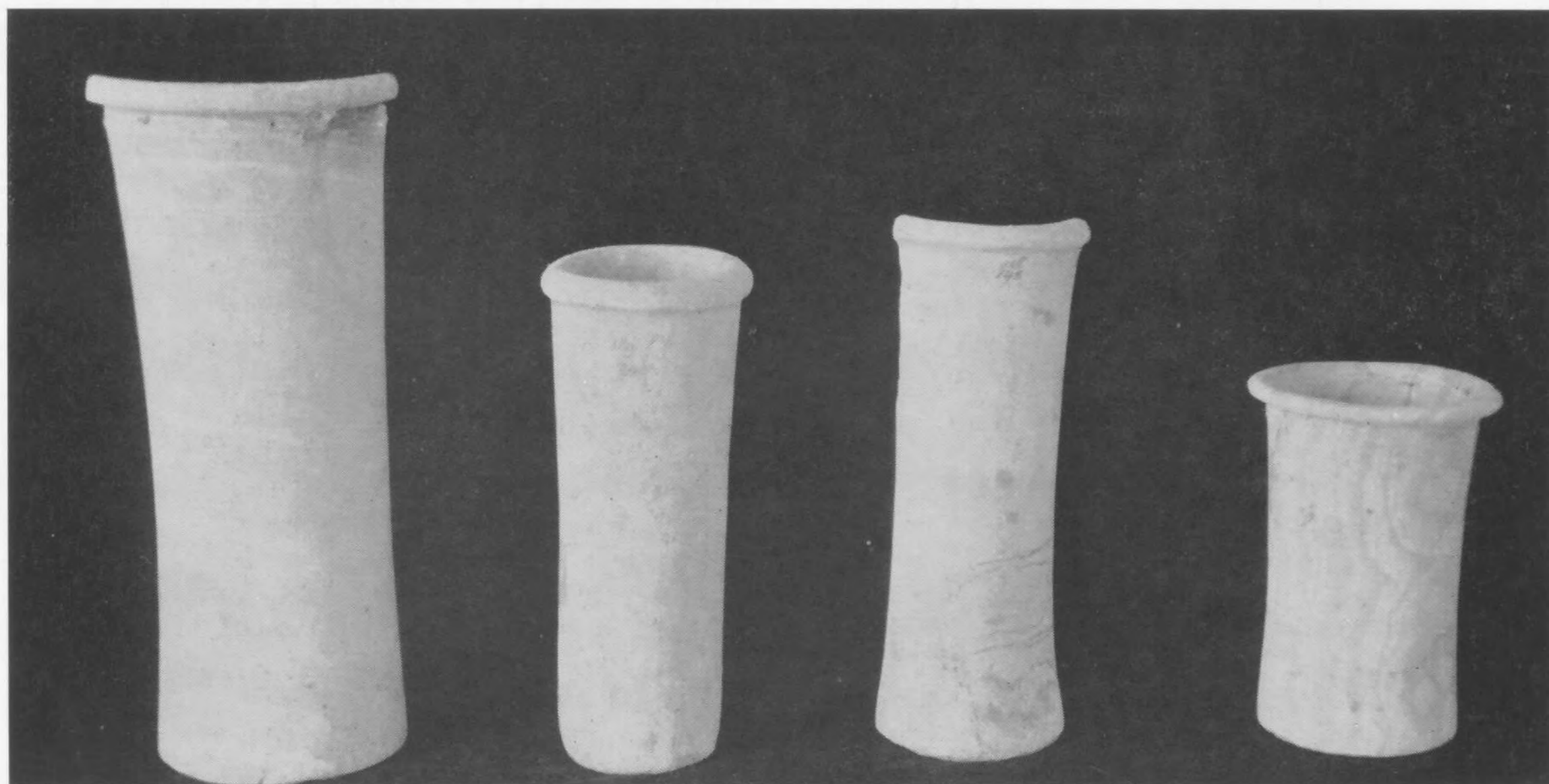

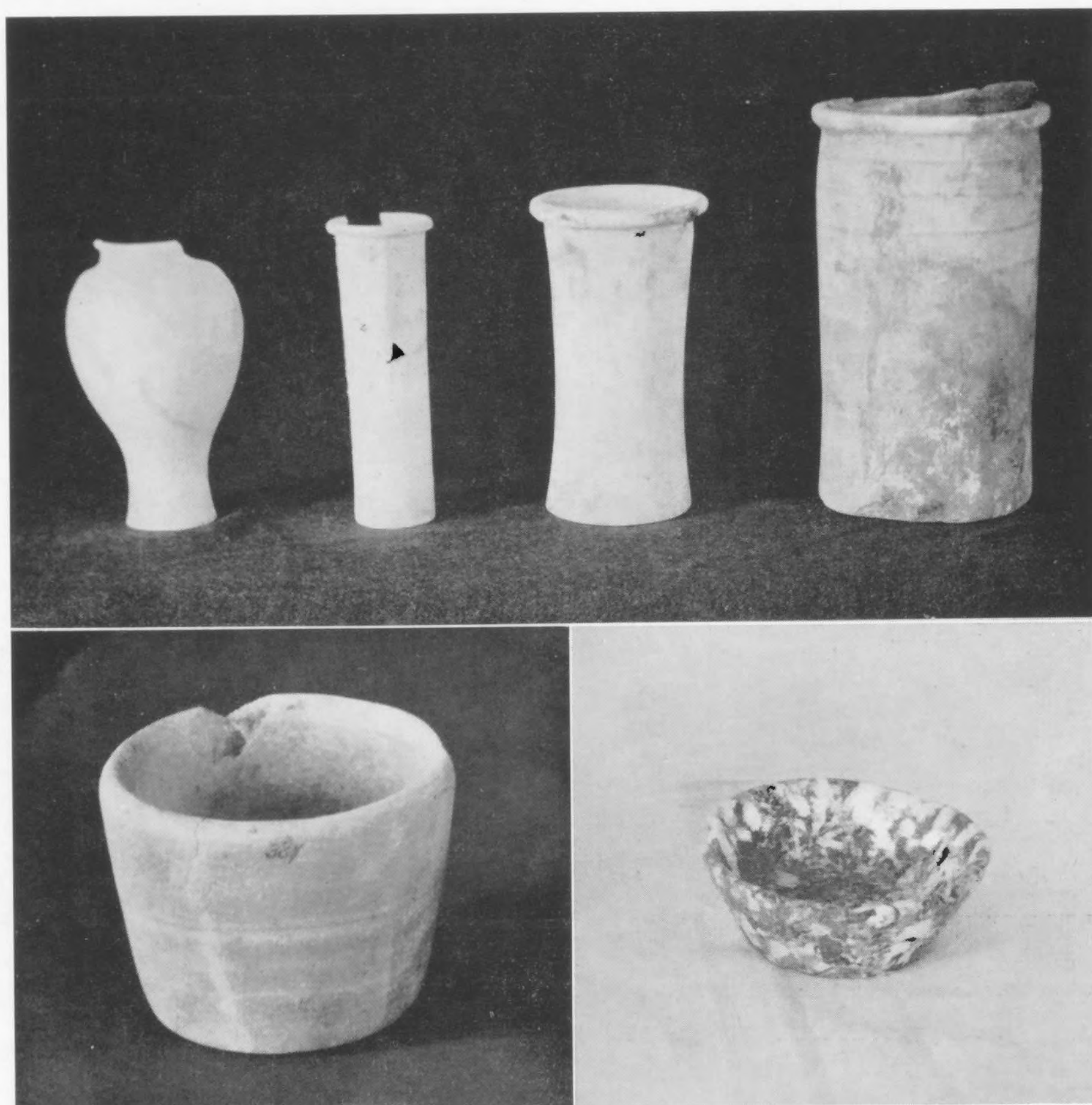
1. Pottery of Types F 7, F 7A

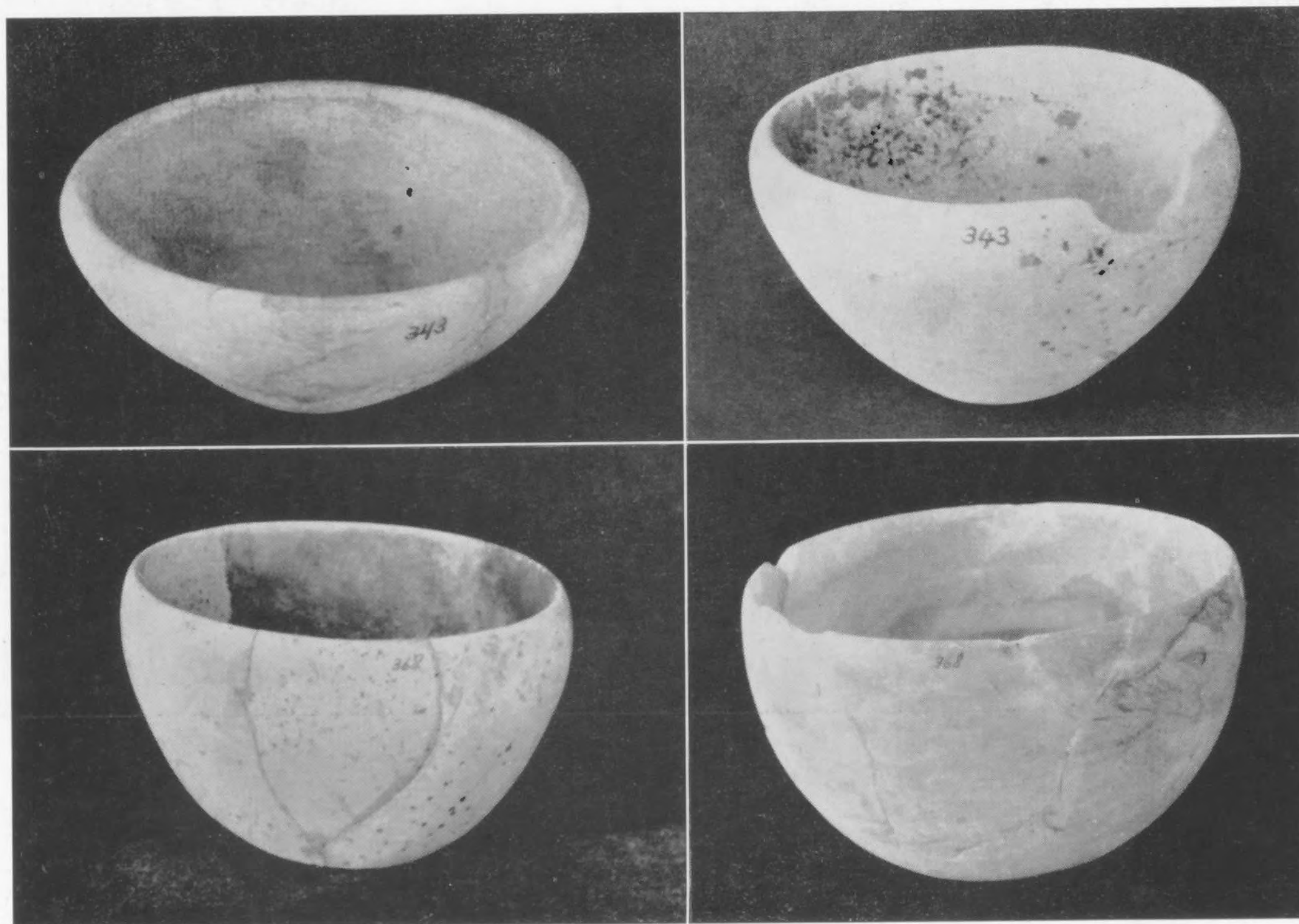
2. Pottery of Type G 15

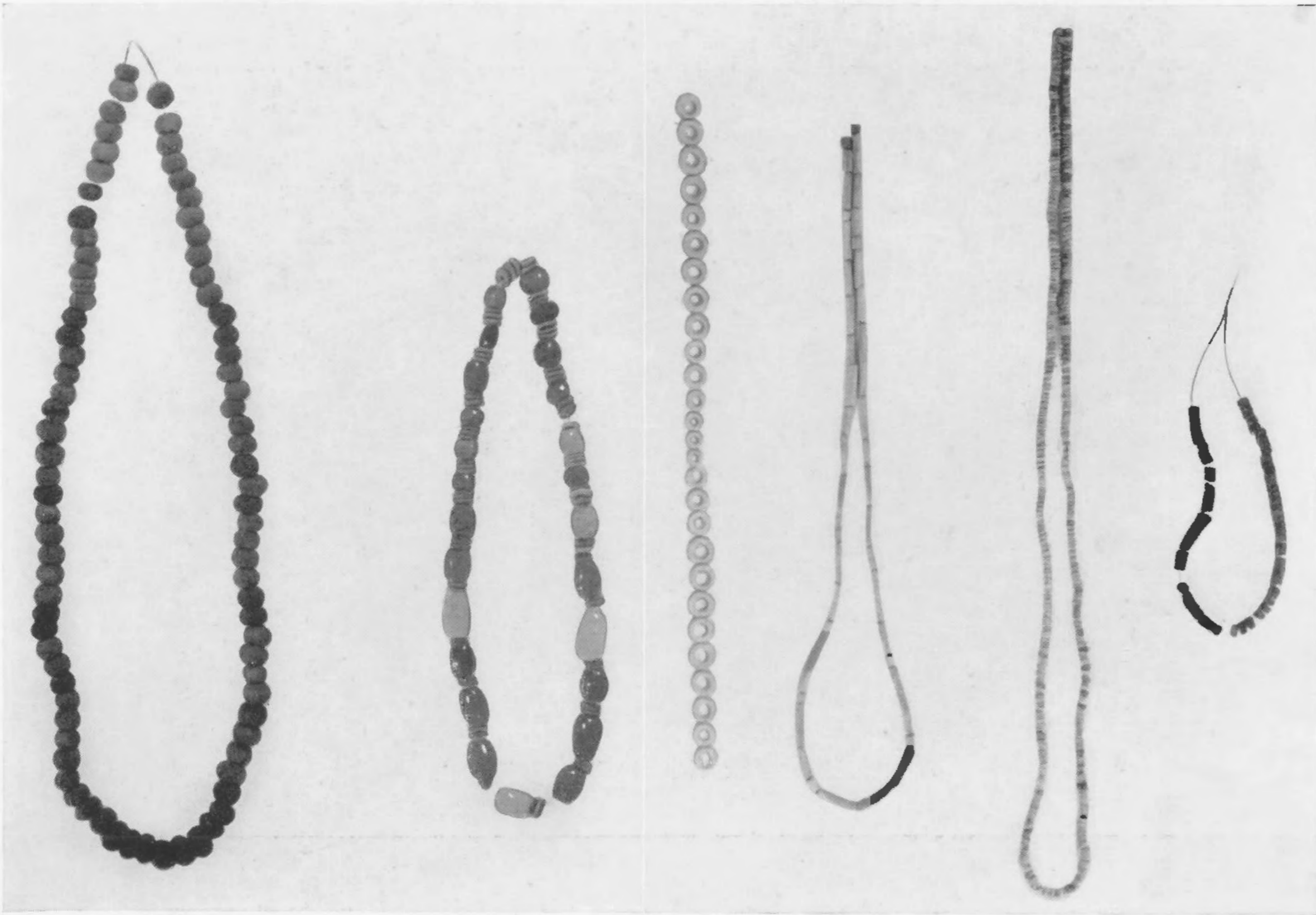
3. Stone vessels Nrs. 6, 5, 3, 13

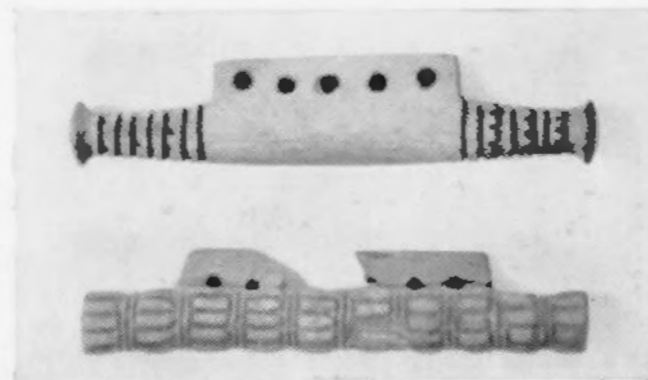
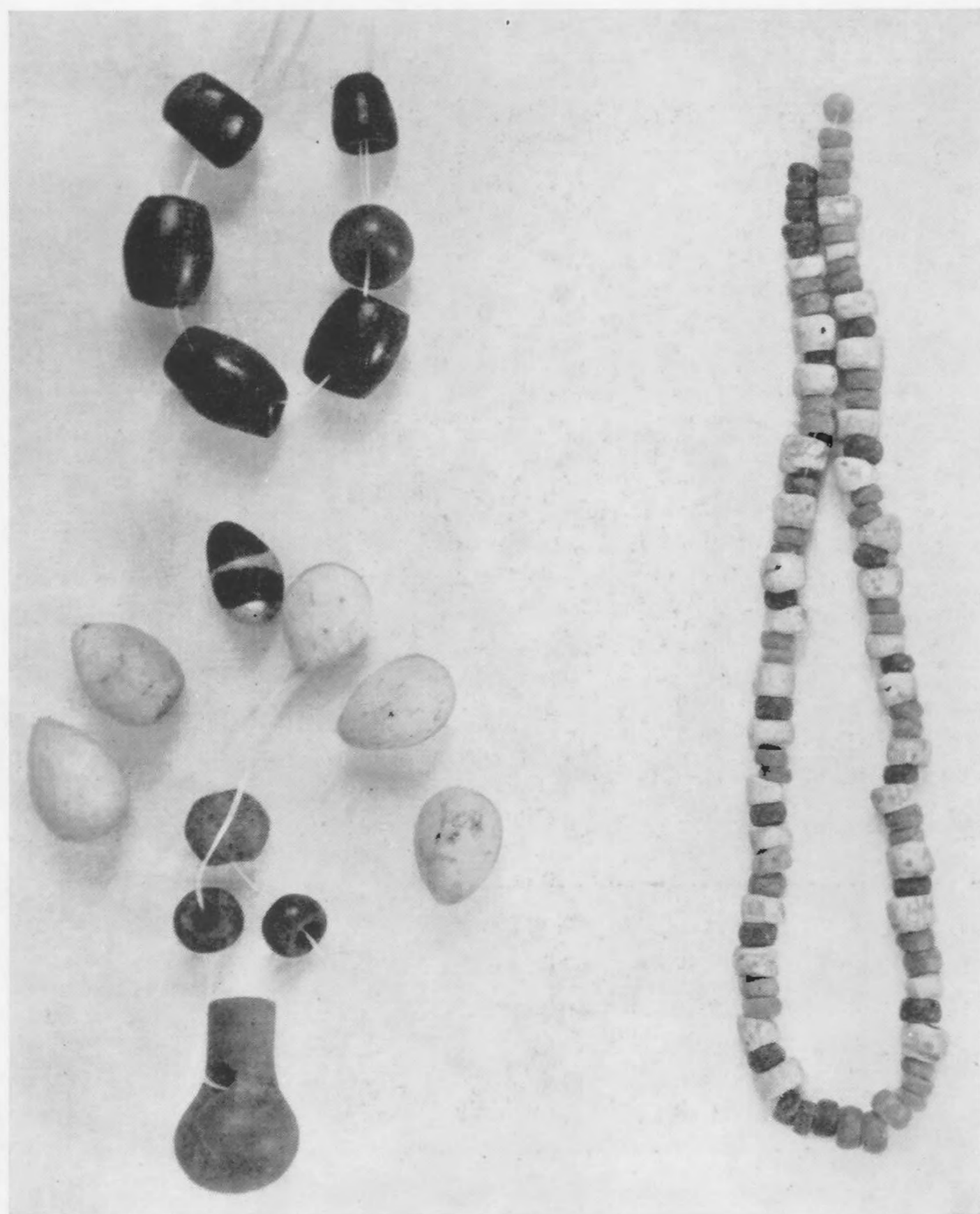
1. Stone vessels Nrs. 55, 7, 4, 1 (top); 17, 54

2. Stone vessels Nrs. 29, 44 (top); 45, 33

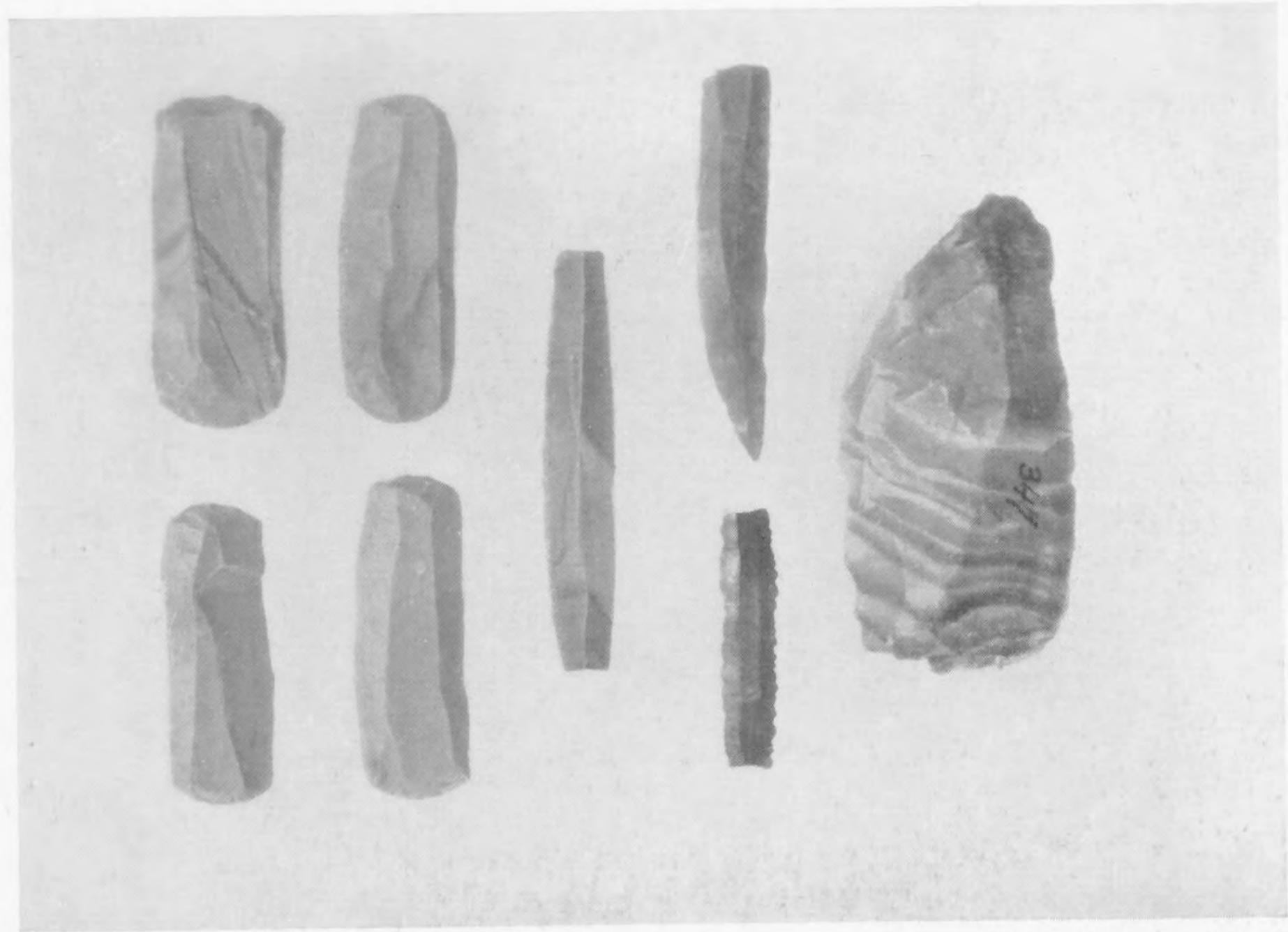

1. Beads: Cat. Nrs. 42, 4-5, 67, 7, 54, 65

2. Beads: Cat. Nrs. 48, 69, 51. Pear-shaped objects: Cat. Nr. 70

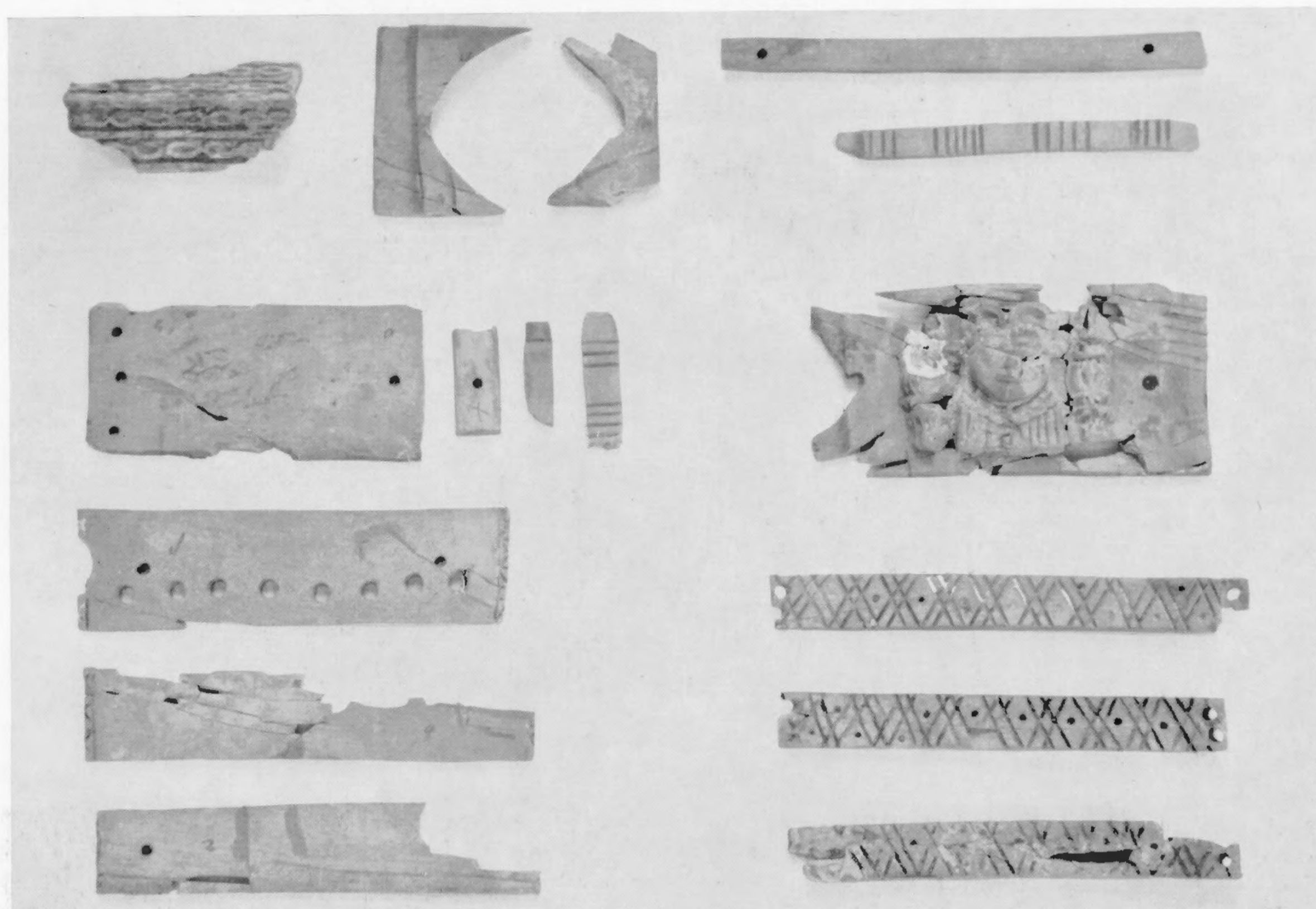
3. Ivory: Cat. Nrs. 38, 39, 36, 35

1. Flints: Cat. Nrs. 68, 32, 49, 22, 40

2. Ivory: Cat. Nr. 247

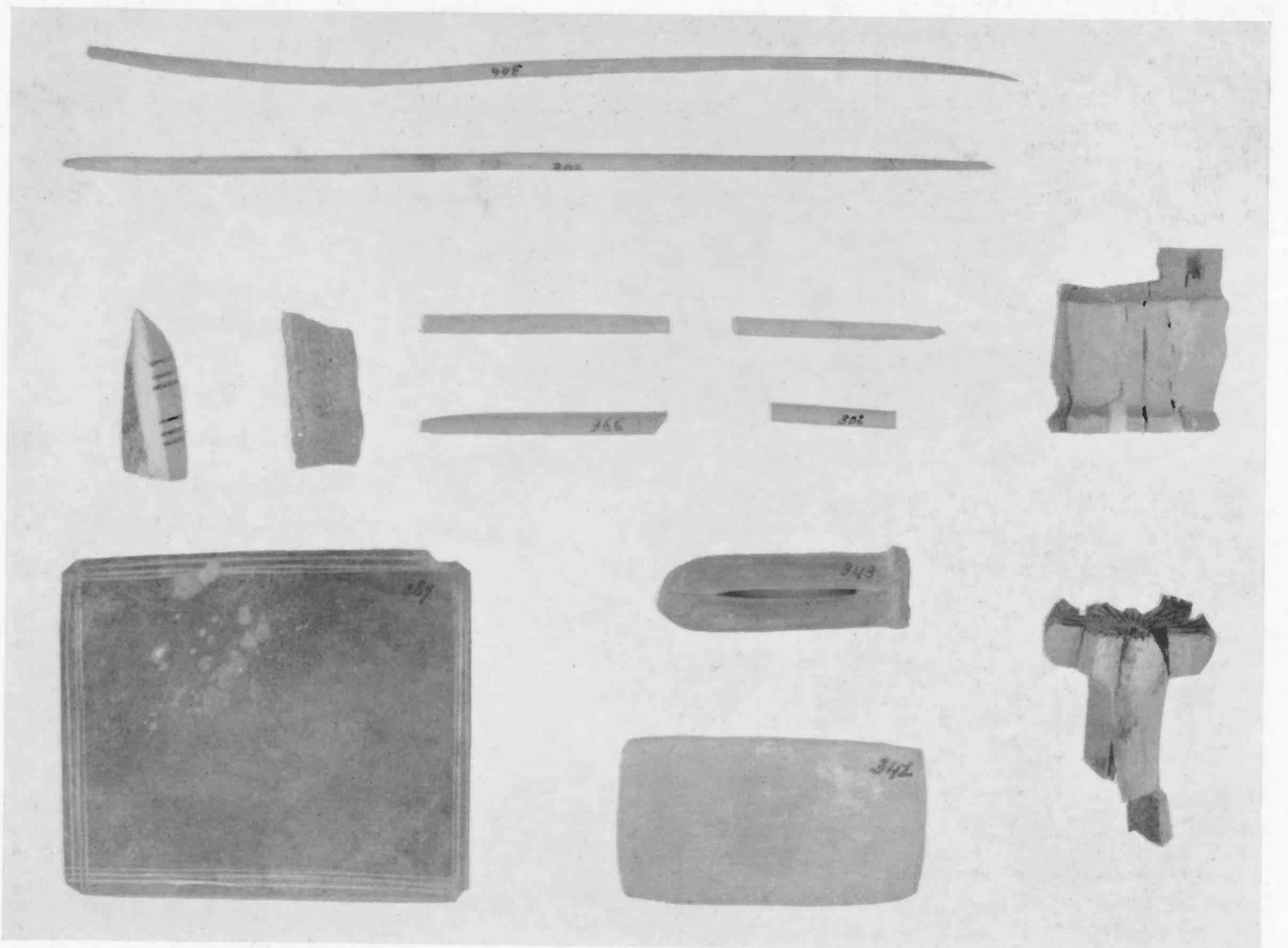
1. Ivory: Cat. Nr. 247

2. Ivory: Cat. Nr. 247

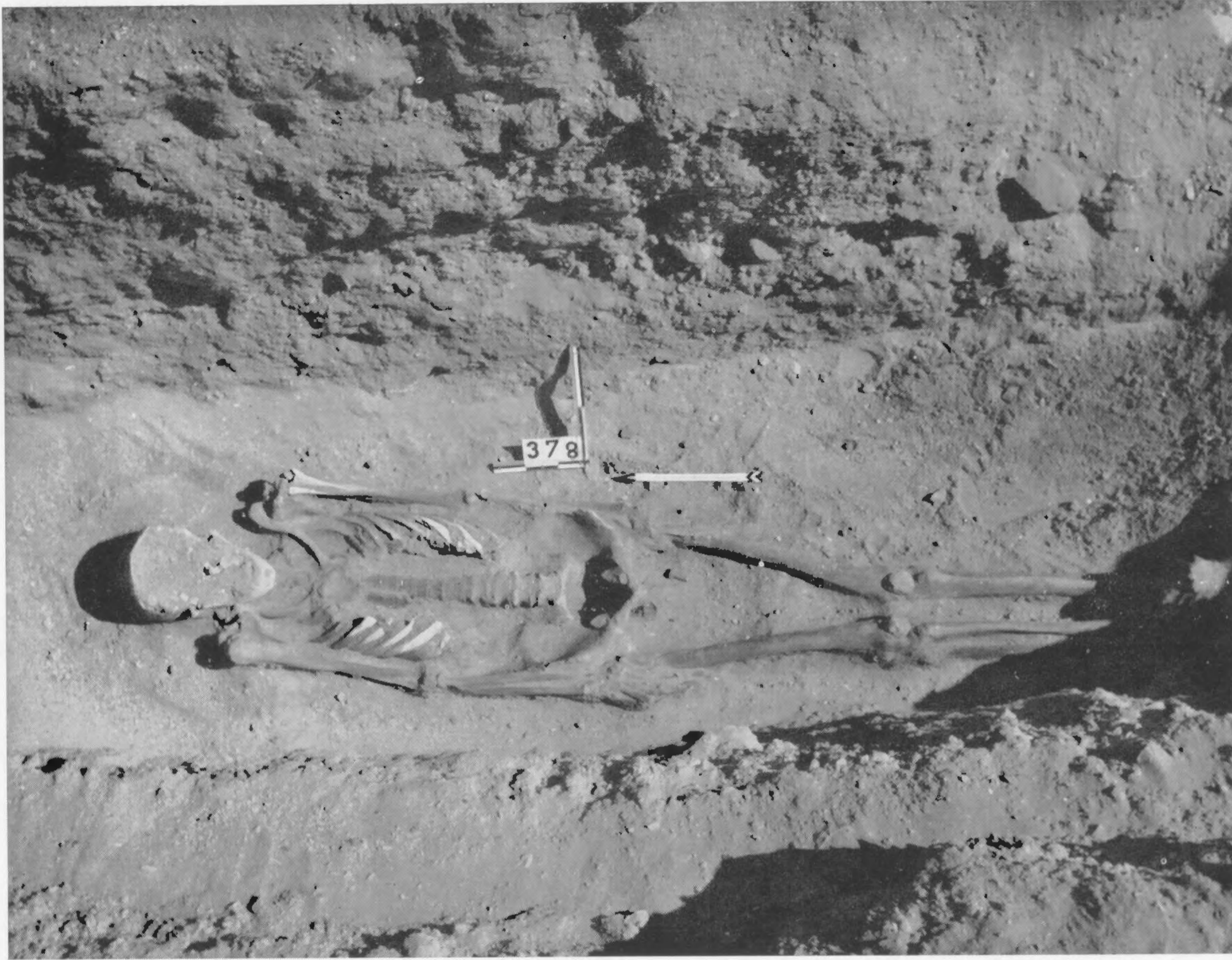

1. Ivory: Cat. Nrs. 62, 129, 63

2. Ivory: Cat. Nrs. 14, 13, 37, 6, 53, 15, 33, 34. Slate: Cat. Nrs. 64, 29, 28

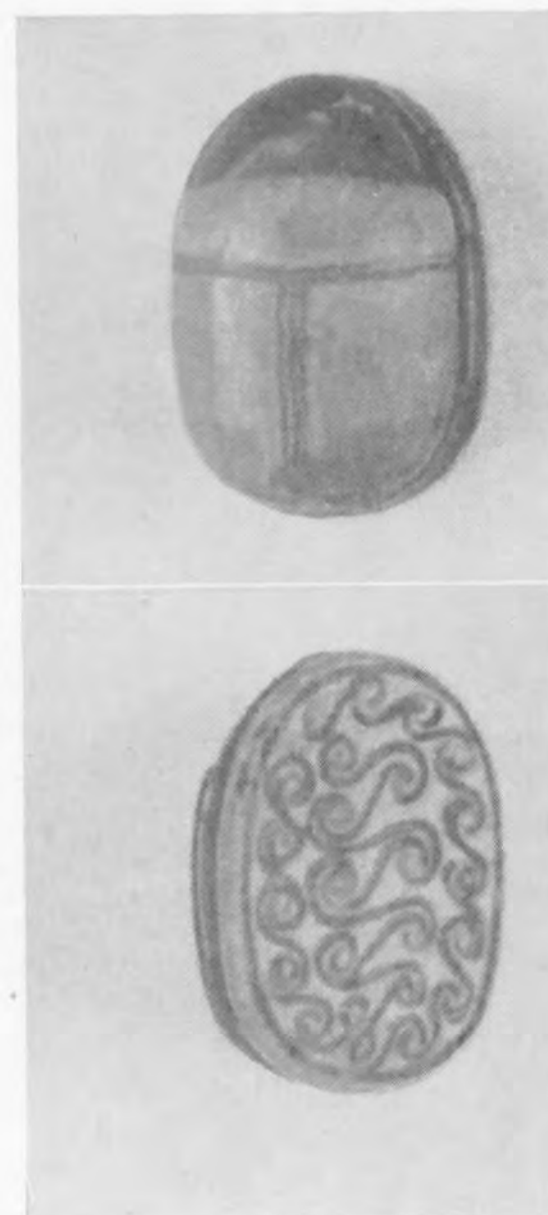
MIDDLE KINGDOM

1. Tomb 378

2. Pottery

3. Scarab

